

**İSTANBUL MEDENİYET
ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**İMPARATORLUKTAN ULUS – DEVLETE BİR “DE
GAULLE” TASAVVURU: 1945 SONRASI FRANSA’NIN
YENİ DÜZENE ADAPTASYON SÜRECİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hanife ŞİN

Tez Danışmanı:

Yrd. Doç. Dr. Süleyman ELİK

Haziran – 2016

ONAY

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans öğrencisi olan Hanife ŞİN'in hazırladığı ve jüri önünde savunduğu "İmparatorluktan Ulus – Devlete Bir "De Gaulle" Tasavvuru: 1945 Sonrası Fransa'nın Yeni Düzene Adaptasyon Süreci" başlıklı tez başarılı kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Yrd. Doç. Dr. Süleyman Elik

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Üyeler:

Prof. Dr. Ahmet Kavas

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Doç. Dr. Nurettin Gemici

.....

Kurumu: İstanbul Üniversitesi

İslam Tarihi Anabilim Dalı

Tez Savunma Tarihi: 29 Haziran 2016

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Alıntılanan başkalarına ait tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini kaynak göstererek atıfta bulunduğum gibi, yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Hanife ŞİN

ÖNSÖZ

“Dar kapıdan girmeye çabalayın. Çünkü Kişiyi yıkıma götüren kapı büyük ve yol geniştir. Bu kapıdan girenler çoktur. Yaşama götüren kapı ise dar, yol da çetindir. Bu yolu bulanlar çok azdır.”

André Gide'in *Dar Kapı* adlı eseri bu pasajla açılıyor. Üç yılda, büyük çabalar sarf ederek tamamladığı eserini kolayı değil zoru tercih etmenin önemine vurgu yapan böyle bir alıntıyla açmayı uygun gören André Gide gibi, ben de üç yılda ve büyük ve yoğun bir anlama ve anlamlandırma; olayları tarihsel ve sistemik perspektiften bakılacak geniş bir çerçeveye yerleştirme çabası sarf ettiğim bu çalışmamı bu pasajla açmayı uygun buldum. Her çalışma büyük bir zihin ve ruh yolculuğu. Üzerinde çalışılacak konuyu seçmekle başlayıp konunun ulaştığı boyutlar karşısında şaşırıldığımız; derinlere indikçe *'ne çok şeyi bilmiyorum'* dediğiniz ve öğrendiğiniz devasa boyuttaki yeni bilgiler karşısında giderek *'ne çok şeyi biliyorum'* demeye başladığımız; bazen önünüze açılan yeni düşünce ufuklarını, bakış açınızı değiştiren yeni formları görünce sevinçten uyuyamadığınız ama bazen de içine çıkılmaz derin düşünce kuyularının içine düştüğünüz yorucu ama güzel bir yolculuk her çalışma. Benim bu yolculuğum da yüksek lisans çalışmam sırasında aldığım siyasi tarih dersinde başladı. Fatih Bayram Hocamın “Hanife hanım bize bir De Gaulle anlatsanız” diyerek önüme açtığı yolu Süleyman Elik Hocamın “De Gaulle’ün Cezayir politikasını incelemelisiniz” önerisi tamamladı. Ben hiç farkında olmadan hem çok güzel hem de boyutları itibariyle çok geniş bir konunun içinde buldum kendimi. Çalışmam ilerledikçe daha fazla öğrenmek istediğim, beni her etabında daha fazla içine çeken bir konu oldu bu.

Yirminci yüzyıla ulusal ve uluslararası ortamda pek çok anlamda damgasını vuran, farklı karakteristik özellikleri ve yüzyılın paradigma dönüşümüne karşı uyguladığı farklı politikalar ile adeta uluslararası bir fenomen haline gelen; sistem dönüşümüne karşı yaptığı meydan okuma üzerinden yeni sistemin yapısını ve bütün kurucu araçlarını ifşa eden De Gaulle’ü çalışmak çok iyi bir uluslararası sistem okuması yapmanın kapılarını açtı. De Gaulle’ün Fransa adına yeni sisteme adapte olma ve onu değiştirme çabasını Cezayir ve Cezayir’le birlikte Afrika politikasını incelemekten tam anlamının imkansız, imkansız olmasa da eksik bir çalışma olacağını anladığımda uluslararası ilişkiler çerçevesinde ancak tarihi, siyasi,

ekonomik, ideolojik çok geniş boyutları ilgilendirecek bütüncül bir çalışma yapılması gereği görüldü. Yirminci yüzyılı ve ondan sonraki yüzyılları belirleyecek büyük bir sistem ve paradigma dönüşümünü, bu dönüşümün sahibi büyük hegemonya ve onun metotları, döneme damgasını vuran büyük bir lider ve onun büyük politikası, eski sisteme son veren büyük araçlar üzerinden anlamaya çalışmak; yeni kurulan dünya düzenine en sıra dışı tepkiyi veren, sistemi zorlayan Fransa üzerinden çalışmak, sistemi anlamak ve sınırlarını görmek açısından çok kıymetli veriler sundu

Medeniyet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde yürüttüğüm Yüksek lisans çalışmam süresince öğrenci merkezli bir yaklaşım sergileyerek gösterdikleri ilgi, destek ve anlayış için tüm bölüm hocalarıma; Prof. Dr. Ahmet Kavas, Prof. Dr. Lütfullah Karaman, Yrd. Doç.Dr. Fatih Bayram ve üç yıl boyunca hiç öf demeden büyük bir sabır ve engin bir hoşgörü göstererek desteğini eksik etmeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Süleyman Elik Hocama şükranlarımı sunarım.

Çalışmam süresince güzel anlarımda olduğu kadar sıkıntılı anlarımda da motivasyonumu yükselterek desteklerini hissettiren, bu çalışma nasıl biter diye düşündüğüm anlarda umut kaynağı olan, moral veren sabır gösteren ve asla sorgulamayan başta annem Sabiha Şin olmak üzere ailemin tüm fertlerine; moral desteklerini eksik etmeyen yüksek lisans dönem arkadaşlarıma ve lisanstan kadim dostlarıma teşekkürü de ayrıca bir borç biliyorum.

Yine çalışma konumun dünya genelinde üzerinde geniş kapsamlı yayınlar yapılan, sayısız araştırma ve incelemeye konu olan geniş kapsamlı bir konu olması ve ne yazık ki konu üzerinde ülkemizde çok az sayıda kaynak bulunması gibi durumlar karşısında, Türkiye sınırları içerisinde kaynak sıkıntısı yaşadığımı da belirtmek isterim. Galatasaray Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi, BİSAV kütüphanelerinden, özellikle kütüphaneler arası ödünç belge sağlama sistemi yoluyla çok istifade ettiğimi ve alanımla ilgili en fazla kaynağa Boğaziçi Üniversitesi kütüphanesinden erişim sağladığımı da belirtmek ve tüm bu kütüphanelerde emeği geçenlere teşekkür etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

İç Kapak	i
Onay Sayfası	iii
Etik İlkelere Uygunluk Beyanı	v
Önsöz	vii
İçindekiler	ix
Kısaltmalar	xiii
Özet	xv
Résumé.....	xvii
I) GİRİŞ	1
II) FRANSIZ SÖMÜRGE İMPARATORLUĞU	7
A) Kuruluşu	9
1) I. Sömürge İmparatorluğu	10
2) II. Sömürge İmparatorluğu.....	12
a) Cezayir'in İşgali,Sömürge Yönetiminin Kurulması ve Alexis De Tocqueville	13
1)Yerli Kanunu (<i>Code de l'Indigénat</i>).....	21
b) Yeni Emperyalizm ya da Fransız Emperyalizminin Rönesansı: 1870-1914	23
B) İmparatorluğun Yapısı ve Sömürge Siyaseti	30
1) İmparatorluk Çelişkisi.....	30
2) Sömürge Siyaseti	34
a) Eritici (<i>Asimilasyonist</i>) Yaklaşım.....	38
b) İşbirlikçi (<i>Asosiasyonist</i>) Yaklaşım.....	44
C) İki Savaş Arası Dönemde İmparatorluk	49
III) 1945 SONRASI YENİ DÜNYA DÜZENİ VE FRANSIZ SÖMÜRGE İMPARATORLUĞU	55
A) 1945 Sonrası Yeni Dünya Düzeni/Yeni Uluslararası Sistem	58
1) ABD Hegemonyası (<i>Pax Americana</i>).....	60
a) Hegemonya.....	60
b) ABD Hegemonyası	63
1) Ekonomik Alanda	65
2) Politik Alanda	69
3) İdeolojik Alanda	74

2) Dekolonizasyon/Sömürgeleştirme Ya Da Avrupa İmparatorluklarının Sonu	75
a) Dekolonizasyonun Genel Çerçevesi.....	75
b) Dekolonizasyonun Nedenleri	80
1) İkinci Dünya Savaşı Etkisi	80
2) Sömürge Karşıtı Milliyetçiliğin/Milliyetçi Hareketlerin Etkisi	82
3) Dekolonizasyon İçin Uygun Yeni Uluslararası Ortamın Etkisi.....	86
a) ABD ve SSCB Etkisi.....	86
b) BM'nin Rolü	88
c) Bandung (Asya Afrika) Konferansı'nın Etkisi.....	90
B) 1945 Sonrası Fransız Sömürge İmparatorluğu	93
1) De Gaulle'un İlk İktidar Dönemi Politikaları (1944-1946)	95
a) İkinci Dünya Savaşı ve İmparatorluk	95
b) I. De Gaulle Dönemi Politikaları.....	98
2) Fransız Sömürge İmparatorluğunda Revizyon	102
a) Brazzaville (Emperyal) Konferansı 30 Ocak-8 Şubat 1944	103
b) Yeni Emperyal Uzlaşma: Fransız Birliği	108
IV) BİR “ DE GAULLE” TASAVVURU	115
A) Kurucu Baba (<i>Père Fondateur</i>) Olarak De Gaulle ve Üslubu	118
1) Hayatı	120
a) Çocukluk ve Gençlik Yılları (1890-1908).....	120
b) Askerlik Yılları (1908-1944).....	121
c) Siyaset Yılları (1944-1953)	123
2) Karakteri, İlkeleri ve Üslubu.....	126
a) Karakteri	128
b) İlkeleri	132
1) Ulus, Ulusal Tutku ve Ulusal Çıkarlar	132
2) Devletin Merkezî Konumu.....	133
3) Fransa ve Fransızlar	134
4) İdeoloji ve Ulusüstülük Karşıtlığı	135
5) Realpolitik	136
c) Üslubu	137
B) 1945-1958 Arasında Fransa'nın Durumu ve Kurtarıcı/Çare Adam (<i>L'Homme Providentiel</i>) Olarak De Gaulle	139
1) 1945-1958 Arasında Fransa'nın Durumu	140
2) Kurtarıcı Adam Çözümü	146
a) Koşulların Gücü (<i>La Force des Choses</i>)	146
b) Kurtarıcı/ Çare Adam De Gaulle	149
1) Etki Politikası ve Değer Sermayesi (<i>Moral Capital</i>) Bağlamında	149
2) Tarihsel ve Geleneksel Açından	153
3) Kurtarıcı Adam Olarak De Gaulle	157
4) Kurtarıcı Adam'a Veda	162

V) İMPARATORLUKTAN ULUS-DEVLETE FRANSA: ÖNCE	
UYARLANMA SONRA MEYDAN OKUMA	165
A) Önce Uyarlanma.....	171
1) Politik Uyarlanma	173
a) Politik Uyarlanmanın Koşulları	174
b) Cezayir Üzerinden Bir Politik Uyarlanma	178
1) Neden Cezayir.....	179
2) De Gaulle ve Savaşı Dışlamayan Uyarlanma Siyaseti	186
2) İmparatorluğun Politik Uyarlanmasının Aşamaları	217
a) Topluluk (<i>Communauté</i>)	218
b) İşbirliği (<i>Coopération</i>)	223
c) Franko-Afrikan İlişkiler Sistemi (<i>Françafrique</i>)	227
B) Sonra Bağımsızlık ve Büyüklük Meydan Okuması	234
1) Jeopolitik Düzlemde	241
a) Politik Hegemonyanın Reddi.....	243
b) Diplomatik Hegemonyanın Reddi.....	250
c) Askeri Hegemonyanın Reddi.....	252
d) Ekonomik Hegemonyanın Reddi.....	253
2) İdeolojik Düzlemde	255
SONUÇ.....	263
KAYNAKÇA	271
Kitaplar	271
Makaleler ve Bölümler.....	288
İnternet Kaynakları.....	293
ÖZGEÇMİŞ.....	305

KISALTMALAR

a.g.b.	Adı geçen bölüm
a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
a.g.s	Adı geçen site
a.g.y	Adı geçen yayın
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AOF	Fransız Batı Afrikası
AEF	Fransız Ekvatoryal Afrikası
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
CED	Avrupa Savunma Topluluğu
CFA	Afrika Finans Topluluğu
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Edt.	Editör
e.t.	Erişim Tarihi
ELF	Fransız Petrol Şirketi
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FLN	Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi

GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IMF	Uluslararası Para Fonu
L'h.p	Özel, kurtarıcı, kutsal insan
NATO	Kuzay Atlantik Antlaşması Örgütü
OAS	Gizli Ordu Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
s.	Sayfa
Sy.	Sayı
Yay.	Yayımları
I.D.S	Birinci Dünya Savaşı
II.D.S	İkinci Dünya Savaşı
IV.Cumhuriyet	Fransa'da 1946-1958 arasında hüküm süren rejim
V.Cumhuriyet	Fransa'da 1958-günümüz rejimi

ÖZET

Hegemonik savaşlar olarak nitelendirilen I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında küresel çapta baş döndürücü hızda ve büyüklükte değişimlerin söz konusu olduğu, kimisinin “Aşırılıklar Çağı”, “Yalan Çağı”, “Yeni Uluslar Çağı”; kimisinin de daha kapsayıcı bir biçimde “Paradigma ve Tarihsel Dönüşüm Çağı” olarak adlandırdıkları Yirminci Yüzyıl, gerçek manada bir değişim çağı olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler sebebiyle uluslararası ilişkiler ve uluslararası sistem dünya genelinde yükselmiş ve tüm dünyanın jeopolitik, jeokültürel konumlanmaları üzerindeki belirleyicilikleri artmıştır. Tez çalışması boyunca, savaş sonrası dönem olarak adlandırılan 1945 sonrası dönemde, ortaya çıkan yeni gelişmeler karşısında, uluslararası sistemde meydana gelen değişim ve dönüşümleri ve bunların Fransa özelinde yaptığı sistemik etkiyi incelemeye çalışacağız. Fransa'nın bu değişime verdiği tepkiyi ve bu değişim karşısında konum belirleme çabalarını, değişimin zorlayıcılığının sınırlarını inceleyeceğiz. 1945 sonrası dönemin hâkim hegemonyası ve hegemonyanın düzen kurucu araçları olan dekolonizasyon, Soğuk Savaş, ulusüstü yapılanmalar karşısında Fransa'nın bu hegemonyaya, onun kurduğu yeni düzene ve araçlarına hem uyum sağlama çabalarını ve hem de ona meydan okuyarak onda Fransa lehine değişiklik meydana getirebilme uğraşını inceleyeceğiz.

Giriş bölümünde araştırmamızın konusu, amacı, önemi, metodu ve sınırlarına değinirken teorik çerçevesini de çizmeye çalışacağız. 1945 sonrasında yaşanan dönüşümün Fransa üzerindeki etkilerinin ve Fransa'nın bu dönüşüme cevabının gerçek boyutları içinde içinde anlaşılabilmesi için, konumuza tarihsel ve sistemik bütüncül bir açıdan bakmayı uygun gördük. Bu açıdan dört bölümde tamamladığımız çalışmanın birinci bölümünü 1945 sonrası dönüşümünün temel öznelere, eski hâkimiyet modelli Fransız sömürge imparatorluğunun tarihsel boyutunu ve imparatorluğun maddi ve moral alt yapısını, sömürge politikasını irdelemeye

ayıracağız. İkinci bölümde 1945 sonrası kurulan yeni dünya düzeninin sac ayakları olan ABD hegemonyası ve dekolonizasyon ve bunlar karşısında Fransa'nın ilk tepkisini incelemeye ayıracağız. “Bir Charles De Gaulle Tasavvuru” olarak isimlendirdiğimiz üçüncü bölümde, uluslararası sistemdeki değişimin kaçınılmazlığının bilincine varan Fransa'nın bu değişime karşı politikasının ana hatlarını çizerek uygulayacak lider olarak iktidara getirdiği De Gaulle'ü ve onu iktidara getiren şahsi özellikleri ile Fransa'nın onu çare adam olarak göreve getirme sebeplerini inceleyeceğiz. Dördüncü ve son bölümümüzde ise bütüncül bir biçimde incelediğimiz tez konumuzu tamamlayacak olan de Gaulle idaresinde Fransa'nın yeni dünya düzenine uyum ve ve o düzen içinde yeniden konumlanma politikasını ve araçlarını inceleyeceğiz. Son kısımda sonuç ve kaynakçayı vererek çalışmamızı tamamlayacağız.

Anahtar Kelimeler: Yeni Dünya Düzeni, ABD, Fransa, Hegemonya, Dekolonizasyon, De Gaulle

RÉSUMÉ

Le vingtième siècle marqué par des changements de vitesse et de grandeur vertigineux au niveau mondial a la suite de la Première et de la Deuxième guerres mondiales qualifiées comme “guerres hégémoniques” et appelé ,par certains, l’ère des extrêmes, l’ère des mensonges, l’ère des nouvelles nations ou encore l’ère de Paradigme et de transformation historique, avait vraiment été une ère de changement. Surtout, en raison des changements qui avaient suivi la Seconde guerre mondiale, les relations internationales et le système international ont eu l’ascension au niveau mondial et leur détermination sur les positionnements géopolitiques et géoculturels du monde entier ont augmenté. Tout au long de ce travail de thèse, nous allons essayer d’étudier les changements et les transformations que le système international a vu pendant la période de l’après 1945 appelée ‘la période de l’après guerre’ et l’effet systémique que ces changements et transformations ont eu sur la France en particulier. Nous allons étudier la réaction et les essais de repositionnement de la France face a ce changement ainsi que les limites de la coercition du changement. Nous allons étudier a la fois les efforts de la France pour s’ajuster au nouvel ordre fondé par cette hégémonie qui était l’hégémonie dominante de l’après 1945 dont les outils étaient la décolonisation, la guerre froide et les structurations supra-nationale , et ses efforts pour effectuer des modifications au sein de l’hégémonie en la défiant en même temps.

Dans l’Introduction, nous allons parler du sujet, du but, de l’importance, de la méthode et des limites de notre recherche et nous allons essayer de tracer sa cadre théorique. Nous avons jugé convenant de d’adopter une approche historique et systémique totale pour mieux élaborer les effets de la transformation de l’après 1945 sur la France et la réponse de cette dernière a cette transformation. De ce point de vue, la première partie de ce travail qui s’étend sur quatre chapitres au total, sera consacrée a l’étude de la dimension historique, de la structure matérielle et morale et

de la politique coloniale de l'Empire coloniale française au vieux modèle de domination, qui faisait partie des principaux acteurs de la transformation de l'après 1945. Dans le deuxième chapitre nous allons étudier l'hégémonie américaine et la décolonisation qui sont les piliers du nouvel ordre mondial de l'après 1945 et la réaction de la France. La troisième partie que nous avons appelé "Une imaginaire gaullienne", nous allons étudier les caractéristiques personnelles de de Gaulle et les raisons de son pouvoir dans une France qui avait pris conscience du changement inévitable du système international qui avait vu en de Gaulle le type de leader qui pourrait tracer les lignes principales de sa politique étrangère face à ce changement. Notre quatrième et dernier chapitre, nous allons étudier la politique et les outils d'ajustement et de repositionnement de la France sous le gouvernement de de Gaulle au nouvel ordre mondial, ce qui va compléter notre sujet de thèse que l'on a étudié par une approche totale. Nous allons conclure notre travail par la Conclusion et la Bibliographie.

Les Mots clés: Nouvel ordre mondial, Etats-Unis, France, hégémonie, décolonisation, De Gaulle.

I. GİRİŞ

Her şeyden önce bu çalışma bir uluslararası ilişkiler çalışmasıdır. Uluslararası ilişkilerin doğasında belirgin değişikliklerin olduğu ve bu değişikliklerin uluslararası ortamı, uluslararası düzeni belirlediği ve uluslararası ilişkilerin belirleyiciliğinin arttığı dönem olan 1945 sonrası Soğuk Savaş döneminin 1945-1965 arası dönemini de Gaulle idaresindeki Fransa üzerinden incelemektedir. Bu dönemde uluslararası ilişkilerin, uluslararası sistemin etkisinin ve belirleyiciliğinin artması dünya siyasetinde çok önemli değişikliklere yol açacaktır. Yeni bir hegemon önderliğinde, hegemonya modelinin değiştirilerek, dünyanın uluslararasılaştırılarak uluslararası sisteme bağlanması ile hegemonyanın uluslararasılaştırılması söz konusudur. Ekonomik küreselleşme ile devletler birbirlerine güçleri ölçüsünde karşılıklı olarak bağımlı hale gelirken; ulus-devletleşme yoluyla gerçekleşen siyasal parçalanma neticesinde uluslararası sisteme bağlanmaktadır. Güç hiyerarşisinin hâkim olduğu uluslararası sistemde de en güçlü olanın hegemonyası hüküm sürmekte ve bu hegemonya diğerlerini kendi çıkarları doğrultusunda dönüşüm ve değişime zorlamaktadır.

Çalışmamızın amacı güçlerin yeni düzen ve yeni hegemon çerçevesinde yeniden dağıtıldığı, hâkimiyet modelinin değiştiği, uluslararası sistemin yeniden düzenlediği 1945 sonrası dönemde ortaya çıkan yapısal değişikliklerin ve yeni transnational sistemin devlet yapıları, devlet gücü, egemenliğin ve bağımsızlığın kapsam ve sınırları üzerinde yaptığı etkiyi, sistemsel değişime en büyük tepkiyi vererek değişimin boyutlarını gösteren Fransız uyarlanma politikası üzerinden incelemek ve sisteme uyum sağlamakla birlikte onu değiştirmeye çalışan Fransa'nın meydan okuması üzerinden değişimin mümkün olup olmadığını ve sistemin sınırlarını görebilmektir.

Tez çalışmamızın amacı çerçevesinde tezimizdeki *bağımsız değişken* 1945 sonrasında ABD hegemonyası bağlamında oluşan yeni dünya düzeni ve yeni uluslararası sistemdir. *Bağımlı değişken* ise yeni düzene göre, üstün vasıflar ve

yetkilerle donatılarak “kurtarıcı/çare adam” (*l’homme providentiel*) misyonu ile göreve getirilen De Gaulle liderliğinde, büyük güç konumunu küresel çapta etkisi olan orta ölçekte güç konumuna uyarlamak durumunda kalan Fransa’nın devlet aklı ve pratiklerine dayanan uyarla(n)ma politikalarıdır. İmparatorluğu üzerine kimlik ve büyüklük tanımı yapan Fransa, yeni düzenin etkilerinin ve zorlayıcılığının en fazla görüldüğü imparatorluğu ve özellikle imparatorluğunun kurulduğu yer olan Cezayir üzerinden yeni sisteme uyarlanmak zorunda kalacaktır. De Gaulle önderliğinde Fransız devlet aklı uluslararası konjonktürün, uluslararası sistemin gereklerine göre davranıp, Cezayir Savaşı üzerinden sisteme uyarlanmış; imparatorluk ve büyüklük refleksi içerisinde politikasının yönünü değiştirerek, meydan okuyan politikalarla kendine alan açmaya çalışmıştır.

De Gaulle liderliğinde Fransa’nın uyguladığı Fransa’yı şekillendiren ‘**önce uyarlanma, sonra meydan okuma**’ politikaları, bağımsızlık ve büyüklüğünü varlık sebebi olarak belirlemiş bir ülkenin yeni uluslararası sistemin kendini dayatıcılığı karşısında değişmek zorunda kalışına karşı cevap verdiği politikalar olmuş; uluslararası sistemin neye ne ölçüde izin verdiği, sistemin içinde mi dışında mı ülkelerin amaçlarını daha rahat gerçekleştirebilecekleri, sistem dışı kalmanın mümkün olup olmadığı üzerine düşünenler için çok güzel örnekler sunmuştur. İmparatorluğunu büyüklüğünün merkezine koyan Fransa’nın onu ulus-devlete dönüştürmek zorunda oluşu karşısında ülke içinde sarsıntı ve yıkıma sebebiyet vermemek, ülke dışında büyüklük konum ve imajını kaybetmemek için De Gaulle tarzında karizmatik bir lider öncülüğünde, stratejik ve taktiksel manevralar uygulayarak yeni düzene uyum sağlaması ve sonrasında onu kendi lehine aşındırmaya çalışması dünya siyasi tarihinde sıra dışı ve örnek bir dönüşümün sembolü olmuştur. De Gaulle imparatorluğu Fransız halkının psikolojisini çökertmeyecek ve Fransa’nın büyüklük imajını zedelemeyecek şekilde ulus-devlete dönüştürmeyi başarmıştır.

Bu çalışmada temelde vurgulamaya çalıştığımız husus tarihi değişim dönemlerinde, paradigmanın dönüştüğü zaman diliminde; tarihi çerçevede, devlet aklı ve pratikleri ile gelenekselleşmiş devlet tecrübesi ile ancak dış koşulları, müttefiklerin davranışlarını hesaba katmadan ve paradigmanın tersine hareket eden politikaların başarı şansının azlığıdır. Paradigma değiştiğinde meydan okuyan büyüklük

politikaları, geleneksel devlet pratikleri ve bunlar dışında denenilen her yol, de Gaulle'ün yaptığı gibi, sonuca ulaşmaktan uzak küçük etkiler meydana getirecek ve gerginlik maliyeti oluşturacaktır.

Çalışmamızın kavramsal çerçevesini, bir dönem çalışması olduğu için, dönem de büyük bir değişim dönemi olduğundan, bu değişimin yöneticisi *hegemonya* ve hegemonyanın değişen modus operandileri olan ve onlar üzerinden yeni düzenin kurulduğu araçları *dekolonizasyon, ulusüstü yapılanmalar, blok sistemi, ulus-devlet* ve *milliyetçilik* oluşturmaktadır. İmparatorluk yapılarıyla ulus-devlet yapısı arasındaki kırılma noktası ve esasında tarihi bir kırılma noktası oluşturan 1945 dönemi, imparatorluk topraklarının el çabukluğuyla uluslararası düzenin gereklerine göre milliyetçilik temelinde ulus-devletlere dönüşmesi ve bu ulus devletlerin bağımsız devletler olarak ulusüstü kurumlara dolayısıyla ulusüstü sisteme bağlandıkları dönemdir. Bu dönemin kavramsal çerçevesini de yukarıda ifade ettiğimiz gibi hegemonya ve onun araçları belirlemiştir.

Araştırmamızın konusunun, global çerçevede üzerinde yoğun şekilde çalışılan bir konu olmasına rağmen Türkiye'de neredeyse üzerinde hiç kalem oynatılmayan bir konu olması dolayısıyla yerli kaynak sıkıntısı çekilmiş, yabancı kaynaklara ulaşmak da kolay olmamıştır. Çalışma süresince yoğunluklu olarak yabancı kaynaklardan yararlanılması dolayısıyla bazı kavramların Türkçe karşılıklarını kullanma konusunda sıkıntı yaşanmıştır. Ancak tüm bu zorluklara rağmen çalışmamızda azami ölçüde Türkçe ifadeler kullanmaya özen gösterilecektir. Uluslararası ilişkiler terimi haline gelen ve hemen her dilde aynı biçimde kullanılan hegemonya, kooperasyon, entegrasyon, realpolitik, dekolonizasyon, klientalizm, merkantilizm gibi ifadeler terimleşmeleri ve daha uygun Türkçe karşılıkları bulunamadığından mevcut şekilleriyle kullanılacaktır. Çalışmamızın konusunun ana aktörü olan Fransa cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün soyisminin yazımı da, ki ondan bahsederken yaygın kullanımda olduğu şekliyle tam isim yerine çoğunlukla soyisim kullanılacaktır, Türkçe açısından düşünülecek; Fransızca yazımda küçük harfle başlayan “de” ön eki Türkçedeki “de” bağlacıyla karıştırılmaması açısından “De Gaulle” olarak kullanılacak, “D” büyük harfle yazılacaktır.

Tez çalışması boyunca azami ölçüde veri ve kaynak toplamaya ve bu veri ve kaynakları yorumsal yöntem ile yorumlamaya dikkat edilmiş geçmişten geleceğe doğru dönemlendirme ve kronolojik usül kullanılmıştır. “Tarih yorum demektir” gerçeğinden hareketle, tüm gelişmeler tarihi gerçeklik çerçevesinde ve kronolojik sıralamasında aktarılmış; Hallet Carr’ın tavsiyesine uygun şekilde, kullanılan kaynakların yazarlarının zihinleriyle, durdukları yer ve bakış açıları dikkate alınmıştır. Yurtdışı çalışma hayatımda kazandığım tecrübelerin, edindiğim deneyimlerin de bakış açım ve değerlendirme ölçülerim üzerindeki etkisi yadsınamaz seviyededir. Fransızların büyüklük takıntısı, Rusların içine kapalı ve sadece duyduklarını yerine getiren, kendi karar alma yetilerini kullanamayan tutumları, Çinlilerin “*büyük olmak için çok çalışmalıyız, çok kalabalığız*” diyerek hiçbir şeye itiraz etmeden, sistemle, onu etkileyebilecek seviyeye gelinceye kadar çatışmama tutumları hafızamda derin yer etmiş hususlardır. Özellikle Çin örneğine bakacak olursak, bir devlet politikası olan “*Sessizden yükselme*” politikasının Çin halkındaki yansımalarının çok çalışmalıyız ve hiç itiraz etmemeliyiz tutumuyla birebir örtüştüğünü; Fransa özeline bakacak olursak “*Büyük, şanlı, şerefli Fransa*” söyleminin, en küçük bir olumsuzlukta, gerçeğe yetişmeyen, gerçekle örtüşmeyen idealler dolayısıyla, halkta sürekli bir eyvah çöküyoruz, büyüklüğümüzü kaybediyoruz tutumuna yol açmakta olduğunu görürüz. Bu nedenle karar alıcılar, politika belirleyicilerin çok dikkatli olması, hamaset yapmaması gerektiğini söyleyebiliriz.

Giriş bölümümüzde araştırmamızın konu, yöntem, amaç ve teorik çerçevesini belirledikten sonra birinci bölümde “*Fransız Sömürge İmparatorluğu*” başlığı altında tarihi süreç içerisinde, Fransa’nın kurduğu ilk ve ikinci sömürgeci imparatorlukları; imparatorluk yapısının dayandığı temeller ve zihni alt yapı; sömürgeci imparatorluk politikaları ve 1919-1939 arasında imparatorluğun durumu incelenecektir. “*1945 Sonrası Yeni Dünya Düzeni ve Fransız Sömürge İmparatorluğu*” adlı ikinci bölümde 1945 sonrasında, ABD hegemonyası ve dekolonizasyon temelleri üzerine oluşturulan yeni sistem sebep-sonuç ilişkileri içerisinde incelenecek; hegemonya ve dekolonizasyon uluslararası ilişkiler ve uluslararası sistem içinde, birbiriyle karşılıklı etkileşim halinde nedenleri, etkileri, sonuçları çerçevesinde değerlendirilecek; hegemonyanın dekolonizasyon ile

yayıldığı ve meşrulaştığı dönemde, Fransa'nın, De Gaulle'ün ilk iktidarında, emperyal büyüklük politikasını sürdürmeyi tercih etmesi üzerinde durulacaktır. **“Bir Charles De Gaulle Tasavvuru”** adlı üçüncü bölümde, 1945 sonrası Fransa'sının iç ve dış politik çizgilerini çizen, gideceği yolu belirleyen ve politikasıyla yirminci yüzyılın ikinci yarısına damgasını vuran efsane Fransız lider De Gaulle'ün hayatı, karakteri, üslubu anlatıldıktan sonra Fransa'nın içinde bulunduğu zor koşullar ve o zor koşulların içinden ülkeyi çıkaracak 'kutsal adam' formatında De Gaulle'ün iktidara getirilmesi anlatılacaktır. **“İmparatorluktan Ulus-devlete Fransa: Önce Uyarlanma Sonra Meydan Okuma”** adını taşıyan dördüncü ve son bölümde ise Fransa'nın mevcut koşullara uymayı geciktiremeyeceği noktada ikinci defa çare adam olarak Fransız vatanının, kimliğinin ve kültürünün büyüklük ve ihtişam içinde restorasyonunu ve yeni düzende konumlanmasını gerçekleştirecek De Gaulle'ü iktidara getirerek, önce raydan çıkan ülkeyi rayına sokması, yani sisteme uyarlaması ve sonra da sistemde kendisine uygun reform ve restorasyonu sağlayacak şekilde sistemi değişime zorlama çabası incelenecektir. Bu uyarlanma ve değişim politikalarının izlenme yöntemleri, De Gaulle'ün kullandığı araçlar, bu politikaları gerçekleştirme zorluğu içinde ele alınacaktır. Tez çalışmamız genel bir **“Sonuç”** bölümüyle hitama erecektir.

Sömürgecilik konusunda Hubert Deschamps'ın *Sömürge İmparatorluklarının Çöküşü*, Robert Ageron'un *France Coloniale ou Parti Colonial*'i, Alice Conklin'in *A Mission to Civilize*'1, Raymond Betts'in *Assimilation And Association in French Colonial Theory*'si, Aimé Césaire'in *Discours sur le Colonialisme*'i, Frantz Fanon'un *Yeryüzünün Lanetlileri*, Raimondo Luraghi'nin *Sömürgecilik Tarihi* ve Rupert Emerson'ın *Sömürgelerin Uluslaşması*; genel **Fransız siyasi tarihi** konusunda Pierre Milza'nın *Source de la France du XX e Siecle*'i, J.F.Sirinelli'nin *La France de 1914 à Nos Jours*'u; **1945 sonrası sistem değişimi, hegemonya ve dekolonizasyon konusunda** Timothy Show ve Sola ojo'nun *Africa and International Politic System*'i, Siba Grovogui'nin *Beyond Eurocentrism and Anarchy*'si, Alfred Grosser'in *French Foreign Policy under De Gaulle*'ü, Matthew Connelly'nin *A Diplomatic Revolution*'1, Sebastian Reyn'in *Atlantis was Lost*'u; **De Gaulle** konusunda Alain Peyrefitte'in *C'était de Gaulle*'ü, Jean Touchard'ın *Le Gaullisme*'i, Chantal Morelle'in *De Gaulle, le Gaullisme, les Gaullistes*'i, Alexander Werth'in *De*

Gaule'ü, De Gaulle'ün kendi yazdığı anıları; ***Fransa'nın dekolonizasyon politikası ve Cezayir konusunda*** Xavier Yacono'nun *Les Etapes de la Décolonisation Française*'i, Todd Shepard'ın *The Invention of Decolonization*'u, Alistair Horne'un *A Savage War of Peace*'i, Benjamin Stora'nın *Le Gangrène et l'Oubli*'si, Guy Pervillé'nin *Pour une Histoire de la Guerre d'Algérie*'si, Raymond Aron'ın *Algérie et La République*'i temel kaynakları teşkil edecektir.

II. FRANSIZ SÖMÜRGE İMPARATORLUĞU

“Cumhuriyeti var eden özgürlük perisi, doğduğu andan itibaren tüm Avrupa’nın efendisi, kendini uzak denizlerin ve toprakların öğretmeni olarak görmek istiyor.”¹

Napoléon Bonaparte, 1798.

“Bu barbarlığa karşı yürütülen uygarlıktır. Bu aydınlanmış bir insandır ki bir halkı gece içinde, karanlıkta buldu. Biz dünyanın grekleriyiz; dünyayı aydınlatmak bizim görevimiz.”²

Victor Hugo
(Cezayir’in işgali ile ilgili olarak)

Fransızların imparatorluk tarihleri aynı zamanda “Büyüklik” idealleri ve politikalarının da tarihidir. Bu tarihle ilgili herhangi bir çalışma yapmaya başlayan bir kişi şaşırtıcı şekilde tarihin her sayfasında bir büyüklik (*grandeur*), prestij, şan-şeref saplantısı ile karşılaşır. Özellikle Fransız Devrimi ve sonrasının tarihi tam bir çöküş ve her çöküşe karşı bir büyüklik politikası tarihidir. Çöküş-büyüklik (*décadence-grandeur*) sarmalı süreklilik arz etmektedir. Bu açıdan Fransız tarihini *Rövanş-Revizyon-Restorasyon* olarak üç “R” ile ifade etmek mümkün olabilmektedir.³

1756-1763 arasındaki Yedi Yıl Savaşları sonucunda ekonomik ve politik üstünlüğü İngiltere’ye kaptıran, ilk sömürge imparatorluğunu kaybeden Fransa bu çöküşe (*décadance*) karşı hem bir devrim yaşayacak hem de Napolyon’un imparator olmasıyla birlikte dışarıda kaybettiği *büyükliğini* kendi kıtası olan Avrupa’da

¹ Alice L. Conklin, *A Mission To Civilize-The Republican idea of empire in France and West Africa 1895-1930*, ABD-California, Stanford University Press, 1997, s.11.

² John M. MacKenzie, *European Empires and The People*, Manchester University Press, 2011, s.26.

³ Pierre Milza, *Source de la France du XX è Siècle- textes essentiels de 1918 à nos jours*, Paris, Larousse-Bordas, 1997, s.237.

devasa bir yayılma faaliyetine girişerek yani büyüklük politikasına başvurarak geri kazanmaya çalışacaktır. Napolyon'un politikalarının 1815'te iflası ve Fransa'nın küçülmesi ile aşağılanma hisseden Fransızlar çok geçmeden, bu defa Avrupa kıtası dışında, daha büyük bir yayılma ve sömürü faaliyetine girişecek, ilk adım olarak 1830'da Cezayir'i işgal sürecini başlatacak ve tüm dünyanın gözü önünde gerçekleşen insanlık dışı uygulamalar dahil her türlü yöntemle, inatla ve vazgeçmeksizin doksan yıllık bu işgal sürecine 1920'li yıllara kadar devam edeceklerdir. 1870'de Prusya'yla yaşanan Sédan yenilgisi neticesinde Alsace-Lorraine'i kaybederek Mavi Vosges hattının (*La Ligne Bleue des Vosges*) gerisine atılan Fransa için Vosges hattını geri almak düşüncesi psikolojik olarak Rövanşizm (intikamcılık) duygusu yaratacak, bu duygudan hareketle rövanşist Boulangism⁴ hareketi gelişecek, meclisteki konuşmalarda devasa sömürge kazanımları karşısında "iki kızımızı kaybettik yirmi tane hizmetçimiz olsa ne olur"⁵ nidaları yankılanacaktır.

Fransa'nın iç ve dış politikasının ana hatlarını "rejimi değiştir ve çöküşe karşı büyüklük politikası izle" ifadesi çok güzel özetler. Fransa 1789'dan siyasi istikrarı yakaladığı 1960'lara kadar üç Monarşi, iki İmparatorluk, beş Cumhuriyet rejimi tecrübe etmiş, yaşadığı her büyük çöküşten sonra mevcut rejimi suçlu bularak rejimi değiştirmiş ancak dış politikasının ana eksenini olan "büyüklük" politikasını hiç değiştirmemiştir. 1763 yenilgisi sonrası Devrim'le birlikte çok kısa sürede I. Cumhuriyet ve İmparatorluk arasında salınım ve Avrupa yayılması; Waterloo yenilgisi sonrası Monarşi-II. Cumhuriyet-İmparatorluk salınımları ve Cezayir ile başlayan Afrika yayılması; Sédan yenilgisi sonrası İmparatorluk rejiminin III. Cumhuriyet'le değiştirilmesi ve Afrika'nın üçte birine ve Hindic'in'e ulaşan yeni sömürgeci emperyal büyüme, yayılma; I. Dünya Savaşı'nda Verdun sonrası alansal yayılmadan ziyade "En Büyük Fransa" (*La Plus Grande France*) söyleminde ifadesini bulan zihinsel yayılma; II. Dünya Savaşı aşağılanması sonrasında III. Cumhuriyeti IV. Cumhuriyet'le değiştirme ve hızla, şiddetle girişilen Hindic'in ve Cezayir Savaşları ve en nihayetinde bu savaşların yıkıcı, küçültücü etkisiyle IV Cumhuriyet'in V. Cumhuriyet'le değiştirilmesi ve dekolonizasyon ile imparatorluğun

⁴ Boulangisme 1889-1891 yılları arasında Fransa'da, III. Cumhuriyet karşıtlarının hem Monarşi'yi hem de Alsace-Lorraine'i geri getirmek amacıyla General Boulanger'in etrafında toplandığı, restorasyon yanlısı faşizan milliyetçi akımların da temeli olarak gösterilen bir rövanşizm hareketidir.

⁵ MacKenzie, a.g.e; s.26.

tasfiyesinin ardından De Gaulle'ün izlediği ulusal büyüklük politikası. Hepsi bir zincirin halkaları gibi birbirini aynı süreklilikle izlemiştir. Üst üste dört dönem Almanya'nın başbakanlığını yapan Helmut Kohl daha genç bir politikacı iken Konrad Adenauer'den şöyle bir tavsiye aldığını söyler: “*Fransızlarla iş yaparken bir kere Alman bayrağını selamlarsan, üç kere Fransız bayrağını selamlamalısın.*”⁶ Adenauer büyüklük konusundaki Fransız hassasiyetini anlamışa benziyor

A. KURULUŞU

“Sömürge kelimesinin Fransızca karşılığı olan “colonie” ilk defa XIV. Yüzyılda kullanılmaya başlanmış, sömürgeleştirme manasına “colonisation” 1769’da, sömürgeci manasına “colonial” 1776’da, sömürgeleştirmek manasına “coloniser” 1790’da, sömüren manasına “colonisateur” 1835’te, sömürülebilir manasına “colonisable” 1838’de ilk defa yazılı dilde kullanılmıştır.”⁷

Batı dünyasının tarihi kadar eski olan, 19. Yüzyılın karakteristik özelliği olarak global bir fenomene dönüşen sömürgecilik, 16. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar süren emperyal yayılmanın ifadesi olarak tarihteki büyük meselelerden biri olmuştur.⁸ Ekonomik ve siyasal faktörlerin ana rolü oynadığı, büyük devlet olmanın gereği olarak görülen sömürgecilik, genellikle bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesi, müstemlekecilik, kolonyalizm olarak tanımlanmıştır.⁹ Batılı terminolojide bir ülkeye, bir halka değer katmak için sömürgeleştirme¹⁰ ifadeleri sıklıkla yer alsa da sömürgeleştirme uygulamaları bu yönde olmamış, sömürgeciler ele geçirdikleri yerlerde tam anlamıyla bir boyun eğdirme, bastırma, yağmalama, mülksüzleştirme, sosyal, politik, ekonomik dışlama ve mevcut tüm yapılara el koyma faaliyetlerine girişmişler ve bu yaptıklarını ilkel, geri kalmış toprakları, alt ırkları medenileştirme misyonu gibi göstererek meşrulaştırmaya çalışmışlardır. *Zenginleştirme,*

⁶ Fatma Sel Turhan (haz.), *Küresel Güçler*, İstanbul, Küre Yay, 2005, s.170.

⁷ Ahmet Kavas, *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, İstanbul, Kitabevi, 2011, s.204.

⁸ Robert Aldrich, “İntroduction”, Robert Aldrich(haz.), *Emperyal Çağ*, İstanbul, Oğlak Güzel Kitaplar, 2008.

⁹ *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay, 2.Cilt, 1988, s.1332.

¹⁰ Fransızca bir sözlük olan Petit Robert’in 2007 baskısında hala bu şekilde tanımlanmaktadır.

Hristiyanlaştırma, Medenileştirme sloganları sömürgeci yayılmanın meşrulaştırıcı ifadeleri olarak sürekli kullanımda kalmıştır.¹¹

Avrupa Sömürge İmparatorlukları 19.yüzyıla damgalarını vurmuşlar, dünyanın büyük bir bölümünü egemenlikleri altına almışlar ve imparatorluk anlayışında yeni bir dönem açmışlardır. Bu imparatorluklar pek çok açıdan klasik Roma, Osmanlı, Pers İmparatorluklarına benzememektedirler. Ancak bu durum Batı tarihinde bir ilk değildir. 19.yüzyıldaki sömürge imparatorlukları için bugün tarihçiler ikinci Fransız İmparatorluğu, ikinci Britanya İmparatorluğu, yeni bir emperyalizm ifadeleri kullanmaktadırlar.¹²

1) I. Sömürge İmparatorluğu

Tarihi seyir içinde Fransa'nın birbiri ardına iki ayrı sömürge imparatorluğu kurduğu görülür. Bunlardan ilki önemli Fransız devlet adamları olan Kardinal Richelieu ve Colbert'in denizaşırı Fransız pazarlarını ve çıkarlarını korumak amacıyla Nantes, Bordeaux ve Marsilya limanlarındaki tüccarlara ve gemi sahiplerine sömürgeci girişimlerde destek vermeye başlaması sonucu, yani devlet destekli, İmparatorluğun çeşitli yönlerde genişleme sürecine girmesiyle kurulmuştur. Kuzey Amerika'daki ilk Fransız sömürgesi olan Nouvelle France, 1600'lerin ilk yarısında bugünkü Québec, Montréal ve Louisiana'ya kadar uzandı. Fransız göçmenler Karayipler'de Martinique, Guadeloupe, sonradan Haiti'ye dönüşen Saint-Domingue, Grenada, St Lucia, Dominica ve Tobago'ya yerleşti. 1664'te Fransız Doğu Hint Kumpanyası'nın kurulmasıyla birlikte Hindistan'da Pondiçeri ve Çandernagor'da, Hint Okyanusu'nda Madagaskar, Île Bourbon (şimdiki Réunion), ve Île de France'da (Şimdiki Mauritius) üsler kuruldu.¹³

Fransızların Afrika'ya giriş kapısı ve karargâhı olan Senegal'de 1659'da St. Louis adıyla bir şehir kurularak Fransız yerleşimi sağlandı. İngiltere Afrika'da Kuzey-Güney istikametinde ilerlerken Fransa Senegal merkezli olarak Batı-Doğu

¹¹ Marc Ferro, "Un Bilan Globalement Négatif", 10 Aralık 2005, <http://ldh-toulon.net/Marc-Ferro-un-bilan-globalement.html> (e.t.02.06.2014)

¹² Jane Burbank ve Frederick Cooper, *İmparatorluklar Tarihi*, çev.Aybars Çağlayan, İstanbul, İnkılâp, 2010, s.304.

¹³ Jacques Frémeaux, "Fransa: İmparatorluk ve Anavatan", *Emperyal Çağ*, Robert Aldrich (haz), İstanbul, Oğlak Güzel Kitaplar, 2008, s.152.

istikametinde ilerledi.¹⁴ Fransız İmparatorluğu'nun bu biçimde yayılması karşısında Kuzey Amerika'daki kendi kurdukları on üç koloninin güvenliği için endişelenen İngilizler 1755'te Fransa'ya savaş açtılar. Yedi Yıl Savaşları olarak bilinen bu savaşlar neticesinde Fransa Hindistan, Karayipler, Kanada denizaşırı girişimlerinde geri adım atmak zorunda kaldı ve Martinique, Guadeloupe, Saint-Domingue'in yarısı Réunion, Mauritius ve Kanada açıklarındaki Saint-Pierre ve Miquelon gibi küçük adalar dışında tüm sömürge imparatorluğunu kaybetti.

19. yüzyılın arifesinde Fransa'nın kurduğu bu ilk sömürgeci yapı Yedi Yıl Savaşları'yla gelen kayıplar, akabinde yıkıcı etki yapan 1789 Devrimi'nin etkisiyle kökten sarsılmış bulunuyordu. Yaşanan tüm bu *décadance*'ın rövanşını Napolyon 1798 Mısır Seferi, Avrupa içi fetihlerle aşmaya çalışmış, Devrim öncesi kaybedilen sömürgeleri geri kazanmış, Jakoben devrimcilerin kaldırdığı köleliği yeniden getirmiş ancak İngiliz donanma üstünlüğü karşısında Fransa Napolyon'un tüm kazanımlarını yeniden kaybetmiştir. 1815'te Napolyon'un imparatorluğu çöktüğünde, Fransa'nın elinde tek bir denizaşırı toprağı kalmamıştır.¹⁵ Napolyon'un Kıta Sistemi'nin yıkılması, endüstri devrimiyle güçlenen İngiltere için denizaşırı sömürgecilikte rakip bırakmamış ve İngiltere yüz yıl sürecek dünya üstünlüğü, İngiliz hegemonyası dönemine girmiştir.¹⁶

Britanya'nın Kanada'daki fetihleri, Louisiane'nin 1803'te Napolyon tarafından ABD'ye satılması, Antiller'de ayaklanmalar, 1804'te Haiti'nin bağımsızlığı ve en nihayetinde Trafalgar yenilgisi Fransa'nın Avrupa'da ve denizaşırı bölgelerdeki politik gücünü ve varlığını zayıflatmış ve sömürgeciliğe yeni bir yüz ve kimlik vermiştir. Fransa'nın merkantilist¹⁷ güdülenme ile yürüttüğü sömürge politikalarına devletin politik gücünün ve büyüklüğünün ifadesi olan dünyadaki konumunu yükseltme arzusu da eklenmiştir. Ayrıca özellikle 1870 sonrasında merkantilist ekonomik güdülenmenin yerini alan sanayi kapitalizminin sömürgeci emperyalizme dönüşmesi de hadiseye çok başka bir boyut getirecektir. Cezayir'in 1830'da başlayan

¹⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul, Alkım Yayınları, 2007, 16. Baskı, s.85-86.

¹⁵ J.Frémeaux, a.g.e; s.155.

¹⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, Ankara, İmge Kitabevi, 25.Baskı, s.179.

¹⁷ Merkantilizm 16. Yüzyılda Batı Avrupa'da başlamış, 1500-1800 arası hüküm sürmüş, ekonomik bir teoridir. Bu dış ticaret ve sömürgeciliğe dayanan bu teoriye göre bir milletin refahı anaparanın miktarına bağlıdır ve küresel ticaret hacmi değişmez. Ekonomik servet veya anapara devletin elinde tuttuğu altın, gümüş miktarı veya ticari değer ile temsil edilir. Devlet ekonomide korumacı rodedir. Bu teoriye dayanan ekonomik sisteme merkantilist sistem denir

ve 1857'lere kadar süren ısrarlı işgaline, Hindîçin'deki işgallere ve Afrika'nın özellikle Batı ve Orta kesiminde yoğunlaşan sömürge faaliyetlerine bu açılardan bakmak gerekecektir.

2) II. Sömürge İmparatorluğu

Britanya'nın II. (veya hatta III.), Fransa'nın II. Sömürge İmparatorluğu'nu kurduğu 19. yüzyıl dünya siyasi tarihine sömürgecilik yüzyılı, emperyal çağ olarak geçmiştir. Gerçekten de 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan Avrupa devletlerinin güç yarışı 19. yüzyılda emperyal bir mücadeleye dönüşmüştür. Kapışmanın en yoğun olduğu, en büyük toprak paylaşımına, ekonomik, politik, kültürel asimilasyona sahne olan coğrafya Afrika kıtası olmuş, Kıta baştan aşağıya emperyal hegemonyaya teslim olmuş, boyun eğmiş, eğmek zorunda bırakılmıştır. Özellikle Fransa için Afrika yeniden İmparatorluk kurma girişimlerinin başlatıldığı kıta olmuştur.¹⁸

Avrupa içi düzeni ve yeni uluslararası yapılanmayı organize eden 1815 Viyana antlaşması S n gal, Martinique, Guadeloupe, R union, Guyan ve beş Hint ticaret merkezini Fransa'ya geri vermiş, buralar 1830 sonrası kolonyal fetihlerden ayırt edilmeleri için eski sömürgeler (*vieilles colonies*) olarak adlandırılmıştır. Bu uzak topraklara çok geçmeden Cezayir ve Gabon kıyılarındaki Libreville eklenmiş, tüm bu topraklar 19.yüzyıl boyunca Afrika'da yoğunlaşacak olan II. Fransız Sömürge İmparatorluğu'nun çıkış ve başlangıç noktalarını teşkil etmişlerdir.¹⁹

19. yüzyılda Fransız yayılcılığının şiddetli atılımı, II. Sömürge İmparatorluğunun oluşmaya başlaması Cezayir'in ele geçirilmesiyle kendini göstermiş, bölgenin işgali İngiliz deniz gücü karşısında sürekli yenilen, Napolyon savaşları sonucunda Akdeniz'den silinen Fransa için hem Fransız deniz gücünün hem de Akdeniz'deki varlığının dirilişi olmuştur. Yine bir çöküşe karşı-1815 çöküşü- yeni bir büyüme ve büyüklük politikası izlenecektir. Fransa'nın önde gelen bir dünya gücü olarak kalması için eyleme geçmesi şarttır. III. Cumhuriyet'in önde gelenlerinden Jules Ferry'nin dediği gibi:

¹⁸ Marc Ferro, *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine*, çev. Muna Cedden, Ankara, İmge Yay, 2011, s.120.

¹⁹ Hubert Deschamps, *Sömürge İmparatorluklarının Çöküşü*, çev.Oktay Akbal, İstanbul, Kitapçılık Limited Ortaklığı, 1966, s.35.

*“Büyük bir ulus için eyleme geçmeksizin, dünya işlerine karışmaksızın nüfuzlu kalmaya çalışmak, inanın ki bana, ortalıktan çekilmeyle aynıdır, hem de tasavvur edebileceğinizden daha kısa bir sürede; bu durum dünya güçleri arasında birinci sıradan üçüncü ya da dördüncü sıraya inmek anlamına gelir.”*²⁰

Fransa’yı yöneten hemen her bir hükümet, mevcut rejim şekli ne olursa olsun, büyüklük politikasının ifadesi olan denizaşırı imparatorluğun yeniden kuruluşuna katkıda bulundu. Temmuz Monarşisi iktidarında Cezayir’in işgaliyle başlayan şiddetli sömürgeci atılım 1848’de III. Napoléon yönetimindeki II. Cumhuriyet ile coğrafi yayılmasını arttırdı. Fransa’nın kazandığı topraklar bu dönemde üç katına çıktı. “Ancak sömürge imparatorluğunda en büyük genişleme Üçüncü Cumhuriyet döneminde (1870-1940) gerçekleşti. Tunus ve Fas himaye altına alınırken, Batı ve Orta Afrika, Madagaskar, Hindüçin ve Güney Pasifik’te geniş topraklar edinildi. Denizaşırı sömürgelerin büyüklüğü 1871-1914 arasında yaklaşık 700 bin kilometrekareden 11 milyon kilometrekarenin üzerine çıkarken sömürge halkların nüfusu da yaklaşık 7 milyondan neredeyse 50 milyona ulaştı.”²¹

Fransızların II. Sömürge İmparatorluklarının kurulmasında iki önemli ve belirleyici aşama vardır: Bunlardan ilki Cezayir’in 1830’da işgalinden 1870’e kadar olan dönem ve ikincisi de sömürgeciliğin emperyalizme dönüştüğü, sömürgecilik siyasetinde patlama olarak tabir edilen 1870-1914 dönemi.

a) Cezayir’in İşgali, Sömürge Yönetiminin Kurulması ve Alexis de Tocqueville

Cezayir, Fransızların 19. yüzyılda II. Sömürge İmparatorluklarının kurulduğu ve 20. yüzyılda yıkıldığı yerdir. Psikolojik olarak Fransa’nın denizaşırı hâkimiyetinin ve imparatorluğunun kalbi, savaş okulu, sömürge laboratuvarı ve aynı zamanda sömürge vitrinidir. Akdeniz ve Adriyatik’in anahtarıdır. 19. ve 20.yüzyıldaki Fransız “büyük siyaseti” olan, *büyüklik* kaderini belirleyen Afrika siyasetinin, bu siyasetin ana hatlarını belirleyen sömürge siyasetinin oluşturulup uygulandığı ve 1960’larda dağıtılıp dönüştürüldüğü yerdir. Afrika’da en zor kontrol altına alınıp terk edilen, sömürgeciliğin en ağır olarak uygulandığı ve bağımsızlık savaşının en şiddetli geçtiği toprak parçasıdır. Cezayir Fransa’dır denilecek kadar kimliksel bağ kurulan

²⁰ Frémeaux, a.g.e; s.160.

²¹ A.g.e; s.157.

coğrafyadır. II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'dan kovulan Fransa'nın başkenti, Özgür Fransa'nın başkentidir. Fransa'nın tüm imparatorluğundan daha zengin olan Akdeniz Afrika'sı da denen Mağrip Bölgesi'nin kalbidir.²² 2011'de Sudan'ın bölünmesiyle Afrika'nın en büyük yüzölçümüne sahip olan ülkesidir.

Fransa Cezayir işgaliyle modern milletlerin Afrika sömürgeciliği planını şekillendiren ilk ülke olmuştur. Napoléon Bonaparte'ın kısa süren 1798 Mısır seferi ve işgalini bir kenara koyarsak, Cezayir Osmanlı'nın Kuzey Afrika'da kaybettiği ilk toprak parçası olmasının yanında, sömürgeci işgale uğrayan ilk Arap toprağıdır ve Arapların yaşadığı tüm toprakların Avrupalı Devletlerce sömürgeleştirileceği bir sürecin başlangıcını temsil etmektedir. Halil Hâlit Bey²³ Cezayir Hatırâtı'nda Osmanlı Devleti'nin, kıymetini bilemeyerek kaybettiği İslam toprakları içinde Cezayir kadar güzel bir toprak parçası bulunmadığını, bölgenin Fransa'nın güneyinden dahi daha güzel olduğunu ifade etmiştir.²⁴

Bazı tarihçiler üç yüz yıl Osmanlı idaresinde kalan Cezayir'in 1830'da Fransızlarca işgalinin tesadüfi olduğunu iddia ederler. O dönemde Avrupa'nın tahıl ambarı olan Cezayir, Fransa'nın aldığı buğdayların ödemesini sürekli bahanelerle ertelemesine sinirlenir ve çeşitli uyarılar yapar. 1827 Nisan'ında Cezayir Dayı'sı²⁵ Hüseyin Bey Fransız konsolosunun yüzüne üç defa sineklik-yelpaze ile vurur ve bu da onuruna çok düşkün Fransızların ağına gider. Ardından Fransız elçilerini taşıyan bir gemiye toplarla ateş açılmasına misilleme yapılarak Cezayir işgal edilir. Fransa'da okullardaki ders kitapları olayı böyle anlatır ve yelpaze hadisesini propaganda unsuru kılar. Bu olayın Fransa tarafından bu şekilde nakledildiği ve bu naklin doğrulanmadığı da bilinmektedir. Ancak Fransa her sömürgeci işgalde farklı bir gerekçeye ihtiyaç duymaktadır. Cezayir işgalinin gerekçesi yüze vurulan bir yelpaze, Hinduçin seferleri ve 1859'da Saygon'un işgalinin gerekçesi öldürülen Katolik misyonerlerin öcünün alınması, Senegal ve Nijer havzalarının işgalinin ticaret

²² Ergün Tuncalı (haz.), *Kara İhtilâl Uyanan Afrika*, İstanbul, Kitapçılık Ticaret, 1966, s.94.

²³ Cambridge Üniversitesi'nin 1905'de Cezayir Şarkiyatçılar Kongresi'ne gönderdiği beş delegeden biridir.

²⁴ Halil Hâlit, *Cezayir Hatırâtı*, Ankara, Hece Yay, 2007, s.23.

²⁵ Mehmet Maksudoğlu, "Dayı", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c.9, s.59-60. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1671'den itibaren Tunus, Trablusgarp ve Cezayir yöneticilerine Dayı ünvanı verilir. 1671-1830 arasında Cezayir'de 28 Dayı hüküm sürmüştür. Dayılar geniş yetkilere sahiptirler. Kendilerine ordu, donanma, vergi, asayiş adliye işlerinde beş üyeden oluşan bir dayı divanı yardımcı olurdu.

serbestliğini koruma amacı taşıması, Kongo havzasına ve Çad'a yapılan müdahalelerin köleliğe karşı mücadele olması, 1881'de Tunus'un istilasının sebebinin Cezayir sınırındaki kabileler arasındaki karışıklık olması, Fas'ın sınırlarını ve barındırdığı Avrupalı nüfusu koruyamaması gerekçesiyle ele geçirilmesi gibi hadiseler bu durumun başlıca örneklerini oluşturmuştur.²⁶ Listeyi uzatmak mümkün ama görünen o ki sömürgeci faaliyetlere gerekçe bulmak çok da zor değildir.

Cezayir'in işgalinin tesadüfi olabileceğini düşünmek, yürütülen ve süreklilik arz eden sömürge ve işgal politikasına bakıldığında çok zordur. Tesadüfi denen bir işgal için 675 çıkartma gemisi, ki bunların 103'ü savaş gemisi, 572'si ise ticaret gemisidir, 37 bin kişiden oluşan bir çıkartma birliği, ki bu rakam 1840'ta 100 bine ulaşacaktır, harekete geçirilmiştir.²⁷ Tüm sömürgecilik tarihinde, hiçbir işgal bu kadar çok sayıda askerle yapılmamış, bu kadar uzun sürmemiş ve bu kadar ölümcül olmamıştır. 5 Temmuz 1830'da Cezayir'in başkenti işgal edilmiş ve 132 yıl sürecek olan *bastırma-yatıştırma (pasifikasyon)*²⁸ ve *ayrımçılık* politikalarının hâkim olacağı fiili Fransız sömürgeciliği dönemi başlamıştır. 19.yüzyılda Afrika'nın güneyi ile birlikte tek yerleşim kolonisi (*Colonie de Peuplement*)²⁹ olan Cezayir'in durumu benzersiz bir durum olmuştur.

Cezayir'in işgali Fransa açısından da hiç kolay olmamış, aktif direniş 1857'lere kadar devam etmiş, 1880 sonrası tam bir bastırma sağlansa da Arap direnişi bağımsızlığa kadar çeşitli aralıklarla sürmüştür. Bu nedenle Fransa'nın Cezayir'deki ilerleme ve işgali aşamalı olmuştur. 1830'dan 1847'e kadar Fransızların çok moralini bozan, dünyada çok ses getiren, dönemin Amerikan basınında fethedilemez-ele geçirilemez lakabıyla anılan bir Emir Abdülkadir direnişi yaşanmış,³⁰ bu direniş Tocqueville'in Cezayir raporlarına dahi girmiş ve hadiseleri istediği şekilde kontrol

²⁶ Frémeaux, a.g.e; s.160.

²⁷ Sinan Adalı (der.), *Sömürgecilikten Küreselleşmeye: Kapitalizm Öldürür*, İstanbul, Pencere Yay, 2001, s.29.

²⁸ Sömürge imparatorluğu tarihi boyunca Pasifikasyon (*Pacification*) politikası hemen tüm sömürgelerde genel uygulama olmuş, boyun eğdirilmeye çalışılan halkın tüm direnişi bu politikayla etkisizleştirilmeye ve direniş kırılmaya çalışılmıştır. Cezayir'in işgalinden bağımsızlığına kadar olan süreçte, 1830-1962, aralıksız sürmüş bir politikadır. Pasifikasyon birer ulusal kimlik ve devlet sahibi olarak görülmeyen ve bu nedenle savaşmaya layık olmayan tüm sömürgelerde yapılan bastırma, boyun eğdirme uygulamalarının, şiddetin, baskının, her türlü işkencenin adı olmuştur.

²⁹ Nadjia Bouzehrane, *Marianne et les colonies, de Gilles Manceron*, 2 Mart 2006, <http://ldh-toulon.net/Marianne-et-les-colonies-de-Gilles.html> (e.t.02.06.2014)

³⁰ Iowa'da bir şehre bu dönemde Abdülkadir'in fethedilemez lakabına ithafen Elkader adı verilmiştir.

edemeyeceğinden korkan Fransa uyguladığı şiddeti büyütmiştir. Cezayir’de nasıl bir politika uygulayalım, bölgeyi nasıl yönetelim, yerlileri ne yapalım diye tartışırken tam bir askeri işgal ve tam bir topraksızlaştırma ve tam bir boyun eğdirmede karar kılınmıştır. “Çabamız medenileştirme çabasıdır” iddiasıyla yaptıklarını meşrulaştırma yoluna girmişlerdir.

“...Cezayir’in, Fransızlar tarafından ilk işgalinden günümüze kadar, bu bahtsız ülke arkası kesilmeyen kanlı olaylar, yağma ve şiddet alanı haline gelmiştir. Büyük küçük her kent bütün ayrıntılarıyla pek büyük bir ölü vermek pahasına fethedilmiştir. Bağımsızlığı çok değerli, yabancı egemenliğine kini, kendi yaşamından daha kutsal kabul eden Arap ve Kabil toplumları konut ve malların yakılıp mahvedildiği, olgunlaşmış ürünün bozulduğu, sağ kalmış perişan insanların katledildiği, ya da şehvet ve vahşetin bütün dehşetlerine maruz bırakıldığı, korkunç saldırılar ile ezilmiş ve parçalanmıştır. Bu barbarca savaş sistemi, Fransızlar tarafından bütün insanlık, uygarlık ve Hristiyanlık öğretilerine karşın sürdürülmüştür.”³¹

Fransa’nın ilk modern sömürgeci olan Cezayir’de kurduğu yapı, uyguladığı yöntemler tüm Fransız imparatorluğu için ve diğer yayılmacı güçler için örnek olduğundan, II. imparatorluğun temeli burada atıldığından çok önemlidir ve anlama çabalarını hak eder. Fransa’nın herhangi bir dönemdeki Afrika politikaları üzerine yapılan çalışmalar Cezayir’de oluşturulan sömürgeci idare uygulamaları ve bunların ideolojik yapıları bilinmeden anlaşılabilir. Cezayir bu anlamda Afrika’dır ve oradaki sömürgeci idare nasıl kuruldu ve neleri dayanak noktası yaptı sorularına bulunacak cevaplar da bu açıdan önemli olacaktır.

Cezayir’de sömürgeleştirme hareketlerinin yoğunlaştığı 1840’ta, Fransa’daki parlamentoda bu hareketler için en iyi yöntemler neler olabilir, sömürgeci yönetim nasıl olmalıdır tartışmaları sürmekte idi. Bu tartışmalar aslında işgalle birlikte başlamıştı. Cezayir’de bütünü fethetmeden orada kalınabilir miydi? Tam bir hâkimiyet mi kurulmalıydı? Dönemin ünlü siyasetçilerinden Alexis De Tocqueville³² işte tüm bu sorulara cevaplar vermiş, onun çizdiği sınırlar, gösterdiği metotlar

³¹ Karl Marx- Frederich Engels, *Sömürgecilik Üzerine*, çev.Muzaffer Erdost, 2. Baskı, Ankara, Sol Yay, 2009, s.176.

³² Alexis De Tocqueville (1805-1859); edebiyat ve siyasette seçkin bir kariyer sahibi bir Fransız asilzadesidir. Sömürgeciliğin ana hatlarının kurulduğu II. Cumhuriyet’in dışişleri bakanıdır. Amerika’da Demokrasi adlı eseriyle ün kazanmıştır. Kendisini liberal, demokrat ve kölelik karşıtı olarak tanımlamaktadır.

neredeysi Fransa'nın Cezayir'le birlikte tüm Afrika sömürge politikasının başından sonuna kadar ana hatlarını oluşturmuştur. Tocqueville 1841 ve 1847'de Fransızların konumları ne olmalı, nasıl olmalı, yerli halka karşı nasıl bir politika izlenmeli sorularına cevap olarak Cezayir Raporlarını yazmıştır. Abdülkadir direnişinin güçlölkle bastırılması, Fransa'nın bölgede tam hâkimiyeti sağlayamayacağı korkusu yaratmış, Amerikan demokrasisi, sosyal devleti üzerine çok sayıda çalışması bulunan Tocqueville Cezayir'de sömürgeci, militarist ve totaliter bir kimliğe bürünmüştür.³³

Tocqueville'e göre Cezayir'de tam bir işgal olmalı, sömürgecilik ile siyasal hâkimiyet aynı anda tesis edilmeli, Fransa'nın Afrika'daki geleceğini tehlikeye atacağından Arapların *kendi kendilerini yönetmelerine asla izin verilmemeli*, Arapların ülke içindeki direniş gücünü kırmak için savaş hukukunun tanıdığı talan, yağma, soykırım uygulanarak sömürge devletine tam itaat sağlanmalı, verimli topraklar ya zorla, ya da parayla alınıp Fransız yerleşimcilere verilmeli, tüm ticari düzenlemeler ticareti işgalcilerin yapabileceği şekilde yapılmalı, şehirleri, kasabaları talan edip yakarak hem isyancıların şehirden izolasyonu hem de yerel halkın yerinden edilmesi sağlanmalı ki yeni yerleşimciler gelsin ve yerleşsin ve böylelikle şehirler ve kasabalar Fransa'nın siyasal hâkimiyetine girsin, ayrıca gelen Fransızları, kalıcı kılmak için onların kendilerini anavatanda hissetmeleri sağlanmalıdır. Serbest seçimler, basın özgürlüğü gibi konular ile demokratikleşme çabaları Cezayir gibi henüz doğal gelişmesini tamamlamamış olan yerlerde gereksizdir.³⁴ Tocqueville'den De Gaulle'e ve günümüze değin Fransız siyasetçilerinde sömürgelerini bir vatan ve orada yaşayanları bir halk olarak görmeme sorunu vardır. Sömürgeleştirmenin önemli ideologlarından E.F.Gautier'e göre göçebe, arap, doğulu; onlarda bir coğrafya bir yurt kavrayışı yoktur, ancak kabileleriyle övünürler. Milliyetçilik onlarda bulunmaz, onların bir yurdu da olamaz.³⁵

Tocqueville'in raporlarına geçen bu ifadeler 1830 işgalinden 1962'deki bağımsızlığa kadar, değışik boyutlarda Cezayir'de yaşananlardır. Bütün sistem tam bir Fransız hâkimiyeti kurma ve bunu koruma kaygısıyla büyük bir ayrımcılık üzerine kurulmuş, azınlıktaki Avrupalı yerleşimci çoğunluktaki yerli Cezayirliye üstün kılınmıştır.

³³ Burak Gürbüz, *Doğa Yasalarından Tocqueville'in Cezayir Raporlarına*, dergipark.ulakbim.gov.tr>viewFile, (e.t.05.05.2014)

³⁴ A.g.e.

³⁵ Yves Lacoste, *İbni Haldun Tarih Biliminin Doğuşu*, İstanbul, Ayrıntı Yay. ,2012, s.91.

Üstün bir sistem kurayım derken ayrıştırma, farklılaştırma, ötekileştirme politikaları sistemin içinde patlamaya hazır bomba olarak 132 yıl varlığını korumuş ve en sonunda da patlamıştır. Fransa’da liberal değerleri, işçilerin haklarını savunan Tocqueville’in Cezayir’de sömürgeci, totaliter, militer bir kimliğe bürünmesi, Avrupa’da uygarlığa karşı bir suç olarak sayılabilecek tüm eylemleri Cezayir için acil gereklilik olarak görmesi arasındaki paradoksu, Fransız kimliği üzerindeki Descartes’çı kartezyen çifte hakikat prensibinin etkisiyle açıklamak mümkün olabilir mi bilinmez ama Fransa’nın tüm sömürge politikası bu çifte hakikat paradoksu üzerine kuruludur demek çok da yanlış olmayacaktır.

Sömürgeci Fransız hâkimiyeti konusundaki Tocqueville’in düşüncelerine, gösterdiği hedeflere “Büyük bir askeri istila yapmak gerekli. Frank’ların ve Got’ların yaptığı gibi bir istila” diyen General Thomas-Robert Bugeaud 1840-1847 arasında Cezayir’de kılıcıyla gerçeklik kazandıracaktı. Bugeaud Arapları tamamen ezip yok edemeyeceklerinin farkında olarak, Cezayirlileri Fransa’nın hâkim olduğu sömürgeci sistem içinde *eşitsiz biçimde eritmek* gerektiğine ve bunun için de her yolun mubah olduğuna inanıyordu.³⁶ Gerçekten de Bugeaud’nun gelişiyle birlikte asker sayısı 100 bin olmuş, Tocqueville’in “Arapları belli bir noktaya sıkıştırmak” (*Comprimer les Arabes*) ve köklerini kazımak şeklinde gösterdiği hedef doğrultusunda hareket edilmiştir. Önemli olan Arapların peşinde koşarak onları yok etmeye çalışmak değildir, önemli olan onların ekmesini, biçmesini, otlatmasını, arazilerinden, kırlarından yararlanmasını engellemektir. “...Her sene gidip onların ürünlerini yakınız ve en sonuncusuna kadar köklerine kibrit suyu dökünüz.” Bu askeri stratejinin adı silip süpürmek, çapula uğratmak anlamına gelen *razzia* idi ve bu giderek yaygınlaştı. Her taraf her şey harap edilmeli; Fransız ordusunun geçtiği yerde ot bitmemelidir.³⁷ Nitekim 1840-1848 arasında Cezayir nüfusu üçte bir oranında azalmıştır. 1872’ye gelindiğinde de yine 1830’da 3 milyon olan nüfusun 2,1 milyona düşerek ancak üçte birinin mevcut olduğu görülmüştür. Fransa tarihi bir kopuşlar tarihi olduğu kadar bir süreklilikler tarihidir aynı zamanda. Karşımıza çıkan pek çok olayın tarihte yaşanmış bir benzeriyle sık sık karşılaşırız. 1793-1796 Vendée Savaşı’nda, kendilerine karşı gelen Fransızlara karşı, General Turreau’nun

³⁶ Jean-pierre Peyroulu, a.g.e; s.60-65.

³⁷ Adil Baktıaya, *1830:Fransa'nın Cezayir'i İşgali, Abdülkadir'in Yükselişi ve Amerikan Kamuoyunda Abdülkadir Hayranlığı*, Ortadoğu Etütleri, Ocak 2010, Cilt 2, Sayı 2, ss.143-169.

Cehennem Kolonlarının sistematik olarak her şeyi yakıp yıktığı, katlettiği, Vendée diye bir yer bırakmadığı gibi Bugeaud'nun askerleri de Cezayir işgalinde aynısını yapmışlardır. 1962'de OAS'ın yanmış topraklar politikası (*la politique de la terre brulée*) diyerek Cezayir'deki her şeyi yakıp yıkmaları, *razzia* benzeri çevreleme (*quadrillage*) ve fare avı (*ratonnade*) uygulamaları yapan askerlerinin de Turreau ve Bugeaud'nun askerlerinden ne farkı vardır?

Fransa 1830 işgalinden sonra 1834'te Cezayir'e bir genel vali göndermiş, 22 Temmuz 1834 kararnamesi ile işgal edilen topraklardaki Osmanlı uyrukluğunu kaldırmış ve toprakları Fransa'ya bağlamıştı. 1844'te Arap Büroları kurulmuş, vergi, adalet, güvenlik, ekonomi, sağlık gibi pek çok alanda hemen tüm yetki askerlere ve askeri yönetime verilmişti. 12 Kasım 1848'de II. Cumhuriyet bir yandan köleliği kaldırırken diğer yandan Cezayir'i Fransız toprağı ilan ediyordu. "Cezayir Fransız toprağıdır, metropoliten³⁸ model üzerine organize edilecektir, departmanlar (idari birim) olacak ve onlar da arondisman ve komünlere³⁹ bölünecektir." Böylelikle 1848 temel kararı Cezayir sömürge tarihinde asimilasyonun sembolü olarak kalmıştır. Departman statüsü onu ulusal topraklara katmış, Cezayir "Bir ve Bölünmez Cumhuriyet" (*La République Une et Indivisible*) toprağının ayrılmaz ve tamamlayıcı parçası olmuştur.⁴⁰

Tocqueville'in gösterdiği yoldan yürüyen Fransız sömürgeciliği, doğası gereği tam bir ayrımcılık, farklılaştırma ve birini diğerine muhakkak üstün kılma prensibi üzerine kurulmuştur. Çünkü, adı üzerinde, sömürünün birinci şartı bölmektir birleştirmek değil. İdari yapı etnik temele dayalı olarak Avrupalı azınlıklar, yerliler ve karma kökenliler olarak üçe bölünmüş, Arap çoğunluğun yaşadığı yerlerde askeri yönetim kurulmuş ve bu askeri yönetim devamlı azınlık Avrupalılarla işbirliği içinde ve onların lehine yerli çoğunluğa baskı uygulamıştır. Cezayir'de işgalin ve hâkimiyetin en başından en son anına kadar olan süreçte yapılan tüm yasa, değişiklik, reform çalışmaları bir tarafın, azınlıkta olan Avrupalıların, lehine

³⁸ Denizaşırı sömürge imparatorlukları merkezde bir bir ulus-devlet üzerine modellenmiş bir anayurt, ve ona bağlı denizaşırı kollar olan sömürgeler şeklinde yapılmışlardır. Çalışma boyunca anayurt yerine metropol, metropoliten gibi terimler sıkça kullanılacaktır.

³⁹ Département, arrondissement ve commune terimleri Fransız kamu yönetimi terimleridir. İlçe, bölge, mahalle, köy gibi.

⁴⁰ Jean-Pierre Peyroulu et al. , *Histoire de l'Algérie (à la période) Coloniale1830-1962*, Paris, Editions- La Découverte, 2012, s.30-35

yapılmış, bu durum aradaki derin uçurumu iyice derinleştirmiştir. Sömürgeci idarenin her adımı ya yeni bir ayrımcılık kurmakta ya da mevcut ayrımları derinleştirmektedir. Kurulan yapı en başından şizofrenik ve hastalıklı bir yapıdır. Ele geçirdiği toprakları ve insanları asla ana bünyesinin unsuru yapamamıştır çünkü onun kendi tanımı ötekinin kötü konumuna bağlıdır.

Sömürgeciler kendi hâkimiyetlerini kurmak adına Cezayir’de tüm toplumsal kategorileri çökerttiler, hapsettiler, göç ettirdiler. Burjuvazi çökünce ekonomi de çöktü. 1860’lı yılların açlık salgınında 500 bin insanın öldüğünden bahsediliyor.⁴¹ Toprak sömürgeleştirilmesi yoluyla tüm verimli topraklar Fransızlara geçti ve Cezayir’liler topraksızlaştırılıp açlığa mahkûm edildiler. 1920’lere gelindiğinde bir milyon hektardan fazla verimli toprak Avrupalı sömürgecilerin eline geçmiş bulunuyordu. Toprak sömürgeleştirilmesi Avrupalı nüfus yerleştirme politikasının da can damarı oldu. Boşaltılan topraklar sömürgeciliğin iyi işlemesinin yolu ve denge unsuru olarak düşünülen Avrupalı yerleşimine tahsis edildi. 1800’lerin ortalarında Avrupa’da toprakların özelleştirilmesi, sanayi krizi, nüfus artışı, köylülerin fakirleşmesi gibi sebepler Avrupalıları göçe zorluyordu. İspanya’dan, İtalya’dan, Portekiz’den, Malta’dan, Fransa’dan çok sayıda insan göç etti, göç etmeleri teşvik edildi. O günlerde Cezayir’e gitmekle New York’a gitmek arasında çok fark yoktu.⁴² Fransızlar 1830 ve 1848 isyancılarını, sıkça değişen rejimlerin ortaya çıkardığı rejim muhaliflerini de Cezayir’e gönderdiler. İşte tüm bu kitle *Pieds-Noirs* denen ve daha sonra Fransa’nın başını çok ağrıttacak olan *Kara Ayaklar* kitlesini oluşturdu. Sayıları 1872’de 250 Bin, 1901’de 580 Bin, 1911’de 711 Bine ulaştı.⁴³ Bağımsızlık savaşı sırasında, 1960’larda bir milyon Kara Ayak’tan söz edeceğiz.

Michelet’in şu sözü meşhurdur: “ İngiltere bir imparatorluk, Almanya bir memleket, Fransa bir şahsiyettir. İnsanı varlıklar arasında en yüksek kata çıkararak şey de şahsiyet olmak, bir bütün olmaktır.”⁴⁴ Şahsiyetine ve onun getirdiği üstünlüğüne olan yüksek inancı ile Fransa her eylemine kendi damgasını vurmak, nişanesini koymak istemiştir. Sömürgelerinde uyguladığı politikalarla ekonomik,

⁴¹ A.g.e; s.40.

⁴² A.g.e;s.68.

⁴³ Sinan Adalı, a.g.e;s.30.

⁴⁴ Ernest-Robert Curtius, *Fransa Üstüne Deneme*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul, Sanat Basımevi, 1953, s.50.

siyasi, sosyal, kültürel alanları, toprakları fransızlaştırma; Afrikalı, Arap, Asyalı Fransızlar topluluğu oluşturma çabaları hâkimiyeti sağlama amaçlı olduğu gibi kendi şahsiyetinin üstünlüğünün de yansımaları olacaktır. Fransızlar fethettikleri yerlere ilk olarak oraların kendilerine ait olduğunu gösteren nişaneler koymuşlardır. Cezayir'in işgalinin hemen ardından 1832'de Hamma'da kurulan *Le Jardin d'Essai du Hamma* botanik bahçesi bunun şaşıla bir örneği olarak bugün de varlığını sürdürmektedir.⁴⁵

Fransa'nın Cezayir politikası en başından itibaren her koşulda hâkimiyetinin, ayrıcalıklı konumunun korunmasına dayanır. Ayrıcalıklılık üzerine kurulduğundan en ufak bir demokratik eşitlik hareketi başarıya ulaşmamaktadır. Fransızlar mevcut hâkim ve ayrıcalıklı konumlarının korunması amacıyla başta Cezayir'de olmak üzere tüm Afrika sömürgelerinde sömürüyü, eşitsizlikleri, azınlığın üstünlüğünü kurumsallaştırıcı yapılanmalar ve sınıflandırmalar oluşturmuşlardır. Bu yapılanmaların temel dayanak noktası 1881'de çıkarılan Yerli Kanunu (*Code de l'indigénat*) olmuştur.

1) Yerli Kanunu (*Code de l'Indigénat*)

1881'de ilk olarak Cezayir'de 1887'den sonra hemen tüm kolonilerde 1946'ya kadar yürürlükte kalan bu yasa Fransız kolonilerinin yerlilerini daha aşağı hukuki statüye koyan kanunlar setidir. Modern zamanların en korkunç yasal belgesi sayılan ve 1685-1848 arasında 163 yıl yürürlükte kalan, kölelerle efendileri arasındaki ilişkinin çerçevesini çizen Kara Yasa'nın (*Code Noir*) 1848'de kaldırılmasından 33 yıl sonra Fransa yine bir sınır çizme, sınıflandırma, sömürme, ayrıştırma kanununa imza atıyordu. Bu defa köle yerine yerli Müslüman, efendi yerine Avrupalı kolon gelmişti. Aslında 1881 tarihli bu kanun 1865 Senatus Consulte'ünün kararlarıydı ve uygulanmakta idi.

Yerli kanununa göre: "Cezayirli Müslümanlar resmi olarak Fransız'dırlar ancak yerli kanununa tabidirler. Gerekli koşulları sağlar ve Müslüman statülerinden vazgeçerlerse tam Fransız vatandaşı da olabilirler."⁴⁶ Yerli kanunu Müslümanlara, Müslüman statülerini bırakma koşuluyla vatandaş olabileceklerini söylerken Yahudi kökenli Cezayirli'lere 1870 Crémieux Kararnamesi ile dini kimliklerini bırakmadan

⁴⁵ Peyroulu, s.124.

⁴⁶ Gilles Manceron, *Des indigènes "français" mais pas citoyens*, 6 Mart 2005, <https://www.ph-ludwigsburg.de/html/2b-frnz-s-01/overmann/baf4/colonisation/algerieindigenat.html>, (e.t.31.05.2014)

tam vatandaşlık hakkı tanındı ve elbette ki eşitsizliği ve ayrımcılığı derinleştiren bu durum iki topluluk arasındaki gerginliği arttırdı. Sürekli olarak bir taraf diğerine üstün tutuluyordu. Cezayir’de bu bir tarafın üstünlük durumu ile diğer tarafın aşağı konumu siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve hatta mimari her alanda görünür kılınmıştı. Ünlü Mimarlık Tarihçisi Zeynep Çelik Fransızların 1830 işgalinden sonra Cezayir şehrini mimari olarak sömürgeci anlayışa göre nasıl tasarladıklarını şöyle anlatıyor: “Sömürgecilik mantığı tabii, yerli şehirle Avrupa şehrini ayırmışlar. Le Corbusier⁴⁷ yerli şehre dokunmuyor, üzerine köprü halinde Avrupa şehrinin bir kısmını yerleştiriyor, şehri ikiye bölüyor. Şehir tasarımında sömürgecilik daha belirgin hale gelmiş oluyor. Corbusier Avrupalıları yukarıya, Arapları aşağıya yerleştiriyor, Arapları devamlı gözaltında tutuyor. Sosyal hiyerarşiyi şehrin imajına iyice yerleştiriyor.”⁴⁸

1881’de Cezayir’de ve 1887 ‘den itibaren hemen tüm Fransız sömürgelerinde uygulanacak olan Yerli Kanunu iyi sömürge düzeni adına yerlilere zorunlu çalışma, toplanma ve gece dışarı çıkma yasağı, baş vergisi gibi zorunluluklar getiriyordu. Yerliler mahkemeye çıkmadan tutuklanabilir, onlara farklı ceza yasaları uygulanır, farklı iş ücretleri ödenirdi. Kanun, yerli halkın bir çeşit köleliğini içeriyordu. Sömürge düzeninin yani Fransız hâkimiyet ve üstünlüğünün sürmesi için eşitsizlik ve adaletsizlik ayrımcı önlemlerle kurumsallaştırılıyordu. Aimé Césaire’in ifade ettiği gibi Avrupalı eskinin adaletsizliğine ve eşitsizliğine modern sömürüyü ve ırkçılığı da ekliyordu.⁴⁹ Bu sosyal ve hukuki eşitsizlik sistemi 7 Nisan 1946’da Yerli Kanununun kaldırılışına kadar sürse de Cezayir’de yöneticiler Yerli Kanununu bağımsızlığa kadar uygulamayı sürdürdüler.⁵⁰ Tocqueville’in daha en başında dediği gibi yerlilere tanınacak siyasi hakların hâkimiyet projesini bozacağı düşüncesi ile Cezayir yerlileri, Cezayir sömürgecilerden bağımsızlığını kazanıncaya kadar siyasi haklardan mahrum bırakıldılar ve politik alanın her daim dışında tutuldular. Osmanlı uyruğundan çıkarılan yerlilere Fransız vatandaşlığı vermek seçeneği Fransız hâkimiyet projesini imkânsız kılacağından, tıpkı De Gaulle’ün Cezayir Savaşı sırasında sıkça tekrar

⁴⁷ 1887-1965 yılları arasında yaşayan İsviçre asıllı ünlü Fransız mimar. Aynı zamanda; şehir plancısı.

⁴⁸ Zeynep Çelik, *Sana mı Kaldı Fransız Sömürgelerini Çalışmak*, röportaj: Aysim Türkmen, Kasım 2010, <http://v3.arkitera.com/s229-sana-mi-kaldi-fransiz-somurgelerini-calismak.html> (e.t.19.05.2014)

⁴⁹ Aimé Césaire, *Sömürgecilik Üzerine Söylev*, çev. Güneş Ayas, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 2005, s.80.

⁵⁰ *Code de l’indigénat*, http://www.axl.cefan.ulaval.ca/afrique/indigenat_code.htm (e.t.19.05.2014)

edeceği gibi, *en Fransız çözüm yolu* bulunacaktı. Böylece ne tam Fransız ne de tam yabancı olan bir ara kategori olarak *yerli-indigène*-kategorisi en Fransız çözüm olarak sunuldu. Tıpkı Roma'daki **özgür ama yurttaş değil**, Amerika'daki eşit ama ayrı ayrımcılığı gibi Fransa'da da Yerli Müslüman Fransız ancak vatandaş değil ayrımcılığı yapıldı. Böylelikle Fransa yerlilere siz Fransız'sınız ama Fransız vatandaşı değilsiniz ve ancak yerli kanununa tâbisiniz diyerek onları askere alabilecek, her çeşit görev yükleyebilecekti. Tıpkı Cezayir Ulusal Kurtuluş Ordusu hastabakıcılarından Meryem Belmihub'un Fransız Askeri Mahkemesince yargılanırken dediği gibi: "Haklar söz konusu olduğu zaman biz Fransız sayılmıyoruz. Ödevler söz konusu olduğu zaman Fransız vatandaşı oluyoruz."⁵¹

b) Yeni Emperyalizm Ya Da Fransız Emperyalizminin Rönesansı: 1870-1914

19. yüzyılı Emperyal Çağ'a, sömürgeci emperyalizme dönüştüren emperyalizm kavramı, Marksist teori içinde, kapitalizmin 19. yüzyılın son çeyreğinde belirginleşen yeni eğilimlerini tanımlamak üzere gündeme gelmiş, 20. yüzyıl boyunca sosyalist teori ve pratiğin temel taşlarından biri olmuştur. Sanayileşmenin gerekleri, sanayici kapitalizmin yükselişi, pazarın ihtiyaçları, hegemonya arzusu ve dönemin büyük güçleri arasındaki işgal yarışı harita üzerinde daha fazla alan kapma ve alan kaplamaya dönüştü. Toprak açlığı devasa bir işgal yarışı ortaya çıkardı ki bu durum o dönemde "engelli at yarışı" (*course au clocher*) olarak tanımlandı.⁵² Sömürgeci yayılma dönemine benzer şekilde emperyal yayılma döneminde de toprak kapışması o kadar ileri boyutlara vardı ki "sömürgeci siyaset fırtınası", "işgal fırtınası", "Afrika'ya hücum", "Afrika kapışması" gibi tanımlamalar döneme damgasını vurdu ve yeni bir isim koydu: "Yeni Emperyalizm". Dönemin iki önemli özelliği emperyal bir sömürge ideolojisinin kurulması ve Afrika kapışması idi. Sanayi Devrimi sonrası dünyaya açılan Avrupalı devletler için Afrika'ya hakim olma mücadelesi 19. yüzyıl boyunca büyük önem taşıdı. Afrikalı toprakların Avrupalı güçlerce işgali, sömürgeleştirilmesi ve kendi topraklarına katılmasının ifadesi olan "Afrika Mücadelesi" (*The Scramble For Africa- Partage de l'Afrique*) dönemin

⁵¹ Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, çev. Halim İnal, İstanbul, E YAY., 2000, s.316.

⁵² Marc Ferro, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi 13.yy-20.yy*, http://www.1001kitap.com/Tarih/marc_Ferro/somurgecilik_tarihi/st102somurgeciyayilma.html, (e.t.23.05.2014)

sloganı haline geldi. 1870'te Afrika'nın ancak %10'u Avrupa kontrolü altındayken 1914'te, Etiyopya ve Liberya dışında, % 90'ı Avrupa kontrolü altına girdi.⁵³

Napolyon Savaşları'nın yenilgisini acısını yaşayan Fransa için şiddetli sömürgeci işgalcilik dalgası 1830 Temmuz Monarşisi döneminde Cezayir'in işgaliyle başladı. Bu işgal sürerken 1839'da Gabon alındı. Cezayir'in işgalini tamamlayan II. Cumhuriyet'ten sonra III. Napoléon önderliğinde kurulan II. İmparatorluk yayılmayı hızlandırdı. 1870'de III. Cumhuriyet kuruluncaya kadar Fransa; Moritanya, Senegal, Gine ve Fildişi Sahili'nde bazı yerler, Kongo Cumhuriyeti ve Hinduçin'inde Koşinşin (Cochinchine- Vietnam'ın güney ucu)'i aldı.⁵⁴ Fransa'nın topraklarını üçe katlayan bu II. İmparatorluk dönemi, Fransız sömürge tarihinde belirleyici bir dönemdi.⁵⁵ Ancak sömürgeci yayılmanın en yüksek noktalara çıkacağı, bu yayılmayı meşrulaştırıcı sistemli bir Fransız sömürge ideolojisinin kurulacağı dönem III. Cumhuriyet dönemi olacaktır.

1870'de Almanlar karşısında Alsace ve Lorraine'in kaybıyla sonuçlanan Sédan yenilgisi Fransa'yı çok derinden sarsarak rejim değişikliğine yol açarken, II. İmparatorluk yerini III. Cumhuriyet'e bıraktı. Rövanş düşüncesi yayıldı. Fransa her çöküşten sonra yaptığı gibi yaşadığı acının izlerini silmek için önce suçlu bulunan rejimi değiştirmiş sonra da bir büyüklük politikası olarak fetihçi bir politikaya girişmiştir. Almanların metalürji endüstrisine karşı zayıf düşen Fransız metal endüstrisi, metal yataklarının olduğu Ruhr ve Lorraine bölgelerini de Almanya'ya bırakmak zorunda kalınca büyük güç olma statüsünü de tehlikeye soktu. Bismarck'ın Almanya'sı karşısında tecrit edilen Fransa, Alman İmparatorluğu'ndan alamayacağı rövanş için çareyi sömürgeci yayılmacılığını genişleterek büyüklüğünü korumakta buldu. Çözüm: sömürgeci yayılma olacaktı.⁵⁶ Bu yayılmaya da devlet öncülük edecek ve yayılma devletçe desteklenecekti.

19. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşen emperyalist sömürgeci yayılmacı rekabetin büyüklüğü ve hızı, devletin bu yayılmacılıkta aktif rol üstlenmesini gerekli kılmış,

⁵³ *The New Imperialism and the Scramble for Africa 1880-1914*, <http://rowdy.msudenver.edu/~tayljeff/lecture/NewImp.html>, (e.t.23.05.2014)

⁵⁴ Ahmet Kavas, a.g.e; s.210.

⁵⁵ Jean Martin, *L'Empire Renaissance:1789-1871, L'Aventure coloniale de la France*, Paris, Denoel coll. , 1987, s.163.

⁵⁶ Gilbert Comte, *L'Empire Triomphant: 1871-1936*, t.1, Paris, Denoel coll, 1990, s.35.

devlet gerek içeride, gerekse dışarıda daha etkin ve belirleyici bir rol oynamıştır. O nedenle bu emperyalizm ekonomik ve politik öğelerin iç içe geçtiği çift karakterli bir emperyalizmdir. Sömürgeci yayılmada ve emperyalizmin ilerlemesinde pek çok etkenin rol oynadığı aşikardır. Metropollerin büyük sanayilerinin ihtiyaçlarının çözümü de bu politikada görülmüştür. Sanayi kapitalizminin ulaştığı boyut ekonomik, siyasi, kültürel çapta büyük hareketlenme oluşturmuş ve bu da yayılmacılık ve sömürge edinimi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Dönemin emperyal sömürge siyasetinin Fransa'daki öncüsü Jules Ferry: “Kapitalist sanayi makinesi şöyle çalışır: şiddetli bir ekonomik rekabet, büyüyen ulusal korumacılık ki bu da gümrük düzenlemeleri gerektirir. Fransız malları ve sermaye yatırımı için denizaşırı pazarlar gerekli kazanımlardır.”⁵⁷ Jules Ferry kendi yazdığı “Tonkin ve Anayurt” adlı eserinde:

*“...dayanılmaz bir hareket Avrupalı büyük ulusları yeni toprakların fethine götürüyor. Bu, sanki bilinmez bir yolda, sonsuz, uçsuz bucaksız engelli bir koşu gibi. 1815'den 1850'ye kadar Avrupa evde oturmayı seviyor, evinden çıkmayı hiç istemiyordu...Bugün kıtalar ilhak ediliyor. Bu sonsuz büyüklük paylaşılıyor ve özellikle de geniş siyah kıta paylaşılmakta...Bugünün diplomasisi coşkulu bir çalışmayla sınırları belrliyor. Bu, modern dilde 'karşılıklı çıkarların, küresel alanda sınırlandırılması' diye adlandırılıyor...**Sömürgecilik siyaseti, sanayileşme siyasetinin çocuğudur.**”⁵⁸*

Lenin dönemin mantığını ‘Emperyalizm, Kapitalizmin en yüksek Aşaması’ adlı kitabında çok güzel özetlemiştir:

“ 1876'dan sonra sömürge edinme olayı dev ölçüler içinde 40 milyon kilometre kareden 65 milyon kilometre kareye, yani bir buçuk katına yükselmiştir. Aradaki artış 25 milyon kilometre kare olup, ülkelerin anayurtlarının yüzölçümlerinin bir buçuk katıdır. 1878'de Fransa'nın sömürgesi yok denecek kadar azdı. 1914'te bu sömürgelerin yüzölçümü Avrupa yüzölçümünden bir buçuk kez daha büyük olup 100 milyon nüfusu barındırıyordu. Sahip olunan sömürgeler arasında büyük eşitsizlikler

⁵⁷ Raymond F.Betts, *Assimilation and Association in French Colonial Theory, 1890-1914*, Nebraska, University of Nebraska, 2005 (ilk basım: 1960), s.3.

⁵⁸ Sinan Adalı, a.g.e; s.52.

vardı. Örneğin Fransa'nın sömürgelerinin büyüklüğü Almanya ve Japonya'nın sömürgelerinin toplamı kadardı."⁵⁹

20. yüzyılda “zamanın ruhu” (*Zeitgeist*) nasıl dekolonizasyon olmuşsa 19. yüzyılda de kolonizasyon olmuştur. Toprak kapma yarışı o kadar hızlıdır ki, birinin bıraktığı boşluğu diğeri doldurmaktadır. Fransa da 1880 sonrası Afrika içlerine doğru ilerlemeye başlamıştır. 1881’de Tunus’un alınması, 1870 yenilgisinden sonraki ilk askeri zafer olması bakımından önemlidir. Dönemin sömürge siyasetinin Jules Ferry, Eugène Etienne gibi önde gelenlerinden olan Léon Gambetta Tunus alındığında: “

Fransa büyük güçler arasındaki yerini yeniden alıyor” diye bildiriyordu. Ayrıca Tunus’un alındığı 1881 tarihi, imparatorluğun önemli kuruluş tarihi olarak da gösterilir. 1875’te Savorgnan de Brazza geleceğin Fransız Kongo’su olan bölgeyi ele geçiriyor, 1883-1885 arasında, Pasifikte, gelecekteki Hinduçin’in parçaları olarak Annam ve Tonkin (Vietnam’ın kuzey ucu) işgal ediliyor, yine 1883 baharında 20 yıl sürecek olan Madagaskar işgali başlıyordu.

1885 yılı Fransız ve Avrupa sömürgeciliğinin dönüm noktasıdır. Afrika’da kuzey-güney, doğu-batı, yukarı-aşağı yönlü işgaller, paylaşım yarışları çatışma ihtimali ortaya çıkarınca, bunu engellemek için 15 Kasım 1884- 26 Şubat 1885 tarihleri arasında, 14 devletin⁶⁰ katılımıyla Berlin’de Afrika’nın paylaşılmasının kurallarını belirleyecek olan bir konferans toplanmıştır. Bu Konferans’ta belirlenen “fiili işgal” ve “hinterland teorisi” Afrika’daki sömürgeleştirme çalışmalarını hızlandırmış, yeni işgallerin önünü açmıştır. Bu prensiplere göre, kıyıda yerleşim alanı bulunan bir sömürgeci ülke burasının arka bölgelerine de sahip olabilir ve bunun için fiili olarak işgal etmesi gerekmektedir.⁶¹ Tüm “medeni devletler” etki alanlarını, “medeni” başka bir devletin topraklarına ulaşana değin genişletebileceklerdir.

1885 yılı Berlin Konferansı, yayınlanan sonuçları ve bu sonuçlar çerçevesinde sömürgeci emperyal yayılma siyaseti için genişletilen imkanlar ve bu doğrultuda yayılcı bir sömürge imparatorluğu ideolojisine yol açılması bakımından ciddi bir

⁵⁹ Vlademir İlyiç Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, çev. Cemal Süreyya, Ankara, Eriş Yay. , s.86.

⁶⁰ Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan, Belçika, Danimarka, İspanya, A.B.D, İngiltere, İtalya, İsveç, Norveç, Hollanda, Portekiz, Rusya ve Osmanlı İmp. Berlin Konferansı’na katılan devletlerden olmuşlardır.

⁶¹ Muhammed Tandoğan, *Afrika’da Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti 1800-1922*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları IV/A-22. 1 Dizi-Sayı:6, 2013, s.219.

dönüm noktasıdır. Diğer Devletler için olduğu gibi Fransa için de işgal siyasetinden geriye dönüş yoktur. Şimdiki çaba, bu büyük sömürü ve yayılma siyasetini insan haklarının, insanların eşitliğinin ve özgürlüğünün anavatanı, cumhuriyetin beşiği olan Fransa ile onun değerleriyle uygunlaştırarak yayılmacı siyaseti meşrulaştırmak ve bu siyasetin önünü açacak ideolojik ve bürokratik yapıları oluşturmaktır. İlk sömürgeleri, Temmuz Monarşisinin ele geçirdiklerini, II. İmparatorluğun Afrika, Asya ve Pasifik'te kazandıklarını miras olarak alan III. Cumhuriyet, 1880 ve 1890'lı yıllarda güçlü bir Fransız Sömürge İmparatorluğu kurma yönünde çok ciddi, çok girişken adımlar atacaktır.

Berlin Konferansı kararlarına uygun yayılmacı siyasetini büyötmek isteyen Fransa'da 24 Aralık 1885'te parlamentodaki oylama sırasında, sömürgeci yayılma politikasını destekleyenler ile buna karşı çıkanlar arasında büyük tartışmalar yaşandı. Artık sömürgeci söylemden sömürgeci ideolojiye geçilecekti ve bunun Fransa'nın değerlerine inananlar için sarsıcı etkileri olacaktı. Bu siyaseti Fransa'nın Cumhuriyetçi, özgürlükçü, eşitlikçi değerlerine uygun bulmayanlara karşı Jules Ferry şöyle diyecekti:

“ Şunu açıkça söylemek lazımdır ki üstün ırkın alt ırk karşısında bir hakkı vardır. Üstün ırkın alt ırk karşısında bir görevi olduğu için bir hakkı da olduğunu tekrar ediyorum. Üstün ırkın alt ırkı medenileştirme görevi vardır.”⁶²

Jules Ferry böylelikle sömürge ideolojisi olarak ırkçılık üzerine kurulacak bir “Medenileştirme Misyonu”nu (*Mission Civilisatrice, Civilising Mission*) hedef göstermiş oluyordu. III. Cumhuriyet tüm sömürgeci yayılmasını bu misyon üzerinden meşrulaştıracaktı. Rudyard Kipling'in 1899'da yayınlanan, Avrupamerkezci ırkçılığın amblemi ve meşrulaştırıcısı olan meşhur Beyaz Adamın Yükü (*White Man's Burden*) şiirinin, emperyal yayılmanın zirve yaptığı bir dönemde yazılması bir tesadüf olmasa gerektir. Şiir yayılmanın acımasız, vahşi savaşlarını söylem hâkimiyeti oluşturarak medeni bir kılıfa sokma çabası çerçevesinde anılacaktır. Daha sonraki yıllarda sömürge savaşlarının ve özellikle Cezayir bağımsızlık savaşının vahşi seyri karşısında Alistair Horne, Kipling'in “Yüklen beyaz adamın yükünü, Vahşidir barışın savaşları” dizelerine atıfla “A

⁶² Gilles Manceron, 1885, *le tournant colonial de la République*, 8 Şubat 2007, <http://adh-toulon.net/Gilles-Manceron-1885-le-tournant.html>, (e.t.02.06.2014)

Savage War of Peace” (Barışın Vahşi Savaşı) isimli bir kitap yayınlamış, aynı zihinsel alt yapının devam ettiğini göstermiştir.

Ferry'nin medenileştirici misyonunun cumhuriyetçi özgürlük, eşitlik, kardeşlik, evrensellik gibi değerlerle uyuşmaması meselesi büyük tartışmalar doğurdu. Bilimsel ırkçılık ve Sosyal Darwinizm'in desteğiyle, eşit değil de alt insanlardan oluşan alt halkları tiranlardan, gerilikten kurtarma ve onlardan birer vatandaş yapma hedefi Ferry'nin savunması idi. Kısaca Ferry hâkimiyeti sürdürmek ve korumak için, cumhuriyetin değerlerine ihanet ediyor ve cumhuriyete ırkçılık sokuyordu. Söz konusu olan cumhuriyetçi sömürgecilik, cumhuriyetçi ırkçılıktı. Ferry sömürgeciliğin medenileştirici yönlerini, pozitif etkilerini öne çıkarırken bunu Fransa için hayati önemde gördüğü yayılmanın gereği olarak yapıyordu. Peki 23Şubat 2005'te 'sömürgeciliğin pozitif yönlerinin okullarda ders olarak okutulmasını' savunan kanun tasarısı, Ferry'den 120 yıl sonra hangi amaçla hazırlanmıştı? Her ne kadar tasarı çok tepki toplayarak geri çevrilse de böyle bir tasarı tarihe not olarak düştü.

Fransız Sömürge İmparatorluğunu sağlam temeller üzerine kurmak, imparatorluğu halkın nazarında popüler ve kabul gören konuma getirmek isteyen III. Cumhuriyet yöneticileri hem ideolojik hem bürokratik yapılarla İmparatorluklarını desteklediler. İdeolojik açıdan, kurdurdukları Sömürge Partisi, ki bu parti bir siyasi partiden ziyade denizaşırı yayılma için lobi yapan insanlar topluluğuydu, her kesimden, her siyasi görüşten toplanan insanlardan oluşuyor⁶³ ve sömürgeci faaliyetler hakkında olumlu izlenim yaymak için çalışıyordu. Ferry'nin üst ırk-alt ırk söylemini ve dolayısıyla medenileştirme misyonunu haklı çıkarıcı yönde sömürge kongreleri ve ırkçı insan sergileri düzenlenmeye başlandı ki görsellikte zirve yapan bu sergiler, bugün dahi Avrupalıların başka kültürlerin halkına 'egzotik, oryantal, vahşi, ötekileştirici' bakışını etkilemiştir. Yerli toplulukların vahşiler olarak yaftalanıp, Zoolojik İklimlendirme Bahçelerinde 'zoos humains' şeklinde, kafesler ardında sergilenmeleri kabul edilir değildir. İnsanlığa karşı suçtur. Üstelik bu insanlar kendi ülkelerinin kıyafetleri içinde getirilmişler ve Fransa'nın iklimine uymayan bu giyisiler yüzünden çok sayıda yerli ölmüştür.⁶⁴ Bunu sadece Fransızlar değil

⁶³ Charles-Robert Ageron, *France Coloniale ou Parti Colonial?*, Paris, 1978, PUF coll.,s.131.

⁶⁴ Gilles Manceron, *Marianne et Les Colonies: Une introduction à l'histoire coloniale française*, Paris, La Découverte, 2003, s.117-137.

sömürgesi olan hemen tüm Avrupa ülkeleri yapmıştır. Sömürgeci İmparatorluklar 1874-1907 arası dönemde çok sık olarak bu sergileri düzenlemişlerdir. Halkın nazarında imparatorluğu popüler kılmak, ona ihtiyaç ve gerek olduğu duygusunu uyandırmak, ve kendi büyüklüğünü sergileyerek İmparatorluğun birliğini sağlamlaştırmak gibi amaçlara hizmet etmiştir bu sergiler. Fransa’da ilki 1894’te Lyon’da olmak üzere 1907’ye kadar ardı ardına yedi sergi düzenlenmiştir.⁶⁵

İmparatorluğun bürokratik yapılanması da bu dönemde yoğunluk kazanmıştır. Fransa Afrika’da kazandığı toprakları daha iyi yönetmek, oralarda kalıcı olabilmek için büyük bürokratik idari yapılar kurdu. Bunlardan 1895’te kurulan Fransız Batı Afrika’sı (*Afrique Occidentale Française*) sekiz sömürgeден oluştu: Senegal, Moritanya, Fransız Sudanı (Mali), Nijer, Yukarı Volta (Burkina Faso), Gine, Fildişi Sahili, Dahomey (Benin). Tüm bu sömürgeleri Senegal’in başkenti Dakar’da görevli bir genel vali yönetiyordu. İkincisi 1910’da) Fransız Ekvator Afrika’sı (*Afrique Equatoriale Française*) idi. Gabon, Kongo Brazzaville, Orta Afrika Cumhuriyeti (Oubangui-Chari), Çad ve I. Dünya Savaşı’ndan sonra Togo ve Kamerun’un bir kısmından oluşuyordu. I. Dünya Savaşı’na kadar, Sömürgeler Bakanlığı’na bağlı bölgeler: Hinduçin Birliği (Koşinşin-Annam-Tonkin-Kamboçya-Laos), Fransız Batı Afrika’sı, Fransız Ekvator Afrika’sı ve Madagaskar dahil olmak üzere dört bölge Sömürgeler Bakanlığı’na bağlıydı. Cezayir daima İçişleri Bakanlığı’na, Fas ve Tunus ise Dışişleri Bakanlığı’na bağlıydı.⁶⁶

Fransa medenileştirici misyonunun vatandaşlık vaadi ile asimilasyon ve işbirliği politikaları denemeleriyle sömürgeleriyle yakın ve sıkı bağlar oluşturmaya çalıştı. Her sömürgecinin, her “himaye” nin (*protectorat*) onun için bir özelliği vardı. Fas Fransa’nın küçük Kaliforniya’sı, Kazablanka Şikago’su, sömürge askerlerinin üçte birini ve işçilerinin yarısını oluşturan Cezayir de Müslüman Polonya’sı idi. Üstelik onlar büyük bir ailenin parçaları idiler. Sömürgelerle kurulmaya çalışılan bu bağlar dekolonizasyon sürecini daha sancılı kılmıştır.

⁶⁵ John M. MacKenzie (ed), a.g.e; s.31.

⁶⁶ Ahmet Kavas, a.g.e; s.210-212.

B. İMPARATORLUĞUN YAPISI VE SÖMÜRGE SİYASETİ

Tarih egemenliğin, hâkimiyetin ve sömürünün çok çeşitli biçimlerini uygulayan imparatorluklara tanıklık etmiştir. İmparatorluk yapıları bugünün ulus-devlet yapılarından farklı olarak politik esnekliklerini arttırarak, hükmettikleri alanları ana bünyeye dâhil ederek, farklı halkları ortak bir hukuk altında bütünleştirerek ömürlerini uzatmışlardır. Avrupa'ya özgü 19. yüzyıl sömürge imparatorlukları ise pek çok açıdan tarihin tanıklık ettiği diğer imparatorluk yapılanmalarından farklı olarak, ayrıştırıcı, farklılaştırıcı, ötekileştirici unsurlara ağırlık vererek ve bu unsurları yasalaştırıp meşrulaştırarak kendi ömürlerini kısaltmışlardır. Örneğin Fransızlar en uzun süre kaldıkları sömürgelerden olan Cezayir'de hâkimiyetlerini ancak 132 yıl sürdürebilmişler, Afrika'nın pek çok kısmındaki İngiliz hâkimiyeti 70 yıldan az sürmüştür. Çocukluğunda İngilizlerin geldiğini gören bir adam, yaşlandığında da ayrıldıklarını görebilmiştir.⁶⁷ Emperyal yayılmayı ana hedef olarak gören bu imparatorluklar, imparatorluk yapısına ve sınırsız büyümeye dayanan emperyal yapılanmaya en az uygun olan ulus-devlet modelini merkeze koyduklarından, ulus-devlet ve imparatorluk arasındaki gerilim sürekliliğini korumuştur.

Ulusun imparatorluk kurması her zaman tehlikeli tutarsızlıklar içerir. Ulus-devlet, tüm eylemlerinin ana merkezine kendi ulusunun çıkarlarını koyduğundan, kendi yönetimine fiilen rıza gösteren türdeş, homojen bir nüfusa ihtiyaç duyar ve bunu sağlamak için bütünleştirme yerine asimile etme, adalet yerine zorlama ve baskı kurmaya yönelir ve böylelikle de kendi halkının ulusal kurumlarını ve değerlerini yok ederken egemen olduğu yerlerde de ulusal egemenlik bilinç ve arzusunu uyandırır.⁶⁸ Fransa'nın başta Cezayir olmak üzere tüm sömürgelerinde yaşadığı durumun kısa özeti de budur.

1) İmparatorluk Çelişkisi

Fransız siyasi kültürünün kökenlerini inceleyen çalışmalar, siyasi şizofreni de denen düzen ve akıl kaynaklı, çok yoğun bir merkezileştirme, bürokratikleştirme ve her şeyi

⁶⁷ Muriel E.Chamberlain, *Decolonisation in the Twentieth Century*, The Longman Companions to History, London, 1998, s.65.

⁶⁸ Hannah Arendt, *Emperyalizm, Totalitarizmin Kaynakları-2*, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yay. , 2009, s.9-26.

kontrol altına almaya çalışma yaklaşımıyla karşılaşılır. Fakat çoğu zaman her şeyi merkezileştirerek, bürokratikleştirerek kendi istediği formu kazandırmak ancak bir ideal olarak kalmaktadır. Fransızların sürekli olarak ideallerine ulaşamayan bu gerçeklik yüzünden mutsuz oldukları söylenir.⁶⁹ Siyasi kültür sürekli bir söylem-eylem, ideal-gerçeklik uyumsuzluğunun da kültürü olmuştur. Özellikle zamanı, tarihi ve tüm mevcut paradigmaları alt üst eden 1789 Fransız Devrimi sonrasında, her türlü siyasal rejimin deneneceği çok çalkantılı bir sürece girecek olan ülkede⁷⁰ bu ideal-gerçeklik, söylem-eylem çatışmaları daha belirgin bir hal almış ve kurulan her yeni rejim bu çatışmaların getirdiği çelişki üzerine temellenmiştir. Bugün Londra'nın en çok ziyaret edilen yerlerinden biri olan Madame Tussauds⁷¹ Mumya Müzesi'nde, *Chamber of Horrors'da*, duvara asılı Yurttaş ve İnsan Hakları Beyannamesi'nin önünde, Fransız milli marşı Marseillaise eşliğinde bir giyotin, temsili olarak, aralıksız insanların kafasını kesmektedir.⁷² Bu temsili sahne Fransa'nın çelişkili durumunun, söylem-eylem, ideal-gerçeklik çatışmasının en güzel ifadelerinden biri olmuştur.

1789 Fransız Devrimi ile gelen, gerçek anlamda devrimci etki yapan, yeni egemenlik türünü temsil eden kavram ve tanımlamalar sonrası artık sadece Fransa değil dünya da eskisi gibi olmayacaktır. “Her türlü egemenlik esas olarak ulusa aittir. Hiçbir kişi veya topluluk doğrudan doğruya ulustan kaynaklanamayan bir yetkiyi kullanamaz” diyen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi kabul edilmiş, Fransa bir *ulus-devlet* ve *cumhuriyet* olarak ilan edilmiş, kutsal bir cumhuriyetçilik ideolojisi yaratılmıştır.⁷³ Özgürlük, eşitlik, kardeşlik herkes için olacaktır. Ulusal vatandaşlık, genel ve eşit oy hakkı, bir ve bölünmez cumhuriyet, sömürgeleri ancak onun tamamlayıcıları olan bir cumhuriyet söz konusudur artık. Ancak devrim ve ilkeleri tüm 19. ve 20. yüzyıl boyunca sürececek olan paradoksu da ortaya çıkarmıştır. Kendini ulus-devlet ve cumhuriyet olarak ilan eden ancak sömürgeci emperyal bir

⁶⁹ Michael G.Roskin, *Çağdaş Devlet Sistemleri-Siyaset, Coğrafya, Kültür*, çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara, Liberte Yay. , 2013, s.143.

⁷⁰ Prof. Dr. Cem Eroğul, *Çağdaş Devlet Düzenleri (İngiltere, Amerika, Fransa)*, Ankara, İmaj Yay. , 1996, s.129.

⁷¹ Fransız asıllı olan Madame Tussauds, Fransız Devrim'inde giyotinle kafası kesilen aristokratların kafalarından ölü maskeleri çıkarmakla görevlendirilmiş, bu maskeleri balmumu heykellerine çevirmiş ve sergilemiştir.

⁷² Bilal Canatan, *Fransa: Devrim'e Tutsak Ülke*, Muhafazakâr Düşünce, Yıl:3-Sayı:11, 2007, s.46-54.

⁷³ Jane Burbank, a.g.e; s.238.

imparatorluk olarak yoluna devam etmek isteyen bir ülkede elbette ki söylem-eylem çatışması ciddi boyutlara ulaşacaktır. Çünkü sömürge imparatorluğunun yapısı kaynaştırma ve bütünleştirmeye değil, biz/onlar, aynı/başka, vatandaş/uyruk, metropol(anayurt)/sömürge ayrıştırması üzerine kurulmuştur ve imparatorluk, bu ayrıştırmayı sağlayacak ve devam ettirecek dışlayıcı veya kapsayıcı önlemlerini de alacaktır. Bu farklı bir imparatorluk yapısıdır.

Devrimle birlikte cumhuriyetçiler, her imkânın önünün açılması demek olan vatandaşlığın kimleri kapsayıp, kimleri dışarıda bırakacağı, kimlerin temsil edilme hakkına sahip olacağı, kimlerin Fransız sayılıp sayılamayacağı ayrımını yapmışlar, vatandaşlar arasındaki bu ayrımcılık, vatandaşlığın ikircikli boyutunu yani evrenselliği ile dışlayıcılığı arasındaki çelişkiyi açıkça göstermiştir.⁷⁴ Devrimle birlikte anayurtta uygulanan hakların sömürgelerde uygulanıp uygulanmayacağı meselesi açıklıkla konuşulmaya başlanmış, Fransız Sömürge İmparatorluğunun dağılacağı ana kadar ‘tebaasının statüsü’, imparatorluğun temel meselesi ve sömürge politikasının ana unsuru olarak kalmıştır. Fransız Devrimi’nin söylemsel samimiyeti henüz devrimin üzerinden çok zaman geçmeden, 1794-1804’te Saint-Domingue ayaklanması-devrimi ile test edilmiş, Saint-Domingue (daha sonra Haiti olacaktır) ayaklanarak bağımsızlığını kazanan ilk sömürge olarak dünya tarihine geçmiş, lideri Toussaint Louverture’e Kara Napolyon, savaşçılarına da Kara Jakobenler lakabı takılmıştır. Haiti hadisesi, ‘Vuku bulurken bile düşünülemez bir şey olmak gibi kendine has bir nitelikle tarihe giren devrim’ siyasal söylem açısından merkezi bir devrim olmuştur.⁷⁵ Haiti Devrimi, İmparatorluğun çöküşüne kadar, tüm sömürgelerce sorgulanacak olan devrim ilkelerinin samimiyetinin ilk sorgulamasıdır. Tıpkı Cezayirli eğitimli elitlerin 1946’da sorduğu gibi: ‘Biz Fransız mıyız değil miyiz? Fransız isek niye vatandaş değiliz?’, Saint-Domingue’liler de ‘Herkes eşit ve özgür ise köle kanununa gerek var mıdır? Köle kanunu olmaksızın sömürge sistemi nasıl muhafaza edilebilir? Fransız vatandaşı olmanın ölçütü mülkiyet midir yoksa ırk mıdır?’ diye sorgulayarak Fransız Aydınlanmasının ve Fransız Devrimi’nin

⁷⁴ Laurent Dubois, *A Colony of Citizens (revolution&slave emancipation in the french caribbean, 1787-1804)*, University of Nort Carolina Press, 2004, s.173.

⁷⁵ Susan Buck-Morss, *Hegel, Haiti ve Evrensel Tarih*, İstanbul, Metis Yay. , 2012, s.62-63.

ideallerini zorlu bir sınavdan geçirmişlerdir.⁷⁶ Haiti Devrimi aslında fikirlerin anlamı mücadelesi olmuş, Devrimi'in ideallerinin gerçekliğini sarsmıştır.⁷⁷

Özetlemek gerekirse, Fransızlar, 1789'un getirdiği, evrensel boyut taşımasıyla övündükleri ilkeleri sömürgelerine uygulamadılar, uygulamaları halinde kendi hâkimiyetlerinin sona ereceğini düşündüler. 1946'da tüm sömürgelerdeki uyruklar Fransız vatandaşıdır dediler ancak vatandaşlığın anlamı olan genel ve eşit oy hakkını tanımadılar. Sömürgelere oy hakkı ile birlikte vatandaşlık verdikleri zaman da 'siz artık özgürsünüz, bağımsızsınız' diyerek sömürgelerin vatandaşlıklarını geçersiz kıldılar.

1792'de kendini ulus temelli, bir ve bölünmez bir cumhuriyet olarak tanımlayan, 1795'te sömürgelerini anavatanın tamamlayıcı parçaları olarak anayasasına yerleştiren Fransa 1850'lere gelindiğinde çoktan sömürgeci imparatorluk olma yolunu tutmuş, 1870-1914 arası emperyal kazanımları devasa boyutlara ulaşmıştı. Tüm çabasını Fransa'nın ve Fransızların büyüklüğü üzerine, anayurt üzerine, yoğunlaştıran ve kendine Fransız İmparatorluğu, Denizaşırı Fransa, Büyük Fransa gibi isimler edinen Fransa gerçekten bir imparatorluk muydu? Beş kıtadaki denizaşırı sömürgeleriyle birlikte, kendisinin iddia ettiği gibi, ulusal bir cumhuriyet olabilir miydi? Sömürge tarihçisi Gary Wilder Fransa için *emperyal ulus devlet* tanımlaması yapar ve bu devletin politik evrensellik ile politik ayrımcılık arasında kurucu, sistemik bir çelişki etrafında organize olduğunu söyler ki bu sistemik çelişki Fransa'nın sömürge projesine de hâkimdir. Sömürge imparatorluğu ile ulusal cumhuriyet arasındaki genel çatışma, sömürgeci ve ırkçı ayrımcılıkla cumhuriyetçi evrensellik arasında, ulusal olanla ulus ötesi olan arasındadır. Wilder'a göre ırkçılığı ve sömürgeciliği, tek taraflı anlaşılan cumhuriyetin ve evrensellik prensibinin yokluğu veya başarısızlığının sembolü olarak görmeden anlayamayız. Zira samimi bir cumhuriyetçi ve evrenselci gerçek bir sömürgeci olamaz. Wilder bu nedenle Fransa'yı tanımlarken cumhuriyetçi sömürgecilik veya cumhuriyetçi ırkçılık tanımlaması yerine emperyal ulus devlet tanımlamasını kullanmış ve onun için

⁷⁶ A.g.e;s.54-55.

⁷⁷ Frederic Cooper, *Colonialism in Question (Theory, Knowledge, History)*, University of California Press, 2005, s.99.

cumhuriyetçi fakat liberal değil (*illiberal*) demiştir.⁷⁸ Fransa'nın 19. yüzyıldaki konumu için “bu asla sadece bir parlamenter cumhuriyet değildi. Bu parlamenter cumhuriyetin aynı zamanda denizaşırı mülkleri vardı. Fakat aynı zamanda sadece emperyal bir devlet de değildi çünkü onun emperyal mirası, kendi cumhuriyetçi formunu tam olarak reddetmiyordu” demiştir.⁷⁹

Fransa cumhuriyet formunu sürdürürken sömürgelerindeki yerlileri vatandaşlıktan, politik alandan dışlayan yerli kanununu uygulamaya sokmuş, böylelikle ırksal ayrımcılığı yasallaştırmış, meşrulaştırmış ve neticede cumhuriyetçi ırkçılık ve sömürgecilik yapmıştır. Bu açıdan Fransa ile iki yüzü olan Roma tanrısı Janus arasında büyük bir benzerlik kurulabilir. Janus'un iki yüzünün olması gibi onun da iki yüzü, ikili bir karakteri vardır. Kartezyen çifte hakikat gibi bu iki karakter de hakikidir. Janus nasıl ki bir yüzüyle Roma'ya girenlere öbür yüzüyle de Roma'dan çıkanlara bakarak Roma'nın güven içinde yaşamasını sağlıyorsa, o da anayurda bakan karakteri ve yüzüyle vatandaşlarının cumhuriyetçi prensiplere göre örgütlenmiş bir siyasi yapı içinde yaşamalarını denetlerken, sömürgelere bakan karakteri ve yüzüyle de despotluk ve ırkçılıkla kendini gösteren otoriter sömürgeci yönetimin uygulanmasını denetleyerek ülkesinin güvenliğini ve refahını korumaktadır. Janusluk, cumhuriyetçi ülkenin nasıl olup da sömürgelerde bir tirana dönüştüğünün de açıklaması olarak değerlendirilebilir.

2) Sömürge Siyaseti

19. yüzyılda Avrupalı sömürge imparatorluklarının ve sömürge siyasetinin yükselişinde ekonomik, teknik, stratejik, siyasi faktörler kadar, Avrupalı kimliğinin üstün bir kimlik olarak oluşturulması ve konumlandırılması da büyük rol oynamıştır. Aydınlanma döneminin getirdiği söylemsel ve medeniyet temelli üstünlük, teknik ilerlemelerle kazanılan ve dünyanın çoğu bölgesinde çok az bilinen maddi avantajların getirdiği eylemsel üstünlükle birleşince, Avrupalı, diğer halkları, insanları kendi ölçüleriyle yargıladı. Üstün kendi ve alt öteki dikotomisi üzerinden okudu her şeyi. Pierre Mille'in “Çinlilerin demiryolları yok, mekanik tekstil

⁷⁸ Gary Wilder, *The French Imperial Nation State (Negritude and Colonial Humanism between the two World wars)*, Chicago, The University of Chicago Press, 2005, s.4-9.

⁷⁹ A.g.e; s.25.

endüstrileri yok, Napolyonları ve Moltkeleri yok, onlar bizden çok aşağıdalar”⁸⁰ ifadesinden de anlaşılacağı gibi Avrupa’nın sosyal ve teknik anlamda ilerlemesi Avrupalının etnosentrik⁸¹ ruhunu büyüttü. Raymond Betts’in dediği gibi “*Avrupalı kibreye kapıldı.*”⁸²

19. yüzyılın ortalarından itibaren “ötekinin barbarlığında kendi uygarlığını bulma”⁸³, kendini ötekine karşı sosyal, kültürel, toplumsal, kurumsal her açıdan üstün olarak konumlandırma, Avrupalıyı insan türünün Lordları olarak değerlendirme gibi yaklaşımlar⁸⁴, ırk temelli bir dünya anlayışına zemin hazırladı. 1850’lerde ırkçı teorisyenler çoğaldı. Joseph-Arthur de Gobineau ve Edouard Drumont’un ırklar hiyerarşisi üzerine çalışmaları, Gustave Le Bon’un ilkel ırk-alt ırk-ara ırk-üstün ırk olarak aralarında karışımı imkânsız gördüğü bir gruplaması, Durkheim’in toplumlar ve halklar arası farklılıklar üzerine yaptığı çalışmalar, Darwin’in evrim-doğal seleksiyon-ilerleme-sosyal gelişme üzerine geliştirdiği teoriler emperyal söylemin oluşmasının da temellerini oluşturmuş, mevcut sömürgeci politikalarda, daha ayrıştırıcı yönde, köklü değişimler meydana getirmiştir.⁸⁵ Şüphesiz ki bu ırkçı ve ayrımcı teori ve teorisyenler ve Avrupalı bir üstün kimlik anlayışı, 19. yüzyıl sömürge imparatorluklarının diğer geleneksel imparatorluklardan farklı olarak, biz/onlar, ben/öteki, aynı/başka, Avrupalı/yerli, vatandaş/uyruk, metropol/koloni arasında hiç olmadığı kadar keskin bir sınır oluşturmasında etkili olmuştur.

Avrupalının ve Avrupa kültürünün bu derece kutsanması karşısında diğerlerinin insan olarak dahi görülmemesi, tıpkı Rudyard Kipling’in 1899 tarihli şiiri “The White Man’s Burden”da olduğu gibi, yarı çocuk, yarı şeytan olarak değerlendirilmesi, özellikle sömürgelerde, ırkçı uygulamaları arttırmıştır. Ancak Avrupalı sömürgeci üstünler, ırkçı uygulamaları kendileri yapmıyorlarmış gibi, kendilerine ahlaki bir görev atfetmişlerdir: Medenileştirici Misyon (*Mission Civilatrice*). Üstün oldukları için yayılma ve hâkimiyet kurma hakkına sahiptirler ve yayıldıkları yerlerde medenileştirme görevleri vardır. Böylelikle sömürgeci yayılma

⁸⁰ Raymond F.Betts, *Assimilation and Association*, s.169.

⁸¹ Etno merkezlik; bir kimsenin kendi kültürünü temel olarak alması ve diğer kültürleri kendi kültürü açısından değerlendirmesi ile tarif edilen ilkel duygu.

⁸² Betts, a.g.e; s.165-169.

⁸³ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, İstanbul, Küre Yay. , 2014, s.13.

⁸⁴ John M.Hobson, *The Eastern Origins of Western Civilisation*, Cambridge University Press, 2004, s.220-223.

⁸⁵ Betts, a.g.e; s.59-67.

şeklinde gerçekleşen emperyalizm bir medenileştirme misyonu,⁸⁶ medenileştirme misyonu da bir sömürge politikası oluyordu. Beyaz adamın yükü medenileştirici bir yükü! Peki ya siyah adamın yükü neydi diye sormuştu Mark Twain. Sömürülmek ve dışlanmak mıydı?

Sömürgeci imparatorluklar arasında medenileştirici misyona en fazla atıfta bulunan, kendini bu misyonun taşıyıcısı olarak gören ve bu misyonu *imparatorluğunun resmi ideolojisi* olarak kabul eden Fransa olmuştur.⁸⁷ O şahsiyetinin farklılığı, kültürünün üstünlüğü, aydınlanmanın değerlerinin ve Devrim prensiplerinin mirasçılığı ve klasik Roma değerlerinin taşıyıcısı latin bir ulus olarak bu misyona en fazla layık olandır. Medenileştirici misyon, ülke politikasında bir realitedir ve 18. yüzyıl Fransız felsefesinden gelen derin köklere sahiptir. Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Diderot gibi aydınlanma düşünürleri, insan toplumuna hükmedecek yasalar koyduklarında, aynen fizik kanunları gibi bu yasaların tüm insan topluluklarında uygulanabileceğine inandılar ve sonuç olarak bu inanç onları diğer toplumların kültürlerini, yönetimlerini değiştirebilecekleri düşüncesine itti.⁸⁸ Başka toplumların kültür ve yönetimlerini değiştirebilme, onları üstün kültür ve yönetim özelliklerine sahip Fransız medeniyeti hattına çekerek medenileştirme düşüncesi, Fransız büyüklük duygusuna ve büyüklük politikasına da uygundu. Bu dönüştürme, değiştirme, homojenleştirme (benzer veya aynı kılma) üzerine kurulan zihni alt yapı, sömürge politikasını çok etkiledi, söylemini belirledi ve onu diğer sömürge politikalarından farklı, etki alanı çok büyük boyutlara ulaşan, radikal bir politika kıldı.

“Tarihin hiçbir döneminde Fransızlar, III. Cumhuriyet’in yeni emperyalizmi süresince yapmış olduğu kadar kendi medeniyetlerine vurgu yapmadılar, ısrarla medeniyetlerinin üzerinde durmadılar. 19. yüzyılın sonlarında tüm Avrupalı güçler de elbette medeniyet eserini kendi denizaşırı topraklarına taşıma konusunda istekliydiler, ısrarcıydılar ancak sadece Cumhuriyetçi Fransa’da bu istek, bu ısrar resmi emperyal doktrin oldu.”⁸⁹ 1870 Sédan yenilgisi ile Avrupa’daki çöküşüne karşı denizaşırı topraklarda yayılarak büyük bir imparatorluk olmayı, yani yine bir çöküşe karşı bir büyüklük politikası izlemeyi, kendisine amaç edinen III. Cumhuriyet

⁸⁶ Hobson, a.g.e; s.238.

⁸⁷ Alice L. Conklin, *A Misson to Civilize*, s.11.

⁸⁸ Chamberlain, a.g.e; s.71.

⁸⁹ Conklin, a.g.e; s.1.

yöneticileri, bu emperyal yayılmayı büyük bir devlet politikası haline getirdiler. Yaptıkları sömürge propagandası çalışmaları ile bu politikayı ulusal bir proje olarak ve sömürgeciliği de vatanseverlik olarak göstermeyi başardılar.⁹⁰ Sömürgeler artık daha büyük Fransa'nın tamamlayıcı parçaları olarak, her kesimden büyük bir onay, bir toplumsal uzlaşma kazandılar. Fransa'daki hemen hemen tüm kesimlerin, sağcı-solcu-cumhuriyetçi-radikal, Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın ortalarına kadar bu politika üzerindeki uzlaşmayı bozmaması işte bu dönemde sağlanan büyük uzlaşma ile ilgilidir.

Agresif bir yayılmacılık politikası uygulayan III. Cumhuriyet idaresi, Devrim'in idealleriyle saldırgan yayılmacı metotların çatışmasını uyumlulaştırmak için yeni bir çerçeveye, bir fikre ihtiyaç duydu ve bu da "Medenileştirici Misyona" (*Mission Civilisatrice*) idi.⁹¹ Böyle bir misyon söylemi sayesinde Fransa çatışmaları azaltmış, yayılmayı ve baskıcı, ayrımcı uygulamaları haklı göstermiş, içeriden ve dışarıdan daha büyük bir onay kazanmıştır. Bu misyon Fransa'ya 19. Yüzyılda söylemsel üstünlüğü kazandırmıştır. Her dönemin büyük güçleri, önce söylemsel bir üstünlük kurup bunu yayarak hâkimiyeti ele geçirmişlerdir. Bugünün hegemon gücü Amerika'nın, agresif dünya hâkimiyetçi yeni emperyalizmi ile demokrasi ve insan hakları arasındaki çatışmayı azaltmak, uyumlulaştırmak için demokrasi taşıma ve özgürleştirme misyonunu üstlenerek söylemsel hâkimiyeti ele alması gibi. Fransa ile Amerika arasında, 1945 sonrasında yaşanan gerginliklerin temel sebeplerinden biri Medenileştirici Misyona'nın Demokratikleştirme ve Özgürleştirme Misyona'na devri, yani hegemonyanın ABD'ye devredilmesi olmuştur.

Fransa'nın bütünlük içinde bir doktrinden yoksun olan sömürge politikasının genel çerçevesine ana merkezdeki medenileştirici misyon, buna hâkim olan eritici (*asimilasyonist*) ve işbirlikçi (*associationist*) olarak tanımlanan iki karakteristik yaklaşım ve bu yaklaşımların aşamalılık, dışlayıcılık, paternalizm,⁹² *raison d'état*,⁹³ gibi uygulama şekilleri egemendir. Tüm bu uygulamalar, her koşulda Fransa'nın

⁹⁰ Wilder, a.g.e; s.29.

⁹¹ Conklin, a.g.e; s.1.

⁹² Paternalizm: Devlet ve yönetim erkine sahip mercilerin iktidar alanları altındaki birey, topluluk ve halklar üzerinde onlar adına, onların istek, ihtiyaç ve seçimlerinde rağmen doğruyu ve doğru olanı belirleme isteğidir. Devlet baba sizin için en iyisini bilir anlayışıdır. Halka rağmen halk içinin uygulanmasıdır.

⁹³ *Raison d'Etat*: Hikmet-i hükümet, devletin yüksek çıkarının her şeyin üstünde tutulması anlamına gelir.

sömürgelerdeki “üstünlüğünün”, “ ayrıcalıklılığının”, “istikrarlılığının”, “devamlılığının” sağlanması ve korunması ekseninde gerçekleştirilir. Bu dört ana unsur imparatorluk dağılıncaya kadar Fransa'nın sömürge politikasının merkezinde kalmıştır. Büyük yoğunlukla Afrika üzerinde kurulan imparatorluğu, ondaki kazanımları, dönüşümleri, kayıpları anlamak isteyenler, muhakkak ki kazanımların meşrulaştırılmasına hizmet eden sömürge politikasının yöntem ve uygulamalarını anlamak zorundadırlar. Sömürge politikasını inceleyen kaynakların hemen hepsinde, İngilizlerin sömürge politikasının dolaylı yönetim (*indirect rule*) anlayışına dayanırken Fransızlarınkinin ise eritici (asimilasyoncu) bir doğrudan yönetim (*direct rule*) olduğuna vurgu yapılır. Bu doğrudur ancak metotlar farklı da olsa sömürgeciliğin sonuçları farklı değildir. İngilizler her ne kadar kendi sömürge faaliyetlerini dışarıdan daha insani şekilde gösterecek olan dolaylı yönetim anlayışlarıyla övünseler; Fransızlar “biz medenileştirme faaliyeti yapıyoruz” deseler de ekonomik sömürü, sosyal şiddet, ırksal hiyerarşi, otoriter politikalar ve hepsinden önemlisi soykırım İngiliz-Fransız yönetimi fark etmeksizin hemen tüm sömürgelerde görülen hadiseler olagelmıştır. Sömürgeciliği hırsızlık olarak gören George Orwell *Burma Günleri* adlı romanında sömürgecilik durumunu çok güzel özetlemiştir: “Bu ülkede bulunmamızın, hırsızlıktan başka bir nedeni olduğunu söyleyebilir misiniz? Bu öylesine kolay ki. İngiltere'nin memuru, Burmalı'nın kollarını tutar, tüccar da adamın ceplerini boşaltır. Britanya İmparatorluğu, İngilizlerin, daha doğrusu Yahudi ve İskoç çetelerinin ticaret tekelleri kurmalarını sağlayan bir aracından başka bir şey değildir.”⁹⁴ Fransa'da da durum bundan çok farklı değildir.

a) Eritici (Asimilasyonist) Yaklaşım

Fransız sömürge yönetimi doğası gereği ayırt edici özelliklere sahiptir. Bu özelliklerin en başında eritme gelir. Eritme (asimilasyon) Fransa'nın geleneksel sömürge doktrini olarak değerlendirilebilir.⁹⁵ Genellikle koyu merkezîyetçi ve Jakoben⁹⁶ eğilimlere sahip olan ülkede, sömürge politikasının karakteristik özelliği olan eritme her zaman bir ideal olmuş, tüm uygulamaların merkezinde yer almıştır.

⁹⁴ George Orwell, *Burma Günleri*, İstanbul, Can Yay., 2004, arka kapak.

⁹⁵ Betts, a.g.e; s.8.

⁹⁶ Jakoben: Keskin devrimci, Fikir ve ideolojilerini zorla kabul ettiren, tepeden inmece şekilde kendi kurallarıyla her şeye düzen veren, ideolojisinin homojen olarak uygulanması için her yolu mübah gören anlamında

Onların sömürge halkları kültürel ve medeni anlamda Fransız olacaklar ve Paris'e tüm imparatorluğun yönetim işlerine yardımcı olacak temsilciler yollayacaklardır.⁹⁷

Sömürgeciliğin olmazsa olmazı olan eritme, farklı kökenden gelen azınlıkların veya etnik grupların, bunların kültür birikimlerinin, kimliklerinin baskın doku ve yapı içinde eriyerek yok olması olarak tanımlanır. Tarihçi Martin Thomas Fransız eritmesini “Sömürge halkının Fransız dilini, kültürünü, sosyal organizasyon biçimlerini benimseyerek tam olarak asimile olması ve bunun karşılığında Fransız vatandaşlığı ile ödüllendirilmesi” olarak tanımlamıştır. Thomas'a göre medenileştirici misyon, aşamalı bir kültürel değişimi sağlayarak, yani asimile ederek, sömürge insanını Büyük Denizaşırı Fransa'nın tam teşekküllü bir vatandaşı olarak şekillendirebilir.⁹⁸

Geniş açıdan Fransız sömürge teorisinin tarihi, özellikle 19.yüzyılda, eritme doktrininin tarihi olarak yazılabilir. 25 Eylül 1792'de “tek ve bölünmez” bir cumhuriyet kuruldu⁹⁹ ve sömürgeler cumhuriyetin ayrılmaz parçasıdır ve aynı anayasal kanunlara tabidirler denerek eritme ideali açıkça ifade edildi.¹⁰⁰ Devrim'in ilk yıllarında, cumhuriyetin eşitlik ilkesini, İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesinin özgürlük ve eşitlik ilkelerini bayraklaştıran Jakoben devrimciler, eritme politikasını, gerçek manasıyla desteklediler. Mart 1792'de Paris'teki hükümet, tüm özgür bireylerin eşit politik haklarla Fransız yurttaşı sayılmasını kabul etti. 1795'te Anayasa, kolonileri Fransa'nın “bütünleyen parçaları” ilan etti.¹⁰¹ 1799'da tam bir Restorasyoncu¹⁰² ve büyük imparatorluk politikası yanlısı olan Napolyon, sömürgeler ayrı hukuka tabidirler diyerek eritmeyi reddetse de, 1848'de tekrar “sömürgeler Fransa'dır” denecek, sömürgelerde kıta Fransa'sı gibi idari yapılar kurulacak ve eritme politikasına sahip çıkılacaktır. 1848 Cezayir'in de resmi eritme tarihinin başlangıcıdır.

Fransızlar için her hadisenin, her sosyal, toplumsal, ekonomik durumun ve her kavramın bir “Fransız” yorumu vardır. Karşılaştıkları her şeyi “fransızlaştırarak”,

⁹⁷ Chamberlain, a.g.e; s.5.

⁹⁸ Martin Thomas, *The French Empire Between The Wars-imperialism, politics and society*, Manchester University Press, 2007, s.54.

⁹⁹ R.Özgür Dönmez, *Yeni İmparatorluk Çağı*, İstanbul, Say Yay. , 2008, s.85.

¹⁰⁰ Betts, a.g.e; s.13.

¹⁰¹ Jane Burbank, Frederic Cooper, a.g.e; s.240-241.

¹⁰² Eski düzeni yeniden inşa etme taraftarı olan

yani kendilerinin kılarak anlar ve uygularlar. Devrimle birlikte bu anlayış yaygınlık kazanmıştır. Devrimi gerçekleştiren Jakoben kadrolar devrimin eşitlik ilkesini kendilerince yorumladılar ve onların yorumlarında eşitlik tek tipçiliğe dönüştü. Ortaya koydukları eserin muhteşemliğine, kendi üstünlük ve büyüklüklerine olan inançları o kadar büyüktü ki, herkes onlar gibi, Fransızlar gibi, olmalı, onların yaptığını yapmalıydı. Ressamlara yurttaşların eşitliklerinin ifadesi olacak, tek tip kıyafet hazırlama görevi verildi¹⁰³. Santa Domingo'daki kölelere, eşitlik namına vatandaşlık verilirken, Fransa'nın kuzeyinde Vendee'de¹⁰⁴, devrimin getirdiklerini kabul etmeyen Fransız vatandaşlarının katledilmesinde bir beis görülüyordu. Şizofrenik bir takıntıya dönüşen “tek tipleştirme”, “homojenleştirme” böylece siyasi gelenekte giderek kökleşti. Devlet projesi: ulusu entegre et, illeri-eyaletleri erit, cumhuriyet vatandaşlarını oluştur; denizaşırı sömürge projesi: imparatorluğu entegre et, sömürgeleri erit, sömürge tebaasını oluştur olarak özetlenebilirdi.¹⁰⁵Eritme bu anlamda tam bir Fransız politikası idi. Bu politika sayesinde homojenleşme sağlanacak, anayasanın öngördüğü şekilde, anayurdun tamamlayıcı parçaları olarak Afrikalı, Asyalı, Arap Fransızlar oluşacaktı. Bu politika oldukça köken merkezlidir (*etnosantrik*) çünkü üstün görülen Fransız kültürünün, dilinin, yaşam tarzının kaçınılmaz olarak kabulünü bekler; bahşedicidir (*altruistik*¹⁰⁶) çünkü Fransız değerlerinin tam kabulü ile ırksal veya etnik bir ayrım olmaksızın herkes, politik, sosyal, ekonomik anlamda Avrupa kökenli Fransız'ın eşiti olacaktır.

Senegalli Léopold Senghor ve Fildişi Sahilli Félix Houphouët-Boigny gibi Fransa'da önemli görevlere gelen Afrikalı sömürgeliler, sömürgelerde ırkçılığın reddine ve eşitlik uygulamalarına örnek olarak sunulmuştur.¹⁰⁷ Böylelikle Fransız yönetimi, İngiliz dolaylı yönetiminin tam aksine, sömürgeleri imparatorluğun, Fransa'nın ayrılmaz parçaları kılacak eritme politikasını öne çıkarmıştır. Bu politika

¹⁰³ Bilal Canatan, a.g.e; s.50.

¹⁰⁴ Vendee İsyanı: 1790'lı yıllarda gerçekleşen Devrim yönetimi karşıtı büyük bir isyan hareketidir ve çok kanlı bastırılması ve isyandan sonra Vendee diye bir yerin kalmaması sebebiyle Fransızın Fransıza olan soykırımını diye de nitelenmiştir.

¹⁰⁵ Wilder, a.g.e; s.25.

¹⁰⁶ Altruistik burada cömertlik, yüce gönüllülük anlamında kullanılmıştır.

¹⁰⁷ J.Gus Liebenow, *African Politics, Crisis and Challenges*, Indiana University Press, 1986, s.28.

merkeziyetçi idarenin Jakoben geleneği ile birleşince farklı bir örnek ortaya çıkmıştır.¹⁰⁸

Pek çok Fransız emperyalisti sömürgeci eritme ideasını Fransa'nın Latin kökeninin parçası olarak görmüştür. Ünlü Fransız tarihçi Jules Michelet: "Fransa Roma'nın ve Hristiyan kilisesinin çalışmalarını devam ettirdi. Fransa'ya eşitlik üzerindeki vurgusunu ve evrensel bakışını veren şey, "Latin-Hristiyan" gelenektir. Hukuk profesörü Arthur Girault: "Eritme (asimilasyon) Latin ırkının millet politikasıdır, O Roman eritme ruhunun sadık mirasçısıdır. Sömürge topraklar ile anayurt arasındaki en yakın birliktir." Raymond Betts'e göre de eritme "White man's burden"ın, beyaz adamın yükünün, Fransızcadaki karşılığıdır, yani medenileştirici misyonun bir uygulamasıdır. Üstün olanın alt olana hükmetme ve onu yapılandırma hakkı, işgal edenin, işgal ettiği yerlerin adet ve kurumlarını emmesi, yok etmesi gibidir.¹⁰⁹ İşgal edilen topraklarda hâkimiyet kurmanın ve kalıcı olmanın yolu da budur. 2001 ve 2005 yılında Papa tarafından Aziz ilan edilen Charles de Foucauld bir misyoner keşiş olarak görev yaptığı Kuzey Afrika'dan Fransız Bilimler Akademisi Başkanı René Bazin'e, 1907'de gönderdiği bir mektupta bölgede kalıcı olmanın tek yolunun halkların Fransızlaştırılması ve Hristiyanlaştırılması olduğunu bildirirken buna işaret etmektedir.¹¹⁰

1870 askeri yenilgisinin şoku, Fransa'yı kendini, politik kültürünü, geleneklerini sorgulamaya itti. Bu sorgulamaların ana noktası Fransızların evrenselci anlayışları oldu. Yenilmiş, zayıflamış, kırılğan ülkenin yeni jeopolitik konumu, evrenselciliği değil hususiyetçiliği, kendisi için özel, hususiyetçi bir vatanseverliği gerektiriyordu. Tüm dikkatlerini, çabalarını anavatanın ulusal gücünü yeniden oluşturmaya vakfeden yöneticiler, "Fransız merkezli" (*Francocentric*) bir yönelime girdiler. Paul Déroulède bu durumu "*égoïsme national*" diye ifade etmişti.¹¹¹ Her şey onun çıkarına göre organize edilecekti. Bu dönemde büyük boyutlara varan emperyal yayılma, bunun vatanseverlik olarak addedilmesi ve meşrulaştırıcı kılıfı olarak medenileştirici

¹⁰⁸ Betts, a.g.e; s.25-26.

¹⁰⁹ Betts, a.g.e; s.25-30.

¹¹⁰ Haktan Birsal, *Emperyal Fransa'nın Osmanlı-Cezayir Stratejik Düzleminde Bir Kültür ve Kimlik Asimilasyonu Örneği, Aziz Charles de Foucauld'un Mektubu*, SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences, 2013,s.52-53.

¹¹¹ Rogers Brubaker, *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Harvard University Press, 1992, s.100-101.

misyona başvurulması, yayılmanın olduğu bölgelerde halklar arasındaki farklılıklara vurgu yapan bilimsel ırkçılığın yükselişe geçmesi hep eş zamanlı olmuştur. Kendi ulusal egoizmini çok büyüten Fransa, her şeyi fransızlaştırmak, her şeyin üstünde sınırsız bir hâkimiyet sağlamak istedi. O her daim üstün olmalıydı. Gelişen bilimsel ırkçı ve ayrımcı söylem sömürge teorisine kademeli olarak yayıldı; egoizmi, sömürgeci yayılmayı, sömürgelerdeki ayrılıkçı uygulamaları daha da büyüttü çünkü hâkimiyeti sağlamanın ve büyütmenin her türlü yöntemi için meşru zemini sağlamıştı.

Eritme siyaseti de Fransa'nın sömürge siyasetinin kurucu çelişkisinden nasibini aldı. Söylem-eylem farklılığı eritme uygulamasında çok belirgin şekilde ortaya çıktı. Alec Hargreaves: “Denizaşırı imparatorlukta Fransızların eritme vaatleri her zaman gerçekten çok “sözde” idi. Medenileştirici misyona ayrılan az bir kaynak ve sürekli ertelenen bir siyasal eşitlik sözü. Tüm sömürge sisteminin temel uyuşmazlık noktasıydı bunlar”¹¹² derken bu duruma işaret etmişti. Robert Ageron'a göre ise eritme yerlilerin, yerli toplumun geleneksel karakteristik özelliklerini silmek için kullanıldı yoksa onlara metropoldekilerle aynı hakları vermek için değil.¹¹³ Yani eritme sözlüklerdeki tanımı değil geçerli olan, Fransız tanımı geçerliydi ki bu durumu da ünlü “Millet Nedir?” makalesinin Fransız yazarı Ernest Renan şöyle ifade ediyordu: “Biz eşitliği değil hâkimiyeti amaçlıyoruz. Yabancı bir ırkın ülkesi bir kez daha kölelerin, tarım emekçilerinin ve sanayi işçilerinin ülkesi olmalı. Bu, insanlar arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak meselesi değil, onları genişletip bir hukuk içine sokmak meselesidir.”¹¹⁴

Sömürgelerdeki eritme uygulamasının gerçek anlamda bir eritmeden ziyade, Fransa'nın hâkim olduğu kolonyal bir sistem içinde, eşitsiz bir biçimde yok edilmesi uygulaması olduğuna, en azından devrim sonrası dönemde buna dönüştüğüne en güzel örnek Cezayir'dir. Oradaki sömürge durumu; nüfus olarak azınlıkta olan bir grubun, siyasi, ekonomik, sosyal üstünlüğünü ve çoğunlukta olan diğer grubun her alanda aşağı konumunu, sınırlandırılmasını gösterir, buna örnektir.¹¹⁵ Eritme değildir. İkiçikli ve çelişkili bir durum üzerine kurulmuştur; aşağı görülen yerlinin

¹¹² Martin Thomas, a.g.e; s.55-56.

¹¹³ Pierre Milza, a.g.e; s.307.

¹¹⁴ Aimé Césaire, a.g.e; s.71.

¹¹⁵ Peyroulu, a.g.e; s.165.

kültürünün, geleneklerinin dönüştürülmesi, yok edilmesi ve böylece Hristiyanlaştırma ve fransızlaştırmanın sağlanarak, hâkimiyetin kalıcılaştırılması ama bunun karşılığında yerli halkın eşit olarak görülmesinden, kabul edilmesinden ziyade, çevreleme politikalarıyla, bilinçli olarak her açıdan aşağı konumda tutulması söz konusudur. Eritme demişlerdir söylem olarak ancak uygulamada Tocqueville'in eritmeye dayanan Fransız modeli sömürgeciliği eleştirerek, Avrupalı sömürgeciler ile Araplar arasında iki farklı hukuki sisteme dayanacak "ırksal ayrılığı" savunan modeline uyulmuştur.¹¹⁶ Cezayir prototip, örnek olduğundan durum diğer sömürgelerde de farklı değildir. Eritme idealine tamamen zıt bir uygulama olan Yerli Kanunu 1881'de ilk olarak orada ve ardından 1887'de diğer sömürgelerde uygulanmıştır. Bu kanun, cumhuriyetin tamamlayıcı parçaları olarak görülen, Fransız olarak kabul edilen yerlileri politik, ekonomik, sosyal hayatın, cumhuriyetçi yönetimin dışına atıyor, her türlü ayrımcı, sömürücü ve baskıcı uygulamayı resmileştirmektedir. 1881 Yerli Kanunu sömürge tarihinde ayrımcılığın resmileştirilerek sömürünün meşrulaştırıldığı tarihtir.

Topraklar, ekonomi, kültür, politika, sosyal hayat azınlıkların ve Fransa'nın menfaatine Fransızlaştırılırken, boyun eğdirmenin boyutları yoğun şiddet kullanımına ihtiyaç duydu. Eritmeye ne anlam yüklenirse yüklensin, sömürgelerdeki eritme, şiddetin eş anlamlısı oldu. Eritme adına sömürgeci şiddet kurumsallaştırıldı.¹¹⁷ Paternalist yaklaşımın göstergesi olarak yerliler Fransız'dır, gerekli koşulları sağlayarak tam vatandaş olabilirler dendi ancak her zamanki gibi söylemin gerçekleşmesinin önüne, sistem, sayısız engeller, bariyerler koyduğundan bu gerçekleşmedi. Yerlilerin Fransız babası, onlara uyrukluk payesi vererek büyük bir cömertlik sergilemişti kendince. Yine Cezayir örneğinden gidecek olursak, 1865-1962 arasında 97 yılda, ancak 7000 Cezayirli Fransız vatandaşı olmuştu.¹¹⁸ Kısaca özetlemek gerekirse, Fransa'nın sömürge politikasının resmi amacı olan eritme, uzak bir amaç, bir ideal, bir cumhuriyet dogması olarak kaldı. O asla bir realite olmadı.¹¹⁹

¹¹⁶ Betts, a.g.e; s.20-25.

¹¹⁷ Peyroulu, a.g.e; s.169-171.

¹¹⁸ Peyroulu, a.g.e; s.195-200.

¹¹⁹ Guy Pervillé, *La Politique Algérienne de la France, de 1830 à 1962 (1995)*, 17 Eylül 2006, http://guy.perville.free.fr/spip/article.php3?id_article=71 (e.t.19.05.2015)

b) İşbirlikçi-Ortaklıkçı (Asosiasyonist) Yaklaşım

Sömürgeci ideolojinin eritmeden sonra ve onunla birlikte en önemli uygulama şekillerinden biri de işbirliği/ortaklıktır (*association-asosiasyon*).¹²⁰ İşbirliği politikası, İngilizlerin dolaylı yönetimine benzer şekilde, sömürge otoritesini temsil edecek yerli elitler bulmaya, sömürge yönetiminde kullanmak üzere yerli elitler yetiştirmeye dayanıyordu.¹²¹ 1900'lerin başlarından itibaren ve özellikle 1918'den sonra yaygınlık kazanan bu yaklaşım, kimilerince eritmenin alternatifi ve onun panzehiri, kimilerince de eritmenin maske giymiş, daha şeytani halidir. Nasıl bakılırsa bakılsın sömürgeciliğin sonuna kadar ve daha sonraki bağımsızlık döneminde, eritme de işbirliği de değişik isimler ve formlar altında hem birlikte hem ayrı şekilde uygulanmıştır, uygulanmaya da devam etmektedir. Sömürgecilik sonrası Fransa'nın Afrika politikasının anlatılacağı son bölümde bu durum daha açık olarak görülebilecektir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sömürgeci emperyal yayılmadaki yükselişe paralel olarak, Avrupa'da bilimsel ölçekli ırkçılığın, toplumlar ve halklar arasındaki farklılıklara yapılan vurgunun yükselişe geçtiğinden söz etmiştik. 1885 Berlin Konferansı sonrası, dünyanın geri kalmış bölgelerinin, ilerlemiş Batılı güçlerce işgal edilerek ele geçirilmesinin meşrulaşması ve Avrupa Uluslararası Hukuk'unun Doğu'da gerçekleştirilecek sömürgecilik ve emperyalizm faaliyetlerini yasallaştırması (1894)¹²² ile ırkçı söylem emperyal söylemin temeline yerleşti. Jules Ferry'nin dediği gibi "aşağı ırkları" uygarlaştırmak, "üstün ırklar" için bir hak ve görevdir.¹²³ Fransa Ferry'nin bu sözlerine rağmen ırkçılığı resmi doktrinine sokmasa da uygulama o yöndedir. Bu şekilde bir ırk kökenli etnik gruplama, medenileştirici misyonu aşamalı hale getirirken, ki bu aşamalılık tüm sömürgecilik döneminde ana ilke olacaktır, eritmeyi de imkansız kılmıştır. Irksal kategorileri kuran Gustave Le Bon "yerlileri asimile etmeye çalışmak büyük delilik"¹²⁴ deyince, hararetli bir asimilasyon savunucusu olan Arthur Girault da fikir değiştirip Le Bon'u desteklemekten hiç çekinmemiştir. Martin Thomas'a göre Jakoben

¹²⁰ Çalışmada, *association* kelimesinin Türkçe karşılığı ve Türkçe okunuşu kullanılacaktır.

¹²¹ Martin Thomas, a.g.e; s.54.

¹²² John M.Hobson, a.g.e; s.238.

¹²³ Jacques Frémeaux, a.g.e; s.168.

¹²⁴ Betts, a.g.e; s.75.

cumhuriyetçiliğin eşitlikçi değerleri sömürge sistemine transfer edilemeyip, ırkçı yaklaşım güç kazandığından işbirlikçi yaklaşım doğmuştur.¹²⁵

1890’larda ve 1900’lerin başlarında çok sayıda toplanan sömürgecilik kongrelerinde yoğunluklu olarak eritme mi ortaklık/işbirliği mi tartışmaları yapılır oldu. Ağır idari mekanizma yerine, yerli frankofon (francophone)¹²⁶ elitleri ortak ederek (associate) yükü hafifletmek, işbirliği ve ortaklık sayesinde dışarıdan daha iyi bir imaja sahip olmak, daha insancıl ve daha ölçülü görünmek akıllı bir seçim olacaktı. Fransız sömürge tarihine damgalarını vuran ve **sömürgeci triumvirate**¹²⁷ olarak adlandırılan kuruculardan General Louis Faidherbe Senegal’de, Joseph Gallieni Hinduçin ve Madagaskar’da, Hubert Lyautey Fas’ta böyle bir politika uyguladılar: Irk politikası (*politique des races*) da denen, yerel halkın yardımıyla nüfuz etme, yerli geleneksel liderleri kullanarak, onların polisi, idareyi, vergi toplamayı kontrol etmelerini sağlama ve böylece yönetim işini kolaylaştırma hedeflendi. Ancak amaç asla yayılmadan ve hâkimiyet kurmaktan vazgeçmek değildi. Tam aksine “barışçıl işgal” ve “dolaylı yönetim” ile Gallieni’nin dediği gibi Fransa’nın hâkimiyetini **yağ lekesi** (*tache d’huile*) gibi yaymak mümkün olabilirdi.¹²⁸ Yağ lekesi nasıl ki bir defa bulaştı mı bir daha çıkmaz ve yayılmaya devam ederse, işte Fransa’nın hâkimiyeti de öyle olmalı idi. 1922’de Fransız Kuzey Afrika’sını ziyaret eden sömürge yetkilisi Marcel Peyroutun da yazdığı raporda bu sömürgeci triumvirate’in yolunda öğütler veriyordu: eritme tutkusundan (*asimilasyonist mania’dan*) uzak durulmalı, sömürge yönetimi yetenekli yerli elitler yetiştirmeli, kalabalığın güvenliği sağlanmalı ve potansiyel muhalefet kaynakları zapt edilmeli deniyordu. Kısacası “gerçekleştirilebilecek olan tek politika işbirliğidir, ortaklıktır” denmiş oluyordu.¹²⁹

1910’da yayınlanan ünlü *Domination et Colonisation* (Hâkimiyet ve Sömürgecilik) adlı kitabında Jules Harmand: “...güç olmadan hâkimiyet olmaz. İşgal eden işgal ettiğinden asla herhangi bir sempati beklememelidir...O konumunu sürekli olarak kılıçla koruyacaktır. Bu çeşit bir hâkimiyet demokrasiyle uyumsuz. Gücün sonucu ancak aristokratik bir yönetim biçimi olacaktır ki onda eşitlik ilkesi için yer

¹²⁵ Thomas, a.g.e; s.56.

¹²⁶ Fransız kültür, kurum ve değerlerini tanımış, etkisinde kalmış Fransızca konuşabilen kişiler, ülkeler için frankofon tabiri kullanılır.

¹²⁷ Üçlü otorite

¹²⁸ Max Boot, *Görünmeyen Ordular*, çev. Fethi Aytuna, İstanbul, İnkılâp, 2014, s.159-160.

¹²⁹ Thomas, a.g.e; s.61.

yoktur...demokratik kurumlar, tebaanın kelimenin demokratik anlamıyla vatandaş olmadığı ve olamadığı dünyanın bu bölgelerine getirilemez. İşbirliği politikası bu bölgeler için reel ve zekicedir. İşbirliği kooperasyon demektir. Bu “imkansız” eşitliğe ulaşma ve onu hazırlama girişimi değil daha ziyade karşılıklı hizmetlerde bir takım denklikleri yerleştirme girişimidir. Hâkimiyeti zayıflatmaktan uzak olarak, onu daha az saldırgan ve daha az itici kılarak güçlendirmeyi ister.”¹³⁰ Harmand, işbirliğinin çok güzel bir tarifini yapmıştır. Onda eşitlik yoktur, üst’ün ve alt’ın ortaklık ve işbirliği, hiyerarşik bir ortaklık (*partnership*) şeklinde gerçekleşir. Bunun için yerli toplumlardan seçilecek kişiler, yerli elitler olarak eğitecek, her türlü idari, ekonomik, sosyal meseleler onlarla düzenlenecektir. Fransa İngiltere’nin aksine, geleneksel şefler yerine, kendi eğitim Fransızlaştırdığı elitlerle (*évolué*) çalışacak ve böylece hâkimiyeti kalıcılaştıracaktır.¹³¹ Onun frankofon elit yetiştirme politikası gerçek anlamda başarılı olmuş ve bu sayede Fransa sömürgelerinde etkili olmaya devam etmiştir. 50 yıl sonra De Gaulle’ün bağımsızlık formülü olarak önerdiği işbirliği ve ortaklık (*collaboration ve cooperation*) da tam olarak bu politikanın devamı olmuştur. Fransa, bağımsızlıklarla birlikte gereken yetki devrini, kendi yetiştirdiği frankofon elitlere devredecek, onlarla özel ortaklık ilişkileri kuracaktır. “Değiştikçe daha fazla aynı” anlamına gelen meşhur Fransız sözü “**plus ça change, plus c’est la même chose**” değişmiş görünerek sadece başka formlara giren ama özünde hep aynı kalan Fransız hâkimiyet anlayışını çok güzel ifade eder. Çalışma boyunca her aşamada değiştikçe eskisinin daha aynı bir Fransa ile karşılaşacağız.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, işbirliği acil olarak Fransa’nın sömürge politikası olduysa da eritme merkezi konumunu kaybetmedi. Genel algılama açısından işbirliği daha demokratik, daha insancıl olarak görülse de, sömürgelerdeki baskıcı, ayrımcı uygulamalara son vermedi, sömürü de aynen ve daha hızlanmış olarak devam etti. Charles Régismanset’in dediği gibi “işbirliği aslında kendinden önceki eritme ile aynı amaca sahiptir. Eritme insani ve ahlaki açıdan daha kusurlu idiyse de işbirliği de ondan daha azı değil ve hatta giydiği ikiyüzlülük elbisesi nedeniyle eritmeden daha aşağıdır.”¹³²

¹³⁰ Betts, s.105-125.

¹³¹ J.Gus Liebeneow, a.g.e; s.30-31.

¹³² Betts, a.g.e; s.166.

Fransız sömürge imparatorluğunda, gerek eritme ve gerekse de işbirliği kendi gerçek anlamlarında anlaşılıp uygulanmadı. Elizabeth Ezra'ya göre her ikisi de sömürge retoriğinin bütünleyici elemanları olsalar da, boyun eğdirmenin çerçevesi bunların gerçeğe geçirilmesini engelledi.¹³³ Her politikasında bir söylem-eylem farklılığı ile karşılaştığımız, söylemlerin daima medenileştirme, özgür ve eşit kılma üzerine kurulmasına rağmen uygulamanın sürekli bir boyun eğdirerek hâkimiyet kurma şeklinde gerçekleştiği, hem emperyal bir imparatorluk hem de ulusal bir cumhuriyet olmak isteyen Fransa'nın bu ikircikli durumunun sebebi büyük ölçüde emperyal arzularının üstün gelmesinin sonucudur. Roma Cumhuriyeti İmparatorluk olduğu anda Cumhuriyet olmayı bırakmış, Fransa ise ikisi de olabilir diyerek kendi paradoksunu kendisi oluşturmuştur. Emperyalizm uzmanı John A.Hobson'ın dediği gibi militarizm, oligarşi, bürokrasi gibi uzantıları olan Emperyalizm, modern ulus-devletler için en büyük tehlikedir.¹³⁴ “Emperyal devlet ne eşit hizmet götürme niyetindedir ne de bu hizmeti verebilecek güçtedir. Ayrıca emperyalizmin çıkış nedeninin, yönetilenlere bu tür hizmetleri götürmek olduğu veya emperyalist genişleme sonucunda bu hizmetlerin götürüldüğü iddiası, son derece vahim sonuçlar doğurabilecek bir zihinsel çarpıtma ve ikiyüzlülük halidir...Nitekim bir İran atasözünde şöyle denir: “kişinin niyeti, yaptığı işten anlaşılır” (ameller niyetlere göredir)”¹³⁵

Fransa, eritme, işbirliği, entegrasyon, ırkçılık karşıtlığı (*colorblind*), melezleşme (*metisage*) gibi girişimlerde bulunarak, beyaz olmayanlara parlamentosunda yer vererek, Cezayir Fransa'nın bir bölümüdür, sömürgeler ayrılmaz parçalarıdır diyerek, Fransız ulusunun...uygarlığının nimetlerini yaymak için yürüdüğüne inanarak, ulusun siyasi bünyesini emperyal bir siyasi yapıya dönüştürmeyi ve Romalı manada bir imparatorluk olmayı gerçekten, en azından denemek istedi. Fiiliyatta bu cesur girişimlerin sonucu, sömürgelerin ulus adına vahşice sömürülmeleri oldu.¹³⁶ Kendi idari yapılarındaki tutarsızlıklar, söylem-eylem çelişkileri, iç ve dış etkenler gibi pek çok sebepten ideallerini gerçekleştiremedi. Tüm söylemlerine rağmen, dün de bugün de farklılıklarıyla bir arada yaşamada, farklı olanı entegre etmede veya farklı olana

¹³³ Thomas, a.g.e; s.56.

¹³⁴ Mark A.Kışlansky, *Batı'nın Kaynakları- Batı Medeniyeti Okumaları (1600'den günümüze)* Cilt II, çev. Dr. M. Kürşad Atalar, İstanbul, Açılım Kitap, 2010, s.387.

¹³⁵ A.g.e; s.388.

¹³⁶ Hannah Arendt, *Emperyalizm*, s.19-20.

entegre olmada pek de başarılı olmadı. Sistemini gerçekten söylemi üzerine üzerine kurabilmiş olsaydı, söylem ile eylemi dengeleyebilseydi, her şey çok daha farklı olabilirdi. Ancak şunu da unutmamak lazımdır ki Fransa ABD ve İngiltere'den farklı olarak, sömürgelerini kendisinin tamamlayıcı parçaları olarak görüp, bir ölçüde onları kendisi ile bütünleştirmeye çalışmış, en azından sistemin içine böyle bir söylem yerleştirerek sistemi etkilemiştir. Sistem içinde onun söylemine inananlar, sistem müsaade etmese de, uzun mücadeleler sonunda, farklı pencereler açmışlardır. Raymond Betts'in ifadesiyle: *“Eritme çağrısı gerçektir, içtendir ve gerçekten Fransızdır.”*¹³⁷

¹³⁷ Betts, a.g.e; s.174.

C. İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE İMPARATORLUK

19. yüzyılın son çeyreği, Fransız kimliğinin, kendi algısının, Fransa ve Fransızları derinden sarsan iç ve dış kaynaklı büyük olaylarla yeniden şekillendiği, 20. Yüzyılın ilk yarısında gerçekleşecek iki büyük savaşın tohumlarının atıldığı bir dönem oldu. Emperyal rekabet ve yarış ile 1870 yenilgisi Fransa'yı kendi algısı ve değerleri üzerine daha fazla düşünmeye itti. Sürekli bir şekilde, Alman-Fransız kimlikleri karşılaştırması ve daha da ileri seviyede, Fransız-İspanyol-Portekiz gibi Latin ırklarının İngiliz-Amerikan-Alman gibi Anglo-Sakson ırklar karşısındaki çöküşü inceleniyordu. Fransa'da bu durum karşısında kendi algısını daha da etnikleştiren (*francisation-frenchness*), ona vurgu yapan, özel ve ayrıcalıklı bir vatanseverlik anlayışı gelişti. Milliyetçi bir egoizm yükseldi ki bu yükseliş iki savaş arası döneme de damgasını vurdu. 20. Yüzyılın ilk yarılarında yaşanacak olan faşist hadiselerin temeli olarak görülen, ülkeyi etnik ve dini temelli olarak bölen, ırkçılığı büyüten Dreyfus Vakası (1894) da bu milliyetçi egoizmi ve milli kimliğin etnik, ırk temelli algılanmasını en yüksek seviyeye çıkardı.¹³⁸ Yazar Roger Martin Du Gard 19. yüzyıl için, bu yüzyıl devrimle başlayıp, Dreyfus Davası ile kapanan dikkate değer bir yüzyıldır! Ama belki de çöplüğe atılacak bir yüzyıl olarak anılacaktır¹³⁹ derken özgürlük, eşitlik, kardeşlikle başlayan yüzyılın, ırkçılığın, milliyetçiliğin yükselmesi çelişkisine işaret etmektedir. Ayrıca, yüzyılın son yıllarında yaşanan, yeni uluslararası müttefiklik sisteminin işareti olan Faşoda Krizi¹⁴⁰ de, tıpkı 1870 Sédan yenilgisi gibi, milliyetçi egoizmi yükselten önemli bir dönüm noktası oldu. Bu defa İngilizler karşısında aşağılanan Fransa, yine buna karşılık sömürgelerini koruma ve genişletme yolunu tutacaktı.

Avrupalı güçler arasındaki rekabetin, milli egoizmlerin boyutları sonucu yaşanan I. Dünya Savaşı, 19. yüzyılın bu ulusal ve emperyal rekabetinin ne kadar yıkıcı olabileceğini gösterdi. Kara imparatorlukları çökerken, deniz imparatorlukları olan Britanya ve Fransa, savaşın Osmanlı ve Alman ganimetlerinin de eklenmesiyle en

¹³⁸ Rogers Brubaker, a.g.e; s.98-102.

¹³⁹ Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları/1, Antisemitizm*, İstanbul, İletişim Yay. , 2012, s.17.

¹⁴⁰ Faşoda Krizi: Afrika topraklarında hızla yayılmaya çalışan İngiltere ve Fransa'nın, 1898'de Sudan Kodok'da (Faşoda) emperyalist çıkarları karşı karşıya geldi. İngiliz üstünlüğü karşısında Fransa olayı diplomatik olarak çözmek istedi ve 1904'te *Entente Cordiale* adıyla yapılan dostluk anlaşması ile durum çözüldü.

geniş sınırlarına ulaşmış göründüler. Aslında bu ancak çöküşün başlangıcıydı. Mısır'da, Irak'ta, Suriye'de, Fas'ta meydana gelen olaylar; sivil ayaklanmalar; 1929 Dünya ekonomik krizi ve hepsinden önemlisi entelektüel ve kültürel güçlerin artık savaş öncesinin emperyal değerlerine ve ruhuna (*imperialist zeitgeist*) muhalif konum almaya başlamaları¹⁴¹ büyük dönüşüm ve değişimlere gebe idi. Oluşmakta olan hadiselerin aksine, yine paradoksal olarak, mevcut imparatorluklar ve özellikle de Fransa, iki savaş arası dönemde emperyal propagandalarını arttıracaklardır.

1919-1939 arası dönem Fransız Sömürge İmparatorluğu'nun hemen her açıdan zirve yaptığı dönemdir, doruk noktasıdır. 1919 itibarıyla, Fransa; Kuzey-Batı-Orta Afrika'da Hinduçin'de, Okyanusya'daki varlığı ve Versailles antlaşması sonrası aslan payını aldığı Alman sömürgelerinden Kamerun ve Togoland ve Osmanlı'dan aldığı Suriye ve Lübnan ile, Britanya'dan sonra Dünya'nın en büyük ikinci imparatorluğu oldu. Toplamda 12,3 milyon kilometre kare ile Fransız Metropolünden yaklaşık yirmi üç kat büyüklüğünde bir toprağa, 1930'larda 110 milyona ulaşan bir nüfusa sahipti.¹⁴² 1939'da haritada hatırı sayılı bir yer kaplayan, bugün de "Dünya'nın beş köşesindeki Fransa" diyerek övündükleri bir tablo söz konusu idi: 41 milyon nüfuslu bir Metropolitan Fransa; Cezayir, Fas ve Tunus dahil tüm Kuzey Afrika; Fransız Batı Afrika'sı ve Fransız Ekvatoryal Afrika'sı ve bunlara manda yönetimi olarak eklenen Togo ve Kamerun'dan oluşan Kara Fransız Afrika'sı; Hint Okyanus'unda Madagaskar, Komor Adaları, Réunion; Hinduçin deneni ve Tonkin, Annam ve Koşinşin'den oluşan Vietnam ile Kamboçya ve Laos; Okyanusya'da Yeni Kaledonya, Yeni Hibridler, Fransız Polinezya'sı; Amerika'da Martinik, Guadelup, Fransız Guyana'sı, Saint-Pierre ve Mikelon; Ortadoğu'da imparatorluğun mandasına verilen, Suriye ve Lübnan.¹⁴³ İmparatorluk ve emperyalizm kelimelerinin, I. Dünya Savaşı'na sebep oldukları düşüncesiyle, artık daha az telaffuz edilir olmasına karşılık olarak, İngiliz ve Fransızlar kendi devasa büyüklüklerini ifade edecek başka bir kavram buldular: İmparatorluklarına *Greater Britain*, *La Plus Grande France* diyeceklerdir. Büyük Britanya, Denizaşırı Britanya ve En Büyük Fransa, Denizaşırı Fransa ifadeleri terminolojiye imparatorluğun karşılığı olarak yerleşti. Yeni Fransa,

¹⁴¹ John M. MacKenzie (ed), a.g.e; s.13.

¹⁴² Berny Sèbe, "Exalting imperial grandeur: The French Empire and its metropolitan public", John MacKenzie (ed.), *European empires and the people*, Manchester University Press, 2011, s.19.

¹⁴³ Hubert Deschamps, *Sömürge İmparatorluklarının Çöküşü*, s.37-38.

Yeni Britanya demek yerine, Büyük Britanya, Büyük Fransa demek tercih edildi. Zira söz konusu olacak olan sistem, eski yayılcı emperyal sistemin devamından başka bir şey olmayacaktı.

Fransızların 1914'ten sonra yaşadıkları güçlüklerden, I. Dünya Savaşı'ndan ve bu savaşın yol açtığı ekonomik, sosyal, demografik, askeri her türlü yıkımdan çıkardıkları ders, her açıdan güvenliklerinin ve güçlerinin sömürgelerdeki güçlü konumlarına bağlı olduğu oldu¹⁴⁴ ve sömürgelerle bağları kuvvetlendirecek bir politika üzerine yoğunlaşıldı. Her sarsıcı ve yıkıcı savaştan sonra yapıldığı gibi I. Dünya Savaşı'ndan sonra ve büyüyen rekabet ve belirsizlik ortamının da etkisiyle, sömürgeleri en uygun şekilde yönetmenin ve onlardan en kârlı şekilde faydalanmanın yolları arandı. 1918-1930 döneminde, Fransız ruhunu ve aklını yönlendirmede, "imparatorluk" ana rolde olacaktı. Savaş ve ardından gerçekleştirilen emperyal propagandalar, halkın genelinde sömürgeci bir dünya görüşünü normalleştirirken, Büyük Fransa olarak telaffuz edilen imparatorluk üzerinde de büyük bir uzlaşmayı sağladı.

İki savaş arası dönemin sömürge ideolojisi olarak "En Büyük Fransa" (*La Plus Grande France- Greater France*) ideolojisini söyleyebiliriz. I. Dünya Savaşı sonrasında yaygınlaşmaya başlayan, sömürge faaliyetlerini haklı gösteren, kutsallaştıran, reklam eden bir ideoloji olarak "Büyük Fransa", "sömürgeleriyle birlikte daha büyük Fransa" söylemi çok yaygınlık kazandı. Dönemin sömürge bakanı Albert Sarraut 1920'de, "güvenliği için artık 40 milyon kişiye değil, 100 milyon kişiye dayanan ve bütün temel ihtiyaçlarını anavatandan yirmi kat daha geniş bir birleşik memlekette sağlayabilen daha büyük bir Fransa"dan söz etti.¹⁴⁵ Şimdiye kadar hiç yapılmadığı kadar imparatorluğun üzerine odaklandı.

Emperyal propagandada hükümetler işin içine daha fazla müdahil oldular. Tam bir "Fransız popüler emperyalizmi"¹⁴⁶ denebilecek bir süreç başladı. Poster kampanyaları, reklamcılığın çok çeşitli unsurlarının kullanılması, sinema, ilan, eğitim aktiviteleri, imparatorluk ürünlerinin kullanılmasının teşviki hep Büyük Fransa adınaydı. Okullarda III. Cumhuriyet'le birlikte başlayan emperyalizmi

¹⁴⁴ Gary Wilder, a.g.e; s.31.

¹⁴⁵ J.Frémeaux, a.g.e; s.169.

¹⁴⁶ Berny Sèbe, a.g.e; a.g.b; s.23.

meşrulaştırıcı tarih eğitimi yoğunlaşarak devam etti. Kongo’da Pierre Savorgnan de Brazza’nın, Madagaskar’da Mareşal Joseph Gallieni’nin, Fas’ta Mareşal Hubert Lyautey’in ve Cezayir’de Robert Bugeaud’nun yaptıkları, çocuklara methiyeler düzülerek anlatılıyor, egzotik coğrafyayla ilgili çok sayıda yeni kitap, halkın evine “Büyük Fransa” yı sokmuş oluyordu. Sistematik bir propaganda sayesinde toplumun her kesiminde imparatorlukla bir bağ kuruluyor ve Fransız kimliği buna göre şekilleniyordu.

Çocuklar ve gençlerin Büyük Fransa’yı öğrenebilecekleri çizgi romanlar, hikâyeler, onlara emperyal mesajı sevdirecekler verdiler. Hepimizin bir dönem çizgi film olarak takip ettiği Tenten’in Maceraları, Tenten Kongo’da, Tenten Afrika’da gibi yayınlar, 1930’larda bu propaganda amacıyla, Belçika ve Fransa’da yayınlanan Tintin serisinin çizgi film versiyonundan başka bir şey değildi. 1890’lar ve 1900’lerin başlarında gerçekleştirilen *Exposition Coloniale* adındaki sömürge sergileri 1922’de Marseilles’de, 1924’te Strasbourg’da, 1931’de Vincennes’de tekrar düzenlendi. Fazlasıyla egzotizm, milli gurur, kibir yüklü bu sergiler, halka sömürgeler turu yaptırarak, onlara beş kıtadaki varlığın bir illüzyonunu sundular.¹⁴⁷ Bu sergilerden en meşhuru 1931 Vincennes sergisi oldu. Sergi altı ay sürdü ve 30 milyondan fazla insan ziyaret etti.¹⁴⁸ Sömürge bakanı Paul Reynauld, “ziyaretçilerin kendilerini Büyük Fransa’nın vatandaşları gibi hissedebilecekleri bir sömürge bilinçliliğini oluşturmak istiyoruz” derken, serginin organizatörü General Olivier, “sömürgeciliği tanımayan veya onun hakkında kötü imaja sahip olanlara, sömürgeciliğin gerçek yüzünü göstermek amacımız” diyordu.¹⁴⁹

Fransa I. Dünya Savaşı’ı boyunca hem anayurtta hem de denizaşırı sömürgelerinde birliğine, büyüklüğüne, büyük Fransız ailesine ve ortak bir yurtseverliğe vurgu yapan, politik bir söylem oluşturdu. Vatan tehlikedeydi ve savaşın tehlikeli boyutları sömürgelerdeki insan kaynağını çok hayati kılıyordu. Sömürge yetkilisi Albert Duchène, “Fransa her şeyin üstünde Gaul’ün devamıdır. Çağlardan beri en farklı unsurların birbirine karıştığı ülkedir burası. Vatandaş, uyruk, korunanlar bunlar

¹⁴⁷ A.g.e; a.g.b; s.35-38.

¹⁴⁸ Wilder kitabında 30 milyon ziyaretçiden bahseder. Burada onun kitabında verdiği rakamı kullandık ancak diğer bazı kaynaklarda bu rakam 8 milyon olarak ifade edilir.

¹⁴⁹ Wilder, s.37.

sadece birer adlandırmadır; ortak tehlike altında Fransız “soy isimidir”¹⁵⁰ diyerek büyük ailenin, tehlikenin büyüklüğüne karşı, birlik içinde olması gerektiğine vurgu yapıyordu çünkü çok sayıda askere ihtiyaç vardı. Savaş Bakanlığı, eritmeci bir söylemle gerçekleştirdiği propaganda için, ortak yurtseverliğe vurgu yapmak amacıyla, her yere, üzerinde yan yana bir Hinduçin’li, bir Afrika’lı ve bir Arap resmi olan ve “**Üç Renk, Tek Bayrak, Tek İmparatorluk**” yazısı yazan posterler astırmıştı.¹⁵¹ Gerçekten de tarihin en kanlı savaşlarından biri karşısında, İngiltere ve Amerika’nın müttefikliğinin yanı sıra, kendi kolonilerinin askerlerini kullanmak temel bir politika olacaktı. Önemli subaylardan Charles Mangin’in 1910 tarihli meşhur kitabı “*La Force Noire*”da (Kara Güç) önerdiği gibi.¹⁵² Savaş sırasında sömürgeler Fransa’ya yaklaşık 600 bin asker ve 200 bin işçi sağlamış, bu sayının artması için her türlü çaba gösterilmiş ve bütün sömürgelerde zorunlu askerlik hizmeti yürürlüğe konmuştur.¹⁵³

Savaş sonrasında, 1929 yılında yaşanan büyük ekonomik kriz de Fransa’nın sömürgeleri üzerine kapanmasına, serbest ticareti kısıtlayarak sömürgeci bir korumacılığa yönelmesine sebep olmuş, gümrük kanunları ile gerekli önlemler alınmış, her yerde imparatorluğun ürünlerinin kullanılması teşvik edilmiştir. Ürün reklamlarında egzotik unsurlar, geleneksel kıyafetli karakterler kullanılarak hem Büyük Fransa’nın propagandası yapılmış hem de yerli ürün kullanımının teşvik edilmesi sağlanmıştır. İmparatorluk içi ticaret sayesinde ülke büyük krizi daha kolay atlattır.

Fransa, 1919-1939 arası dönemde, eritme uygulamalarını pratikte reddetmesine ve tüm tartışmaları ve uygulamaları işbirliği lehine yürütmesine rağmen, yoğunluklu olarak eritmeci bir söylem kullandı. *Büyük Fransız Ailesi* metaforu çatısı altında, sürekli bir biçimde 100 milyonluk daha büyük bir Fransa’dan bahsedildi. Sömürgeler ulusun ayrılmaz, tamamlayıcı parçaları idi. Ancak kullanılan bu söylem her şeye hâkim olmak, her şeyi kontrol altında tutmak isteyen paternalist tavrı gösteriyordu, yoksa biz bir aileyiz derken kardeşlik tavrı söz konusu değildi. Sömürgeleri kültürel olarak farklı, politik olarak ayrı ve ekonomik olarak nüfuz edilmiş olarak kalmalıydı.

¹⁵⁰ Wilder, s.31.

¹⁵¹ Frémeaux, s.173.

¹⁵² Sèbe, s.34.

¹⁵³ Frémeaux; s.169.

Onlar ancak “*La Plus Grande France*” “*Total France*” imajı için önemliydi.¹⁵⁴ Onlara herhangi bir hak tanınması, savaşta onca aile, kardeşlik ve ortak yurttaşlık söylemine ve yapılan fedakârlıklara rağmen, mümkün olmadı. Ayrım, baskı ve her alandan dışlanma aynen devam etti.

¹⁵⁴ Martin Thomas, s.61.

III. 1945 SONRASI YENİDÜNYA DÜZENİ VE FRANSIZ SÖMÜRGE İMPARATORLUĞU

“Değişim Rüzgârları

...Değişim rüzgârı dümdüz esiyor

Zamanın yüzünün içine

Özgürlük zilini çalacak olan

Bir rüzgâr fırtınası gibi

Hiç düşünmüş müydün?

Bu kadar yakın olabileceğimizi, kardeş gibi

Gelecek havada

Onu her yerde hissedebiliyorum

Değişim rüzgârlarıyla birlikte esiyor.”¹

Klaus Meine

“Değişim rüzgârları bu kıtayı (Afrika’yı) kasıp kavuruyor, ister beğenin, ister beğenmeyin, Afrika bilincinin büyümesi siyasal bir gerçek”² Harold Macmillan

“Büyük Britanya bir İmparatorluk kaybetti ve henüz kendine yeni bir rol bulamadı.”³ Dean Acheson

“Dünya statik değildir. Statüko kutsal değildir.”⁴ Harry S.Truman

¹ Alman bir müzik grubu olan Scorpions’ın 90’lı yıllara damgasını vuran, tüm zamanların en iyi on parçası arasında bulunan, şarkısının adıdır “Değişim Rüzgârları”. Arka planda tarihsel bir belgesel niteliğinde, dünya barışı, zorbalara karşı mücadele ederek kazanan halklar imajı veren klibi ile birlikte, şarkı aslında küreselleşen kapitalizmin reklamı misyonundadır sanki. 1990’ların başlarında Sovyetlerin dağılmasıyla tam hegemonyasını ilan eden ABD’nin dünya siyasetinde, 1945’te estirmeye başlattığı değişim rüzgârlarını da temsil ettiği için, bu bölümü bu şarkının sözleri ile açmak uygun düştü. Ancak elbette ki tüm dünya üzerinde, özellikle de Afrika üzerinde esen bu rüzgârların, hegemonların lehine estirildiğini unutmamalı.

² Tony Judt, *Savaş Sonrası 1945 Sonrası Avrupa Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İstanbul, YKY, 2009, s.343.(Harold Macmillan, (dönemin İngiliz Başbakanı), 3 Şubat 1960 günü Cape Town’da yaptığı konuşmadan.) Macmillan değişim rüzgârlarının Afrika’nın üzerinde estiğini, bu kıtada uyanan siyasal bilincin kaçınılmaz bir gerçek olduğunu söylerken, yeni dünya düzeninin patronunun estirdiği bu rüzgârın önünde durulamayacağını da ifade etmiş oluyordu aslında. Rüzgâr Afrika ve Asya üzerinde esse de estiren yeni hegemonlardı.

³ A.g.e; s.343. (Dean Acheson, eski ABD Dışişleri Bakanı, 5 Aralık 1962 günü West Point konuşması.). Acheson açıkça Britanya’nın statü kaybettiğinin ifadesi olarak, kısaca artık dünyaya düzen veren İmparatorluk İngiltere değildir, kendine yeni düzene göre yeni bir pozisyon bulmalıdır diyordu.

⁴ Harry S.Truman (33.ABD Başkanı),“The Truman Doctrine, March 12 1947”, avalon .law.edu/20th_century/trudoc.asp,(e.t.02.05.2015)

Yaşanan baş döndürücü hızda ve büyüklükteki gelişmelerden dolayı 20. yüzyıl değişik tanımlamalara sahne olmuştur. Tarihçi Eric Hobsbawm'a göre "Aşırılıklar Çağı", ünlü edebiyatçı ve dünyadaki ilk kültür bakanı, V. Cumhuriyet'in Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün sağ kolu André Malraux'ya göre "Yalan Çağı", Nobel edebiyat ödüllü, ünlü Cezayirli Fransız yazar Albert Camus'ye göre "Cinayetler Çağı" olan 20. yüzyıl, uluslararası sistem ve uluslararası ilişkiler açısından da "Yeni Uluslar Çağı" olmuştur. 19. yüzyılda ulusal zenginlik ve ulusal prestij sloganlı milliyetçilik sömürge imparatorluklarını kurarken onun 20 yüzyıldaki şekli bu defa ulusal bağımsızlık ve ulusal kurtuluş sloganı ile bu imparatorlukları parçalayarak çok sayıda yeni ulus-devletin doğmasına sebep olacaktır. Ki bu yeni devletlerle birlikte ve onlar üzerinden dünyanın siyasi haritası ve devletlerarası düzen değişecek, yeniden tasarlanacaktır. Çok büyük bir hızda yaşanan bu dönüşümler ve keskin değişimler sonucunda ortaya çıkan hadiseler, fikirlerin ve ideolojilerin değişmesine fırsat tanımadan yeni gerçekliklerin kabulünü dayatmıştır.

Burada incelemesini yapacağımız konuya ve döneme göre de (1945-1965 arası dönem) 20. yüzyıl; dünya siyaseti, uluslararası siyaset ve de ülkelerin iç siyasetleri açısından, kendi gerçekliklerini dayatan bir 'Dönüşüm ve Değişim Çağı' olarak adlandırılabilir. Özellikle 1945 ve sonrası dönem, klasik anlamdaki emperyal çağın bitişini ve yeni model emperyal çağın başlangıcını temsil eder. Bu yeni model emperyal çağ, yeni hegemonun kendi stratejik hedeflerine göre kuracağı düzenle ve kullanacağı araç ve yöntemlerle, dünyanın her anlamda çehresini değiştireceği bir çağ olacaktır. Bu çağın başında ve ortasında yaşanan iki büyük hegemonik savaş⁵ olan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile uluslararası siyasetin büyük güçleri, bu savaşlar vasıtasıyla, küresel güç dengelerini yeniden yapılandırmak ve dünya düzenini kontrol etmek istemişlerdir.⁶ Wallerstein'in 1914'ten 1945'e kadar tek bir uzun "otuz yıl savaşı" olarak nitelendirdiği⁷ bu hâkimiyet mücadelesi döneminin Batı yarımküresi adına, ekonomik, askeri, siyasi galibi olan Amerika Birleşik Devletleri, tüm bu hâkimiyetlerinin, üstünlüklerinin verdiği güçle, kendi

⁵ Uluslararası siyasetteki büyük güçlerin dünya düzeninin kontrolü için yaptıkları savaşlara verilen addır.

⁶ Evren Balta, "Uluslararası Savaş", Evren Balta (ed), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul, İletişim Yay., 1. Baskı, 2014, s.261.

⁷ İmmanuel Wallerstein, "Küresel Rejim: 1945-90", Terence K. Hopkins ve İmmanuel Wallerstein, *Geçiş Çağı Dünya Sisteminin Yörüngesi (1945-2025)*, Çev. Nuri Ersoy, İstanbul, Avesta Yay., 1999, s.271.

hegemonyasını kuracak şekilde, global siyasal sistemi değiştirecek; dünya dzeninde, uluslararası ilişkilerde diğerlerinin de boyun eğmek zorunda kalacağı, Amerikan etkisinin ve çıkarlarının egemen olduğu bir sistem kuracaktır ve bu sistem ve Amerika'nın tüm faaliyetleri, uluslararası ilişkiler disiplinine 1945 sonrası egemen olan realistler tarafından meşrulaştırılacaktır. Bylelikle Fransız asıllı Amerikalı siyaset bilimci Stanley Hoffmann'ın ifade ettiği gibi, "Amerikalılaştırılmış" yeni bir uluslararası sistem/düzen ve uluslararası ilişkiler disiplini oluşacaktır.⁸

Amerikalı uluslararası ilişkiler profesörü G. John İkenberry'ye göre bugün hala ABD önderliğinde 1940'larda oluşturulan (yeni Dünya düzeni kurmaktan ziyade, kendi çıkarlarına göre, eskisi yenilenerek kurulan) bu düzen içinde yaşamaktayız.⁹ Ayrıca tezimizin konusu da Amerika'nın yeni hegemon olarak, kendi hegemonik hedefleri doğrultusunda, başta Asya ve Avrupa'yı olmak üzere tüm dünyayı ekonomik, askeri, politik, kültürel olarak yeniden şekillendirmeye başladığı döneme tekabül etmektedir. Dünyadaki diğer güçler, oluşmakta olan Amerikan hegemonyasındaki yeni sisteme uyum sağlarken, Fransa, yine bir "Fransız istisnailiği" (*exception française*) olarak, 1960'lara kadar ayak diremiş, Amerikan eksenli sisteme uymak istememiş ancak bıçağın kemiğe dayandığı noktada ona eklemlemek zorunda kalmıştır.

Fransa'ya ve Fransızlara kaçınılmaz olanı kabul ettirebilecek sayılı kişilerden (belki de tek kişi) olan De Gaulle, 1945 sonrasında, ABD hegemonyasını ve bunun etkisinde oluşturulan yeni uluslararası düzeni ve dünya düzenini kabul etmekte ayak direyerek raydan çıkan Fransa'yı, tekrar konumunu belirleyerek raya sokmak amacıyla başa getirilmiştir. (Daha sonraki bölümlerde konunun ayrıntılarına değineceğiz). Bu açıdan bu yeni düzenin hegemonunu, hâkim unsurlarını, temel çerçevesini, yöntem ve araçlarını yani kısaca dönemin politik iklimini anlamak çalışmamız açısından önemlidir. Zira tez çalışması olarak üzerinde çalıştığımız konu, tüm 1945 sonrası inceleyen diğer konular gibi, yeni prensipler ve yeni egemenlik modelleri üzerine kurulan yeni düzen anlaşılmadan, sığ ve yüzeysel bir bakış açısıyla

⁸ Behlül Özkan, *Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası*, Stratejik Araştırmalar, 9(16) Ocak 2011, 51-591, ISSN: 1303-698X.

⁹ Muzaffer şenel, "Uluslararası İlişkilerde Düzen Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme", Mesut Özcan, Muzaffer şenel (der.), *Modernite ve Dünya Düzen(ler)i*, İstanbul, Klasik Yay. , 2010, s.21.

anlaşılamaz. 1945 sonrası karşımızda artık daha fazla uluslararasılaşan, daha fazla uluslararası sisteme bağlı bir dünya söz konusudur. Bir ülkede gerçekleşen bir olay, bir değişim-ki özellikle büyük bir değişim ise bu- uluslararası sistemden ve onun gereklerinden bağımsız incelenemez.

A) 1945 SONRASI YENİ DÜNYA DÜZENİ / YENİ ULUSLARARASI SİSTEM

II. Dünya Savaşı'nın bitişi dünya tarihi içinde bir dönüm noktasıdır. 1945 tarihi itibarıyla dünya, dönüşüme uymanın kaçınılmazlığının her tarafı kuşattığı tarihsel bir dönüşüm dönemine, eksen döneme girmiştir. Artık eski dönemin kodları ve sorun çözen şifreleri yol göstermeyecektir. 1945, Wallerstein'in ifadesiyle "Bildığımız dünyanın sonu", 1945 öncesi de Stefan Zweig'in ifadesiyle "Dünün Dünyası" olmuştur. II. Dünya Savaşı Erasmus'un mirası olan Avrupa düşüncesini, Avrupa dünyasını yıkmış¹⁰ yerine yine Batı kökenli olmakla birlikte Avrupalı olmayan Amerikan dünyayı inşa etmiştir. Savaş sonrası dönemde Rönesans'tan II. Dünya Savaşı'na kadar, çeşitli şekillerde siyasi ortamın ana unsuru olan imparatorluklar tarihten silinmiş, farklı bir düzen kurulmuştur. Hubert Deschamps'ın dediği gibi: "Tarih bir harekettir. Babalarımızın dünyası ortadan siliniyor. Dün, gezegenin kraliçesi sayılan Avrupa, şimdi ıstıraplı bir sorundur... Amerika'dan sonra Asya da sömürgecilikten kendini kurtarmaktadır. İslâm dünyası ayaklanmıştır, Kara Afrika da yavaş yavaş uyanmaktadır... 'İmparatorluk' sözü artık edilmiyor, onun yerini 'Birlikler', 'Commonwealth' almıştır; 'koloni' sözü yok, az ya da çok bağımsızlığa kavuşmuş 'Devletler' var... **Bunlar önüne geçilmez bir evrimin belirtileridir.**"¹¹

Büyük savaşlar uluslararası sistemde ve uluslararası siyasette önemli kırılma anlarını temsil ederler. Avrupa'daki kara imparatorluklarını yıkan, Orta ve Doğu Avrupa'yı yeniden düzenleyen I. Dünya Savaşı'nın uluslararası siyaset açısından en önemli etkilerinden biri Avrupa devletlerinin sistem içindeki üstünlüğünün ortadan kalkmış olmasıdır. 1914 öncesi uluslararası sistem, esasen Avrupa Devletler Sistemi olarak

¹⁰ Avusturyalı meşhur yazar Stefan Zweig (1881-1942) Avrupa'yı Avrupa yapan düşünce mirasının ve Avrupa'nın top yekün çöküşü olarak gördüğü II. D. S'nin sonunu beklemeye tahammül edememiş, bu çöküş karşısında yaşadığı üzüntü onu intihara sürüklemiştir.

¹¹ Hubert Deschamps, a.g.e; s.5.

kabul edilirken 1918 sonrasında ABD ve Japonya gibi güçler, Avrupa dışı aktörlerin de uluslararası sistemin başat aktörleri haline geldiğinin göstergesi olmuşlardır. Böylece I. Dünya Savaşı, uluslararası sistemin merkezinin Avrupa'dan Amerika ve Asya'ya doğru yayılmasını başlatan gelişme olmuştur.¹² Ancak elbette ki Avrupa'nın uluslararası politikanın ana sahnesi ve ana yönlendiricisi olması konumu henüz değişmemiştir. Büyük güçler arası ilişkiler bir ölçüde değişse de 1815'den beri devam eden güçler dengesine dayalı Avrupa Devletler Sistemi, 1945'e kadar devam etmiştir. Esas kopuş ve esas dönüşüm II. Dünya Savaşı ile birlikte yaşanacaktır. Savaş, 19. yüzyıl boyunca tüm dünyaya hükmeden Avrupalı sömürge imparatorlukları için bitiş düdüğünü çalmış, sömürge imparatorlukları için küresel çapta sonun başlangıcı olmuştur. Avrupa kıtasal boyutta harap olmuş, çökmüş; Fransa yere serilmiş, Britanya tükenmiş, Almanya ve Japonya işgal edilmiştir.¹³ Artık eski düzenin restorasyonu da pek mümkün görünmemektedir. Savaşın iki kazananı olan ABD ve SSCB önderliğinde çift kutuplu bir uluslararası sistem kurulacaktır.

II. Dünya Savaşı büyük güçlerin dünya düzeninin kontrolü için yaptıkları, son hegemonik savaştır.¹⁴ Her hegemonik savaş sonrası yeni hegemonun kuracağı düzene göre ekonomik, politik, askeri, kültürel, ideolojik bir yeniden yapılanma gerçekleşir. Dünyanın jeopolitiği ve jeokültürü yeniden şekillenir. Acil bir kıtasal yeniden yapılanma ve global yeniden saflaşma gerçekleşir. Dünya ekonomik, politik, ideolojik boyutlarıyla yeniden yapılanır ve yeniden yorumlanır. Kısacası artık yeni hegemonu göre kurulacak yeni bir dünya düzeni, yeni bir uluslararası yapılanma sözü konusu olacaktır. 1945 itibarıyla dünyanın bir numaralı askeri ve ekonomik gücü; nükleer silahlara sahip tek güç olan ABD¹⁵ böyle bir yeniden yapılanmaya liderlik edecektir. Mısır'lı ünlü iktisatçı Samir Amin'in ifadesiyle II. Dünya Savaşı , I. Dünya Savaşı'nın yaptığı gibi, sadece büyük güçler arasındaki ilişkileri değiştirmemiş; o aynı zamanda Amerika'nın, Batı'nın diğer bütün büyük güçlerinin

¹² Adam Watson, *The Evolution of International Society-A Comparative Historical Analysis*, Londra, Routledge, 1992, s.278.

¹³ Henry Kissinger, *Diplomasi*, Çev. İbrahim Hakkı Kurt, TİB Kültür Yayınları, İstanbul, 3.baskı, 2002, s.407.

¹⁴ Evren Balta, "Uluslararası Savaş", *Küresel Siyasete Giriş*, s.261.

¹⁵ Thomas Reifer ve Jamie Sudler, "Devletlerarası Sistem", *Geçiş Çağı*, s.25.

toplamlarının oynadığı rolden daha fazla rol oynadığı **yeni ve kökten bir hiyerarşi** kurmuştur.¹⁶

1945 sonrası kurulan dünya düzenini anlayabilmek için iki oluşuma bakmamız gerekir. Bunlardan biri Amerika'nın baskın, kuşatıcı ve boğucu hegemonyası diğeri de yeni dünya düzeninin üzerine kurulduğu sacayaklarından; dünyanın jeopolitiğini, jeokültürünü ve siyasi haritalarını değıştiren dekolonizasyon uygulamasıdır. Dünya siyaseti, uluslararası ilişkiler ve uluslararası düzen, özellikle de 1945-1965 arası ABD hegemonyasının kurulduğu ve en sağlam olduğu dönemde,¹⁷ Amerikan hegemonyasında bir "dolarizasyon" ve "dekolonizasyon" üzerinden daha anlaşılır olacaktır. Şimdi bu hadiseler çerçevesinden yeni dünya düzenini anlamaya çalışalım ki Charles De Gaulle liderliğinde Fransa'nın uyarlanma politikasının kökenlerinin hangi uluslararası siyaset çerçevesi içinde olduğunu görelim.

1) ABD Hegemonyası (*Pax Americana*)

a) Hegemonya

Ünlü Alman tarih felsefecisi Oswald Spengler I. Dünya Savaşı öncesinde yazdığı meşhur *Batının Çöküşü* adlı eserinde şöyle diyordu: "... Gayemiz budur. Biz Batı kültürünün insanları, tarih duygumuzla, bir kaide değil bir istisnayız. Dünya tarihi bütün insanlığın değil de bizim dünya görüşümüzdür. Hintli ve klasik insan, ilerleme halinde olan bir dünyanın görüntüsünü kurmadı ve ihtimal ki vakti gelince Batı medeniyeti yok olduğunda 'Dünya tarihi'nin uyanan şuurunda öylesine ağır basan bir kültür ve bir insan tipi bir daha hiç olmayacaktır."¹⁸ Spengler'in burada sözünü ettiği Batı medeniyeti, Batı kültürü; özellikle 19. yüzyıl boyunca tüm dünyaya hükmeden, kendinden emin ilerlemeci toplum ve tarih anlayışıyla "insan türünün lordları"¹⁹ gibi davranan, üstünlük taslayan Avrupa'dır. Oysaki bu Avrupa I. Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkımlar, Asya ve Afrika'daki sömürgelerde kendine karşı isyanlar, devrim ile onun kültürüne karşı yeni bir meydan okuma gerçekleştiren Ruslar karşısında

¹⁶ Gibert A.Sekgoma, "Decolonization: Towards a Global Perspective", 1947-1978", Timothy M.Show ve Sola Ojo(edt.), *Africa And The İnternational Political System*, University Press of America, 1982, s.52-53.

¹⁷ Klevis Kolasi, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Çerçevesinde ABD Hegemonyası Tartışmaları", 21.Yüzyılda Sosyal Bilimler, Sayı 6/ Aralık-Ocak-Şubat '13.'14, s.81-103.

¹⁸ Oswald Spengler, *Batının Çöküşü*, Çev. Giovanni Scognamillo-Nuray Sengelli İstanbul, Dergâh Yay., 2. Baskı, 1997, s.29.

¹⁹ Eric Hobsbawm, *Kısa 20. yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Everest Yay., 5.Basım, 2011, s.268.

kendine karşı güvenini ve ilerlemeye olan inancını kaybetmeye başladı. Spengler'in eserine *Batının Çöküşü* adını vermesi bu inanç kaybının göstergesidir.

“Avrupa'nın dünya hegemonyası sona erecek!”, “Bir daha bu kadar baskın bir insan tipi hiç olmayacak” diyen Spengler, muhtemelen Amerika'nın Batı'nın düşmekte olan bayrağını bu kadar güçlü bir şekilde kaldırarak, onun temsilini kendi üzerine alacağını, yani Avrupa hegemonyasını yine Batı adına devralacağını ya da bu kadar iyi planlanmış baskın bir hegemonyal proje ile devralacağını kestirememişti. Zira Amerikan hegemonyasında, çok daha baskın, kapsayıcı ve boğucu bir dünya, insan, kültür, siyaset, ekonomi tipi ortaya çıkacaktı. 1945'te Avrupa hegemonyasını Britanya'dan devralan ABD, hegemonyasını ekonomik, politik ve ideolojik olarak rıza ve tahakküm ilkeleri üzerine kurarak, liberal düzenin temsilcisi Batı uygarlığının önceki temsilcisinin şiddet, eşitsizlik, ayrımcılık, baskı ve sömürü ile özdeşleşen emperyalist ve sömürgeci imajını ortadan kaldırarak, Batı uygarlığını özgürlüğün, demokrasinin ve insan haklarının temsilcisi kılarak tüm dünyayı daha yoğun bir biçimde Batılı liberal kapitalist düzenin boyunduruğu altına alacaktı. Çünkü kuracağı uluslararası kurumlara dayanan uluslararası sistemle gücünü hukuka dönüştürmeyi başaracaktı. Rousseau'nun dediği gibi: “*Efendi, gücü hukuka, itaati de ödeve dönüştürdüğünde en güçlüdür ve efendiliğini kalıcı kılabilir.*”²⁰

Hegemonya kavramı uluslararası ilişkileri, uluslararası sistemin işleyişini, mevcut dünya düzenini daha iyi anlamayı mümkün kılan bir kavram olarak, II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerin akademik bir disiplin olarak kabul edilmesinden itibaren daha yoğun olarak kullanılan bir kavram olmuştur. Savaş sonrası döneminin hâkim ideolojisi olan, uluslararası alandaki temel tek gerçekliğin “güç” unsuru olduğunu savunan “Realizm”e göre Realist hegemonya, hegemonun hemen her alanda, başta askeri alan olmak üzere, sahip olduğu materyal üstünlük sayesinde dünyanın geri kalanına kendi siyaseti adına, belirli kural ve düzenleri dayatmasına, yani devletlerarasındaki tahakküm ilişkisine dayanır.²¹ Realist hegemonyada devletlerarası güç dağılımında büyük bir eşitsizlik vardır. 1945 sonrası Batı

²⁰ Fikret Başkaya, *Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme*, Ankara, Öteki Yayınevi, 1993, s.17.

²¹ Fuat Keyman, *Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*, Çev. Simten Coşar, İstanbul, Alfa Yay., 2000, s.158-160.

bloğundaki ABD ve Avrupa devletleri arasındaki eşitsizlik ve ABD'nin kendi bloğundaki rakipsiz liderliği buna örnek olarak gösterilebilir

Eleştirel kuramda kullanılan, Robert Cox tarafından Antonio Gramsci'den alınarak uluslararası ilişkiler disiplinine uyarlanan hegemonya kavramı ise realist kuramdaki hegemonya kavramından farklı bir yoruma sahiptir. Kavram uluslararası sistemde devletlerin zorlama sonucu değil, bir devletin etrafında onun etkisini kabul ederek kendi rızalarıyla oluşturdukları ilişki sistemini anlatmak için kullanılmaktadır. Uluslararası ilişkiler tarihi içinde, bazı devletler ya da devlet toplulukları belli süreçler sonucunda, güç ve kapasitelerini uluslararası ilişkilerin işleyiş tarzını belirleyecek ölçüde artırırlar. Bu devletler sistem içindeki diğer aktörlerin kendilerine karşı oluşturabilecekleri potansiyel koalisyonların toplamda oluşturacağı güce ve kapasiteye yakın güce tek başlarına sahip olarak hegemon konuma gelirler ve bu konumlarını kendilerinin yerini alacak olan yeni bir büyük gücün ortaya çıkışına kadar sürdürürler.²² Tıpkı Britanya'nın ABD'nin yükselişine kadar olan dönemde hegemonyasını sürdürmesi gibi. Britanya 1945'e kadar hegemonyasını sürdürmüş ve 1945'te hegemon konumunu yeni büyük güç olarak doğan ABD'ye devretmek zorunda kalmıştır.

ABD II. Dünya Savaşı sonrasında elindeki büyük güçten istifade ederek hem realist hegemonya anlamında kendi bloğundaki diğer devletlere kendi siyasetine uyumu dayatmış ve hem de değişik politik ve ideolojik yöntemlerle eleştirel kuramdaki hegemonya kavramı çerçevesinde, rızaya dayalı bir hegemonya kurmayı başarmıştır.

1940'ta Amerikan devlet sekreteri Adolph Berle şöyle diyordu: "Kendime ve diğer insanlara diyorum ki; II. Dünya Savaşı'nın tek mümkün olabilecek etkisi Amerika Birleşik Devletleri'nin şimdiye kadar dünyanın gördüğü en büyük emperyal güç olarak doğuşu olacaktır."²³ Amerika'nın emperyal güç olarak doğup doğmadığı ya da ne tarz bir emperyal güç olduğu tartışılabilir ancak gerçek manada bu savaştan dünyanın hâkim ekonomik, politik ve askeri gücü olarak çıkmıştır. 1945 tarihi yeni

²² Bülent Şener, "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: 'Amerikan İstisnacılığı Ya Da Açık/Kaçınılmaz Yazgı', *International Journal of Social Science*, Number:26, p.405-420, Summer II 2014, www.jasstudies.com>DergiPdfDetay, (e.t.12.06.2015)

²³ Thomas J. McCormick, *America's Half-Century: United States Foreign Policy in The Cold War and After*, Baltimore Maryland, The John Hopkins University Press, 2nd ed., 1995, s.33.

dünya düzeninde, Wallerstein'ın tabiriyle “dünya-siteminde”, bundan sonraki özellikle ilk yirmi beş yıl boyunca, ABD hâkimiyeti ve egemenliğinin altın çağıının (Hobsbawm'ın ifadesiyle kapitalizmin altın çağıının²⁴) başlangıcı olmuştur.²⁵ II. Dünya Savaşı ABD'yi kendi bloğu içinde rakipsiz bir dünya liderliğine yükseltmiş, savaş sonrası dönemde küresel ölçekli ABD hegemonyası kurulmuştur. ABD, klasik emperyal hiyerarşideki egemen konumunu kaybeden İngiltere'nin yerine uluslararası sistemin yeni hâkim gücü olmuş, İngiltere'nin hegemonik konumunu devralarak sistemin kurallarını, işleyişini kendi istek ve amaçları çerçevesinde değiştirme ve belirleme yeteneğine sahip olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrasında, ABD önderliğinde ekonomik, politik ve ideolojik alanda kurulan ve özellikle kendi bloğunda bulunanlara kendini dayatan düzene, oluşturulan uluslararası kurumlara ve uygulanan politikaların kapsayıcılığına baktığımızda Amerika'nın tüm dünyayı Amerikan kontrolü altında entegre etmeyi, Amerikan kanatları altına almayı planladığını görürüz. Amerika sadece düşmanlarını yenmek için değil aynı zamanda savaş sonrasında kuracağı kendi hegemonyasının jeopolitik temellerini oluşturmak için de savaşmış,²⁶ tam teşekküllü global bir Amerikan hegemonyası altında kurulacak yeni dünya düzeninin üzerine oturacağı sacayaklarını belirlemiştir.

b) ABD Hegemonyası

ABD, 20. yüzyılın ikinci yarısına damgasını vuran, önceki egemen gücün hâkimiyetinden çok daha kapsayıcı ve kuşatıcı olan hegemonyasını, öncekini kuran ve aynı zamanda yıkılmasına sebep olan tüm ekonomik, politik, ideolojik yapıların zıddı gibi görünecek olan yeni bir yapı, yeni bir sistem üzerine kuracaktır. Zira yeni dönemde eskiye ait tüm yapılar geçerliliğini kaybetmiştir ya da kaybetmek üzeredir. Baskıcı, ayrımcı, ırkçı, eşitsiz bir sisteme dayanan önceki hegemonun sömürgeci düzeninin bütün kötülükleri ortaya çıkmış, savunulacak bir tarafı kalmamıştır. Dünyada hemen her yerde ideolojik olarak dayanağını kaybetmiş olan bir sistemin devam etmesi ve bu sistem üzerine yeni bir hegemonyanın kurulması mümkün değildir. Bir sistem ideolojik olarak hezimete uğradığında artık onu savunmak

²⁴ Eric Hobsbawm, a.g.e; s.10.

²⁵ İmmanuel Wallerstein, “Küresel Rejim:1945-90”, *Geçiş Çağı*, s.271.

²⁶ Thomas J. McCormick, a.g.e; s.33.

küçültücü bir durum olur. İşte 1945'te sadece ideolojik olarak değil politik ekonomik ve askeri olarak da hezimete uğrayan, sömürgecilığe dayanan baskıcı ve eşitsizlikçi imparatorluk sistemini savunmak artık mümkün değildir. 1945 sonrasında anti-emperyal, anti-sömürgeci, sömürge karşıtı milliyetçi ve ulusal bağımsızlıkçı, dekolonizasyoncu (sömürgesizleştirme), üçüncü dünyacı, pan-afrikanizm yanlısı hareketlerin ivme kazandığı; kendi kaderini tayin hakkı ve ulus-devletleşme ilkelerinin uluslararası ilişkilerin temel prensibi olduğu bir dünya söz konusudur. ABD dünyadaki tüm bu gelişmeleri, Napolyon'un Fransız Devrimi'nin değerlerini Fransız emperyal yayılmacılığının unsurlarına ve meşrulaştırıcı sebeplerine dönüştürmesi gibi, kendi hegemonyasının yayılma ve genişlemesinin temel meşrulaştırıcı unsurlarına dönüştürecek, bu gelişmelerin enerjisini kendi üzerinde toplayarak hâkimiyetini sağlam temeller üzerine kuracaktır.

II. Dünya Savaşı sonrası dünyada ABD hegemonyasının kurulması, liberal uluslararası ekonomik ve politik düzen ile yakından ilgilidir. Komünist ideolojinin ve devrimci doktrinlerin sahibi ve yürütücüsü bir S.S.C.B. karşısında ABD, savaş sonrası dönemde liberal kapitalist politik sistemin sahibi ve yürütücüsü olarak sistemin ilkelerini daha savaş sürerken, 1941'de Atlantik Şartı'nda belirtmiştir. Atlantik Şartı'nda belirtilen hususlara göre ABD hegemonyası “serbest ticaret”, “ulusal bağımsızlık”, “özgürlük” temelli olacaktır.²⁷ Savaş öncesi dönemin ekonomik ve politik olarak kapalı blokları olan sömürge imparatorluklarının yapısı, ABD hegemonyasında; “çok taraflı işbirlikleri”, “açık piyasa, serbest ticaret”, “devletlerin rızası”, “özgür-demokratik toplum” ilkeleri²⁸ üzerine kurulacak olan liberal uluslararası yeni dünya düzeni için ciddi anlamda engel teşkil etmektedir. ABD ekonomik, politik ve ideolojik alanda, yeni düzende kendi hegemonyasını sağlayacak dönüşüm ve değişimleri bazen bizzat açıktan kendi eliyle, bazen uluslararası kurumlar ve uluslararası hukuk müdahaleleri ile ve diğer devletleri de rızaya zorlayarak gerçekleştirecektir. Bu dönüşüm ve değişimin ilk resmi ifadelerinden olan, 1941 tarihli Atlantik Şartı'nın ekonomik ve politik olarak kapalı bloklar halindeki emperyal yapıların sürdürülmesi ihtimalini dışladığını görmemek mümkün değildir. ABD Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Sumner Welles 1942'de “emperyalizm

²⁷ Julian Go, *Entangle Empires and Informal Imperialism: The Rise of the US in the Mid-Twentieth Century*, www.upf.edu/pdf/jgo-empires (e.t.12.06.2015)

²⁸ Klevis Kolasi, a.g.m; s.89.

çağının sona erdiğini” ilan etmiştir.²⁹ Emperyal çağ sonrası ABD hegemonyası dönemine iki eğilim damgasını vuracaktır: *Ekonomik küreselleşme* ve *siyasal parçalanma*.³⁰

1) Ekonomik Alanda

ABD kendi çok yönlü hegemonyasında oluşacak dünya düzeni için ekonomik, politik, ideolojik olarak eş zamanlı hareket etmeye çalışsa da ekonomik alandaki değişim ve dönüşümleri diğer alanların ana eksenini olarak gördü ve işe bu alandan başladı. Gerçekten de ekonomik alanda yapılan sistemik değişimler diğer alanlardakilere öncülük eder, onları zorlar ve yeni koşulların kabullenilmesini kolaylaştırır. 1945 sonrasında da böyle olmuş ve hâkimiyet genel anlamda ekonomik alan üzerinden kurulmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD; dünyanın üretim, yatırım, ticaret ve sanayileşmiş ekonomi anlamında tek büyük gücü idi. Savaştan zarar görmeden çıkan ABD, uluslararası liberal kapitalist sistemin gerektirdiği işleri yapabilecek tek sanayi ülkesiydi ancak Batı Avrupa ve Asya’da (Japonya) meydana gelen büyük yıkım ve denizaşırı pazarların kendisine kapalı olması gibi sebeplerden dolayı kapitalist sistemin, kapitalist dünya ekonomisinin gereklerini yerine getiremezdi. Liberal kapitalist düzenin olmazsa olmazı çok taraflı ticaret ilişkileri ve ekonomik entegrasyonun sağlanabilmesi için Batı Avrupa’nın ve Asya’nın yeniden inşa edilerek dünya kapitalist sistemine entegre edilmesi (ki bunun için ABD dünyada uygun bir güç dengesini sağlayabilmek açısından, Avrupa’da Almanya’yı Asya’da Japonya’yı merkez seçerek kalkındırmaya ve çok taraflı ekonomik entegrasyonun koşullarını oluşturmaya çalışacaktı)³¹ ve denizaşırı kapalı ticaret bölgelerinin, Üçüncü Dünya’nın, ABD hegemonyasına, yabancı ticaret ve yatırımına açılarak, ki buna “Açık Kapı Politikası” dendi, aynı şekilde kapitalist düzene uyum sağlaması gerekiyordu. Açık kapı politikası (*open door policy*) ve ekonomik serbestlik (*economic openness*) ilkesinin garanti altına alınması çok taraflı ticaret için hayati bir öneme sahipti. Bu politikalar sayesinde sömürge imparatorluklarının kapalı bloklar

²⁹ Niall Ferguson, *İmparatorluk/Britanya’nın Modern Dünyayı Biçimlendirışı*, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul, YKY, 2011, s.329.

³⁰ A.g.e; s.346.

³¹ Thomas Reifer ve Jamie Sudler, “*Devletlerarası Sistem*”, Geçiş Çağı, s.29.

halinde tuttuğu denizaşarı bölgeler ABD'ye açılacak ve onun için hem yeni Pazar ve hem de hammadde kaynağı olacaktır.

Kendi bloğunda yeni uluslararası sistemi global kapitalist ekonomi, çok yönlü dünya ekonomisi ya da diğer bir deyişle açık kapı ekonomisi üzerine kuracak olan ABD açısından, tüm ticari ayrımcılıkların, tekelci uygulamaların kaldırılarak kapalı alanların özelde Amerikan sermayesine genelde ise uluslararası sermayeye açılması ana hareket noktası olacaktır. Sömürgeci sistem savaş demektir³², mevcut imparatorlukların devam etmesi gelecekte yeni dünya savaşlarının çıkabilmesi demektir diyen ABD Başkanı Franklin Roosevelt'e göre emperyal güçleri ekonomik ve politik olarak dekolonizasyona zorlamak, bu hususta onlara baskı yapmak gerekir.³³ Zira dönemin emperyal güçleri olan Avrupalı sömürge imparatorlukları, imparatorluklarının dağıtılması-tasfiyesi ve hâkimiyetlerinin kaybı anlamına gelen dekolonizasyona şiddetle karşı çıkmaktadırlar.³⁴ Dönemin Britanya başbakanı Winston Churchill Kasım 1942'de Britanya İmparatorluğunu tasfiye etmek için kralın başbakanı olmadığını söylerken³⁵ Fransız yetkililer de 1944'te sömürgeleri için mümkün olan tek geleceğin Fransız Topluluğu içinde olmak olduğunu söylüyorlardı.³⁶ ABD hegemonyasını kurabilmek, çok yönlü global rejimi yerleştirebilmek, açık kapı ekonomisini uygulayabilmek amacıyla bu emperyal güçler üzerinde ekonomik ve politik dekolonizasyon için çok çeşitli baskı, şantaj yöntemleri kullanacaktır.³⁷ Politik ve ekonomik baskı, diplomatik manipölasyonlar Amerikan hegemonya stratejisinin önemli unsuru olsalar da bunlar arasında en etkili olanı ekonomik olanı olacaktır. Savaş sonrası ekonomik ve finansal açıdan çöken ve çok kötü bir finansal destek ihtiyacı içinde bulunan imparatorluklar, koşullu finansal yardımları içeren düzenlemeler ile ekonomik anlamda tahakküm altına alınacak, Amerikan tasarımı büyük ölçüde finansal düzenlemelerle gerçektelecektir.

Finansal düzenlemelerin nasıl yapılacağı 1944'te ABD'nin Bretton Woods kasabasında toplanan para ve finans konferansında belirlenmiştir. Serbest ticareti

³² Niall Ferguson, a.g.e; s.328.

³³ Roger Louis, *İmperialism at Bay, 1941-1943: the United States and the decolonization of the British Empire*, Oxford, Clarendon, 1977, s.273.

³⁴ Thomas Reifer ve Jamie Sudler, a.g.b; a.g.e; s.27.

³⁵ Roger Louis, a.g.e; s.200.

³⁶ Gilber A.Sekgoma, a.g.b; a.g.e; s.48.

³⁷ Gilbert A.Sekgoma, a.g.b; a.g.e; s.46.

sağlama ve küresel ekonomiye entegrasyon amacıyla hazırlanan, Bretton Woods Sistemi olarak isimlendirilen, uluslararası para sisteminin kurallarını belirleyen Bretton Woods Anlaşması ile dünyanın önde gelen devletleri arasındaki ticari ve finansal işlemlerde ana para birimi olarak doların esas alınması kararlaştırılmış, her ülkenin parasının değerinin ona göre belirlenmesi ve onun da altına endekslenmesi ile dolar dünya finansal sisteminin temel para birimi olmuş,³⁸ onun arzını elinde bulunduran ABD “dolarizasyon” politikası ile diğer ülkeleri, eski emperyal güçleri kendine bağlamış-mecbur kılmış ve dünya çapında Amerikan hegemonyası derinleşmiştir. Bretton Woods çatısı altında kurulan, karar alma mekanizmalarında ABD'nin yoğun hâkimiyeti altında bulunan³⁹, Bretton-Woods ikizleri diye anılan,⁴⁰ Uluslararası Para Fonu (*IMF*) ve Dünya Bankası (*World Bank*) gibi uluslararası kurumlar vasıtası ile gerçekleştirdiği savaşla yıkılan ekonomilere ve kalkınma ihtiyacı içindeki bölgelere finansal yardım uygulamalarıyla ABD, kendi bloğundaki ülkelerin ekonomilerini kendisine bağımlı hale getirmiş, dünya kapitalist ekonomik sisteminin sahibi ve yürütücüsü olmuştur.

1944'teki Bretton Woods Sistemi, 1947'de açıklanan baskı altındaki hür milletlere her türlü ekonomik, askeri yardım yapılacağını ilan eden Truman Doktrini ve ekonomik olarak çökmüş vaziyette bulunan, dolar güclüğü çeken Avrupa'nın kalkındırılmasını amaçlayan Marshall Planı ile ABD ekonomik sistem ve ekonomik yardımlar üzerinden hegemonyasını kurmuş ve sağlamlaştırmıştır. Bretton Woods Sistemi, Truman Doktrini, Marshall Planı üzerinden ABD hegemonyasındaki Batı'nın pozisyonu güçlenmiş ve kapitalist sistemin yayılması sağlanmış, bu ekonomik sistem ve yardım planları yeni global ekonomi ve uluslararası sistemin işareti olmuştur.⁴¹ Bretton Woods sistemi Avrupa ekonomilerinin dolar darlığını aşacağı Aralık 1958'e kadar tam anlamıyla uygulanamamış ancak bu tarihten itibaren on yıl boyunca ABD'nin egemen olduğu yeni uluslararası ekonomik sistem kurulabilmiştir. Uluslararası sistemde politik dekolonizasyonun da bu tarihten sonra birdenbire tamamlanması Bretton Woods Sistemi ile dekolonizasyon politikasının

38 Cemil Boyraz, “Küresel Üretim, Ticaret ve Finans”, *Küresel Siyasete Giriş*, s.422.

39 IMF 'deki oy dağılımını buna örnek olarak verebiliriz: ABD: %27.83, Britanya: %13.33, Çin: %5.79, Fransa: %5.54, Hindistan: %4.28

40 İnan Rüma, “Uluslararası Örgütler”, *Küresel Siyasete Giriş*, s.394.

41 Siba N.Grovogui, *Beyond Eurocentrism and Anarchy (Memories of International Order and Institutions)*, Palgrave Macmillan, 2006, s.188.

ilişkili olduğunu gösterir niteliktedir. 1958 tarihi Fransa’da dekolonizasyonun tamamlayıcısı ve şampiyonu olarak De Gaulle’ün de iktidara geldiği tarihtir.

Amerika Bretton Woods Sistemini sömürge imparatorluklarına kabul ettirebilmek için, onlara yapacağı finansal yardımları, ki onlar için bu yardımlar hayati öneme sahiptir, bu sistemin, yani serbest çok yönlü ticaretin ve doların egemen para birimi oluşunun, kabulü şartına ve sömürge politikalarında kademeli değişiklik yapılması koşuluna bağlamıştır.⁴² Sonuç olarak ABD Bretton Woods Sistemi ve bilateral mali yardımlar aracılığı ile eski sömürgeci güçleri sömürgelere politik güç devri (politik dekolonizasyon) ve kendi tekellerinde bulunan kapalı alanları çok taraflı dünya ekonomisine açmaları (ekonomik dekolonizasyon) yolunda manipüle edebilmeyi başarmıştır.⁴³ ABD böylelikle hegemonyasını sağlayacak dönüşümleri gerçekleştirmiştir.

Sürekli olarak dekolonizasyon hareketini yavaşlatmaya ve durdurmaya çalışan İmparatorlukların bu politikalarının yönünü ve hızını hiçbir şey süper güç yapılanmasındaki değişme ve Britanya’nın ekonomik pozisyonunun zayıflaması kadar etkilememiştir.⁴⁴ “Eğer Britanya sömürgelerini politik bağımsızlık yolunda organize etmeye ikna edilirse ve Commonwealth’ini açık kapı ekonomisine dönüştürürse, diğer sömürge güçlerini liberal dünya ekonomisi sistemine yönlendirmek daha kolay olur”⁴⁵ düşüncesi ile ABD öncelikle Britanya’ya kendisi ile işbirliği içinde bulunması baskısı yapacaktır. Britanya kazanıldıktan sonra diğerlerinin onu izlemesi daha kolay olacaktır. “Diğerlerini cesaretlendirmek için” (*Pour encourager les autres*⁴⁶) için seçilen Britanya’nın, 1945 Aralık ayında Bretton Woods Sistemini tam olarak kabul ederek imparatorluğunu açık kapı ekonomisine dâhil etmesi iki önemli değişikliğin işareti olmuştur: Bunlardan ilki ABD hegemonyasının ya da diğer bir tabirle *Pax Americana*’nın doğuşu diğeri de sömürge imparatorlukları için sonun başlangıcı olmasıdır.⁴⁷ Genelde sömürgeciliğin

⁴² Gilbert A.Sekgoma, a.g.b; a.g.e; s.54.

⁴³ A.g.b; A.g.e; s.58.

⁴⁴ A.g.b; A.g.e; s. 53.

⁴⁵ A.g.b; A.g.e; s. 48.

⁴⁶ Diğerlerini cesaretlendirmek, onlara örnek teşkil etmek anlamındaki “pour encourager les autres” ifadesi burada durumu en güçlü olan Britanya’nın ABD tarafından seçilmesi ve onun üzerinde yeni düzene uyum baskısının yoğunlaşması halini güzel ifade ediyor.

⁴⁷ A.g.b; A.g.e; s.54-55.

sonunun başlangıcı olarak kabul edilen Hindistan'ın bağımsızlığı⁴⁸ esasında Britanya'nın Bretton Woods Sistemini kabulü ile başlamıştır. ABD baskısı Britanya üzerine yoğunlaştığından Fransa 1945'ten sonra on-on beş yıl daha sömürgeci gücünü, imparatorluğunu koruma konusunda ayak direyebilecektir.

2) Politik Alanda

ABD ekonomik alandaki hegemonyasını kapalı ticaret bloklarından oluşan sömürge imparatorluklarını, çeşitli metotlarla ekonomik anlamda dekolonizasyonu sağlayacak olan açık kapı ekonomisine entegre ederek ve kendi para birimi olan doları kapitalist dünya finans sisteminin temel birimi kılarak (dolarizasyon) gerçekleştirdi demiştik. Politik alandaki hegemonyanın sağlanması da bu kapalı sömürge bloklarının özelde açık kapı politikasına daha genel manada ise uluslararası liberal kapitalist ekonomik düzenin yayılmasına ve ABD hegemonyasının kurulmasına tehdit oluşturmayacak şekilde yeniden politik olarak organizasyonu ve uluslararası sistemin içine yerleştirilmeleri ile yakından ilgilidir. Kapalı sömürge bloklarının politik organizasyonu üzerinden yeni bir uluslararası düzen oluşturulacaktır.

II. Dünya Savaşı sonrasında, Birleşmiş Milletlerin (BM) kurulduğu 1945 tarihinde, dünya nüfusunun yaklaşık olarak üçte biri (750 milyon kişi) sömürge ülkelerde ya da BM tabiriyle “kendi kendini yönetmeyen bölgelerde yaşıyordu.”⁴⁹ Ancak artık mevcut koşullarda bu büyük nüfusu sömürge yönetimi altında tutmak mümkün olmayacaktı zira zamanın ruhu (*zeitgeist*), politik iklimi değişmişti. Sömürgecilik kurallarının meşruiyeti dünya genelinde geçerliliğini yitirmiş, Asya'dan Afrika'ya ve Latin Amerika'ya kadar tüm dünyada sömürge karşıtı milliyetçi bağımsızlık hareketleri ivme kazanmış, militan komünist politikası ve Sovyet propagandası ile S.S.C.B dünya sömürge halklarının şampiyonu, lideri rolünü oynamaya girişmişti.⁵⁰ Anti-emperyal ve anti-kolonyal hareketlerin yoğunluk ve derinlik kazandığı, S.S.C.B.'nin bu hareketlerin ivmesini ve enerjisini üzerine almak için çabaladığı bir dünyada,

⁴⁸ Miguel Bandeira Jeronimo, Antonio Costa Pinto, *The Ends of European Colonial Empires*, Palgrave Macmillan, 2015, s.205.

⁴⁹ Mehmet Şükrü Güzel, “İngiliz Üslerinin Hukuki Statüsü ve Unutulmuş BM Dekolonizasyon Hukuku”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, www.21yyte.org/tr/arastirma/anayasal-duzen-hukuk-adalet-arastirmalari-merkezi/2011/07/106220/ingiliz-uslerinin-hukuki-statusu-ve-unutulmus-bm-dekolonizasyon-hukuku (e.t.19.05.2014)

⁵⁰ Julian Go, a.g.m; s.14.

ABD'nin Avrupa sömürgecilğini koruyan bir görüntü vermesi,⁵¹ milliyetçi hareketlere karşı durması kendi imajı ve hegemonya projesi açısından mümkün değildi. ABD durdurulamayacak olana ancak rehberlik edebilir ve onu yönlendirebilirdi.⁵² ABD sömürge karşıtı milliyetçi hareketleri kendi hegemonyasını gerçekleştirmenin en meşru aracı (*hegemonic-imperial outsourcing*) olarak kullanacaktı.⁵³

Sömürge karşıtı milliyetçi hareketlerin ve onların ayrılmaz prensibi olarak “kendi kaderini tayin hakkı” (*self-determinasyon*) ilkesinin dünya çapında yayılması daha I. Dünya Savaşı sırasında başlamış, yirminci yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde dünya politik iklimini değiştirmişti. 1915'te Lenin Batı emperyalizmi karşısında ezilen ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını (ulusal self-determinasyon), yani bağımsızlık hakkını, dünya çapındaki sosyalist devrimler için bir ön şart olarak ortaya koydu.⁵⁴ Bolşeviklerin 1917'de iktidara geldiklerinde ilan ettikleri “*tüm ülkelerin ve sömürgelerin kendi kaderini belirleme hakkı vardır*” ilkesine ABD Başkanı Woodrow Wilson ancak 1918'de açıklayacağı 14 Maddesi'nde yer verebilecek ve bu ilke yeni jeopolitik hâkimiyet mücadelesinin hukuki ve siyasi aracı olarak kullanılacaktı. Yeni jeopolitik ve jeokültürel hâkimiyet mücadelesinin temel unsuru olacak olan “sömürge karşıtlığının” liderliğini üstlenmek isteyen Woodrow Wilson'ı 14 Maddesinin içine self-determinasyon ilkesini koymaya bir anlamda Lenin'in 1915'te ilan ettiği ulusal self-determinasyon şartının zorladığı söylenebilir.⁵⁵

1915'te olduğu gibi 1945'te de “Kendi Kaderini Tayin Hakkı” ilkesinin imparatorluklardan oluşan dünya siyasi yapısında dinamit etkisi yapacağı aşikârdı. Gerçekten de bu ilke imparatorlukların politik dekolonizasyon ile tasfiyesinde dinamit etkisi yapmıştır. Bu ilkenin harekete geçirici gücünden kendi hegemonyası adına istifade etmek isteyen ABD, öncelikle 1941 Atlantik Şartı'na ve daha sonra

⁵¹ ABD Avrupa sömürge imparatorluklarının tasfiyesinden yana olsa da bunu kademeli olarak gerçekleştirmek istiyordu. Ani bir tasfiye hareketinin tüm Batı bloğunu çökertmesi tehlikesine karşı, Avrupa imparatorluklarına dekolonizasyon baskısını ölçülü, dengeli ve kademeli bir biçimde yapıyor ve onların mevcut sömürge altyapılarından kendi ekonomik ve askeri altyapısı için istifade ediyordu. Onun bu tutumu bazı milliyetçilerde eski emperyal güçleri koruduğu imajı oluşturmuştu.

⁵² Julian Go, a.g.m; s.15.

⁵³ A.g.m; s.17.

⁵⁴ Funda Hülagü, “Marksizm ve Eleştirel Teoriler”, *Küresel Siyasete Giriş*, s.183.

⁵⁵ Julian Go, *Patterns of Empire: The British and American Empires, 1688 to the Present*, Cambridge University Press, 2011, s.148.

1945'te BM Sözleşmesine “tüm halkların yaşamak istedikleri hükümet biçimini seçme hakkına saygı” maddesini koymuş⁵⁶, çok taraflı global kapitalist düzenin kurulması için hayati öneme sahip açık kapı politikasını tehdit edebilecek olan sömürge karşıtı bağımsızlık yanlısı milliyetçi hareketler ile komünist devrimci hareketleri kontrol altına alabilecek şekilde sömürgelerin dekolonizasyon yoluyla tasfiyesi için çaba göstermiş, baskı yapmıştır.⁵⁷ ABD 1945'te BM'nin kurulmasına öncülük ederek, baskı altındaki ezilen halklara onların da politik bağımsızlığa, eşitliğe ve ilerlemeye diğer güçlü devletler gibi sahip olabilecekleri mesajını verirken⁵⁸ BM Anlaşmasına konan kendi kaderini tayin hakkı ilkesi ile de sömürge karşıtı milliyetçi hareketlerin siyasi taleplerini bağımsız devletler kurulması yoluyla meşrulaştırmış ve böylelikle potansiyel patlama yapılarını kontrol altına almış,⁵⁹ uluslararası sistemi dünya çapında sömürgelerin tasfiyesi yoluyla yeniden yapılandırmıştır.⁶⁰

Milliyetçi, anti-kolonyal ve anti-emperyal hareketlerin olduğu bölgelerin komünist sisteme değil dünya kapitalist sisteme entegrasyonlarının sağlanması için; komünist devrime karşı milliyetçi kökenli ulus-devlet yapılanmaları ve bunların kalkınma ve ekonomik yardım planları ile teşviki ABD hegemonyasında kurulacak yeni uluslararası düzenin temel dayanak noktası olmuştur. Gerçekten de 1945 sonrası yeni uluslararası düzen, milliyetçi ulus-devlet ideolojisi ile bağımsızlıkların kazanılması sonucu ortaya çıkan yeni devletlerin, ABD hegemonyasında uluslararası sistem, uluslararası hukuk ve uluslararası kurumlar yoluyla küresel kapitalist sisteme entegrasyonu üzerine kurulmuştur.

19. Yüzyılda şekillenen **Ulus-devlet** sistemi⁶¹ ve 20. Yüzyılda doruk noktasına ulaşan **Milliyetçilik**⁶² “global bir politik program”⁶³ olarak dünya düzeninin, uluslararası ilişkilerin ana konusu, uluslararası sistemin ana eksenini, küresel siyasetin

⁵⁶ Numan Hazar, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika ilişkileri*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2003, s.41.

⁵⁷ Thomas Reifer ve Jamie Sudler, a.g.b; a.g.e; s.41.

⁵⁸ A.g.b; A.g.e; s.36.

⁵⁹ Marttı Koskenniemi, *Günümüzde Milli Self-Determinasyon: Hukuki Teori ve Uygulama Sorunları*, Çev. Mesut Hakkı Çaşın, s.1, webftp.gazi.edu.tr/hukuk/.../1_1_1b.pdf, (e.t. 03.06.2014)

⁶⁰ Thomas Reifer ve Jamie Sudler, a.g.b; a.g.e; s.36.

⁶¹ Servet Karabağ, *Mekânın Siyasallaşması*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2002, s.71.

⁶² Eric J.Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik*, Çev. Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 4.Baskı, s.155-163.

⁶³ A.g.e; s.225.

ana şekillendirici unsuru olmuştur. I. D. S'ndan sonra Avrupa'nın kara imparatorluklarının parçalanması ve Milletler Cemiyeti'nin kurulmasından itibaren uluslararası norm haline gelen ulus-devlet, II. D. S'ndan sonra taşkın noktasına ulaşmış,⁶⁴ sömürgelemeden kurtuluş hareketleri yoluyla tüm dünyaya yayılarak küreselleşmiştir.

ABD, ulus-devlet sisteminin ezici uluslararası norm olduğu çağda küresel gücünün ve hegemonyasının merkezine bu sistemi koyacaktır. Avrupa'nın askeri işgallerle elde ederek, ekonomik ve politik olarak doğrudan yönettiği sömürgeleri üzerinden kurduğu hegemonyayı ABD; dekolonizasyon ile kurulan ulus-devletleri, hiyerarşik olarak kendi hegemonyasının söz konusu olacağı uluslararası kurumların yönlendirdiği uluslararası sisteme entegre ederek kuracak, ulus-devletler Amerikan hegemonyasını pekiştirici işlev göreceklerdir. ABD'nin bu tutumu “*dekolonizasyon emperyalizmi*” olarak da adlandırılmıştır.⁶⁵ Gerçekten de ABD, 1945 sonrasında dekolonizasyon ile bağımsızlıklarını kazanan ülkeleri Soğuk Savaş'ın ya bizdensin ya ötekisin politikası ile kendi bloğuna bağlamış; **dekolonizasyon** ve **soğuk savaş** ABD'nin dünya düzenini, uluslararası sistemi yapılandırmasının meşru araçları olmuşlardır.

Ulus-devlet sistemi ilk defa 1648 Westphalia antlaşmasıyla ilan edilmiştir.⁶⁶ Bu tarihten sonra dünya düzeninin yapısal çerçevesi Vestfalya düzeni olarak isimlendirilmiştir. Vestfalyen dünya düzeni; egemen ulus-devletlere dayanan, bir egemen veya hegemon önderliğinde hiyerarşik olarak yapılandırılmış, devlet merkezli bir düzendir. Devletsel eşitlik ve hegemonik eşitsizliği birleştirir ve ulus-devlete ayrıcalıklı bir konum verir. Dünya düzeninin modern yapısal çerçevesi olarak kabul edilen Vestfalyen düzen II. D. S'na kadar sınırlı bir alanda uygulanmış, savaş sonrasında ise imparatorlukların parçalanarak egemen ulus-devletlerin kurulması ile örgütsel doruğuna ulaşmıştır.⁶⁷ ABD 1945 sonrası dünya düzenini Vestfalyen düzenin uluslararasılaştırılarak yayılması üzerine kurmuştur.1944 Bretton Woods

⁶⁴ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler-Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yay. , 2.Bas. , 1995, s.129.

⁶⁵ WM.Roger Louis and Ronald Robinson, *The Imperialism of Decolonization*, <http://www.tandfonline.com/na101/home/literatum/publisher/tandf/journals/content/fich20/1994/fich20.v022.i03/03086539408582936/...> (e.t.12.06.2015)

⁶⁶ J.Gus Liebenow, *African Politics*, s.46.

⁶⁷ Richard A.Falk, *Dünya Düzeni Nereye?* , s.28.

Antlaşmasıyla ABD liderliğinde kurulan dünya düzeni BM, IMF, Dünya Bankası, GATT gibi uluslararası kuruluşları kursa da bunlar ulus-devletin hegemonyasını kırmamış,⁶⁸ bilakis bu kuruluşlar Amerikan hegemonyasını pekiştirici işlev görmüşlerdir.⁶⁹

1945 sonrası kurulan yeni dünya düzeninde uluslararası kurumlar, örgütler ve çeşitli uluslararası yapılanmaların hâkim pozisyonda oldukları görülür. ABD Başkanı Wilson ABD'nin mutlaka uluslararası kuruluşlar yoluyla dünya liderliğine oynaması gerekir derken Başkan Truman 1947'de Amerikan sisteminin ancak bir dünya sistemi olursa yaşayabileceğini söylemiştir.⁷⁰ ABD Wilson ve Truman'ın bu düşünceleri doğrultusunda, savaş sonrası dünya düzenini Amerikan sisteminin uluslararası kuruluşlar vasıtası ile uluslararasılaştırılması üzerine kurmuştur. Sömürgelemeden kurtularak Vestfalyen model ulus-devletlere dönüşen/dönüştürülen bölgeler 1945 sonrasında, bağımsız ulus-devletler olarak BM, IMF, Dünya Bankası, GATT gibi uluslararası örgüt ve kurumlar aracılığıyla uluslararası sisteme dâhil edilerek, ABD hegemonyasındaki uluslararası kurumsal düzenin parçası haline gelmişlerdir.

ABD'nin hegemonyasını ekonomik, politik ve ideolojik olarak "uluslararasılaştırması" hiç kuşkusuz önceki emperyal güçlerin kendi bölgelerini kapsayan hegemonyalarından çok daha kuşatıcı, boğucu ve boyun eğdirici ya da daha hafif bir ifadeyle rızaya zorlayıcı bir ortam ortaya çıkarmıştır. ABD önderliğinde ulus-devlet, ekonomik liberalizm, Amerikan modeli kalkınma ve modernleşme ilkeleri üzerine kurulan dünya düzeni ve uluslararası sistem diğer ülkelere kendini dayatmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Kıta Avrupası'nın sömürge imparatorlukları için değişim mücadelesi dönemi başlamış; İmparatorluklar ulus-devlet modeline, ekonomik liberalizme ve Amerikan kontrolünde moderniteye adaptasyon dönemi içine girmişlerdir. Charles De Gaulle döneminde Fransa'nın iç ve dış politikası, bu zorunlu uyarlanmayı gerçekleştirme çabasının yansıması olarak, ABD'nin uluslararasılaşan hegemonyasından bağımsız değildir.

⁶⁸ Fuat Keyman, "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 9 (Bahar 2006), s.5.)

⁶⁹ Robert Cox, *Production, Power and World Order*, New York, Columbia University Press, 1987, (Aktaran:Fuat Keyman, "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 9 (Bahar 2006), s.5.)

⁷⁰ Bülent Şener, a.g.m; s.414,415.

3) İdeolojik Alanda

Büyük güçler kendi hegemonyalarını kuracak olan politikalarının meşruiyetini sağlayacak ideolojik dayanaklara ihtiyaç duyarlar. Fransa 1789 Fransız Devrimi'nin “ özgürlük, eşitlik, kardeşlik” ilkelerini kendi emperyal yayılmasının ideolojik dayanağı yapmış, “medenileştirme misyonu”nu yüklediği iddiasını öne sürerek kendi emperyal politikalarını meşrulaştırmıştır. Tıpkı Fransa'nın yaptığına benzer şekilde, 20. yüzyılda ABD de özgürlük, eşitlik, demokrasi, insan hakları gibi değerleri kendi hegemonyasının kurulmasının ideolojik dayanağı haline getirmiş, kendisini anti-emperyalist liberal modernleşmeci söylemin temsilcisi olarak sunmuştur.⁷¹ Amerikalı sosyolog John Bellamy Foster ABD'nin bu durumunu şöyle özetlemiştir : “...21. yüzyıl imparatorluğu politik bilim tarihinde bir icat; serbest pazarın, insan haklarının, demokrasinin altını çizen ve dünyanın gördüğü en müthiş askeri güçle güçlendirilmiş global bir hegemoni.”⁷²

Amerika hegemonyasını Avrupa imparatorluklarının medenileştirme misyonunun değişik bir versiyonu, ya da bir ileri aşaması olan modernleşme/modernleştirme misyonu üzerinden meşrulaştırma politikası uygulayacaktır. Modernleşme kavramı ya da literatürdeki kullanımı ile Modernleşme Kuramı, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde dünya düzeninin yeniden yorumlanıp kurulmasına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Genel anlamı itibarıyla: “Amerikan sosyal bilim çevrelerinde ortaya çıkan, Batı'nın model alınması yoluyla tüm dünya toplumlarının modernleşebileceğini varsayan ve Amerika'yı modernliğin temsilcisi olarak sunan bir toplumsal değişme yaklaşımıdır.”⁷³ Amerika'nın modernliğin yani gelişmişliğin, ilerlemişliğin ve kalkınmışlığın temsilcisi olarak örnek alınması ve hatta tâbi olunması gereken bir noktada bulunması; ekonomik, politik ve ideolojik anlamda Amerikan değerlerinin kabulünü gerektirir. 1960'larda tüm dünyada yaşanan “Amerikanlaşma” dalgası ABD'nin bunu başardığının göstergesidir.

Modernleşme politikaları Amerikan dış politikasında 1940'ların ikinci yarısından sonra modernleşme ile eş tutulan “kalkınmışlık” ve “ azgelişmişlik” kavramlarına

⁷¹ Okan Arslan ve Selçuk Arı, *Amerika: Özgürlük Havarisi mi Yoksa Günah Keçisi mi?*, Ankara, Platin, 2004, s.127.

⁷² John Bellamy Foster, “*Imperial America and War*”, *Monthly Review* 55, 1 May 2003, <http://monthlyreview.org/2003/05/01/imperial-america-and-war/> (e.t.24.06.2015)

⁷³ Fahrettin Altun, *Modernleşme Kuramı Eleştirel Bir Giriş*, İstanbul, Küre Yay. , 3. Baskı, 2011, s.13.

vurgu yapılarak kendini göstermiş, ideolojik olarak dünyanın geri kalan kısmını, boyunduruk altına almaya, ABD hegemonyasını kurmaya yarayan politikalar olarak karşımıza çıkmıştır. Modernleşme ifadesi daha ziyade Avrupa imparatorluklarını Amerikan hâkimiyeti altına almanın aracı olarak kullanılırken; kalkınma, gelişmiş/azgelişmiş dikotomik ifadeleri de Avrupa imparatorluklarının tasfiyesi sonucu ortaya çıkan yeni bağımsız devletleri hâkimiyet altına almanın aracı olarak kullanılmıştır.

2) Dekolonizasyon/ Sömürgeleştirme Ya da Avrupa İmparatorluklarının Sonu

“Tarih çoktan yazıldığına tarih değiştirilemez.”

“Tarihte önemli bir gelişme yer almaktadır, bunun direkt ve indirekt sonuçları, dünya toplumunun bütünüyle gelişmesini büyük ölçüde etkileyecektir. Şüphesiz, özgürlük hareketleri, uluslararası yapıyı iki dünya savaşından daha derin bir biçimde değiştirecektir.” Sékou Touré⁷⁴

a) Dekolonizasyonun Genel Çerçevesi

Her yüzyıla damgasını vuran, o yüzyılı belirleyen olaylar, kavramlar, belli tanımlamalar vardır. Sömürgeleştirmeyi, sömürgeciliği ifade eden Kolonizasyon kavramı neredeyse 19. yüzyılın karakteristiği olmuş, bu kavramının karşıtı olan, sömürgeleştirme, sömürgeciliğe son verme anlamında Dekolonizasyon kavramı da Soğuk Savaş ile birlikte, 20. yüzyılın, yüzyılı şekillendiren, en önemli karakteristik özelliklerden biri olmuştur. Dekolonizasyon, kimilerine göre 1945-1975 arası dönemin, kimilerine göre en yoğun olduğu 1945-1965 arası dönemin ve yine başka kimilerine göre de 1947 Hindistan'ın bağımsızlığı ile 1997 Hong Kong'un bağımsızlığı arasında geçen elli yıllık süreyi kapsayan dönemin genel ifadesidir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde özellikle 1945-1965 arasında, Avrupa sömürge imparatorluklarının parçalanarak hem kendilerinin ulus-devletlere dönüşmeleri hem

⁷⁴Ergün Tunçalı, *Kara İhtilâl (Uyanan Afrika)*, İstanbul, Kitapçılık Tic. Ltd. Şti. Yay. , 1966, s.98. (Sékou Touré Gine Devrimci Halk Cumhuriyeti'nin ilk Devlet Başkanıdır. “Özgürlük içinde yoksulluğu kölelik içindeki zenginliğe tercih ederiz” diyerek, 1958'de De Gaulle'ün önerdiği Fransız Topluluğu'na girmeyi reddetmiş, Gine Touré'nin liderliğinde 1958'de bağımsızlık ilan etmiştir.)

de onların hâkimiyeti altındaki bölgelerden altmıştan fazla yeni bağımsız devletin ortaya çıkması ve III. Dünya diye tabir edilen bölgenin doğması gibi jeopolitik-jeokültürel değişim ve dönüşümleri anlamak ve anlamlandırmak için çok kullanışlı bir uluslararası ilişkiler, uluslararası sistem paradigması olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında akademik bir disiplin olarak kabul edilen uluslararası ilişkilerin hâkim kurumu ve prensibi olarak görülen egemenlik, dekolonizasyon süreci ile birlikte evrensel bir kurum ve prensip haline gelmiştir.⁷⁵

1919'da, I. Dünya Savaşı sonrasında, Rusya Çarlığı, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorluklarının çökmesi sonucunda, yeni ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla merkez ve doğu Avrupa'nın haritaları nasıl yeniden düzenlenmişse, 1945 sonrasında Asya ve Afrika'daki Avrupalı sömürge imparatorluklarının çökmesi sonucunda ortaya çıkan altmıştan fazla yeni devlet ile Asya ve Afrika'nın ve dolayısıyla dünyanın siyasi haritası yeniden şekillenmiştir.⁷⁶ İmparatorluklar dünyasının yerini her biri egemenliğinin işareti olan bayrağa, millete ve devlete sahip; BM'nin uluslararası hukuka bağlı, ilkesel anlamda eşit üyeleri konumunda olan **ulus-devletler dünyası** almış,⁷⁷ ulus-devlet sistemi küresel çapta yaygınlık kazanmış, yeni dünya düzeni bu sistem üzerinden kurulmuştur. Rupert Emerson'ın ifadesiyle sömürgeler uluslaşmıştır. İmparatorluklar dünyası; küresel ölçekte çok büyük politik, ekonomik, kültürel değişim ve dönüşümü ifade eden, aynı zamanda uluslararası ve derin bir politik süreç olan, sömürgeciliğin sonu ve imparatorlukların tasfiyesi anlamına gelen dekolonizasyon uygulaması ile yerini ulus-devletler dünyasına bırakmıştır.

Dekolonizasyon uluslararası ilişkiler için yeni bir terimdir. 1920'lerin sonlarında az sayıda sosyal bilimci ve komünist tarafından kullanılmışsa da esas popülaritesini ve yaygın kullanımını Cezayir Savaşı'nın sürdüğü 1950 ve 1960'lı yıllarda kazanmıştır. Terim "*The Times*" dergisinde da ilk defa 1927'de kolonilerin kendilerini yönetmeleri yönündeki bir makalede kullanıldıktan sonra,⁷⁸ 1932'de ünlü Alman iktisatçı Moritz Julius Bonn'un *Encyclopaedia of the Social Sciences*'ta yazdığı

⁷⁵ Bahar Rumelili, "Batı Merkezecilik ve Postkolonyalizm", *Küresel Siyasete Giriş*, s.215.

⁷⁶ Basil Davidson, *The Black Man's Burden-Africa and the Curse of the Nation State*, New York, Three Rivers Press, 1992, s.187.

⁷⁷ İmparatorluklar Tarihi, s.1.

⁷⁸ Todd Shepard, *The Invention of Decolonization-The Algerian War and the Remaking of France*, New York, Cornell University Press, Ithaca, 2008, s.56.

Imperialism bölümünde yer almıştır.⁷⁹ Bonn emperyal güçlerin geri çekilişini tasvir etmenin doğal yolu olarak *Entkolonisierung* terimini kullanmış, İngiltere'ye göç ettikten sonra bunu İngilizceye *Decolonization* olarak çevirmiştir. Bonn “Crumbling of Empire” adlı kitabında, çok yakında sadece İngiliz imparatorluğunun değil tüm kolonyal imparatorlukların dağılına tanıklık edeceğimiz öngörüsünde bulunmuş, Batı'nın kaçınılmaz çöküşünü *Decolonization* olarak ifade etmiştir.⁸⁰ 1950'ler itibarıyla Avrupalı ve Amerikalı bilim adamları ve politikacılar tarafından, bazı özel bölgelerde özel hâkimiyet değişimini ifade etmek için kullanılan kavram, 1960-1963 arasında tamamı Fransa ve Cezayir ile ilgili kırk iki makalede,⁸¹ Fransa ile Cezayir arasında yaşanan tarihi, siyasal, yapısal dönüşümü anlatan terim olarak karşımıza çıkmıştır.

Genel anlamı itibarıyla dekolonizasyon sömürgeci ülke karşısında politik, ekonomik ve hukuki bağımsızlığa erişmesi,⁸² kimliğinin ve egemenliğinin uluslararası arenada kabul edilmesi demektir. Günümüzde sık kullanılan anlamıyla, neredeyse tamamıyla II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen, yoğunlukla 1947-1965 arasında-sömürgeci yönetimlerden kurtulma, bağımsızlık ve özgürlüğü kazanma sürecidir.⁸³ Sömürgeci yönetimlerin özgürlük kazanırken sömürgecinin de güç ve prestij kaynağı olan sömürgelerini kaybettiği süreçtir. Avrupa imparatorluklarının kolonizasyon sayesinde dünyaya hâkim olduğu kolonyal tarihi sürecin, sömürgeciliğin sonudur. Gerçekten de yaklaşık beş asırlık geçmişi olan kolonyalizm (sömürgecilik), 14 Aralık 1960 yılında BM Genel Kurulu'nda alınan 1514 sayılı kararlarla hukuksal olarak da sona ermiştir.⁸⁴

Tarihi, ekonomik, politik, kültürel anlamda karmaşık boyutları olan; beş yüz yıllık Avrupa yayılmasının ve imparatorluk inşası döneminin bitişini ve Üçüncü Dünya diye tabir edilen yeni dünyanın doğuşunu simgeleyen, özellikle 1945-1975 arası

⁷⁹ M.E.Chamberlain, *Decolonization: The Fall of the European Empires*, Blackwell Publishers, Second Edition, 2004, s.2.

⁸⁰ The Invention of Decolonization, s.56.

⁸¹ A.g.e; s.56.

⁸² Manfred Overmann, *L'ambigüité de la décolonisation et le travail de mémoire*, s.2. , <http://www.ph-ludwigsburg.de/html/2b-frnz-s-01/overmann/baf4/colonisation/index.html> , (e.t.03.06.2014)

⁸³ M.E.Chamberlain, A.g.e; s.2.

⁸⁴ Erdem Özlük, “Azgelişmişlik ve Kalkınma”, Ali Balcı, Şaban Kardaş (edt.), *Uluslararası İlişkilere Giriş-Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, İstanbul, Küre Yay. , İkinci Basım, 2014, s.569.

dönemde uluslararası global bir fenomen olan dekolonizasyonu⁸⁵ anlamak ve anlatmak çok kolay değildir. Bu kadar büyük ve önemli olayların aniden ortaya çıkan yeni bir kavram altında ifadesi ve bu kavramın 1945 sonrasında dünyasında birden bire dünya siyasetinin ortak aklı haline gelmesi ve tüm baskı altında tutulan bölgelere bütüncül bir model olarak sunulması hemen tüm dekolonizasyon olarak ifade edilen sömürgecilikten çıkış modellerinin ulus-devlete zorunlu gidiş şeklinde olması şaşırtıcıdır.

Dekolonizasyonun, kökleri derinlerde olan bir hadise olmasına rağmen, 1945 sonrasında ani ve hızlı bir biçimde dünya siyaset hayatına girmesi, fikirler değişmeden hadiselerin yeni şartların kabulünü dayatması ile yakından ilgilidir. 1945 sonrası dünyasında Avrupalı sömürge imparatorlukları, başta Britanya ve Fransa olmak üzere, çöküşü kabullenmemişler, tasfiyelerini durdurmanın yolunu aramışlar, dünyadaki gelişmelerin aksine dekolonizasyon hareketini yavaşlatmaya çalışmışlardır.⁸⁶ İngilizlerin Hindistan Devlet Bakanı Lord Crewe 1912’de Hindistan’ın kendi kendini yönetmeye doğru gidişinin “Atlantis kadar düşsel bir dünya” olduğunu söylerken, Amerika’nın dekolonizasyon baskısının arttığı 1943’te İngiliz Sömürgeler Sekreteri Oliver Stanley tarihi akışın tersine olacak şekilde: “Afrika sömürgeleri self-determinasyona mümkün olan en kısa sürede ulaşacaktır. Muhtemelen altmış ile seksen yıl arasında”⁸⁷ diyebilmiştir. Fransızlar için realitelerin farkındalık durumu daha da kötüdür. Onlar 1944’te sömürgelerin Fransız Birliği dışında tüm gelişme imkanlarını reddetmişler, sömürgeler için mümkün olan tek yolun Fransız Topluluğu’na entegrasyon olduğunu bildirmişlerdir. Böylelikle “sömürgeler kaybedilmek için kurulurlar, ölüm işareti ile doğarlar”⁸⁸ genel gerçeği görmezden gelinmiştir. Gerçekler görmezden gelinip alınması gereken önlemler alınmadığı için dekolonizasyon sanki aniden, birden bire ortaya çıkan bir hadise gibi gerçeklerin kabulünü hem dayatmış hem de meşrulaştırmıştır.

Adam Smith’in daha 1776’da dediği gibi “Hiç kimse, özellikle genel prestij anlayışı yüzünden, isteyerek sömürgelerini bırakmaz.” Sömürge kaybı büyük güç statüsünün kaybına götürürken, büyük güç statüsünün kaybı da kaçınılmaz olarak sömürge

⁸⁵ Raymond F. Betts, *Decolonization*, Routledge, 1998, s.98.

⁸⁶ Thomas Reifer ve Jamie Sudler, a.g.b; a.g.e; s.38.

⁸⁷ Gilbert A.Sekgoma, a.g.b; a.g.e; s.47.

⁸⁸ Henry de Montherlant, *Le Maître de Santiago*, Paris, Editions Gallimard, 1948, s.48

kaybına götürür.⁸⁹ İşte böyle bir ortamda Avrupalı emperyal güçler için imparatorluk kaybı anlamına gelen dekolonizasyon aynı zamanda büyük güç statüsünün, prestijin de kaybı anlamına gelmektedir. Literatürde büyük bir yok oluşu, çöküşü ifade eden imparatorlukların sonu (*end of empire*) ifadesi yerine, Avrupalı güçler açısından, yaşanan büyük ve acı hadiselerin boyutunu küçültecek, olaylara daha Avrupamerkezci ve daha sade bir ifade kazandıracak olan dekolonizasyon teriminin kullanılması tercih edilmiştir.⁹⁰ İmparatorlukların çöküşünün Avrupalı halkın psikolojisini bozmaması, büyük kayıp duygusunun yaşanmaması için “ önceden kolonize ettiklerimizi şimdi dekolonize ediyoruz, bunu biz yapıyoruz, yetkiyi biz devrediyoruz” anlamında dekolonizasyon ifadesi çok işe yaramıştır. Karşıda bağımsızlıklarını kazanan, kazanmaya çalışanların çabası ve başarıları bu yeni kavram ile etkisizleştirilmek istenmiş, kavram bağımsızlığın kazanılmasından (*winning of independance*) ziyade yetkinin devredilmesi (*transfer of power*) anlamını yerleştirmiştir. Ayrıca bu kavram ile sömürgeciliğin sona ermesinin tarihin akışı içinde karşı konulamaz, önlenemez genel bir hareket olduğu,⁹¹ tarihi aşamanın bir sonraki etabı olduğu ön plana çıkarılarak imparatorlukların sonu normalleştirilmeye ve büyük yenilgi unutturulmaya çalışılmıştır.

Avrupalıların Asya ve Afrika’da kurmak için yüzyıllar harcadığı devasa büyüklükteki sömürge imparatorlukları, ki daha 1939’da dahi yıkılmaları (muhtemel olmakla birlikte) mümkün görünmüyordu,⁹² II. Dünya Savaşı sonrasındaki on beş yıl içinde (1945-1960) sömürgelerinin büyük bölümünü kaybettiler ve savaştan sonraki otuz yıl içinde (1945-1975) de neredeyse tamamen ortadan kalktılar. Adeta kağıttan yapılmış kuleler gibi çok büyük bir hızla yıkıldılar. İmparatorlukların bu ani ortadan kalkışı ve onların ortadan kalktıkları bölgelerde yine aniden çok hızlı ve devrimci bir şekilde yeni ulusların ve ulus-devletlerin ortaya çıkışı *deus ex machina* bir durum olan dekolonizasyon kavramının çatısı altında ifade edildi.⁹³ 1945 sonrasında birden

⁸⁹ Muriel E.Chamberlain, A.g.e; s.5.

⁹⁰ Raymond F.Betts, *Decolonization*, introduction ve Marc Ferro, *Un Bilan Globalement Négatif*, 10 Aralık 2005, <http://www.lhd-toulon.net/Marc-Ferro-un-bilan-globalement.html>, (e.t.02.06.2014)

⁹¹ Pierre Messmer, *Les Blancs S’en Vont-Récits de Décolonisation*, Paris, Albin Michel, 1998, p.156-158.

⁹² Hobsbawm, *Kısa Yirminci Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, s.289.

⁹³ *Deus ex machina*: Antik Yunan tiyatro eserlerinde, hikayenin karmaşık, içinden çıkılmaz bir hal aldığı durumlarda yazar üretebileceği bir çözüm kalmayınca ortaya bir anda beklenmedik, yapay, imkânsız bir karakter –ki bu genelde gökten inen bir Tanrı şekline olur- çıkarır ve onunla meseleyi çözer. Ortaya çıkan bu beklenmedik karaktere, olaya veya alete “deus ex machina” denir. Dekolonizasyon kavramı da politika belirleyiciler tarafından 1945 sonrasında dünyanın geldiği içinden çıkılmaz

bire ortaya çıkmış görünen, çok kısa zamanda ve büyük bir hızda dünya jeopolitiğinin, uluslararası ilişkilerin ve uluslararası düzenin görüntüsünü değiştiren, imparatorluk ve sonrası arasında kırılma noktası olan dekolonizasyon hareketinin - büyük etkisi olmakla birlikte- sadece II. Dünya Savaşı'nın sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek doğru olmaz. Dekolonizasyonun pek çok sebebi olduğu tartışma götürmez. Bunlardan önemli ana başlıklara, çalışmamızın dayandığı konunun temeli olması açısından, değinmekte fayda olacaktır.

b) Dekolonizasyonun Nedenleri

1) II. Dünya Savaşı Etkisi

Savaş dekolonizasyon için uygun iç ve dış ortamı hazırlamış ve aslında çoktan başlamış olan dönüşüm ve değişim hareketlerini hızlandırmıştır. I. Dünya Savaşı'nın büyük zararlar verdiği sömürge imparatorlukları için II. Dünya Savaşı çöküşün başlangıcı olmuş, sömürgeci güçlerin prestijine, onların yenilmezlik mitine büyük darbe vurmuştur. Daha 1930'larda sömürge sergileri (*exposition coloniale*) düzenleyerek tüm dünyaya “beyaz üstünlüğü” (*white supremacy*) ve “Avrupa'nın dünya hâkimiyeti”ni (*European world domination*) göstermek isteyen sömürge imparatorlukları⁹⁴ 1945 sonrasında yenilebileceklerinin ortaya çıkışının ve prestij kaybetmelerinin kendilerini bu kadar öldürücü bir biçimde tahrip edeceğini öngörememişlerdir.⁹⁵ Özellikle Japonların Fransız sömürgesi olan Hinduçin'i, Britanya sömürgesi olan Malezya'yı, Hollanda sömürgesi olan Endonezya'yı işgal etmeleri “beyaz adam yenilmez” mitinin sonunu getirmiş⁹⁶, beyaz olmayanların beyazlardan aldığı rövanş diye nitelendirilmiş, sömürge karşıtı milliyetçi hareketlere cesaret vermiştir. Hindistan bağımsızlık hareketi önderi Gandhi'ye atfedilen “M.Kemal Atatürk İngilizleri yenene kadar Tanrı'yı da İngiliz zannedirdim” sözü beyaz üstünlüğünün zihinlerdeki boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir. Gerçekten de dünyanın neredeyse üçte birinin sömürge durumunda olduğu bir

noktayı birdenbire çözen, durumu açıklayan “deus ex machina” olarak ortaya konmuş; bu kavram imparatorlukların sonu, sömürgelerin uluslaşması gibi büyük olaylar için bütüncül bir tanım olarak sunulmuştur.

⁹⁴ Raymond F.Betts, *Decolonization*, s.28.

⁹⁵ Hobsbawm, *Kısa Yirminci Yüzyıl*, s.289-290.

⁹⁶ *La Décolonisation et Ses Conséquences (1945-fin des années1980)*, <http://www.lemonde.fr/revision-du-bac/annales-bac/histoire-terminale/la-decolonisation-et-ses-consequences-1945-fin-des-anees-1980...>, (e.t.03.12.2015)

dönemde, sömürgecinin yenilebileceğinin görülmesi tüm sömürgelere psikolojik ve ideolojik bir mesaj olmuştur.

Arabistan uzmanı Francesco Gabrieli'nin "*Zamanla geçmiş olaylara göz atıldığında 1914-1918 savaşı, tüm Doğu dünyasına karşı Avrupa politikasının intihar başlangıcı sayılabilir*"⁹⁷ sözünün aynısı "1939-1945 savaşı tüm Asya ve Afrika dünyasına karşı Avrupalı imparatorlukların intihar politikasının başlangıcı sayılabilir" şeklinde söylenebilir. Gerçekten de II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan hadiseler, Avrupalıların Asya ve Afrika'da sömürge düzeni ve sömürgeci emperyalizm üzerine kurdukları imparatorluklarının dayanak noktası olan beyaz adamın üstünlüğü, beyazların medenileştirme misyonu gibi ırkçı, ayrımcı ön kabulleri yıkarak Avrupa imparatorlukları için bitiş zilini çalmıştır. Savaşın beyazla beyaz arasında olması, sömürgelerden büyük ölçüde askeri destek alınması, Rusya'nın emperyalist beyazlar arasından ayrılması Avrupa'nın ne derece parçalanabilir olduğunu göstermiş, üstünlüğü sorgulanır hale gelmiştir.⁹⁸

Asya ve Afrika'da baskı altında, sömürü düzeni içinde yaşayan halklar; savaşta özgürlük, demokrasi, insan hakları adına faşizm ve Nazizm gibi ırkçı temellere dayanan totaliter rejimlere karşı savaşan sömürgeci efendilerinin yanında, efendilerini özgürleştirmek için savaşmışlar ve efendilerine karşı bu totaliter rejimlerin yaptıklarının aslında efendilerinin kendilerine karşı yaptıkları olduğunu görmüşlerdir. Sömürgecilerin onlara şimdiye kadar yaptıkları ve onların da normal kabul edip isimlendiremedikleri uygulamaların aslında faşist, ırkçı, totaliter uygulamalar olduğunu anlamışlardır. O zamana kadar Afrika'nın zencilerine, Cezayir'in Araplarına, Hindistan'ın Kulilerine reva görülen sömürgeci muamelenin aynısı Avrupalılara uygulanınca onların birden faşizm, Nazizm diye adlandırdıkları⁹⁹ durumun kendi yaşadıkları durum olduğunu fark etmişlerdir. Sömürgeciliğin kötülükleri açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Emerson'ın ifadesiyle:

"İkinci Cihan Savaşı'nın verdiği ilk büyük ders, sömürgeciliğe karşı acı bir nefret duygusu oldu. Durum apaçık ortaya çıkmış görünüyordu: Emperyalizmin günahları

⁹⁷ Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, Çev. Halim İnal, İstanbul, E Yayınları, 2000, s.271.

⁹⁸ Rupert Emerson, *Sömürgelerin Uluslaşması (From Empire to Nation)-Asya ve Afrika Halklarının Ortaya Çıkışları*, Çev. Türkaya Ataöv, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Siyasi İlimler Serisi: 11, 1965, s.27.

⁹⁹ Aimé Césaire, *Discours sur le Colonialisme*, Paris, Editions Présence Africaine, Quatrième édition, 1955, p.88.

*dünyanın dört bucağına duyurulmuş, beyaz ırkın itibarı silinip yok olmuş ve sömürgecilik ölmüştü...dünyada sömürgeciliğe karşıt duygular önüne geçilmez bir güçteydi.*¹⁰⁰

Savaş sonrasında ideolojik dayanağını ve prestijini her geçen yıl daha fazla kaybeden sömürge sisteminin ve bu sistem üzerine kurulan Avrupa imparatorluklarının mevcut şekilde varlıklarını sürdüremeyecekleri açıkça ortaya çıkmıştır.

2) Sömürge Karşıtı Milliyetçiliğin/ Milliyetçi Hareketlerin Etkisi

1945 sonrası dünya siyasetine damgasını vuran temel gerçeklik, dünyanın büyük bir bölümünün baskı ve sömürü altında olduğu, bu baskı ve sömürü altındaki kitlelerin patlama noktasına geldiği, sömürü ve ezilmenin artık apaçık görüldüğü ve bu durumun devamının artık kabul edilemeyeceği gerçekliğidir. Dünyanın hemen her yerinde baskıya, eşitsizliğe, sömürülmeye, dışlanmaya karşı değişik formlarda direniş hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. 1930'larda, ırk ayrımcılığının yoğun olarak yaşandığı, zenci nüfusun yoğun olduğu, Frankofon Afrika (*Francophone Afrique*) olarak isimlendirilen bölgelerde başta olmak üzere, beyazlığa karşı siyahlığa vurgu yapan "siyahlar arası dayanışma hareketi" (*Négritude*), 1950'lerde dünyadaki tüm zenci Afrika kökenli insanlar arasında birlik ve beraberliği sağlama arayışındaki Pan-Afrikanizm hareketi, yine 1950'lerde, Araplar arasında kültürel ve milli değerleri ortaya çıkararak Arap halkları arasında birlik ve beraberliği amaçlayan, bir çeşit kültürel milliyetçilik olarak da adlandırılan Pan-Arabizm hareketi görüldü.¹⁰¹ *Négritude*, Pan-Afrikanizm, Pan-Arabizm gibi hareketler beyaz üstünlüğüne karşı renkli dünyanın verdiği sosyo kültürel milliyetçi tepkiler olsa da dönemin sömürgecilik ve emperyalizm başta olmak üzere tüm büyük baskı formlarına, üstünlük modellerine karşı gelişinin genel ortak çatısı, kitleleri harekete geçirme potansiyeline sahip olan ideolojisi Milliyetçilik oldu. Milliyetçilik sömürgeciliğe karşı bir tepki unsuruna ve baskı altındaki halklar için bir tutunum ideolojisine dönüştü.¹⁰²

¹⁰⁰Rupert Emerson, a.g.e; s.30.

¹⁰¹ Dongala Kodi Jean-Baptiste, *Les Indépendances Africains-luttes africaines et solidarité des anticolonialistes*, <http://jb.dongala.free.fr/pages/cadre5.htm>, (e.t.11.09.2015)

¹⁰² Baskın Oran, *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli*, Ankara, Işık Yayıncılık, 1980, s.70.

20. yüzyılda, sömürge ve emperyalizm karşıtlığı, ırkçılık karşıtlığı, ulusların kendi kaderini tayin hakkı devrimci ilkesinin önderliğindeki Milliyetçilikte birleşti. Milliyetçilik hem eşitlik ve bağımsızlık isteyen tüm baskı ve sömürü altındaki halkların hem de 1945 sonrası dünya düzenini kendi hegemonyasına göre kurmak isteyen ABD ve SSCB gibi güçlerin kullandıkları önemli ve işlevsel bir araç (*modus operandi*), bir yöntem oldu.¹⁰³ Sömürge halklar açısından bağımsızlığın, eşitliğin, ilerlemenin tek yolu olarak görülürken, hegemonya tesis etmeye çalışanlar açısından da silahsız savaşız yıkım yapabilecek, yeni düzen kurabilecek uygun bir yol olarak görüldü.¹⁰⁴ Ulusal zenginlik, ulusal büyüklük ve prestij sloganlarıyla birleşerek 19. yüzyılda Avrupalıların devasa sömürge imparatorluklarını kurmalarına yol açarken, 20. yüzyılda ulusal bağımsızlık, ulusal kurtuluş, özgürlük sloganlarıyla birleşerek sömürgelerin sömürge imparatorluklarını parçalayacağı yolu açıyordu. Yani kolonizasyonun en etkili sebeplerinden biri olan Milliyetçilik şimdi de dekolonizasyonun en etkili sebeplerinden biri oluyordu.

Kendi kaderini tayin hakkı ilkesini kendine temel dayanak noktası olarak alan Milliyetçilik ideolojisi, 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısında, tüm baskı ve eşitsizlik formlarına karşı cevap niteliğinde bir var olma mücadelesi olarak, sömürge karşıtı milliyetçi hareketlere dönüşmüş, dünyanın global ölçekte politik iklimini değiştirmiştir.

Dünyada sömürgeci hâkimiyet daha 19. yüzyılın sonlarında tartışılmaya başlanmış, sömürge karşıtı milliyetçi hareketlerin ilk işaretleri verilmiştir. 1885 Hindistan Ulusal Kongresi, 1896 Filipin Devrimi (İspanya'ya karşı), 1900 Pan-Afrika Kongresi, 1905 Rusya'ya karşı Japon zaferi, 1911 Çin Devrimi ve Woodrow Wilson'ı self-determinasyonu içeren meşhur 14 İlkesini ortaya koymaya zorlayan 1915 Lenin Söylemi¹⁰⁵ beyaz olmayan dünyanın sömürgeci hâkimiyeti sorgulamaya ve hareketlenmeye başladığını gösteriyordu. İki Dünya Savaşı arası dönemde Doğu Asya'da, Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da sömürge karşıtı milliyetçi hareketler ortaya çıkmaya başlamış; 1920'lerde Gandhi'nin bağımsızlık yanlısı duruşu, 1927'de Vietnam ve Endonezya Ulusal Partisi, 1930'larda Fas'ta İstiklâl Tunus'ta Neo-

¹⁰³ *Modus Operandi*: En genel anlamıyla "İş yapma yöntemi", çalışma biçimi, teknik.

¹⁰⁴ Basil Davidson, a.g.e; s.165 ve 171.

¹⁰⁵ Julian Go, a.g.m; s.11.

Destour, Cezayir’de Halk Partisi Hareketleri¹⁰⁶ sömürge dünyasında yankı bulmuştu. 1929 Büyük Buhranı sömürgelerdeki hareketlere ivme kazandırırken sömürgecilerin de imparatorluklarına daha sıkı sarılmasına ve böylelikle sömürgeci ve sömürge arasındaki tansiyonun yükselmesine sebep olmuş, renkli ve ezilen dünyada milliyetçi bilinçlenmeyi yükseltmiştir.

Sömürge karşıtı milliyetçi bilinçlenmede ve bağımsızlık hareketlerinin oluşmasında en büyük rolü, sömürgelerin metropolde batı eğitimi almış, Batılılaşmış elitleri oynamışlardır. Bu elitler, metropollerde aldıkları eğitimle özgürlük, eşitlik, kardeşlik, ulus-devlet bilinci, vatan duygusu gibi devrim ve aydınlanmanın düşünceleriyle donanmış; imparatorlukların resmi milliyetçilikleri ile yani Avrupa’nın “ulusal tarihleri” ile tanışmış olarak sömürgelere döndüklerinde, sömürgelerde yaşanan gerçekliğin metropoldeki olmadığı, aradaki büyük uçurumun varlığının çabuk bilincine varmışlar ve sömürge karşıtı bağımsızlık hareketlerinin öncüleri olmuşlardır.¹⁰⁷ Sömürgecinin kendi kâtibi olmak üzere her türlü eğitimi vererek yetiştirdiği,¹⁰⁸ ancak sömürge kapitalizminin onları yönetim mekanizmaları dışında bıraktığı bu yalnız entelijansiyalar, bu Batılılaşmış elitler sömürge milliyetçiliklerinin de ilk sözcüleri haline gelmişlerdir.¹⁰⁹ Hindistan’da Gandhi ve Nehru, Gana’da Kwame Nkrumah, Tunus’ta Habib Bourgiba, Cezayir’de Ferhat Abbas, Endonezya’da Soekarno, Viêt Nam’da Hô Chi Minh, Sénégal’de Léopold Sédar Senghor, Guiné’de Sékou Touré, Fildişi Sahili’nde Félix Houphouët Boigny¹¹⁰ bu Batılılaşmış önder elitlerin başlıcaları olarak, özellikle 1945 sonrasında öne çıkmışlardır.

II. Dünya Savaşı sömürge karşıtı milliyetçi hareketler için esas dönüm noktası olmuştur. Savaş sonrası Avrupa imparatorluklarının güç ve itibarlarının çökmesi, baskı yapılarının zayıflaması, sömürgeciliğin her yerde kötülüğünün ortaya çıkması, uluslararası ortamda sömürgelerin bağımsızlığını öneren Atlantik Şartı ve BM Sözleşmesi gibi metinlerin ortaya çıkması sömürge karşıtı hareketleri

¹⁰⁶ Yann Lamezec, *De La Décolonisation à L’Emergence du Tiers Monde*, <http://yann.lamezec.pagesperso-orange.fr/EPterminaledecolonisationcours.htm>, (e.t.22.05.2014)

¹⁰⁷ Yann Lamezec, a.g.m; s.3.

¹⁰⁸ Baskın Oran, *Kara Afrika’da Az-Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği*, Doktora Tez Özeti, dergiler.ankara.edu.tr > dergiler, (e.t.22.03.2015)

¹⁰⁹ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*, s.134 ve 158.

¹¹⁰ Rupert Emerson, a.g.e; s.192-193.

cesaretlendirmiş ve 1945'te hemen hemen tüm sömürgelerde milliyetçi hareketler görülmüştür.¹¹¹Savaş sonrasında sarsılan otoritelerini onarmak ve mevcut ezen düzeninin devamını sağlamak isteyen İngilizler 1948-1953 arasında Malezya'da, 1952'de Kenya'da; Hollandalılar 1946-1948 arasında Endonezya'da; Fransızlar 1945'te ve 1954-1962 arasında Cezayir'de, 1947'de Madagaskar'da, 1946-1954 arasında Hindişin'de çok şiddetli direnişler ve savaşlarla karşılaşmışlardır.¹¹²

Gerçekten de zamanın büyük temel gerçeği, yüzyılın ikinci yarısının en önemli olaylarından biri olarak Afrikalı ve Asyalı halklar arasında sömürge karşıtı milliyetçi, özgürlükçü, bağımsızlıkçı kurtuluş hareketlerinin ortaya çıkması ve bu hareketlerin durdurulamaz, geriye döndürülemez ve kaçınılamaz olduğunun ortaya çıkmasıdır.¹¹³

1945 sonrası dünya artık başka dinamikler üzerine kurulan başka bir dünya olacaktır. Dönemin yöneticileri bu durumun farkında olduklarını çeşitli şekillerde açıklamaktan kaçınmamışlardır. İngiltere Kraliçesi Elizabeth 1953'te, dekolonizasyon terimi henüz çok fazla kullanıma girmemişken, "bu yeni uluslar ve ırkların eşit ortaklığı kavramına benliğimi, kalbimi ve ruhumu, hayatımın her gününü vereceğim"¹¹⁴ derken ABD Başkanı Eisenhower 1956'daki bir konuşmasında Kuzey Afrika'nın çöllerinden Güney Pasifik Adalarına kadar esen bir değişim rüzgarından bahsetmiş¹¹⁵, İngiliz Başbakanı Harold Macmillan da 1960'ta, dekolonizasyona atıfla değişim rüzgarlarının Afrika üzerinde estiğini, Afrika'da uyanan siyasal bilincin kaçınılmaz olduğunu, istense de istenmese de bu durumun tarihin kaçınılmaz ve durdurulmaz akışı olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁶

Ezilen ve baskı altında tutulan dünyada hızlı bir biçimde yayılan özgürlük, bağımsızlık ve hepsinden öte eşitlik yanlısı hareketler sömürgeciliğin devamının mümkün olmadığını göstermiş ve egemen güçlere büyük ölçüde dekolonizasyon baskısı yapmışlardır. Bağımsızlıkların verilmesinin kaçınılmaz olduğu noktada sömürgeciler, sömürü altına almanın başka yollarını keşfetmiş olsalar da, bağımsızlıkları tanımak zorunda kalmışlardır. Milliyetçilik böylelikle sömürgeciler

¹¹¹ A.g.e; s.24.

¹¹² Raymond F.Betts, *Décolonization*, s.56.

¹¹³ Jean Paul Sartre, *Hepimiz Katiliz*, Çev: Süheyla N. Kaya, İstanbul, Belge Uluslararası Yayıncılık, 2.Baskı, 1999, s.85.

¹¹⁴ Rupert Emerson, a.g.e; s.49.

¹¹⁵ Matthew Connelly, *A Diplomatic Revolution-Algeria's Fight for Independence and the Origins of the Post-Cold War Era*, New York, Oxford University Press, 2002, s.279.

¹¹⁶ Tony Judt, a.g.e; s.343.

açısından bağımsızlaştırıcı, özgürleştirici anlamda ulus-devletçiliğe evrilmiş, küresel çapta milliyetçi temelde, görünürde olsa da, bağımsız ve eşit ulus-devletlerin kurulmasının yolunu açmıştır. Tüm bu direniş ve karşı koyuş hareketleri aynı zamanda dünyadaki jeopolitik yarışın kültürel alanını, yeni güçlerin hegemonya yöntemlerini de değiştirmişlerdir. Baskı, boyun eğdirme, dışlama yerine özgürlük, bağımsızlık, self-determinasyon prensiplerini öne çıkaran, doğrudan hâkimiyet yerine uluslararası kurumlar, örgütler, çeşitli ekonomik, sosyal yardımlar gibi faaliyetler vasıtasıyla dolaylı ve tepki çekmeyen, kendini göstermeyen bir hâkimiyet, bir hegemonya kurulmuştur. Burada sömürge karşıtı milliyetçi direniş hareketleri ile ilgili, dekolonizasyonun en önemli faktörlerinden biri olmaları dışında, önemli olan ve üzerinde düşünülmesi gereken nokta bu hareketlerin sanki zorunlu ve bütüncül bir modelmişçesine ulus-devletçiliğe evrilmeleri; bu hareketlerin dünyada büyümesi ve yayılması ile ABD hegemonyasının büyüüp yayılması arasında doğrusal orantı olması noktalarıdır ancak elbette ki bizim burada konumuz bu değildir.

3) Dekolonizasyon İçin Uygun Yeni Uluslararası Ortamın Etkisi

Dekolonizasyon sadece sömürgecinin ve sömürgecinin karşılıklı gerçekleştirdikleri bir olaya bir sürece indirgenemez. Süreç boyunca uluslararası ortamın ve önde gelen aktörler olan ABD, SSCB, BM ve hatta yeni bağımsız devletlerin oynadığı sömürge karşıtı rolün önemi inkâr edilemez. Dekolonizasyon ulusal olduğu kadar uluslararası derin bir politik, ideolojik, ekonomik ve kültürel bir süreçtir.

a) ABD ve SSCB Etkisi

1945 sonrasında dünya değişik sebeplerden dolayı sömürgecilik karşıtı olan ABD ve SSCB gibi iki büyük gücün hâkimiyeti altına girdi. Gerek ABD ve gerekse SSCB değişik politik, ekonomik ve ideolojik nedenlerle sömürgecilığe karşı bir tutum sergilediler.¹¹⁷

1776'da kendi dekolonizasyonunu gerçekleştiren, eski bir Britanya kolonisi olan ABD tabiatı gereği kolonyal problem karşısında özel olarak duyarlı görünmek zorundaydı. Sömürge karşıtı hareketlerin yükseldiği, büyük bir geri tepmenin (*blowback*) beklendiği bir dönemde, zamanın özgürleşme ve eşitlik talep eden ruhuna karşı hareket etmek, yeni hegemon olmak isteyen hiçbir büyük gücün yapacağı bir

¹¹⁷ Yann Lamezec, a.g.m; s.5.

şey değildi. ABD daha 1941’de savaş sürerken savaş sonrası dünya düzeninin temel ilkelerini belirlediği Atlantik Şartında, yeni düzenin sömürü altındaki halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi ve sömürü altındaki bölgelerin serbestleşerek tüm dünyaya açılması ilkeleri üzerine kurulacağını beyan etmiş, yeni düzenin zamanın ruhu (*zeitgeist*)olan bu ilkeleri yok sayamayacağı anlaşılmıştır. Avrupalı sömürgeci güçler her ne kadar Atlantik Şartı’nın Nazi boyunduruğu altında kalan Avrupa halklarını ilgilendirdiğini düşünseler de Şartın ilkeleri 1945’te BM’nin kurulmasıyla birlikte birdenbire uluslararası hukukun temel prensibi haline gelmişlerdir.¹¹⁸

ABD gerek sömürge karşıtı hareketlerin büyük bir ivme kazanması gerekse 1945 sonrasında kuracağı kendi hegemonyası için politik ve ekonomik anlamda engel teşkil eden sömürgeci kapalı yapıların yıkılması adına gizli ve açık olmak üzere paradoksal biçimde bir dekolonizasyon politikası uygulamıştır. Bir taraftan kendi kolonisi olan Filipinler’e 1946’da bağımsızlık vererek Avrupalı güçlere dekolonizasyon örneğini sunmuş, kendi hegemonyasında kurulan uluslararası kurumlara dekolonizasyonu sağlayacak ilkeler belirlemişken diğer taraftan BM’de kurulan dekolonizasyon komitesi için çekimser oy verebilmiştir. Yeni kurulacak düzende serbest ticaret için karşısında ekonomik ve politik olarak istikrarlı bir Avrupa gerektiğinden, bir yandan Avrupa’nın inşası için finansal yardımlar sunarken diğer yandan sömürge imparatorluklarının yıkılmasını kademeli bir programa bağlamış ancak ani bir çöküşten kaçınmıştır.

ABD Avrupalı güçlerin kademeli dekolonizasyonunu desteklerken onlardan yana bir görüntü vermekten şiddetle kaçınmıştır. Zira böyle bir görüntü onun demokrasi, özgürlük, insan hakları yanlısı imajını zedeler ve milliyetçi güçleri SSCB tarafına yöneltebilirdi. Bu gerçeğin farkında olarak ABD, II. Dünya Savaşı sonrasında kendini neredeyse dekolonizasyonun patronu gibi konumlandırmaya çalışmıştır.¹¹⁹ FRUS (Foreign Relations of the USA) raporlarının belirttiğine göre “dünyanın birçok bölgesinin self-determinasyon talep ettiği, 500 milyondan fazla insanın bağımsızlık kazandığı, milliyetçi hareketlerin dünya çapında yayıldığı bir ortamda ABD politikası sömürge bölgelerdeki milliyetçiliğin durdurulamayacak fakat

¹¹⁸ La Décolonisation et Ses Conséquences, a.g.s; s.4.

¹¹⁹ M.E.Chamberlain, a.g.e; s.117.

rehberlik edilip yönlendirilebilecek olması üzerine kurulmalıdır.”¹²⁰ Sömürge karşıtı milliyetçi hareketlerin Sovyet propagandası ile Sovyet bloğuna evrilmemesi için ABD ne gerekiyorsa yapacaktır. Süveyş Krizi buna iyi bir örnektir.1956 Süveyş Krizinde sömürge dünyasında büyük bir prestiji ve etkisi olan General Nasser’ın Mısır’ına karşı İngiliz ve Fransızların yaptıkları sömürgeci işgal olarak görülmüş, Nasser’ı destekleyen SSCB’nin sömürge karşıtı hareketlerin ivmesini kendisine çevirmesinden korkan ABD kendi bloğundaki İngiliz ve Fransızlara karşı hareket etmiştir.¹²¹

SSCB kendisini 1917 Devrim’inden itibaren baskı ve sömürü altındaki halkların haklarının savunucusu olarak konumlandırmaya çalışmış, Bolşevikler sömürge halklarının sömürgecilerin proleteryalari olduklarını öne sürmüşlerdir.¹²² 1947’de Komintern’de (III. Sosyalist Enternasyonal) Sovyet lider Jdanov bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi veren tüm halkların yanında olduklarını belirtmiş, komünist enternasyonalin mücadelesinin sömürge ve emperyalizm karşıtlığı olduğunu ifade etmiştir.¹²³ 1950’lerden itibaren yoğunlaşan Soğuk Savaş ortamı içinde kendi bloklarının lideri olarak ABD ve SSCB kendi politik, ekonomik, ideolojik çıkarları adına, kendi etki alanlarını büyötmek için, sömürge karşıtı milliyetçi hareketlerin ve onların ivmesiyle yoğunluk kazanan dekolonizasyon hareketinin enerjisini sahiplenmek istemişler ve o doğrultuda bir politika uygulamışlardır. Bu iki büyük gücün öncülüğünde ortaya çıkan Soğuk Savaş, mevcut hareketlerin baskıcı etkisiyle sömürgelerin tasfiye olmadığı başladığı bir ortamda gelişirken, savaşın kendisi de sömürge halklarının özgürlük ve bağımsızlıklarını kazanmaları adına uygun bir ortam sağlamıştır.

b) BM’nin Rolü

“Özgürlük için savaş” (*fight for freedom*) ve “Biz Birleşmiş Milletler halkları” (*we the peoples of the United Nations*) sloganlarını prensip olarak benimseyen BM, kurulduğu 1945 yılından itibaren sömürgelerin özgürleşmesini; adalet, güvenlik, eşit paylaşımın sağlanmasını kendi misyonu olarak belirlemiş, geçen süre zarfında yüz yirmi sömürge ülkesinin bağımsızlığına kavuşmasında rol oynamıştır.26 Haziran

¹²⁰ Julian Go, a.g.m; s.15.

¹²¹ A.g.m; s.16.

¹²² Manfred Overmann, a.g.m; s.4.

¹²³ La Décolonisation-Combat Pour l’Indépendance, www.carto-gh.com>Decolonisation, s.3.

1945'te elli ülkenin imzaladığı BM Şartı'nın birinci ve elli beşinci maddelerinde BM'nin temel amaçlarından birinin uluslar arasında halkların eşit hakları ve kendi geleceklerini tayin etmeleri hakkı ilkelerine saygıya dayanan dostane ilişkilerin geliştirilmesi olarak belirtilmiştir.¹²⁴

BM Antlaşmasıyla birlikte, 1941'de Atlantik Şartı'nın da ana maddelerinden biri olan halkların kendi kaderini tayin hakkı ilkesi yani self-determinasyon ilkesi uluslararası hukukun temel prensibi olmuştur. BM Antlaşmasını müteakip 1948'de beyan edilen BM Evrensel İnsan Hakları Bildirisi de kendi kaderini tayin ilkesini destekleyecek ve nasıl gerçekleşeceğini gösterecek nitelikte “yasalar önünde eşitlik, serbest seçimler ve herkese kendi hükümet yönetiminde yer alma”¹²⁵ ilkelerini getirmiş ve böylece BM baskı ve sömürü altındaki halklara özgürlük ve bağımsızlıklarının hangi yöntem ve yönetim biçimleriyle mümkün olabileceğinin ideolojik olarak mesajını vermiştir. Bağımsızlığın, özgürlüğün, eşitliğin yolunun kendi kendini yöneten, kendi kaderini tayin eden özgür ve eşit ulus-devletler vasıtasıyla gerçekleşeceği mesajı zaten politik ve ideolojik olarak kaynamakta olan sömürge dünyasında çabuk kabul görecektir, mevcut sömürge karşıtı hareketlere de ivme kazandıracaktır.

Kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin baskı altında tutulan halklardan oluşan imparatorluklar için parçalayıcı bir ilke olduğu ve bu ilkenin halklara devrim hakkı tanıdığı açık bir gerçektir. Bu ilkeyi temel prensibi ve birinci maddesi haline getiren BM Antlaşması bu nedenle bazıları tarafından imparatorlukların altına konan dinamit olarak nitelenmiştir.¹²⁶ BM durumun imparatorluklarca kabulünün zor olduğunun bilincinde olarak, özellikle söylemsel düzeyde aşamalı bir geçiş, aşamalı bir kabul ettirici politikası uygulamıştır. Öncelikle 1945'te sömürge bölgeleri için sömürge dememiş “kendi kendini yönetemeyen bölge” ifadesini kullanmış; self-determinasyon hakkı için hak dememiş halkların kendi kaderini tayin hakkına **saygı** ifadesini kullanmıştır. Avrupalı sömürge imparatorlukları için zaten sömürgelede bir halk olmadığından, orada yaşayanlar halk olarak görülmediklerinden, bu ifadeler Avrupa halkları için diye düşünülmüştür. BM ancak 1952'de İnsan Hakları Evrensel

¹²⁴ Manfred Overmann, s.4.

¹²⁵ M.E.Chamberlain, a.g.e; s.120.

¹²⁶ Xavier Yacono, *Les Etapes de la Décolonisation Française*, Paris, Press Universitaires de France, 1971, s.69

Bildirisi'ne "bütün halkların kendi geleceklerini tayin etmeleri **haklarıdır**" ifadesini koymuş aynı yıl İnsan Hakları Komisyonu "yabancıların başka bir halkın geleceğine hâkim oldukları yerde esaret vardır" diyerek kendi kaderini tayin ilkesinin bağımsız ulus-devletlerin kurulmasına götüren yolu açması için daha fazla müdahil ve daha fazla zorlayıcı olacağını işaretini vermiştir. 1950'lerde yeni bağımsızlığını kazanan devletler de BM içinde afro-asiatique, arabo-asiatique gruplaşmaları oluşturarak, sosyalist ülkelerle birlikte sömürgeci bloğa muhalefet etmişler, BM'yi sömürge karşıtlığının tribününe çevirmişlerdir.¹²⁷

c) Bandung (Asya Afrika) Konferansı'nın Etkisi

Bandung Konferansı beyaz adamın katılmadığı ilk büyük uluslararası konferanstır.¹²⁸ Hollanda'nın sömürgesi olmaktan dört yıllık bir bağımsızlık mücadelesi sonunda kurtulan Endonezya'nın başkenti Java'da, Sukarno'nun önderliğinde,1955'te düzenlenen Bandung ya da diğer adıyla Asya-Afrika Konferansı yeni bir dönemin açıldığının işareti olmuştur. Dekolonizasyonun ilk dalgası olan Asya'nın dekolonizasyonu 1945-1955 arası dönemde hemen hemen tamamlanmış, Asya'da sömürge olan ülke neredeyse kalmamıştır. Afrika'nın dekolonizasyonunun başlamasından kısa bir süre önce, 1955'te toplanan Konferansa 23'ü Asya'dan altısı de Afrika'dan olmak üzere toplam 29 ülke katılmış, tüm katılan ülkeler sömürgeciliğin tüm formlarını kınayarak bitiş zilini çalmışlar, BM'nin bağımsızlık mücadelelerine destek vermesini istemişlerdir. Konferans henüz sömürge hâkimiyeti altında bulunan ülkelere cesaret verme, sömürge halklarına yön gösterme anlamı taşıması bakımından oldukça önemlidir.¹²⁹ Kendi kaderini tayin hakkı, ulusların eşitliği, ırkçılığın ve sömürgeciliğin yargılanması bu defa sömürgecilikten yeni kurtulan, yeni bağımsız olan devletlerce, uluslararası bir ortamda, uluslararası dayanışma formunda yapıldığından etkisi de çok büyük ve hızlı olmuştur.

Konferansta sömürgecilik dolayısıyla Fransa ana suçlu ülke olarak görülmüş, Fas, Tunus ve Cezayir'in bağımsızlık mücadelelerine destek sunulmuştur.¹³⁰ Konferans Soğuk Savaş'ın ayrıştırıcı, bölücü, kutuplaştırıcı ortamında, mevcut iki kutup dışında

¹²⁷ Yann Lamezec, a.g.m; s.5 ve La Décolonisation-Combat pour l'indépendance, s.3-4.

¹²⁸ La Décolonisation-Combat Pour l'Indépendance, a.g.s; s.15.

¹²⁹ Emre Gül, *Yeni Dünya Düzeninde Üçüncü Yol: Bandung Konferansı*, 19 Nisan 2012, <http://www.dunyabulteni.net/servisler/haberYazdir/206713/haber>, (e.t.16.05.2014)

¹³⁰ Yann Lamezec, a.g.m; s.13.

kalarak bağımsız bir üçüncü blok oluşturmayı hedeflemiş olan, Üçüncü dünya (*Tiers-monde*)¹³¹ olarak adlandırılan dünyanın politik doğuşu olarak kabul edilmiş,¹³² Soğuk Savaş'ın Doğu ve Batı kutuplaşması karşısında, daha sonra oluşacak olan, Bağlantısızlık Hareketi'nin de öncüsü olmuştur. Bandung Konferansı sömürgeciliğin geri dönüşü olmayan bir biçimde sonunu gösterirken, sömürge durumundan kurtulacak olanları da üçüncü dünya şemsiyesi altında toplamanın diğer adı olmuş, yeni bağımsız olacak olan bölgelerin nereye ait olacaklarının altını da çizmiştir.

Dekolonizasyon ifadesi sömürge dünyasının birden fazla alanda kurtuluş mücadeleleri vererek bağımsızlıklarını kazanmaları sürecinde yetkinin sömürgeci, güçlerde olduğu algısını uyandırdığı gerekçesiyle Avrupamerkezci ve taraflı bir ifade ve terim olarak suçlanmaktadır. Buna katılmamak güç olsa da terimin 1945 sonrası dönemde birdenbire ortaya çıkarılarak; Avrupa imparatorluklarının sonu, üçüncü dünyanın doğuşuna yol açan çok sayıda yeni ulus-devletin ortaya çıkışı ve ABD hegemonyasının bunun üzerine kuruluşu, sömürgeciliğin üzerinin bağımsız ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla örtülmesi, liberal Batı dünyasının sömürgeci adının ABD sayesinde özgürlük yanlısına dönüştürülmesi gibi yeni dünya düzenine yön veren çok sayıda büyük olayın tek bir kavram çatısı altında toplanmasının sağlandığını da görmezden gelemeyiz. Dekolonizasyon tüm bu büyük hadiselerin ifadesi olarak, Soğuk Savaş ile birlikte II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerin temel unsurlarından biri olmuş, onunla birlikte ulus-devletler uluslararası ilişkilerin temel aktörleri haline gelmişlerdir.

1945 sonrasında dekolonizasyon süreci kaçınılmaz, önüne geçilmez ve engellenemez bir süreç olarak yaşanmış, Avrupalı sömürge imparatorluklarının hiçbirisi bu süreçte karşı koyamamış aksine sürecin gereklerine göre kendilerini uyarlamak zorunda kalmışlardır. Britanya daha hızlı bir uyum sağlarken Fransa sürecin zorlamaları kendini dayatana kadar uyum sağlamayı kabul etmemiş, direniş göstermiştir. 1958'de Charles de Gaulle'ün Fransa'da iktidara gelişi, Fransa'nın dekolonizasyon başta olmak üzere yeni dünya düzenine uyum sağlamayı kabul edişinin simgesi olmuştur.

¹³¹ Üçüncü Dünya terimi ilk defa Fransız nüfus bilimci Alfred Sauvy tarafından, 1952'de yazdığı bir makalede kullanıldı. Sauvy sanayileşmiş Batılı devletler-sanayileşmiş sosyalist devletler ve geri kalanlar diye bir ayırım yapmış; sömürülen, görmezden gelinen bu **geri kalanları** anlatmak için, onları Fransız Devrimi'nin ilerletici gücü olan ve hiçbir şeye sahip olmayan "Tiers-État"ya benzeterek, Tiers-monde yani "Üçüncü dünya" tabirini kullanmıştır.

¹³² Yann Lamezec, a.g.m; s.13.

Dolayısıyla De Gaulle dönemi Fransa'nın dış politikası da bu uyum sağlamayı kabul edişin, uyarlanma politikalarının uygulaması olmuştur.

Aşamalı bir süreç olarak gerçekleşen dekolonizasyonun birinci etabını karakterize eden Asya dekolonizasyonu, 1945-1955 arasında tamamlanmış, 11'i Asya'da beş'i Orta Doğu'da olmak üzere 17 devlet bağımsız olmuştur. İkinci etabı karakterize eden Afrika dekolonizasyonu, 1955-1965 arasında yaşanmış, 38'i Afrika'da, altısı Asya'da, dördü de Amerika'da olmak üzere 48 devlet bağımsız olmuş, 1960 yılı, BM'de, "**Afrika Yılı**" olarak anılmıştır.¹³³

Başta Asya ve Afrika olmak üzere dünyadaki hemen tüm sömürge bölgelerinde dekolonizasyon hareketi zorunlu olarak ulus-devlete gidiş görüntüsünde gerçekleşmiş, bu durum dünyanın siyasi haritasını, jeopolitik kültürünü değiştirmiştir. Ayrıca psikolojik anlamda dekolonizasyon sömürgeciliğin üzerine demir bir perde gibi inmiş, onun günahlarının üzerini örtmüştür. Onunla birlikte gelen politik bağımsızlıklar patlama noktasına gelen ezilen dünyaya ya da diğer tabirle Üçüncü Dünya'ya kendini diğer dünyalarla eşit hissettiği bir patlama, boşalma anı yaşatmış, sömürgecilerin sömürgeci imajı özgürleştirici, bağımsızlaştırıcı bir imaja evrilmiştir. Kendini liberal demokratik Batı'nın varisi olarak gören ve hegemonyayı onlardan devralan yeni hegemon ABD Batı'nın sömürgeci imajını, Batılı devletleri Soğuk Savaş'ın özgürlükçü kampına dâhil ederek ve onları -görünürde de olsa- dekolonizasyona zorlayarak büyük ölçüde silmeyi başarmıştır. Aslında isimlendirmeler, söylemler ne kadar değişse de sömürgecilik gerçek anlamda ortadan kalkmamış boyut, yöntem ve hegemon değiştirmiştir. Sömürgeciliğin tüm kötülüklerinin ortaya çıktığı ve lanetlendiği bir dönemde, sömürge karşıtı bir politikayla, demokrasinin, eşitliğin ve insan haklarının savunusu üzerine yeni dünya düzenini kuran ABD, eski baskıcı ve ezen düzeni gerçek manada ortadan kaldırmak ve baskıcıları her alanda işledikleri insanlık dışı günahlardan dolayı cezalandırmak isteseydi atom bombalarını Asya'nın değil Avrupalı güçlerin üzerine atardı¹³⁴ düşüncesi sömürgeciliğin gerçek manada sona erdirilmek istenmediğini anlamının ifadesi değil midir? Kısacası Avrupa ve ABD açısından gerçekleşen ve gerçekleşecek olan *eski çıkarlar yeni metotlar* durumu olacaktır.

¹³³ Décolonisation-Combat Pour l'Indépendance, a.g.s; s.15.

¹³⁴ Rupert Emerson, a.g.e; s.365.

B) 1945 SONRASI FRANSIZ SÖMÜRGE İMPARATORLUĞU

“La France ne peut être la France sans la grandeur” (Fransa büyüklük olmadan Fransa olamaz)¹³⁵

Charles de Gaulle

II. Dünya Savaşı Avrupa'nın sömürge imparatorluklarında şok etkisi yaptı. Kurulmaları için birkaç asır gereken ve çökmeleri yakın zamanda mümkün görünmeyen imparatorluklar kağıttan kuleler gibi birbiri ardına çökerek siyaset sahnesinden çekildiler.¹³⁶ Savaş, yerlerini yeni dünya düzenine uygun ulus-devletlere bırakan, bırakmak zorunda kalan, bu İmparatorlukların başta ekonomik olmak üzere politik ve ideolojik dayanaklarını çürütmüş, varlıklarını sürdürebilmelerini imkânsız kılacak bir ortam meydana getirmişti. Ancak elbette ki imparatorluklar, özellikle de Fransız imparatorluğu, bu durumu kolay kabul etmediler ve ilk aşamada politikalarında reform, revizyon ve restorasyona gittiler.¹³⁷ Şayet sömürge politikalarında revizyona giderek çeşitli reformlar yaparlarsa durumu kurtarabileceklerini düşündüler ama çok geç kalmışlardı. Zamanın ruhu çoktan değişmişti. Zamanın ruhunun tersine imparatorluklar, savaş sonrasında kendi egemenlik alanları olarak gördükleri alanlarda ortaya çıkan sömürgecilik karşıtı, bağımsızlık ve eşitlik talep eden hareketleri, bu hareketleri ideolojik ve psikolojik anlamda destekleyen yeni uluslararası ortamı ve uluslararası düzeni, yeni düzenin hukuksal anlamda bağlayıcı ortak metinleri olan Atlantik Şartı, BM Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gibi metinleri ve tüm bu gelişmeleri hegemonyasını kurmanın ve meşrulaştırmanın aracı haline getiren ABD'nin boğucu hâkimiyetinin boyutlarını anlamadılar veyahut anlamakta güçlük çekerek görmezden geldiler. Tabiidir ki 19. Yüzyıl boyunca, ırkçı üstünlük duygusu temelli, kendilerini insan türünün lordları olarak görenler için¹³⁸ Avrupa'nın ve beyaz ırkın çöküşünü kabul etmek çok zordu. Chamberlain'in ifadesiyle imparatorluk politika yapımcılarının yakalarını bırakmayacak günahları, bu üstünlük duygusuyla hareket

¹³⁵ Robert Ladrech, *Redifining Grandeur*, Westport, CT, USA, Greenwood Publishing Group, 1998, s.87.

¹³⁶ Raymond F.Betts, *Decolonization*, s.29.

¹³⁷ A.g.e; s.29.

¹³⁸ Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl*, s.268.

ederek emperyal güçlerini vaktinde yeniden düzenleyebileceklerine fazlasıyla güvenmeleri olmuştu.¹³⁹

Sömürge imparatorlukları kendilerine duydukları ve artık kollektif bilinçaltı haline gelen fazla güvenin yanında dünyadaki siyasi, ekonomik, ideolojik şartların baş döndürücü bir hızda değişmeye başladığını de öngöremediler. 1945 sonrasında dünya, hızlanan bir “*tarihsel akış*” ile karşı karşıyaydı. II. Dünya Savaşı’nın tüm sarsıntıları, savaş sonrasında Asya ve Afrika’yı kuşatan sömürge karşıtı hareketler, yeni düzen kurucuların baskıları gibi paradigma değişimini gösteren tüm işaretlere rağmen imparatorluklarından kolay kolay vazgeçemediler. Bazı tarihçilerin söylediği gibi 1945 sonrasında artık menfaatleri azaldığı, kâr-zarar hesabının zarar vermesi ve sömürünün maliyetli hale gelmesi gibi sebeplerle eski yapılarına son vermediler. Zira sömürgeci sistemin sömürgeciliği kaldırması beklenmemeliydi. Uygun gördükleri her ortamı, her fırsatı otoritelerini yeniden yerleştirebilmek amacıyla değerlendirmeye çalıştılar ki 1956 Süveyş Krizi bu durumun canlı örneğini teşkil etmiştir.

Hobsbawm’ın ifadesiyle “Eski imparatorlukların, İmparatorluk Çağı’nın kesinlikle sona erdiğini ne zaman anladıkları bilinmez”¹⁴⁰ ancak Britanya yeni koşullara, yeni düzene ve yeni hegemonia kısacası zamanın ruhuna daha kolay uyum sağlarken Fransa neredeyse 1950’lerin sonlarına kadar uyum sağlamayı reddetmiş ve artık reddetmenin imkânsız hale geldiği noktada da zorunlu olarak uyum sağlamıştır ancak yine Fransız usulüne göre ve en “Fransız” olabilecek şekliyle. Britanya’nın daha kolay uyum sağlayarak Fransa’nın daha uzun süre ayak diremesi, yeni sisteme daha geç teslim olması hem yeni hegemon ABD’nin ilk adımda, diğerlerine örnek teşkil etmesi (*pour encourager les autres*) ve onlar üzerinde zorlayıcı etkisinin olması anlamında, Britanya imparatorluğunun tasfiyesi üzerine yoğunlaşması -ki bu durumda Fransa kendini gelişmelerden muaf olarak değerlendirebilmiş, kendi sömürge politikasının İngilizlerinkinden daha doğru olduğunu düşünebilmiştir- ve hem de İngiliz ve Fransızların sömürge imparatorluğu felsefelerinin farklı olmasına dayanır.¹⁴¹ İmparatorluğunun resmi ideolojisi *mission civilisatrice* olan, bu misyonun

¹³⁹ M.E.Chamberlain, *Decolonization*, 2004,s.123.

¹⁴⁰ Hobsbawm, a.g.e; s.296.

¹⁴¹ Chamberlain, a.g.e; 1998, s.150.

etkisiyle eritmeyi (asimilasyonu) adeta bir sömürge doktrini olarak benimseyen, korumacı (paternalist) ve merkezîyetçi bir sömürge idaresi anlayışı içerisinde “Kara Fransızlar” a dönüştürmek istediği sömürgeleriyle¹⁴² bir **kimlik ilişkisi** ve **ideolojik bağ** kurmuş olan Fransa için imparatorluktan ayrılmak, vazgeçmek, tıpkı yün yumağına giren dikenli telin yumaktan ayrılması gibi, hiç kolay olmayacaktır. Fransa sömürgeciliğin iflâsının kesinleştiği 1945 sonrasındaki on yıllık dönemde¹⁴³, dünyadaki gidişatın tersine, imparatorluğunu dönüştürerek muhafaza etme yolunu seçecek ve bunun için hiçbir savaşa girmekten kaçınmayacaktır.

1) De Gaulle’ün İlk İktidar Dönemi Politikaları (1944-1946)

a) II. Dünya Savaşı ve İmparatorluk:

Fransa II. Dünya Savaşı’nda topraklarının yarısından fazlası Nazi Almanya’sı tarafından işgal edilmiş, kendi içinde bölünmüş, ülkenin savunmasının ülke dışından yapılmasını gerektirecek kadar parçalanmış, dünyanın yeni düzeninin belirlendiği Dumbarton Oaks, Yalta, Potsdam gibi tüm önemli konferanslardan dışlanmış bir ülke durumundaydı. Ordusunun 1940’te Nazilere yenilgisi neticesinde **Avrupa’dan da atılmış bir konumda**, metropolün terk edilerek mücadelenin denizaşırı sömürgelerde sürdürülmesi durumuyla karşı karşıya kalmış, ezilmiş ve aşağılanmıştı. Asırlardır iç ve dış politikasının süreklilik hatlarının temel unsurlarını oluşturan “ulusal bağımsızlık” (*independance nationale*), “Büyüklik” (*grandeur*) ve “Şeref” (*gloire*) tehlike altındaydı ve bu durum kabul edilemezdi. Nitekim 18 Haziran 1940’ta Londra radyolarından yaptığı ulusa sesleniş konuşmasıyla yenilgiyi reddederek ulusal kurtuluş hareketini başlatan ve tek amacının Fransa’nın özgürlüğü ve büyüklüğü olduğunu tüm dünyaya duyuran De Gaulle ile ne yenilginin ne de büyüklüğü kaybetmenin kabul edilmeyeceği açıkça ifade edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde I. Dünya Savaşı sırasında İstanbul işgal edildiğinde son Osmanlı padişahı Vahdettin’in işgal güçlerine teslim olup, olur görünüp, M.Kemal’in Samsun’a çıkıp teslimiyeti kabul etmeyerek kurtuluş hareketini başlatması ve ulusal kurtuluş ve direniş hareketinin lideri olmasına çok benzer bir durumu Fransa 1940’ta yaşayacaktı. Başta Paris olmak üzere ülkenin

¹⁴² J.Gus Liebenow, a.g.e; s.28.

¹⁴³ Ergün Tuncalı, a.g.e; s.99.

büyük kısmı Almanlarca işgal edildiğinde Mareşal Pétain liderliğinde Vichy’de kurulan Vichy hükümeti çok ağır şartlarda Almanlarla bir ateşkes imzalayacak, ki Pétain daha sonraları bunun İmparatorluğu işgalden kurtarmak ve böylelikle ülkenin yeniden toparlanma şansını muhafaza etmek olarak savunacaktı,¹⁴⁴ General Charles de Gaulle de bu ateşkesi kabul etmeyerek Londra’da Özgür Fransa Hareket’ini kurarak direnişi başlatacak ve direnişin, kurtuluşun ve özgür Fransa’nın sembolü olacaktı.

1940-1944 arası dönemde işgal altındaki Fransa’yı İmparatorluk topraklarından Kuzey Afrika üzerinden savunmaya geçecek olan Özgür Fransa’nın lideri de Gaulle ve onunla birlikte hareket eden politika yapıcılar için **imparatorluk hayati bir konumdaydı, ulusal bir meseleydi**. Ülkenin kurtuluşunun, bağımsızlığının ve eski büyüklüğüne kavuşmasının en iyi ve belki de tek aracı olarak görülüyordu. De Gaulle meşhur 18 Haziran 1940 konuşmasında “Fransa yalnız değildir” diye üç defa tekrar etmiş, “Arkasında devasa büyüklükteki imparatorluğu vardır”¹⁴⁵ demiş ve yine 18 Haziran 1943’te yaptığı bir konuşmasında da “ imparatorluğu da selamlıyorum. Sadık imparatorluğu ki bu ülkenin ayağa kalkışının da çıkış noktasıdır”¹⁴⁶ diyerek ona sahip olmanın önemine vurgu yapmıştır. II. Dünya Savaşı süresince yaşanan acizlikleri unutturmak, 1940 Nazi yenilgisiyle yaralanan vatanseverliği yeniden canlandırmak, vatandaşlara güven vermek gibi amaçlarla imparatorluk propagandası ön plana çıkarılmış, basında düzenli olarak sömürgeler Fransız ulusunun potansiyel kurtarıcıları olarak gösterilmişti. “Fransızlar sizin bir imparatorluğunuz var”, “İmparatorluk, bizim en iyi şansımız”, “Kazanacağız çünkü en güçlü olanız, 110 milyonluk bir imparatorluğuz”, “İmparatorluk savaşmak için ayağa kalktı” gibi söylemlerle Fransızlara ve sömürgelere sürekli olarak bir imparatorlukları olduğu, büyük bir imparatorluğun önemli ve birbirini tamamlayıcı parçaları oldukları hatırlatıldı.¹⁴⁷ Gerçekten de savaş süresince ve savaş sonrasında Fransa’nın büyük güçler arasından dışlandığı ortamda, Fransa’nın imparatorluğuna

¹⁴⁴ Jacques Frémeaux, *Fransa: İmparatorluk ve Anavatan*, Robert Aldrich (edt.), a.g.e; s.169.

¹⁴⁵ Appel du 18 juin 1940 du général de Gaulle: texte et circonstances, <http://www.charles-de-gaulle.org/pages/l-homme/dossiers-thematiques/1940-1944-la-seconde-guerre-mondiale/l-appel-du-18-juin/documents/l-appel-du-18-juin-1940.php>, (e.t.25.05.2014)

¹⁴⁶ Xavier Yacono, a.g.e; s.48.

¹⁴⁷ Berny Sèbe, “Exalting Imperial Grandeur: The French Empire and its Metropolitan Public”, John M.MacKenzie (edt.), a.g.e; s.42-45.

duyduğu ihtiyaç, belki de şimdiye dek hiç olmadığı kadar vazgeçilmez bir konumdaydı.¹⁴⁸

Almanlarla teslimiyet anlaşması imzalayan Mareşal Pétain liderliğindeki Vichy hükümetinin Afrika sömürgelerinde hâkimiyet kurması Almanlara karşı savaşan ABD, Britanya ve Özgür Fransa için büyük bir tehdit oluşturduğundan 1942 Kasımında Amerikan ve İngiliz birlikleri Fas ve Cezayir'e çıkarma yaptılar. Bu meşhur çıkarma ya da diğer adıyla Meşale Harekâtı (*Operation Torch*) Fransız imparatorluk tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı oldu.¹⁴⁹ Bu harekât sayesinde Fransa'nın ve bir anlamda da Avrupa'nın savunusunu yapmak üzere karargâhını Kuzey Afrika'ya taşıyan ve akabinde geçici Fransız hükümetini Cezayir'de kuran De Gaulle, imparatorluğun Afrika'daki sömürge topraklarını Avrupa'yı kurtarma üssüne, sömürge askerlerini de Özgür Fransa için çarpışan askerlere dönüştürdü. Başta Fransız Ekvatoryal Afrikası De Gaulle'e olan bağlılığını iletirken Meşale Harekâtı sonrasında Fransız Batı Afrikası da bağlılığını bildirdi. 1944'te, imparatorluğu arkasına alan General'in ordusunda bulunan toplam 633 bin askerin yüzde 60'ı yerlilerden oluşmaktaydı.¹⁵⁰ Böylelikle Fransa'nın 1944'teki kurtuluşu ve II. Dünya Savaşı'nın galip devletleri arasında yer alışı, büyük ölçüde savaş sonrası dönem için özgürlük ve eşitlik vaatlerinde bulunarak savaşa dâhil ettiği sömürgelerinin ve komünizm ile faşizmin yayılmasını kendi hegemonyaları adına engelleme çabasındaki müttefik devletler olan ABD ve Britanya'nın yardımıyla gerçekleşmişti. İşte böylesi bir ortamda, büyük savaşın maddi ve manevi büyük yıkımına uğrayan kurtarılmış Fransa'da, 1944'te partiler üstü Ulusal Birlik Hükümeti kurulmuş ve başına da geçici süreliğine De Gaulle getirilmiştir.

b) I. De Gaulle Dönemi Politikaları

20. yüzyılın ikinci yarısında De Gaulle, Fransa'nın gideceği ana istikâmeti, nasıl bir ülke olacağını belirleyen *temel kurucu politikalarla* Fransız tarihine damgasını vuran *kurucu lider* olmuştur diyebiliriz. De Gaulle iki defa ülkenin kurtarıcısı, çare adamı, bağımsız ve büyük Fransız ruhunun cisimleşmiş hali olarak; raydan çıkan Fransa'yı tekrar rayına sokmak, gideceği yönün, uygulayacağı politikaların ana

¹⁴⁸ Jacques Frémaux, a.g.b; Robert Aldrich, a.g.e; s.169.

¹⁴⁹ Xavier Yacono, a.g.e; s.49.

¹⁵⁰ Jacques Frémaux, a.g.b, Robert Aldrich, a.g.e; s.169.

hatlarını ve temel prensiplerini belirlemek için bir çeşit devlet aklı, hikmet-i hükümet (*raison d'état*) hadisesi olarak tarih sahnesine çıkmış, çıkarılmıştır. Ana lider aktör olarak tarih sahnesine çıktığı iki iktidar döneminde de adeta ülke namına, **netleşen devlet iradesinin** ifadesi olmuştur da denebilir. Fransa 1940'ta tarih sahnesinden yok olma tehlikesiyle karşılaştığında askeri kurtarıcı olan general De Gaulle, 1944-46 döneminde geçici ulusal birlik hükümetinin başkanı sıfatıyla savaştan yıkılmış olarak çıkan ve büyük bir restorasyon ihtiyacı içinde olan ülkenin restorasyonunun yönünün belirleyicisi olarak ve 1958'de savaş sonrası izlenen politikaların ülkeyi neredeyse bir iç savaşın eşiğine getirmesiyle birlikte yeniden restore edilmesi ve bir anlamda kendisinin belirlediği 1944 sonrası çerçevesinin yeniden düzenlenmesi ihtiyacı karşısında, ülkenin yeniden yapılandırıcısı, adeta bir *rezerv adamı* olarak, cumhurbaşkanı sıfatıyla ülke tarihinde çok büyük bir rol oynamıştır. Bu nedenle 1945 sonrası Fransız politikalarından bahsederken De Gaulle politikaları denmesi normal olacaktır. Özellikle dış politika konusunda, 1944-45'te onun tarafından belirlenen ana hatlar, kendisinden sonra gelen gerek IV. Cumhuriyet'in ve gerekse V. Cumhuriyet'in izlediği politikaların temeli olmuş,¹⁵¹ o Fransız devlet geleneğinin devamlılığı adına, adeta Fransa'nın iç ve dış politikasının kırmızı çizgilerini çizmiştir.

1944'te ve 1958'de iki defa olmak üzere yönetimi eline alan De Gaulle, her iki iktidar döneminde de ülkenin siyasi olarak yeniden düzenlenmesini, iç ve dış politikasının ana istikâmetini, ana hatlarını belirleyecek prensipleri ortaya koymuş; kendinden sonra gelecek olan hemen tüm yönetimlerin izlemek zorunda kalacağı politikaların ana eksenini çizmiş, Fransız politikasının tarihi süreklilik çizgilerini zamana uyarlamıştır. 1944-1946 iktidarı dönemindeki De Gaulle politikaları ile 1958 sonrası dönemdeki politikaların temel amacı ve temel çerçevesi ülkenin bağımsızlığını ve büyüklüğünü sağlamak olsa da uygulama şekli, yöntemler ve söylem birbirinden çok farklı olacaktır. II. Dünya Savaşı sonrası ilk iktidar döneminde, müttefikler karşısında aşağılanmanın, ezilmenin, yenilginin acısının ve onur kırıcılığının üstesinden Fransa'nın büyüklüğüne yani *La Plus Grande France* demek olan imparatorluğuna sarılarak, imparatorluk milliyetçiliğini öne çıkararak

¹⁵¹ A. W. DePorte, *De Gaulle's Foreign Policy 1944-1946*, Massachusetts, Harvard University Press 1968, preface, s.viii.

gelmeye çalışmış, 1958 sonraki ikinci iktidar döneminde ise ki Fransa'nın artık büyük bir güç olmadığı ve sömürge savaşları ile kendini yıkan bir güç haline geldiği, büyüklüğünü sağlayacak ekonomik, ideolojik, siyasi unsurları barındırmadığının idrak edildiği dönemdir bu, tüm sıkıntı ve kayıpların üstesinden “altıgen” e (*hexagon*) dönüştürdüğü metropoliten Fransa'ya sarılarak, ulus-devlet milliyetçiliğini kabartarak gelmek istemiştir.

De Gaulle 1944-46 arasındaki ilk iktidar döneminde imparatorluğun, devletin, ordunun, polisin revizyon ve restorasyonunu ana amaç olarak belirlemiştir¹⁵² ve bunları gerçekleştirmede de geleneksel politikanın iki ana devamlılık hattını takip etmiştir. İlk olarak Fransa, tarihi boyunca her büyük yenilginin ve çöküşün ardından, ulusal onurun zedelenmesine fırsat vermemek, yenilginin utancından kurtulmak için politik organizasyonunda değişiklik yapmış, ya İmparatorluğunu ya da Cumhuriyetini yenileme yoluna gitmiştir. 1944 Şubat'ında Brazzaville konferansında De Gaulle de yenilenme ihtiyacından bahsederek III. Cumhuriyeti IV. Cumhuriyetle değiştirecek olan temel çerçeveyi belirlemiştir, kavram olarak her yerde ideolojik hezimete uğrayan imparatorluğu yine her yerde ideolojik olarak onay kazanan Birliğe dönüştürecek olan altyapıyı hazırlamıştır. Nitekim 1946'da onun belirlediği çerçeve içinde yeni bir anayasa yapılarak eskiyen cumhuriyet yenisiyle değiştirilmiş, IV. Cumhuriyet kurulmuştur. İkinci önemli devamlılık hattı olarak Fransa yine tarihi boyunca Avrupa'da zayıfladığında dışarıda ve sömürgelerde güçlenme; dışarıda zayıfladığında Avrupa'da güçlenme politikası takip etmiştir. 1944'te neredeyse Avrupa'dan atılmış bir konumda bulunan ülke, De Gaulle yönetiminde sömürgelerde güçlenme, otoritesini pekiştirerek imparatorluğunu koruma politikası izlemiştir.

16. yüzyılda kurulduğu varsayılan ve o günden itibaren devam edegelen geleneksel Fransız dış politikası Fransa'nın güvenliğini Avrupa'daki dengeye, uyuma bağlamış; Henry IV, Sully, Richelieu, Mazarin, Vergennes, Talleyrand ve III. Cumhuriyet yöneticileri, sürekli bir biçimde hegemonyayı kazanmaya çalışan yeni güçlere karşı güvenliğin sağlanmasını küçük Avrupalı devletlerle ittifakta görmüşlerdir.¹⁵³ II. Dünya Savaşı ertesinde yeni oluşmaya başlayan düzenden memnun olmayan De

¹⁵² Régine Vinon, *La Restauration de l'Empire Colonial Français*, 09.05.2015, <https://www.npa2009.org/idees/la-restauration-de-lempire-colonial-francais>, (e.t.10.05.2015)

¹⁵³ A. W. DePorte, a.g.e; s.2.

Gaulle de dış politikada geleneksel politikanın ve Hitler öncesi dönemin uluslararası düzeninin temel özelliği olan denge ve uyum politikasına dönüş arayışı içinde bir politika izlemiştir. Henüz yeni kurulmakta olan çift kutuplu (*bipolar*) düzen tam boyutlarıyla ortaya çıkmamış, yeni hegemonyanın kuşatıcılığı tam görünmemiş olduğundan eski statünün korunabileceği düşünülmeye devam etmiştir. General, Hitler öncesi dönemin, her büyüklükteki aktörün sistemde kendi büyüklüğüne göre yer bulabildiği, güç dengesi ve güç uyumuna dayanan düzenine dönülebileceği, böylelikle Fransa'nın güvenliğinin sağlanabileceği ve büyük güç sıralamasındaki yerini tekrar alabileceği düşüncesiyle Fransa'yı her türlü bağımsızlık ve büyüklük kaybı görüntüsünden kurtarmak istemiştir.¹⁵⁴

1945 sonrası dönemin ana özelliklerinden biri olan; politik, ekonomik, sosyal ve kültürel tüm alanları düzenleme iddiasındaki, başta BM olmak üzere, uluslararası yapılanmaların, organizasyonların çoğalması karşısında De Gaulle liderliğindeki Fransa, bir yandan bağımsızlık ve büyüklüğüne tehdit olarak algıladığı bu yapılanmalara karşı temkinli yaklaşmış, 1944'te uluslararası bir organizasyonun ilkelerinin araştırılması üzerine bir inceleme komisyonu kurmuş,¹⁵⁵ öte yandan büyük güç olabilmeyen göstergelerinden olan global kararlara katılabilmek, onları etkileyebilmek ve asla yalnız durumda kalmamak için her türlü uluslararası yapılanmaya katılmaya azami gayret göstermiştir. Fransa adına büyük güç olmanın, diğer güçler arasında sözü geçer olmanın, etkin olmanın ifadesi olan **Katılmak** (*participate*) adeta De Gaulle'ün, kendisini de tanımlayan, ana amacı olmuştur. 1945 sonrasında ülkenin bağımsız, büyük ancak **asla yalnız ve dışlanmış olmayan**, büyükler arasında bir büyük olması yönünde çaba sarf edilmiş,¹⁵⁶ dünya siyasetinde cereyan eden hadiseler ve gelişmelerin gidişatı göz ardı edilmiştir. Böyle olunca, 1945 sonrasında gömleğin ilk düğmesini yanlış yerden ilikleyen Fransa 1960'lara gelindiğinde gömleği yeniden en baştan ilikler gibi bir politik reorganizasyona, restorasyona ve revizyona gitmek durumunda kalmıştır.

¹⁵⁴ Alfred Grosser, *French Foreign Policy Under De Gaulle*, Boston, USA, Little, Brown And Company, 1967, Foreword, s.viii-ix.

¹⁵⁵ Georges-Henri Soutou, *La France et La Création de L'ONU, 1944-1946*, www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf, (e.t.15.05.2015)

¹⁵⁶ A. W. DePorte, "The Fifth Republic in Europe", William G.Andrews and Stanley Hoffmann (edt.), *The Fifth Republic at Twenty*, Albany, State University of New York Press, 1981, s.398-399.

II. Dünya Savaşı akabinde self determinasyon ilkesinin BM Antlaşması'nın şemsiyesi altında uluslararası sistemin ve uluslararası ilişkilerin yeni temel unsuru olduğu, dünya nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan ezilen ve sömürülenler arasında bilinçlenmenin ve dayanışmanın işareti olan Arap Ligi'nin, Afrika Birliği'nin kurulduğu, başta Asya olmak üzere diğer sömürü bölgelerinde ayaklanmaların ve hatta savaşların çıktığı, sömürgecilik ve imparatorluk formlarına karşı kendilerini özgürlük hâmisi olarak sunan ABD ve SSCB'nin güç ve etkisinin büyüdüğü bir dünyada Fransa en azından bir on-on beş yıl kadar daha eski düzenini sürdürebilmeyi, imparatorluğunu Birliğe dönüştürerek onu koruyabilmeyi ve yeni hegemonlar arasında büyük güç olarak kalabilmeyi, en azından o büyük güçlerden biri olabilmeyi umdu, politikalarını bu yönde geliştirdi. Zaten şayet daha 1945'te farklı yönde bir politika geliştirebilseydi gerek Hindüçin'de gerek Cezayir'de ve diğer sömürge bölgelerinde yıkıcı etkili sömürge savaşlarını yaşamayabilirdi, 1958'de yeniden cumhuriyetini ve anayasasını değiştirmek zorunda kalmayabilirdi. Ancak elbette ki tarihi, varsayımlar üzerinden anlatamayız.

1944'te De Gaulle, yenilgi ve artık büyük güç olmama söylemine **reddiye** olarak **“bir büyük politika olan”** *La Plus Grande France* ile **“bir büyüklük politikası”** izleyecek ve Fransa'yı tekrar büyük güçler arasında, dünyadaki tüm önemli hadiselerde etkisi olan, sözü dinlenen bir ülke konumuna yerleştirmeye, büyüklük için restore etmeye çalışacaktı.¹⁵⁷ Çünkü yeniden bir güç olmak için, bir güç politikası izlenmeliydi.¹⁵⁸ Bunu gerçekleştirebilmek de 1944'de İmparatorluğun birlik ve devamlılığının sağlanmasına bağlı görünüyor ya da öyle görülme isteniyordu. Zira 1944 başlarında Fransız mentalitesi için imparatorluğu terk etmek, imparatorluktan vazgeçmek anlamına gelen dekolonizasyon hâlâ düşünülemez bir şeydi ve Afrikalı Fransız'ın bir gün Fransız Afrikalı olacağı ideali -yani asimilasyon ideali- capcanlı bir şekilde devam ediyordu.¹⁵⁹

¹⁵⁷ A.g.e; a.g.b; s. 398.

¹⁵⁸ Frédéric Bozo, *La Politique Étrangère de la France depuis 1945*, Paris, Éditions La Découverte&Syros, 1997, s.5.

¹⁵⁹ Xavier Yacono, a.g.e; s.56.

2) Fransız Sömürge İmparatorluğu'nda Revizyon

Fransa'nın yarım asırlık dış politikasına damgasını vuran De Gaulle, 25 Ağustos 1944'te, kurtarılan Paris'te Fransa'nın tekliğine, bütünlüğüne, birliğine vurgu yaparak Fransız hâkimiyetinin tek parça ve bir bütün olarak devamlılığına işaret ettiği meşhur konuşmasında şöyle diyordu:

“ Paris çiğnendi, Paris parçalandı, Paris şehit edildi fakat Paris kurtarıldı. Kendisi tarafından kurtarıldı, kendi halkı ve Fransa'nın ordularının elbirliği ile, bütün Fransa'nın elbirliği ile kurtarıldı: Bu savaşan Fransa demektir. Bu tek Fransa, gerçek Fransa, ebedi Fransa demektir. ”¹⁶⁰

1944-45'te büyük savaşta yenilgisinin, Yalta'dan ve diğer önemli kararların alındığı organizasyonlardan dışlanmanın acısını yaşayan ülke bir yandan Amerikan ve İngiliz resmi mercilerinin “Fransa'nın büyük güç statüsünün sonu” propagandaları¹⁶¹ diğer yandan savaş boyunca kendisine faşizm ve Nazizm karşısındaki özgürlük ve bağımsızlık savaşında destek veren ve bir anlamda “kan borcu” (*dette de sang*) olarak savaş sonrası sömürge düzeninin özgürlük ve eşitlik lehine değişeceğini bekleyen sömürgelerde şiddetlenmeye başlayan başkaldırıları, isyanlar ile karşılaştı. Savaş sırasında imparatorluğunun hayati önemini iliklerine kadar hisseden Fransa, savaş sonrasında imparatorluk topraklarından Suriye, Lübnan ve Cezayir'de eş zamanlı olarak yaşadığı ciddi boyutlardaki ayaklanmalardan, kendisini parçalamak isteyenler olarak gördüğü ABD ve SSCB gibi dış güçleri sorumlu tuttu. 1944 sonrasında sömürgelerde çıkan her ayaklanma ya Anglo-Sakson ya komünist kışkırtmaya dayanıyordu De Gaulle'e göre. Dış güçlerin bu çabalarına karşı hiçbir şekilde hâkimiyetin devamlılığı sorgulanmayarak imparatorluğun birliğini, bütünlüğünü daha da sağlamlaştırma yoluna girildi. Anglo-Sakson menşeli, Fransa büyük güç değildir propagandasına karşı “politik sembolizm” örneği olarak “En Büyük Fransa” (*Greater France*) politikasıyla karşılık verme yolu seçildi.¹⁶²

¹⁶⁰ Charles De Gaulle, *Pendant la guerre (1940-1946), Discours de l'Hôtel de Ville de Paris, 25 Août 1944*, “Paris outragé! Paris brisé! Paris martyrisé mais Paris libéré!...”, www.charles-de-gaulle.org/pages/l-homme/accueil/discours/pendant-la-guerre-1940-1946/discours-de-l-hotel-de-ville-de-paris-25-aout-1944.php, (e.t.05.05.2014)

¹⁶¹ Siba N. Grovogui, *Beyond Eurocentrism and Anarchy Memories of International Order and Institutions*, Palgrave Macmillan, 2006, s.169.

¹⁶² A.g.e; s.169.

Dünyadaki gelişmeler ve savaş sonrası durumun Fransa'yı imparatorluğunda revizyon ve restorasyon yapmaya zorladığının farkında olan yöneticiler, başta De Gaulle olmak üzere, gerekenin yapılacağını, hâkimiyet alanlarında yapılacakların ancak Fransa tarafından yapılacağını ve hiçbir dış gücün buna müdahale etmesine izin verilmeyeceğini ifade etmekten kaçınmadılar. 1941 Atlantik Şartı ile ortaya konan kendi kaderini tayin hakkına, savaş sırasında Afrika'ya çıkarma yapan müttefik güçlerin sömürge karşıtı propagandalarına karşı, ki bu propagandalar özellikle Cezayir'de Amerikan mandasının düşünülmesine yol açacak kadar etkin olmuştur, Fransa da bunlara karşı bir önlem olarak, Brazzaville'de bir konferans topladı ve yapılması gerekenlerin farkında olduğunun ve bunu kendi inisiyatifi ile yapacağını ve en önemlisi İmparatorluğun kendi hâkimiyet alanı olduğunun, yabancı müdahale istenmediğinin mesajını vermiştir. Brazzaville'de Fransa, sömürgelerdeki beklenti çok farklı yönde olsa da, ne pahasına olursa olsun imparatorluğu koruma, restore etme ve böylelikle de sömürgeler ve imparatorluk üzerinden kendi büyüklüğünü gerçekleştirmeye devam etme yolunu seçmiştir.¹⁶³

a) Brazzaville (Emperyal) Konferansı 30 Ocak- 8 Şubat 1944

II. Dünya Savaşı sona ermeden az önce, 30 Ocak 1944'te, De Gaulle başkanlığındaki Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi tarafından, Fransız Ekvatoryal Afrika'sının başkenti Kongo Brazzaville'de, sömürge imparatorluğunun geleceğini; ekonomik, politik, idari, sosyal reorganizasyonunu ve Fransa'nın bu konudaki genel politikasını belirlemek, sömürge politikasının yeni çerçevesini çizmek üzere bir konferans toplandı. Değişen jeopolitik ve jeokültürel şartlar Fransa'yı sömürgelerinin durumunu iyileştirecek, sömürge halkının politik temsilini sağlayacak değişiklikler yapmaya zorluyordu ama her zamanki gibi Fransa bunu yine en Fransız şekliyle ve görünüşte yapacaktı. Bu çerçevede her ne kadar sömürge politikasının yeni çizgileri, sömürgelerde yapılacak reform ve restorasyon hususları belirlenecek olsa da konferans büyük ölçüde yüksek rütbeli Avrupalı sömürge valileri arasında gerçekleşti. Yerli olarak sadece Ekvator Afrika'sı Genel Valisi Félix Éboué katılmıştı ki onun da Avrupalıdan farkı yoktu. Konferansın Avrupalılar arasında olması dahi amaç hakkında fikir verebilir. Daha sonraları Brazzaville miti de denecek olan

¹⁶³ Régine Vinon, a.g.m; a.g.s, (e.t.10.05.2015)

Brazzaville Konferansının sömürgelerin bağımsızlıklarına kavuşmaları yönünde ciddi bir aşama olduğu iddiası doğru değildir.¹⁶⁴ Her ne kadar De Gaulle de dekolonizasyon tamamlandıktan sonra kendi anılarında Brazzaville'den beri aynı görüşte olduğunu, sömürgelerin bağımsızlığını savunduğunu söylese de gerek o dönem beyanatları gerek konferansta alınan kararlar ve onların sonuçları durumun böyle olmadığını göstermeye yetmektedir. Gerçekte olan şudur ki Fransa 1945 sonrasında imkânları el verdiği sürece emperyal söylem ve uygulamalarına devam etmiştir.

Konferansın açılış konuşmasını yapan De Gaulle imparatorlukta revizyon gerekliliğini ve bunun Fransız emperyal çerçevesi içinde olacağını şöyle ifade etmiştir:

*“Yarım yüzyıldan beri, yüzyıllardır izlediğimiz medenileştirici eğilimimizin çağrısıyla, cumhuriyet hükümetlerimizin öncülüğü ve Brazza, Gallieni, Lyautey (...) gibi büyük adamlarımızın yönetimi altında, biz Fransızlar Kara Afrika'ya girdik, kontrol altına aldık...Taraflımızca yapılanlar zenginliklerin gelişmesi, insanların yararı adına oldu... Burada ortaya koyduğumuz eser aralıksız olarak bizden daha fazla işler bekliyor. Mevcut dünya savaşının başladığı bu dönemde “**Bizim Afrikamızın**” değerlendirilme koşullarını, şartlarını yeni temeller üzerine oturtmamız gereği ortaya çıkmıştır. Fransa bugün kendisini ve kendisine bağlı olanları ilgilendiren yeni koşulları anlamıştır, belirlemiştir “**yenilenme arzusunu**” canlandırmıştır. “**Yapısal emperyal reformların**” vakti gelmiştir ve bu reformları, kendi egemenliği içinde gerçekleştirme görevi ancak Fransa'ya aittir...Bugün burada, siz topraklarımızın her birinde aşamalı olarak uygulanacak olan ahlâkî, sosyal, politik, ekonomik koşulları inceleyeceksiniz.”¹⁶⁵*

De Gaulle giriş konuşmasında “ilerlemeci emperyalizmin” (*progressive imperialism*) çerçevesini çizmiş, konferans sonunda bu çerçevede aşamalı ve ilerlemeci anlayış ile sömürgelerin ekonomik, politik, yönetsel, sosyal organizasyonları için çeşitli reformlar öngörülmüştür.¹⁶⁶ Bir takım ekonomik ve politik reformlar yoluyla imparatorluk yeniden diriltilmeye, hâkim konum meşrulaştırılmaya

¹⁶⁴ Türkaya Ataöy, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yay. No:383, 1975, s.208.

¹⁶⁵ Charles De Gaulle, *Discours et Messages*, Plon, Paris, 1947, s.401-404.

¹⁶⁶ Xavier Yacono, a.g.e; s.53.

çalışılmaktadır.¹⁶⁷ Sömürge paktından vazgeçme, ki sömürgelerde yaşayanların yaşam şartlarını ağırlaştırıcı ana faktördür, yerliler için eğitim ve iş olanaklarının artırılması, okullaşmanın artırılması, ekonomik olarak sanayileşme, tarımın geliştirilmesi, yerli elitlerin bir kısmına Fransız vatandaşlığı verilmesi, yerel yönetimlerde yerli katılımının artması, yerel yönetsel otonomilerin kurulması gibi pek çok ilerlemeci liberal önlem sayesinde, imparatorluğun yaşadığı tikanlıklar aşılacak istenmiştir.¹⁶⁸ Metropolen Fransa kendi politik hâkimiyetinden hiçbir şekilde taviz vermeksizin ekonomik ve sosyal reformlar yapmakla, politik otonomiler yoluyla egemenlik şeklini biraz gevşetmekle sorunların üstesinden gelebileceğini düşünmüş ancak siyasi alanda, politik ve demokratik haklar konusunda önemli bir adım atmamıştır.¹⁶⁹

Konferansın temel prensibi “Fransa’nın sömürgelerde gerçekleştirdiği değerli medeniyet eseri, tüm otonomi fikrini, tüm Fransız İmparatorluk bloğu dışında gelişme ve dönüşüm olanaklarının hepsini imkânsız kılar ve dışlar; böylece çok ileride bile olsa, sömürgelerde kendi kendini yönetimin kurulması söz konusu olamaz”¹⁷⁰ diye belirlenmiştir. Politik iktidarın tüm topraklar üzerinde keskin hatlarla uygulanması ve sömürge halkının Fransız topluluğuna eşitsiz haklar ve şartlarla daha fazla entegrasyonu dışında seçeneğinin kalmaması söz konusudur. Konferansta bir avukat delege “şimdiye kadar hiçbir zaman böyle bir kesinlik ve titizlikle sömürge halkının metropole uyruklaştırıldığını, bağlandığını görmedik”¹⁷¹ diyerek metropolün hâkimiyetinin boyutlarını haber vermişti. De Gaulle’ün konferansın açılış konuşmasında bahsettiği sömürgelerle “tam bir bağ, kopmaz bağ” dediği, metropolün çatısı altında, tüm otonomi ve bağımsızlık girişimlerini imkan dışı bırakacak ve metropolün üstünlüğünü sağlayacak olan uyruklaşma bağı olsa gerekti. Zira yine başka bir delegenin de konferansta ifade ettiğine göre:

“Sömürge Fransa’sında ne özgürleşecek bir halk ne de kaldırılacak bir ırksal ayrımcılık vardı. Denizaşırı halklar Fransa’nın bağımsızlığından başka herhangi bir bağımsızlık istemiyorlardı.”

¹⁶⁷ İmparatorluklar Tarihi, s.22-23.

¹⁶⁸ Pierre Milza, a.g.e; s.309.

¹⁶⁹ A.g.e; s.307.

¹⁷⁰ Xavier Yacono, a.g.e; s.55.

¹⁷¹ A.g.e; s.55.

İşte Fransız İmparatorluğu böylelikle tüm dekolonizasyon olanaklarını, zamanında yeni kurulmakta olan düzene kendini uyarlama imkânını rafa kaldırmış oluyordu.¹⁷²

Brazzaville Konferansı, daha sonraları bir mit haline getirilerek bağımsızlığın köşe taşlarının döşenmeye başladığı ilk adım olarak gösterilmeye çalışılsa da, konferans sonrası uygulamalar, konferansta çerçevesi çizilen 1946 anayasası ve bu anayasa ile kurulan IV. Cumhuriyet ve Fransız Birliği'nin sömürgeci düzeni devam ettiren nitelikteki yapılanmaları konferansın emperyal bir konferans olarak, sömürgeci düzenle yüzeysel ve sözde bir kopuş gerçekleştiren ikiyüzlülüğün yansıması olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Konferans imparatorluğun birliği ve devamlılığının sorgulanamazlığına ve Fransız emperyalizminin ilerlemeciliğine vurgu yapmıştır. Gerçekten Brazzaville'de alınan liberal sosyal, yönetsel reform kararları ancak Fransız imparatorluğunun katı hâkimiyet sınırları içinde, asimilasyonist çizgide düşünülmüş; politik olarak çok az sayıda yerliye vatandaşlık ve merkezi yönetim organlarında temsil hakkı tanınmıştır.¹⁷³ Dünyaya ve özellikle de sömürge karşıtı propaganda yapan Anglo-Saksonlara karşı De Gaulle sömürge reform taahhütleri ve Fransa'nın Afrika üzerindeki iyi niyetleri hakkında güven vermek isterken asla Afrikalıların eşit haklarda bir asimilasyon, eşitlerin federalizmi veya çıkarların kooperasyonu taleplerine karşılık vermemiş; Fransız ve Afrikalıların eşit ortaklığına dayanacak Fransız-Afrika Birliği (Franco-African Union) yerine Fransız üstünlüğünü ve ayrıcalıklı konumunu devam ettirecek Fransız Birliğini (French Union) destekleyen bir anayasal çerçeve önermiştir.¹⁷⁴

30 Ocak 1944'te, Brazzaville'in açılış konuşmasında "Fransız Afrika'sında, insanların bizim bayrağımız altında yaşadıkları tüm topraklarda, eğer insanlar kendi topraklarında yavaş yavaş kendi işlerini, idarelerini gerçekleştirebilecek seviyeye yükseltilmezlerse hiçbir ilerleme söz konusu olamaz"¹⁷⁵ diyen De Gaulle, Ağustos 1944'te Cezayir'i terk etmeden önce, kurtuluş savaşında kendisine ana üsluk yapmış olan Kuzey Afrika'da ve diğer tüm sömürgelelerde en küçük milliyetçi, bağımsızlık

¹⁷² Gilbert A.Sekgoma, a.g.b; Timothy M.Shaw and Sola Ojo, a.g.e; s.49.

¹⁷³ Frederick Cooper, *Decolonization and African Society The Labor Question in French and British Africa*, Great Britain, Cambridge University Press, 1996, p.178.

¹⁷⁴ Siba N.Grovogui, a.g.e; s.170.

¹⁷⁵ Discours du général De Gaulle à l'ouverture de la conférence, 30 Janvier 1944, <http://www.ina.fr/audio/PH510001562>, (e.t. 10.05.2015)

yanlısı hareketin bastırılması emrini vermiştir.¹⁷⁶ Nitekim 8 Mayıs 1945'te, konferanstan on beş ay sonra, Fransa, hâkimiyetinden hiçbir biçimde taviz vermeyeceğini, birliğinin ve devamlılığının sorgulanamayacağını göstermek istercesine, Cezayir Sétif'te çıkan ayaklanmayı çok kanlı bir biçimde bastırılmış, eş zamanlı olarak Suriye ve Lübnan'da bastırma faaliyetlerine girişmiş, 29 Mayıs'ta Şam'ı bombalamış, yine 1945'te Hinduçin'de bağımsızlık için çıkan ayaklanma De Gaulle'ün emriyle bastırılmış; Cezayir'de, Suriye ve Lübnan'da, Hinduçin'de binlerce insan ölmüştür. Fransa her ne kadar kabul etmekte zorlansa da daha 1945'te bu ayaklanmaları bastırmaya çalışırken dekolonizasyon sürecine çoktan girmiştir.

De Gaulle'ün politik kariyerinin en az bilinen, muhtemelen politik gizlemeye (*okültasyona*) tâbi tutulan dönemi, savaştan yeni çıkan kurtulmuş Fransa'nın geçici hükümet başkanlığını yaptığı Ağustos 1944 ile -geçiş dönemi için göreve geldiğini, geçişin tamamlandığını, Fransızların hayatının ve güvenliğinin sağlandığını, ülkenin artık alarm durumunda olmadığını söyleyerek görevden ayrıldığı-¹⁷⁷ Ocak 1946 arasındaki 17 aylık dönemdir. Onun Özgür Fransa'nın lideri olarak ülkeyi kurtardığı kahramanlık dönemi, 1946 sonrasında Fransız Halk Topluluğu'nu kurarak siyaset yaptığı dönem ve elbette yeniden kurtarıcı olarak gelip dekolonizasyon sorunlarını çözdüğü, Cezayir Savaşı'nı bitirdiği dönem hakkında sayısız kaynak mevcutken bu 17 aylık dönemini anlatan kaynak neredeyse yok denecek kadar azdır.¹⁷⁸

1944-1946 arasında yaşanan olaylar incelendiğinde ilginç bir şekilde De Gaulle adı çok sık geçmemektedir. IV. Cumhuriyet, Fransız Birliği gibi yeni oluşumların temelini onun attığını, ana hatları onun belirlediğini anlamak için; Sétif'te, Hinduçin'de, Suriye ve Lübnan'daki olayların bastırılmasında onun verdiği savaş emrini bulmak adına ayrıntılı bir okuma yapmak gerekmiştir. De Gaulle'ün isminin bu dönemle özdeşleştirilmemeye çalışılmasının, onun 1958 sonrasında 1944-46 arasında yapılanların tam tersini yapmak durumunda kalışı, **imparatorluk yüceltiliğinin** yerini **ulus-devlet övgüsünün** alışı, sömürgelerin elde tutuluşunun büyüklük ifadesi olmasından sömürgeleri özgürleştirmenin büyük özgürleştiricilik diye anılması ve sömürgeciliğin dışlanması gibi durumlarla yakından ilgisi vardır

¹⁷⁶ Marcel Reggui, *Les Massacres de Guelma*, Éditions La Découverte, Paris, 2006, s.9.

¹⁷⁷ Pierre Milza, a.g.e; s.246.

¹⁷⁸ A. W. DePorte, a.g.e; preface, s.vii.

denebilir. Gerçekten de Fransa 1944 sonrası yanlışlarını, kendisine büyük sıfatlar yükleyeceği, büyük bir kurtarıcı ve kahraman yapmak isteyeceği bir liderle düzeltmek istemiş ve De Gaulle'ün adının sömürgeciliğin devamı demek olan IV. Cumhuriyet, Fransız Birliği, Sétif katliamı ile anılmamasına dikkat edilmiştir. Zira o sömürgelerin büyük özgürleştiricisi, sömürgeciliği bitiren ve onu bitirerek demokrasinin ve evrensel insan haklarının kurucusu ve beşiği olan Fransa'ya bu imajını tekrar kazandıran, V. Cumhuriyeti kuran, ülkeyi çağıyla barıştıran büyük lider olarak anılacaktır.

b)Yeni Emperyal Uzlaşma: Fransız Birliği

Fransız dış politikasının önemli devamlılık hatlarından biri olan ve neredeyse 1870'ten beri devam eden, Fransa için dünyada ve Avrupa'da güç ve prestij sahibi olma, büyük güç olma anlamına gelen; Afrika'daki sömürgelerde Fransız hâkimiyetini koruma ve bunun için Afrika ile özel bir ilişki şekillendirme politikası II. Dünya Savaşı sonrasında, dünyadaki politik parametrelerdeki değişimin gücüne rağmen, güçlenerek ve sağlamlaşarak devam etmiştir.¹⁷⁹ Ancak Fransa bu hâkimiyetini artık eski **medenileştirici misyon söylemi** ve eski **egemenlik formu olarak imparatorluk** çatısı, ki imparatorluk 1945 sonrasında artık savaş ve el koyma anlamlarına gelmektedir, altında sürdüremeyeceğinin idrâkinde olarak hâkimiyet söyleminde ve egemenlik biçiminde döneme uygun değişiklik yapma çabasına girdi. Eskinin sömürge imparatorluğu'nu vaftiz ederek "Fransız Birliği" ne, medenileştirici misyonunu "özgürleştirici ve eşitleştirici misyonuna", sömürgeleri "denizaşırı topraklara" ve tebaa olan uyrukları "vatandaşa" dönüştürecek anayasal girişimleri yaptı. 27 Ekim 1946'da hem III. Cumhuriyeti IV. Cumhuriyetle hem de Fransız Birliği'ni kurarak İmparatorluğu Birlikle değiştiren; Fransa'nın iç ve dış politik reorganizasyonunu belirleyen; sömürgeleriyle arasındaki politik, ekonomik, sosyal ilişkileri düzenleyen 1946 Anayasa'sını yayınladı.

Hemen tüm Fransız politika yapımcılar açısından 1870'lerden itibaren olduğu gibi 1945'lerde de, imparatorluğa ve sömürgelere sahip olmak, bağımsız ve büyük güç olmakla eşitir. 1945'te dönemin önemli sömürge politikacılarından Marius Moutet

¹⁷⁹ David E.Gardinier, "The Historical Origins of Francophone Africa", John F.Clark ve David E.Gardinier (edt.), *Political Reform in Francophone Africa*, Boulder-Colorado, Westview Press, 1997, s.10-11-12.

“İmparatorluğu olmadan Fransa ancak dünyada küçük bir kanton olur” derken Paul Ramadier de sömürgeleri olmayan bir Fransa’nın başkalarına uydu olmaya mahkûm köle bir ülke olacağını söylemiştir.¹⁸⁰ 1945 sonrasında her sene artan bir şekilde sömürgeciliğin prestij kaybediyor oluşu, imparatorluktan ve sömürgelerden bahsetmenin küçültücü bir durum haline gelmesi, sömürgelerden yükselen hoşnutsuz sesler, daha fazla özgürlük talepleri ve tüm bunlara eklenen “great power”lığının sonu propagandasını yapan dış güçlere karşı büyüklüğünden asla taviz vermeye niyeti olmayan Fransa, 1946’da, imparatorluğun ve sömürgelerin adını değiştirerek ve daha büyük bir güç olduğu izlenimini verecek politik sembolizm örneği olarak, Georges Bidault’nun ifadesiye “Fransa’nın global güç olduğu imajını korumaya adanan” devasa bir bürokratik yapı şeklinde Fransız Birliği’ni kurdu. Birliğe yüklenen anlam imparatorluğa yüklenenden farklı ve az değildi. De Gaulle’ün, 15 Mayıs 1947’de Bordeaux’da yaptığı bir konuşmada söylediği gibi:

“ *Fransız Birliği’ni kaybetmek bizim bağımsızlığımızı kaybetmemize sebep olabilir. Onu korumak ve yaşatmak büyük kalmak yani özgür kalmak demektir.* ”¹⁸¹

Politikacılarca Brazzaville konferansında her türlü bağımsızlık ve otonomi düşüncesi dışlanarak, egemenliğin katı sınırları içerisinde ana çerçevesi belirlenen Fransa-sömürgeler ilişkisi ve genel sömürge politikası ile ilgili olarak, sonraki iki yıl boyunca, asimilasyon, asosiasyon, federasyon, entegrasyon ilkelerinden hangisinin temel alınabileceği tartışmaları yürütüldü. 1946 Anayasa’sının kabulü ve Fransız Birliği’nin kurulması ile ülkenin politik reorganizasyonunun biçimi netlik kazandı. Birliği kuran yeni Anayasa tüm ayrımcılıkların kaynağı olan “*code de l’indigénat*” denen yerli kanununu kaldırıyor; Birliğin tüm mensuplarına vatandaşlık hakkı veriyor; Birliği oluşturan bütün toprakların ekonomik ve sosyal olarak kalkınması için FIDES (*Fonds d’Investissements pour le Développement*) adıyla özel bir yardım fonu kuruyor; sömürgelerin Paris’teki hem Fransız ulusal meclisinde ve hem de yarısının Fransızlarca yarısının da sömürge temsilcilerince oluşturulacağı Birlik meclisinde ve sömürge topraklarda kurulacak olan yerel meclislerde politik temsilini öngörüyordu.

¹⁸⁰ René Girault ve Robert Frank, *La Puissance Française en Question (1945-1949)*, Paris, Publication de la Sorbonne, Série Internationale No: 37, Université Paris I, 1988, s.40.

¹⁸¹ A.g.e; s.41.

Tüm bu reformları gerçekleştirebilmek adına Fransa için, sömürgeler için, Fransız Birliği için ayrı ayrı yasal ve yönetsel organlardan oluşan ve onları büyük Birlik çatısı altında birleştirerek bütünü sağlamlaştırmayı, bağımsızlıktan ziyade sömürgeleri yeni anayasal prensipler ve kurumlar ile daha fazla metropole bağlayarak birliği sağlamayı amaçlayan devasa bir bürokratik yapı oluşturuldu. Bu yapı ile Fransa ve sömürgeleri ayrılmaz bir şekilde birleştirilmiş,¹⁸²sömürgeler cumhuriyetin ve siyasi hayatının ayrılmaz parçaları olmuşlardır.¹⁸³ Karar alıcıların; BM tarzı uluslararası kurumların ve diğer ülkelerin Fransa'nın içişlerine müdahil olmasını engellemek ve aynı zamanda kendi mevcudiyetlerinin kabulünü sağlayarak meşruiyetlerini pekiştirmek amacıyla sömürgelere daha fazla özgürlük, politik katılım ve kalkınma imkânı sunma çalışmaları, daha büyük çaplı bir asimilasyon çabasına dönüşmüştür.

Anayasa'nın en uzun bölümü olan VIII. Bölüm, Fransız Birliği'ne ayrılan ve Birliğin Anayasası sayılan bölümdü. Gerek önsözde ve gerekse Birlik ile ilgili maddelerde (60 ve 81. Maddeler) sömürge kelimesi tek bir yerde kullanılmadan Birliğin organizasyon yapısı ve temel prensipleri belirtilmiştir.¹⁸⁴ Buna göre Fransa devlet başkanının başkanlığında bir yüksek konsey ve bir birlik meclisinden oluşan Fransız Birliği'nin dört tamamlayıcı parçası vardır: 1) **Metropolitan Fransa** ve Cezayir'le birlikte en eski koloniler Martinique, Réunion, Guyane, Guadeloupe gibi Fransa'nın ayrılmaz parçası, adeta denizaşırı ili sayılan ve DOM (*départements d'outre-mer*) olarak ifade edilen **denizaşırı bölgeler** 2) TOM (*territoires d'outre-mer*) olarak ifade edilen **Denizaşırı topraklar** ki bunlar başta AOF ve AEF ülkeleri olmak üzere Madagascar, Comores, Yeni Kaledonya gibi adalar 3) **İlişkili topraklar** (*territoires associés*): BM onayı ile Fransız vesayeti altında bulunan Fransız Togo'su ve Fransız Kamerun'u 4) **İlişkili devletler** (*états associés*): himaye (*protectorat*) konumunda olan Fransız Hinduçin'i, Fas ve Tunus.¹⁸⁵

1946 Anayasası'nın önsözünde Fransız Birliği'ne Fransız Cumhuriyetinin tamamlayıcısı olarak yer verilmiş ve Birliğin dayandığı temel ilkeler şöyle anlatılmıştır:

¹⁸² Ergün Tuncalı, a.g.e; s.95.

¹⁸³ Türkkaya Ataöv, a.g.e; s.212.

¹⁸⁴ Hubert Deschamps, a.g.e; s.102.

¹⁸⁵ Muriel E.Chamberlain, *European Decolonisation in the Twentieth Century*, 1998, s.152.

“ Fransa denizaşırı halklarla birlikte, hiçbir ırk, din ayrımı olmaksızın eşit hak ve görevlerle bir Birlik kuruyor. Fransız Birliği karşılıklı olarak kendi medeniyetlerini geliştirmek, büyütmek ve güvenliklerini sağlamak için kaynaklarını ve çabalarını birleştiren, ortaya koyan uluslardan ve halklardan oluşur. Geleneksel misyonuna sadık olarak Fransa, halklara kendi işlerini demokratik biçimde idare etme ve kendi kendilerini yönetme özgürlüğünü kazandırmakla yükümlüdür. Keyfiyete dayalı sömürge sistemini dışarıda bırakarak Fransa herkese kamu görevine girmede, bireysel veya kolektif özgürlüklerin kullanılmasında eşitliği garanti eder.”¹⁸⁶

Anayasa'nın önsözündeki bu ifadeler ve Birliğin yapısını gösteren maddelere bakılacak olursa Fransa metropolün hâkimiyet şemsiyesi altında, otorite ve iktidarını imparatorluk topraklarının en ücra köşesine kadar yaymak istiyordu. Dönüşüm ve değişim yapmak kaçınılmazdı ancak bu asla herhangi bir bağımsızlık veya otonomi sunmak şeklinde olmayacak, ilerlemeci bir anlayışla ve ulusal parlamentonun onayı altında gerçekleşecekti.¹⁸⁷ Sömürgecilik tarihinin en başından beri teori (*de jure*) ve pratik (*de facto*) durumlar, eylem ile söylem arasındaki uçurum, nasıl farklı olmuşsa, ki daha önce buna iki yüzlü Janusluk durumu demiştik, 1946 Anayasası sonrası da bu durum değişmemiştir. Eşit hak ve ödevlerden bahsedilmiş ama uygulanmamıştır; vatandaşlık hakkı tüm Birlik mensuplarına tanınmış ancak politik ve idari haklar kısıtlanarak bu gerçek manada eşit bir vatandaşlık olmamış ve Fransa daha önce cumhuriyetin tanımını bozduğu gibi vatandaşlığın tanımını da bozmuştu.

Eşit hak ve ödevler ve eşit vatandaşlık tanımları gereği siyasi temsilde de eşitliği gerektirirdi. Oysa Fransa 1946'da tüm Birlik uyruklarına vatandaşlık hakkını verirken onları bir on yıl daha genel oy hakkından mahrum bırakarak gelecekteki tüm çatışmaların da temelini atmıştı. Artık denizaşırı toprak diye anılan eski sömürge bölgelerinde yaşayan, vatandaş statüsüne sahip olan eski sömürge halkı, yeni statüsüne rağmen yine kendisinin ve kendi bölgesinde yaşayan yerleşimci sivil statülü Fransızların ayrı ayrı temsil edildiği iki ayrı temsil sistemine mecbur bırakılmıştı. Bu temsil sistemi bin yerleşimci sivil Fransız'a bir temsilci hakkı tanıırken bir milyon yerli vatandaşa bir temsilci seçme hakkı tanıyarak temsilde demokrasi, adalet ve eşitlik kavramlarını yerle bir etmişti. Cumhuriyetin herkesi aynı

¹⁸⁶ Général Catroux, “L'Union Française, Son État, Ses Perspectives”, Politique Étrangère, Vol:18, No:4, 1953, s.233-266 ve bkz Xavier Yacono, a.g.e; s.64-65.

¹⁸⁷ Xavier Yacono, a.g.e; s.68.

kanunlara tâbi tutan rejimi, vatandaşlığın herkes için aynı hak ve görevleri içeren tanımı böylelikle bozulmuş oluyordu.¹⁸⁸

Sömürge yöneticisi Fransız bir baba ile Fransız Sudanlı (Mali) bir annenin çocuğu olarak sömürge idaresinde önemli roller alan ve tıpkı 1790'lardaki devrimin ve cumhuriyetçiliğin eşitlik ilkelerinin herkese uygulanmasını talep ederek Haïti Devrimi'ni gerçekleştiren Toussaint Louverture gibi 1945'lerde cumhuriyetçi geleneğin tüm sömürgelerde uygulanmasını ve genel bir demokratikleşmenin sağlanmasını savunan Gabriel d'Arboussier de yeni anayasal düzenlemelerin uygulamada hayat bulmaması sonucunda hayal kırıklığına uğramıştı. D'Arboussier "Ne yapacağımızı biliyoruz fakat Fransa Afrika'da halkın hayatını demokratikleştirmeye korkuyor...**Herşeyi sömürgeci sistemin devamını sağlayacak şekilde yapıyor**" derken aslında Fransa'nın **anayasal manevralarla** kendi devamlılığını sağlamaya çalıştığını, **anayasal ikiye bölme** yaptığını da ifade etmiş oluyordu. O'nun gibi durumun farkında olan ve oyalandıklarını anlayan pek çok Afrikalı da Fransa'nın demokrasiyi, karar alma mekanizmalarını araçsallaştırarak devre dışı bırakmasına, etkisiz hale getirmesine karşılık Afrikalılar arası dayanışma mekanizmaları oluşturmaya çalıştı.¹⁸⁹ Ancak hemen her Afrikalı birlik ve dayanışma organizasyonu, Afrika Birliği gibi, Afrika Demokratik Topluğu gibi, Fransızlar tarafından ya içlerinde farklı gruplaşmalar teşvik edilerek ya da içlerine Afrikalı olup da Fransa hesabına çalışan yöneticiler konarak, Félix Houphuet Boigny gibi, sabote edildi, etkin olmaları engellendi.

Fransa 1945 sonrasındaki iç ve dış şartların zorlaması ile imparatorluğunun yapısında reform yapma ihtiyacını yoğun bir biçimde hissetti ve bunun için bir takım yasal düzenlemelere girişti. Ancak kendisi de her bakımdan yıkılmış ve ihtiyaç içinde iken ne bu reformları gerçekleştirebilecek finansal kaynağa, ne politik iradeye ve ne de, en önemlisi, ideolojik eğilime sahipti.¹⁹⁰ Gerçekten de denizaşırı topraklarını ekonomik ve sosyal yönden kalkındırma amaçlı özel fon olarak FIDES'i kuran Fransa, kendi finans ihtiyacını karşılamak üzere, 1948'de ABD'nin para yardımı antlaşması olan Marshall Planı'nı imzalamak durumundaydı. İdeolojik olarak

¹⁸⁸ Siba N.Grovogui, a.g.e; s.177.

¹⁸⁹ A.g.e; s.175-176-177.

¹⁹⁰ A.g.e; s.172.

büyükliğini ve dolayısıyla özgürlüğünü denizaşırı topraklara sahip olmakta gören Fransız zihni altyapısı için bu topraklardan vazgeçme, bu topraklarda bağımsızlığa ve otonomiye yönelecek reformlar yapma düşünülemez bir şeydi.

BM antlaşması, 1945'te denizaşırı toprakları çok etkileyecek olan ulusların kendi kaderini tayin hakkından bahsettiğinde sömürge imparatorluğu sahiplerine bu durum çok da tuhaf görünmemişti zira sömürgelerinde herhangi bir ulus olduğunu dahi düşünmüyorlardı. Ayrıca bir ulus varsa bunu kim belirleyebilirdi? Kendi kaderini tayin hakkı ayrılma değil kendi işlerini idare edecek yönetimleri yine imparatorluk çatısı altında oluşturmak demektir.¹⁹¹ Milliyetçilik akımlarının, bağımsızlaşma isteklerinin tüm Asya ve Afrika'yı salladığı sırada Fransız yetkililer BM Genel Kurulunda, milliyetçiliğin artık modasının geçtiğini, bir ilerleme işareti olmadığını, yirminci yüzyılın ulusal ayrılma yüzyılı değil birbirine bağlanma yüzyılı olduğunu anlatıyorlardı.¹⁹² Başbakan Pierre Mendès France 1950'lerde denizaşırı topraklarıyla birlikte *Fransa'nın nüfus ve yüzölçümü açısından ABD ve SSCB ile boy ölçüşebilecek bir güç* olduğuyla övünürken onun içişleri bakanı olan François Mitterand da Afrika sömürgeleri sayesinde Fransa'nın *"Kongo'dan Ren'e kadar uzanan üçüncü ülke-kıta"* olduğunu söylüyordu.¹⁹³ Böyle bir fikriyat içindeki Fransızlar için Hindistan'ın 1948'deki bağımsızlığını İngiliz "dolaylı yönetimi" nin (*British indirect rule*) ün başarısızlığı olarak görmek ve Fransız bir gazetecinin dediği gibi "Fransız modelinin (*direct rule*) verecek dersleri vardı, alacak değil" diye düşünmek hiç zor olmadı.¹⁹⁴ Büyüklüğüne adeta tapan ve onu korumak için savaşmaya her daim hazır olan Fransa; 1946'da Hindüçin'de, 1947'de Madagaskar'da, 1954'te Cezayir'de çok uzun sürecek kanlı savaşlara girişmekten çekinmedi.

Bazı tarihçiler 1945-1962 arasında yapılanları "çöken imparatorlukta gurur" olarak ifade etmişlerdir.¹⁹⁵ Fransa çöküş karşısında duyduğu acıya karşı çökmüyorum, hâlâ büyüğüm demek için son kartını emperyal bir uzlaşma olarak tasarladığı Fransız Birliği üzerinden oynamış; kuğuların en güzel seslerini ölmeden az önce çıkarmalarına

¹⁹¹ Rupert Emerson, a.g.e; s.285-289.

¹⁹² A.g.e; s.362. (Fransız Başbakan Guy Mollet ve Christiane Pineau'nun 1957 BM konuşmalarına bakılabilir.)

¹⁹³ Jacques Frémeaux, a.g.b; Robert Aldrich, a.g.e; s.170.

¹⁹⁴ Todd Shepard, a.g.e; s.57.

¹⁹⁵ Berny Sèbe, a.g.b; s.45.

benzer şekilde Birliğini demokratik ve özgürlükçü bir çerçeve içinde sunarak ömrünü uzatmaya çalışmıştır. Sömürgelerinin desteğine, imparatorluğunun birlik ve bütünlüğüne en çok ihtiyaç duyduğu sırada bunu kaybetmeye başladığını gören Fransa, tüm işbirliği, ortaklık, federasyon, entegrasyon, otonomi, bağımsızlık ihtimallerini dışlayarak daha merkeziyetçi, daha hiyerarşik ve daha paternalistik politikalar uygulamış, sömürgeler ve imparatorluk demek olan Birliğine daha sıkı sarılmıştır. Birliğin özgürlük ve eşitlik temelinde değil de ayrıcalık ve üstünlüğün esas olduğu emperyal temelde korunması hususundaki hemen her çevrenin uzlaşısı; neredeyse 1870'ten beri sürekli bir eylem-söylem farklılığı içinde, tamamlayıcı parça yapılmak istenen ama asla iç daireye alınmayan sömürge halklarının büyük hoşnutsuzluğu; 1946'da imparatorlukta çağın gerekleri ve hadiselerin gidişatına uygun bir şekilde reform yapma fırsatının göz ardı edilerek, tüm özgürleşme isteklerine giden yolların kapatılması neticesinde neredeyse on yedi yıl sürecek cehennemî bir ayaklanma ve savaş ölümcül döngüsü de başlatılmıştır.

IV. BİR “DE GAULLE” TASAVVURU

“Kendi yolumda yürüyemezsem o yolu yıkarım.”¹ Charles de Gaulle

“Tüm hayatım boyunca belli bir Fransa düşüncesi kurdum...Gerçekte öyle olmasa da birinci sırada bir Fransa...Fransa'nın ancak ön sırada olduğunda gerçekten kendisi olduğuna inandım...Ölümcül tehlikenin acısı altındaki ülkemiz yüksek hedeflemeli ve dik durmalıdır...Fransa büyüklük olmadan Fransa olmaz.”² Charles de Gaulle

“Gerçekten büyük olmak, elinde büyük araçlarla hareket etmek, büyük imkânlarla sahip olmak demek değildir; fakat en küçük olanağı, aracı bile büyüklük için kullanabilmek, saman çöpünden büyük bir mücadele çıkarabilmek demektir.”³ Hamlet, Shakespeare

“İnsanlar tarihlerini kendileri yaparlar, ama onu serbestçe kendi seçtikleri parçaları bir araya getirerek değil, dolaysızca önlerinde buldukları, geçmişten devreden verili koşullarda yaparlar. Tüm göçüp gitmiş kuşakların oluşturduğu gelenek, yaşayanların beyinlerine bir kâbus gibi çöker. Kendilerini ve bir şeyleri altüst etmekle, şimdiye dek hiç olmamıştı var etmekle uğraşılıyor göründükleri esnada, tam da böylesi devrimci kriz dönemlerinde, endişe içinde geçmişten ruhları yardıma çağırır, onların adlarına, sloganlarına, kıyafetlerine sarılır, dünya tarihinin yeni sahnesinde bu eskilerde hürmet edilen kılıklara bürünür ve bu ödünç dille oynamaya çalışırlar.”⁴ Karl Marx

“Birleşik Devletler teknik ve pragmatik bir yaklaşım ile, kendi payına, analitik gerçekliğe sahiptir, fakat de Gaulle, geçmiş jenerasyonun Fransa tecrübesinin bilinci içinde tarihi gerçekliğe sıklıkla daha yakındır.”⁵ Henry Kissenger

20. yüzyıla, özellikle 1960'lara damgasını vurarak ulusal ve uluslararası mit, fenomen ve ikon haline gelen, 1965'te yetmiş beş yaşında uluslararası ortamın üzerinde en çok konuşulan kişisi; 1990'da yapılan bir ankete göre popülerliği

¹ Philip Gordon, *A Certain Idea of France: French Security Policy and Gaullist Legacy*, Princeton University Press, 1993, s.199.

² Charles de Gaulle, *Mémoires de Guerre, Tome I: L'appel, 1940-1942*, Paris, Plon, Giriş, 1954.

³ Shakespeare, *Hamlet*, Act 4, Scene 4. (Sabahattin Eyüboğlu çevirisine de bakılabilir: *Hamlet*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1965, s.147. Orjinali: “Rightly to be great is not to stir without great argument, but greatly to find quarrel in a straw when honor at the stake” tir. Ancak literatürde bu ifadelerden çok değişik yorumlar çıkarılmış, değişik kullanımlar söz konusu olmuştur. Yukarıda verdiğim de neticede bir yorumdur. De Gaulle de *Kılıcın Keskin Yüzü* kitabına bunu şu şekliyle koymuştur: “Büyük olmak, büyük bir mücadeleyle evli olmak demektir.”)

⁴ Karl Marx, *Louis Bonaparte'in On Sekiz Brumaire'i*, Çev. Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 3.Baskı, 2013, s.30.

⁵ Mario Del Pero, *The Eccentric Realist: Henry Kissenger and the Shaping of American Foreign Policy*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 2009, s.64.

Kennedy, Churchill ve Martin Luther King'in önünde,⁶ Mahatma Gandhi ve Che Guevara hattında savaş sonrası dönemin az sayıdaki global tarihi figürlerinden, politik liderlerinden biridir Charles de Gaulle. Fransa siyasi tarihinde olduğu kadar dünya siyasi tarihinde de hatırı sayılır bir yer edinmiş, derin izler bırakmış ve tarihin büyük adamları sayfasındaki yerini almıştır. Fransa içinde sağ kesimden sol kesime, muhafazakârlardan sosyalistlere kadar çok farklı görüşlerin beğenisini kazanırken ülke dışında da Fidel Castro'dan Yaser Arafat'a, Henry Kissenger'dan Stanley Hoffman'a, Kaddafi'den Bin Laden'e kadar geniş bir yelpazede ve farklı görüşlerdeki liderler, politika yapımcılar ona olan ilgilerini gizlememişlerdir. Filistin direnişinin sembolü sayılan Yaser Arafat, Filistin konusundaki bir toplantıda, De Gaulle'ün 1968'de kendisine gönderdiği ve onun özgürlük mücadelesinin ve direnişinin simgesi sayılan "Lorraine Haçını" (*Croix de Lorraine*) boynunda taşıdığını göstermekte tereddüt etmemiştir.

De Gaulle'ün 1952'de söylediği "***Tout le monde a été, est ou sera gaulliste***" (Herkes gaullist idi, gaullisttir veya gaullist olacaktır)⁷ sözünü doğrularcasına 2000'li yıllardan itibaren De Gaulle, başta özellikle Fransa'da olmak üzere, sıklıkla yeniden gündeme gelmekte; doğumunun, ölümünün, Fransa'yı kurtuluşunun, özgür Fransa'yı kurmasının yıldönümleri dolayısıyla sayısız konferanslar, sergiler düzenlenmekte, radyo televizyon programları ve yayınlar yapılmakta, Avrupa dışı bölgelerde üzerine adeta araştırma külliyatları oluşmaktadır. Fransız edebiyatçı François Mauriac'ın 1970'te dediği gibi: "***Quand de Gaulle ne sera plus là, il sera encore là***" (De Gaulle artık orada olmadığına da orada olacaktır).⁸

Ulusal ölçekte milliyetçi vatanseverliği yükselterek Fransızlara Fransız olmaları onurunu; uluslararası ölçekte tıpkı bir şehir devleti olan Kartaca'nın efsanevi generali Hannibal Barca'nın dönemin dünya imparatorluğu Roma'ya karşı özgürlük mücadelesinin sembolü olma onurunu Kartaca'ya kazandırması gibi, De Gaulle de 1945 sonrasında Roma'sına karşı verdiği özgürlük mücadelesi ile, her ne kadar Fransa ve Avrupa adına bir mücadele olsa da bu, dünyanın tüm ezilenlerinin gözünde

⁶ Chantal Morelle, *De Gaulle, le gaullisme et les gaullistes*, Paris, Armand Colin, 1998, s.5.

⁷ Sudhir Hazareesingh, *Why is de Gaulle Suddenly Back in Vogue?*, 2 Eylül 2010, <http://foreignpolicy.com/2010/09/02/charles-in-charge/>, (e.t.28.01.2016)

⁸ Michel Tauriac, *Vivre avec DE GAULLE-Les Derniers Témoins racontent l'homme*, Paris, Plon, 2008, kitap kapağındaki tanıtım yazısından.

Fransa'ya ulusal bağımsızlığın, özgürlüğün, boyun eğmemenin sembolü olma onurunu geri kazandırmıştır. Napolyon nasıl 19. yüzyılın büyük politik miti olmuşsa De Gaulle de 20. Yüzyılınki olmuştur.⁹ Fransa'nın 20. yüzyıldaki pygmalionudur.¹⁰ Sıradanlık çağına geçişteki son büyük adamdır. Beden Çağı'na geçişten önceki son Ruh Çağı'nın, Avrupa ruhu adına, son büyük temsilcisi olmuştur.¹¹ Çift kutuplu hegemonya karşısında Kıta Avrupası'nın ve Avrupa diplomasi geleneğinin son temsilcisidir. Fransız cumhurbaşkanlarından, De Gaulle muhalifi sosyalist Mitterand onun için **“General olarak De Gaulle, Napolyon'un önünde ve sadece Charlemagne'in arkasında ulusal kahramanlar panteonundaki yerini almıştır.”**¹² Mitterand her ne kadar onu general olarak konumlandırırsa da De Gaulle bugün Fransızlar için ulusal bir sembol olarak **Napolyon'un önüne geçmiş**, tarihten politikaya, ekonomiden güvenliğe hemen her alanda temel zorunlu referans kaynaklarından biri haline gelmiş görünmektedir. Onun yanında olmak adeta Fransa'nın yanında olmak, Fransa için var olmak demektir.¹³

Hakkında sayısız araştırmalar yapılan, kitaplar yazılan; ulusal planda her türlü menfaatin, tarafgirliğin ve ideolojinin üstünde, sadece Fransa adına ve yararına yaptıkları nedeniyle geçmiş ve gelecek için referans olarak gösterilen; uluslararası planda, soğuk savaş ortamının güç odaklı, hiyerarşiye dayanan hegemonik yapılanması karşısında uyguladığı korkusuz ve meydan okuyan cesur politikalar, karakterli ve ilkeli bir çerçeve çizen devlet adamlığı nedeniyle dünya çapında bir ilham kaynağı ve rehber olarak görülen; 1960'lardaki dekolonizasyona liderlik etmesi dolayısıyla, dekolonizasyon sonrası Afrika'da kurulan yeni sömürgeci yapıya aldırış etmeksizin, büyük özgürleştirici olarak lanse edilen De Gaulle ile ilgili yapılacak her çalışma kendi içinde eksiklikler taşıyacaktır. Bu boyutta, **ulusal mit olmaktan global ikon olmaya** geçen tarihi ve politik bir figürü, bir miti incelemek zordur.

⁹ Régis Debray, *Charles de Gaulle Futurist of the Nation*, New York, Verso, 1994, s.3.

¹⁰ Pygmalion burada yunan mitolojisindeki Pygmalion'dan esinlenerek bir şeyi, bir kişiyi, bir ülkeyi yeni baştan, temelden var eden, kuran, oluşturan kişi anlamında. Kurucu.

¹¹ Teoman Duralı'nın “Sorun Çağının Anatomisi” adlı kitabında çağın artık ruhu yok (*Geist der Zeit*), sadece çağın bedeni var (*Körper der Zeit*) ifadesine atıfla de Gaulle'ün Avrupa ruhunun liberal materyalizme boyun eğmesi karşısındaki mücadelesi, onun ruh çağının son adamlarından biri olduğunu anımsatmaktadır.

¹² Daniel J. Mahoney, *De Gaulle: Statesmanship, Grandeur, and Modern Democracy*, New Jersey, Transaction Publishers, 2000, s.1.

¹³ Chantal Morelle, a.g.e; s.6.

Üzerine çok fazla sıfat yerleştirilmiş ve böylece de aslında mit haline getirilmiş, ulusal ve global alanda “mistik” manalar taşıyan idealizm temsilcisi büyük politikalar uygulamış ve böylelikle örnek alınmış ve gösterilmiş olan De Gaulle ölçeğinde bir politikacı elbette ki büyüklüğü kadar da karmaşık ve ikircikli bir figür olarak karşımızda durmaktadır. Öyle ikircikli politikalar uygulamıştır ki bunlar iyi midir kötü müdür veya kimin için iyi ve kimin için kötüdür, realist midir idealist midir, anakronik midir modern midir tarzındaki anlama çabalarını zorlaştırmış ve onun tarihi ve politik kişiliğini değişik yaklaşımlarla değişik açılardan incelemeyi zorunlu kılmıştır. Bugünün dünyasından genel olarak De Gaulle’e ve politikalarına bakıldığında gerek ulusal gerek uluslararası anlamda olumlu bir imajla karşılaşılır. Onunla ilgili onun tarafında veya onun karşısında olan pek çok çalışma, fikir beyan edenlerin fikirleri genellikle olumlu yönü ağır basan sonuçlar sunsa da “*âyinesi iştir kişinin lafa bakılmaz*” kaidesi gereğince onun uyguladığı politikalara ve bunların mistik çerçevesi dışındaki temel motivasyonuna dikkatlice bakmak; bunları tarihi, politik ve sistemik çerçevede geniş açıdan incelemek onu ve politikalarının gerçek boyutlarını anlamak için kaçınılmazdır ki çalışma boyunca yapmaya çalışacağımız da budur.

A) KURUCU BABA (*PÈRE FONDATEUR*) OLARAK DE GAULLE VE ÜSLUBU

Charles de Gaulle, Alman işgaline uğrayarak teslimiyet antlaşması imzalayan Vichy Fransa’sı karşısında, 18 Haziran 1940’ta Londra’dan ulusal ödevi başlatan kurtuluş mücadelesi çağrısını yaptığında, bu çağrının De Gaulle mitinin kurucusu ve kilit taşı olacağını düşündü mü bilinmez ancak bu tarihle görevden ayrıldığı 1969 arasındaki 29 boyunca, özellikle 1958-1969 arasında resmi yetkili olarak, Fransa adına gerçekleştirdiği büyük işler dolayısıyla, ülke için pek çok şeyin sembolü olarak mitleştiği, ulusal bir fenomen ve ikon haline geldiği açık bir gerçektir. Gerçekten de General tüm yaptıklarıyla birlikte Fransızlar için, başta “*18 Haziran Çağrısının Adamı*” olmak üzere “*Le Grand Charles*”, “*Kurucu Baba*”, “*Çare Adam*”, “*Bilge*”, “*Son Büyük Fransız*”, “*Büyük Kaptan*”, “*Kurtarıcı*” olmuştur. Ülkesinin felaketin eşiğinde olduğu olağanüstü dönemlerde, tıpkı Jean d’Arc, XIV. Louis ve

Clemenceau'nun yeniden doğarak (reenkarne olarak) cisimleşmiş hali gibi,¹⁴ ülkesine ve ideallerine olan bağlılığını güçlü ve etkili politik liderliğe dönüştürmüş; Fransızlara en kara günlerinde umut etmek için sebep olmuş, umut hakkı sunmuştur. Fransız tarihinde, olağanüstü dönemlerde ülkeyi felakete sürüklenmekten kurtararak mit haline gelen, özellikle ikonlaştırılan liderlere yüz yılda, iki yüz yılda bir rastlansa da De Gaulle, benzeri pek görülmemiş bir biçimde, Fransa'yı iki defa kurtaran lider olarak tarihe geçmiştir. Birincisinde 1944'te Nazi işgalinden, ikincisinde 1958'de bir iç savaş tehlikesi yaratan kendi iç çekişmelerinden kurtaran; politik bir restorasyon ve reorganizasyon çerçevesinde imparatorluk ilişkilerini çağın gereklerine göre işbirliği (kooperasyon) ilişkilerine dönüştüren, V. Cumhuriyet'i kurarak cumhuriyeti uygulanabilir bir forma sokan ve Fransa'nın siyasi yapısında kalıcı değişiklikler yaparak tarihe damgasını vuran efsane lider, sıradışı karakter General Charles de Gaulle, uyguladığı politikalar, siyaset hayatında yerleştirmeye çalıştığı ilkelerle sadece Fransa tarihinde değil dünya tarihinde de derin izler bırakan bir lider olmuştur. Onun uyguladığı politikalar Fransa'nın yönünü belirlediği gibi, Soğuk Savaş döneminin dünya politikalarını ve politikacılarını da etkilemiş, Avrupa siyasetine yeni bir yön vermiştir.

Yaşanan yıkıcı etkili Dünya savaşları, değişen uluslararası paradigmanın devletleri zorunlu tercihe zorlamaları, 1789 Fransız Devrimi'nin ateşlediği kavgalar ve bu kavgalar sebebiyle neredeyse yüz yetmiş yıldır devam eden bölünmüşlük, çeşitli cumhuriyet formları altında dahi durulmayan siyasi çekişme ve anlaşmazlıklar, partiler hegemonyasından kaynaklanan sürekli bir istikrarsızlık gibi büyük sorunlara, tüm bu sorunların nedeni olarak gördüğü siyasi sistemi ve anayasayı değiştirerek çözüm bulmak isteyen De Gaulle, Fransa siyasi sistemini günün ve gelişmelerin şartlarına uyarlayarak daha sağlam bir temel üzerine oturtmuş, bölünmüşlüğü sona erdirmiş; iç ve dış siyasette yerleştirdiği ilkeler ile demokrasi ve cumhuriyeti kurumsallaştırırken, Fransızların I. ve II. Dünya Savaşları sonrası aşınmış ulusal gurularını, kültür ve kimliklerini de restore etmiştir. Öyle ki daha 1959'da Amerikan Time dergisi tarafından yılın adamı seçilen De Gaulle için dergi 18 Haziran

¹⁴ Hakkı Acar, "Fransa'nın de Gaulle'ü Amerika'nın Şişman Tavuğu", *Çelimli Çalım*, Sayı 8, Ocak 2015, s.14. (Churchill'e " Ben Jean d'Arc'ın yeniden vücut bulmuş haliyim!" diyen de Gaulle'e Churchill "ikincisini yakmalıydım" diye cevap verecektir.)

Çağrısına ve Özgür Fransa liderliğine atıfla “ *Fransızlara onurlarını geri verdi. Hitler kuşatmasının yarattığı ezilme, aşağılanma ve kendini küçük görme kirli havasını temizledi*” ifadelerini kullanmıştır.¹⁵ De Gaulle Napolyon geleneğinden gelen “*Büyük Fransa*”yı yeniden inşa etme girişimlerini inanılmaz boyutlara taşımıştır.¹⁶

1) Hayatı

Charles André Joseph Pierre-Marie de Gaulle (1890-1970). General, devlet adamı, politikacı, yazar, askeri teorisyen, tarih felsefecisidir. II. Dünya Savaşı’nda Fransa’nın Nazilerce işgaline karşı başlatılan direnişinin lideri, Özgür Fransa’nın ve V.Cumhuriyet’in kurucusu, İmparatorluğun dekolonizatörü, dönüştürücüsü, 1958-1969 arası 11 yıllık cumhurbaşkanı. Fransız tarihine yirminci yüzyılda damgasını vuran devlet adamı, büyük politik miti. De Gaulle’ün hayatına üç dönem olarak bakabiliriz: Çocukluk ve gençlik dönemi, Askerlik dönemi, Siyasi dönem.

a) Çocukluk ve Gençlik Yılları (1890-1908)

22 Kasım 1890’da, Paris’te oturan Katolik, koyu milliyetçi bir ailenin ferdi olarak yazlık evlerinin bulunduğu Lille’de, tam ismi ile Charles André Joseph Pierre- Marie de Gaulle dünyaya geldi. Beş çocuklu (dört erkek bir kız) bir ailenin ikinci çocuğuydu. Anneanesi yazar, dedesi tarihçi, babası Fransız literatürü ve felsefe profesörü idi. Geleneklerine, dinlerine, Papa’nın gösterdiği sınırlar içinde cumhuriyete bağlı bir aile ortamı içinde büyüdü. Tarihe, Fransa’nın geçmişteki başarılarına tutku derecesinde bağlı olan ve bu bağlılığını çocuklarına geçirmeyi görev sayan, geçmiş yenilgilerin acısını yüreğinde hisseden ve çocuklarına da hissettiren bir babanın eğitiminden geçti. Çok küçük yaşta Fransız tarihi, Avrupa tarihi okumalarıyla bir Fransa ve vatan fikri kazanmıştır. Babası sayesinde çok erken yaşta Chateaubriand, Schopenhauer, Montaigne gibi büyük yazarları; Péguy, Barres, Michelet gibi Fransız milliyetçiliğinin ve vatan sevgisinin, üstünlüğünün mimarlarını keşfederek, skolastik sağlam bir temel oluşturmuştur ki bu temel onun ilerideki

¹⁵ *Time Magazine*, 05.01.1959’da Vol.LXXIII No.1 sayısının kapağına, ünlü Fransız ressam Bernard Buffet’ nin yaptığı De Gaulle portresini yerleştirmiş ve yılın adamı DE GAULLE başlığını atmıştı, <http://content.time.com/time/magazine/0,9263,7601590105,00.htm>, (e.t.29.01.2015)

¹⁶ Adnan Özdemir, *Fransız Toplumunun Türkiye’ye Hayır Demesinin Nedenleri*, 28 Ekim 2008, www.usak.org.tr/makale.asp?id=150 (Erişim Tarihi 23 Nisan 2013), s.1-2.

“karakter adamı” kimliğini; Fransa, devlet ve ulus hakkındaki fikirlerini; edebiyat ve yazma konusundaki tutkusunu da belirleyecektir.¹⁷

b) Askerlik Yılları (1908-1944)

I.Dünya Savaşı Dönemi: 1908’de, 221 kişi arasında 119. olarak girdiği Saint Cyr askeri okulunu 1912’de, “Geleceğin Mareşali” derecesi ile 13. olarak bitiren De Gaulle, 1914’te hayran olduğu ve kendisi için: “mesleğini tutkuyla seven, çok zeki, geleceğe dair iyi umutları olan bir asker” tanımlaması yapan, Albay Philippe Pétain’in alayına katıldı.¹⁸ Askerlikle ilgili konularda çok araştırmalar ve okumalar yapan, stratejiler geliştiren De Gaulle arkadaşlarına Alman ordusu üzerine konferanslar verdi, I. Dünya Savaşı sırasında çeşitli cephelerde görev yaptı, üç kez yaralandı ve en son Verdun cephesinde, 1916’da yaralanarak Almanlara esir düştü. Beş başarısız kaçma girişiminin ardından, 32 aylık bir esaretten sonra, 1918 ateşkesi ile serbest kaldı. Esir olarak bulunduğu dönemdeki arkadaşlarından biri, geleceğin Sovyet mareşali Toukhachevski olmuştu ki birlikte mekanize zırhlı birlik teorilerini tartışmışlardı. Gerek bu tartışmalar gerekse Alman esaretinde iken gözlemlendiği Almanların mekanize üstünlükleri, ki tankları ana silah olarak kullanan ilk ülke olacaktır Almanya, De Gaulle’ün savunma sistemi ve ordu anlayışında önemli değişikliklere yol açmıştır.¹⁹

İki Savaş Arası Dönem: Esaret döneminden sonra Paris’e dönen De Gaulle çeşitli madalyalarla ödüllendirildi. 1919-1921 arasında gönüllü olarak, Polonya piyade birliklerini Sovyet ordularına karşı eğitti. 1921-1940 arası dönemde askeri teoriler, Fransız savunma sistemi üzerine çalışan, askeri okullarda ders veren²⁰ ve 1937’de Albay olana kadar, bu alanlarda ciddi eserler yazan De Gaulle, geleneksel savunma zihniyetini eleştirince, çok değer verdiği general Pétain başta olmak üzere ordunun ileri gelenleri ile arası açılmıştır. “Savunmada kalmak Fransız karakterine aykırıdır” diyen Chateaubriand gibi, Maginot Hattı fikrini ortaya çıkarıp besleyen savunmacı psikolojinin, ülkeyi bozguna uğratacağı öngörüsünde bulunmuştur. Mekanize ve

¹⁷ *Charles De Gaulle Collection, Génies et Réalités*, Paris, Librairie Hachette, 1973, s.33-34.

¹⁸ Charles de Gaulle, www.histoiredumonde.net/Charles-de-Gaulle,1696.html, (Erişim Tarihi 10 Nisan 2013), s.3.

¹⁹ Philip Thody, *The Fifth Republic, Presidents&Politics&Personalities*, London, Routledge, 1998, s.15-16.

²⁰ www.charles-de-gaulle.org/pages/l-homme/accueil/biographie.php, (e.t.10.04.2013)

zırhlı birliklerden oluşacak modern bir ordunun kurulması elzemdir, şayet böyle bir ordu kurulmazsa mağlubiyet kaçınılmazdır. De Gaulle'ün daha sonraki siyasi öngörülerini gibi bu öngörüsü de doğru çıkacaktır. 1940'a kadar yazdığı eserlerde hep bu noktalara değinmiştir. 1932'de zırhlı birliklerin önemini, savunmacı atak gerekliliğini anlattığı “*Kılıcın Keskin Yüzü*” nü, 1934'te mekanik savaşla ilgili klasik bir esere dönüşen, savaş ile ilgili en isabetli öngörülerin yazıldığı “*Profesyonel Orduya Doğru*” yu, 1938'de Pétain ile arasının açılmasına sebep olan “*Fransa ve Ordusu*” nu yazmış ancak ülkesinde, uyarıları, eserleri pek ciddiye alınmamıştır ki savaşın sonuçları da bunu göstermiştir.²¹ Güçlü ordu, güçlü devlet inancı ile yetişen ve orduyu her şeyin üstünde gören bir anlayışa sahip olan De Gaulle'ün “*Savaş Anıları*” (*Mémoires de Guerre*) kitabında belirttiği gibi “*on dört asırdan beri askeri güç Fransa'nın ikinci doğasıdır*” ve bu doğa zayıflarsa Fransa kaybedecektir.

1940-1945 II. Dünya Savaşı ve Özgür Fransa Mücadelesi: Almanlarla süren çatışmaların seyrinin kötüleşmesi üzerine Başbakan Paul Reynaud De Gaulle'ü savunma bakanlığı sekreterliğine getirip onu Britanya ile koordinasyonu sağlama göreviyle acil olarak Londra'ya gönderdi. Ağırlaşan şartlar sonucu Reynaud'nun istifası, Pétain'in başbakan olması ve Pétain hükümetinin çok ağır şartlarla, Almanlarla ateşkes imzalaması üzerine De Gaulle bu ateşkesi kabul etmeyerek Londra'da, Churchill'in de desteği ile, Özgür Fransa Kuvvetleri'ni kurarak “**direnişi**” (*résistance*) başlattı.²²

De Gaulle 18 Haziran 1940'ta Londra'daki BBC radyolarından Fransız halkını, kendisi ile birlikte direnişe çağıran meşhur konuşmasını yaptı, öyle ki hayatı boyunca “**18 Haziran çağrısının adamı**” lakabını almış; bu çağrı onu adeta Fransa'nın özgürlük mücadelesinin sembolü ve teslimiyete karşı direnişi temsil eden ulusal miti haline getirmiş; etrafında mistik bir havanın oluşmasını ve Fransızların onun etrafında toplanmasını kolaylaştırmıştır. Bağımsızlık mücadelesini başlattığı bu meşhur konuşmasında şeref, sağduyu ve yurdun yüksek yararları gereği pek çok Fransız'ın teslim olmayı kabul etmediğini, Fransız Hükümeti'nin de teslim olmaya hakkı olmadığını, savaşın, tek bir çarpışmanın belirleyeceği bir savaş değil bir dünya

²¹ Charles de Gaulle, www.histoiredumonde.net/Charles-de-Gaulle.1696.html, (Erişim Tarihi 10 Nisan 2013), s.4-5.

²² www.originallifemagazines.com/LIFE-Magazine-july-28-1941-P1250.aspx, s.72-82, (Erişim Tarihi 10 Nisan 2013).

savaşı olduğunu söylemiş ve tüm Fransızları “*Ulusal ödevi başlatıyorum. Tek amacım Fransa’nın büyüklüğü ve özgürlüğüdür. Yaşasın Fransa*” diyerek kendi etrafında direnişe çağırmıştır. 4 Temmuz’da Fransa’daki Vichy Hükümeti onu önce gıyabında on yıl hapse sonra vatana ihanetten idam cezasına mahkûm etmiş, De Gaulle Özgür Fransa Kuvvetleri ile 24 Eylül 1941’de Özgür Fransa’yı kurmuş, bayrağına simge olarak çift çaprazlı Lorraine Haçı simgesi konmuştur. 1942’den itibaren artık Pétain’e (Vichy Hükümeti) karşı *Fransa’nın yeniden doğuşunun simgesi* olmuştur.²³ 1943’te karargâhını Londra’dan Cezayir’e taşımış ve Özgür Fransa Kuvvetleri, müttefikleri ABD ve İngiltere’nin ortaklaşa gerçekleştirdikleri 1944 Normandiya Çıkartması’nın yardımı ile Fransa’ya hâkim olmuştur. Vichy Hükümeti reddedilerek, De Gaulle başkanlığında, partiler üstü, Ulusal Birlik Hükümeti kurulmuştur.

c) Siyaset Yılları (1944-1953)

1944-1946 arasında De Gaulle liderliğindeki Ulusal Birlik Hükümeti’nin belirlediği esaslar üzerinde, savaştan enkaz halinde çıkan Fransa’nın restorasyonu politikaları çerçevesinde III. Cumhuriyet IV. ile değiştirilmiş; Fransa’nın içeride ve dışarıda izleyeceği siyasetin ana hatları, büyüklüğün ve bağımsızlığın olmazsa olmazı olarak görülen imparatorluğun politik reorganizasyonu içinde belirlenmiştir. IV. Cumhuriyet’in Fransız Birliği çatısı altında toplanan sömürgelerinde hâkimiyetin devamını sağlayacak yöndeki düzenlemeler yapılması; dış politikada özelde Fransa’nın genelde ise Avrupa kıtasının denge ve uyum politikalarına dönüş yollarının arandığı bir politika izlenmesi, ki ancak bu yollarla Fransa eski büyük güç konumuna dönebilecektir, daha sonraki yıllarda her ne kadar De Gaulle’den ve düşüncelerinden muaf tutulsa da temelde ondan bağımsız değildir. IV. Cumhuriyet’in kuruluş çalışmalarının ilk aşamasından itibaren De Gaulle onun kuruluşunu yönetmiştir ve herkesten fazla onun “ebe”sidir.²⁴ Ancak 1944-1946 arası dönemde dış politikanın ana hatlarını, anayasanın genel çerçevesini belirleyebilmişse de, iç politikanın ana hatlarını belirleyebilecek, sistem değişikliğine gidebilecek konuma sahip değildir. Arkasında sistem değişikliği konusunda, netleşen bir devlet iradesi

²³ www.charles-de-gaulle.org/pages/l-homme/accueil/biographie/1940-1944-la-france-libre-et-la-france-combattante.php, (Erişim Tarihi 14 Nisan 2013).

²⁴ David Thomson, “A Revolutionary Jacobin”, F.Roy Willis (ed.), *DE GAULLE Anachronism, Realist or Prophet?*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1967, s.24.

söz konusu değildir ve ortam da buna hiç müsait değildir. Zira Fransızlar *bir şeyi ya kökten değiştirmeyi ya da ona körü körüne bağlı kalmayı* seçerlerdi. Askeri kökenli olması ve geçiş dönemi için gelmesi gibi sebeplerle kendisinin demokratik olarak görülmediğinden barındırılmayacağını anladığını belirten De Gaulle, temel çerçeveyi belirlese de, anayasada istediği şekilde değişiklikler yapabilme imkânına da sahip olmamıştır. Kendi yazdığı “*Umut Anıları*” adlı kitapta bu durumu şöyle ifade etmiştir:

*“...siyasi partiler rejiminin kötülüklerini tezgâhlarına, onları korumaksızın ve bu oyunun figüranı olmaksızın seyirci kalmalıydım. Sonunda gidecektim, ama dokunulmamış ve yıpranmamış olarak. Böylece zamanı geldiğinde ortaya koyduğumla olsun, kişiliğimle olsun, yeniden başvurulacak kurtarıcı olacaktım.”*²⁵

Ulusal Birlik Hükümeti döneminde, ülke kurtarılmış, sosyal ve ekonomik reformlar başlatılmış, demokratik serbest seçimler yapılmış, kadınlara seçme hakkı verilmiş, Atom Enerjisi Kurumu kurulmuştur. De Gaulle, güçlü bir orduya dayanan güçlü bir devlet, güçlü bir devlet için güçlü bir yürütmenin yaşayabileceği bir sistemin gerektiğini, IV. Cumhuriyet’in mevcut anayasası ile bunun mümkün olamayacağını görmüştü ve bu nedenlerle mevcut partilerle sürtüşmeler başlamıştı. Yeni anayasal çerçeve için “*şahsen ben görüyorum ve inanıyorum ki, böyle bir anayasal çerçeve içinde ne içinde yaşadığımız ülkenin ihtiyaçlarına bir cevap bulabiliriz ne de içinde yaşadığımız devrin sayısız, karmaşık, hızlı ve çok şiddetli sorunlarına*”²⁶ diyerek, istediği reformları mevcut sistem ve mevcut ilişkiler ağı içinde gerçekleştiremeyeceğini anlayınca, 1946’da istifa etti, veya bir şekilde istifa etmeye zorlandı. Ayrılırken sitem eder gibi ve devleti temsil eder nitelikte, siyasilere söylediği hem tehdit hem azar içeren çok sert sözler oldukça cesur ve manidardı:

*“Biz cumhuriyeti yeniden kurmaya başlamıştık. Siz de öyle yapmaya devam edeceksiniz...Bunu nasıl yaparsanız yapınız ancak eğer politik tarihimizin geçmiş elli yılını ve özellikle de 1940’ta neler olduğunu hesaba katmazsanız; eğer yönetsel otorite, şeref ve sorumluluk konusundaki mutlak zorunlulukları yerine getirmezseniz, er ya da geç girdiğiniz yoldan korkunç pişmanlık duyacak duruma düşersiniz...”*²⁷

²⁵ Charles de Gaulle, *Umut Anıları-1958-1962 (Le Renouveau)*, Çev. Ali Sirmen, İstanbul, Sinan Yayınları, 1971, s.12.

²⁶ H.Stuart Hughes, “A French Form of Fascism”, F.Roy Willis (edt.), a.g.e; s.40.

²⁷ A.g.e; A.g.b; s.40.

De Gaulle'ün dediği gibi, mevcut düzenle ve anlayışla bir istikrar sağlanamamış,1946-1958 arasındaki on iki yıl boyunca 24 hükümet görev yapmıştır.²⁸ 1951'e kadar sol kanat koalisyonları, 1951-58 arası sağ kanat koalisyonları başa gelmiş, Fransa De Gaulle'ün tek başına iktidara geleceği 1958' yılına kadar tam bir siyasal istikrarsızlık içine girmiştir.²⁹ Eisenhower'ın deyişiyle: “Fransa, on iki yıl boyunca, neredeyse kesintisiz ahlaki, siyasi ve askeri bozulma göstermiştir.”³⁰

Çocukluğunda Fransa'yı tüm bozgunlarından, yenilgilerinden ve zayıflıklarından kurtarma oyunları oynayan, Fransa'nın kaderini kendi kaderiyle özdeşleştiren, 1940'tan beri bir “*l'homme du destin*” yani “*yazgı adamı*” olan ve kendisini her şeyden önce bir asker olarak tanımlayan De Gaulle³¹, daha 1940'taki BBC radyolarından yaptığı direniş çağrısında ana amaç olarak belirlediği, Fransa'nın özgürlüğü ve büyüklüğünü, mevcut parlamenter kaos sistemi ile gerçekleştiremeyeceğini, ülke içindeki tüm sorunlar güçlü bir yürütme sistemi ile çözülmekçe, büyüklüğün olamayacağını biliyordu. Güçlü ordu, güçlü devlet anlayışını, büyüklüğü ve ihtişamı savunan monarşi tarihçisi Jacques Bainville hayranıydı. Napolyon gibi “Büyük Fransa”yı inşa etme hedefinde en önemli nokta birliğin sağlanması olacaktı. Bu nedenle 1946'daki istifasından sonra, siyasi sitemde değişiklik yapabilme umudu ile partiler ve ideolojiler üstü bir anlayışla, Fransız Halk Topluluğu'nu (RPF-Rassemblement du Peuple Français) kurdu. Konferanslar, mitingler, 1951 seçimlerinde görece başarı, 1953 seçimlerinde görece kayıplar neticesinde, 1953'te siyasetten bir daha ayrılmayı seçti. “*Savaş Anıları*” (*Mémoires de Guerre*) kitabını yazmak için, Colombey-Les-Deux-Eglises'deki dinlenme evine çekildi.³² Nitekim 1954-1959 arası dönemde bu anılarını üç cilt olarak (Çağrı, Birlik, Kurtuluş) yayımlayabildi.³³

²⁸ Scott W.Haine, *History of France*, Westport, CT, USA, Greenwood Publishing Group, 2000, s.174.

²⁹ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara, İmge Kitabevi, 2013, 22.Baskı, s.247.

³⁰ John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş*, çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul, YKY, 2008,s.125.

³¹ *Charles De Gaulle Collection, Génies et Réalités*, Séquence 1, “Un Officier non Conformiste”, Paris, Librairie Hachette,1973.

³² Colombey-les-Deux-Eglises, Fransa'nın büyük doğu olarak da anılan kuzeydoğusunda Alsace Lorraine bölgesinde yer alan, de Gaulle'ün sağlığında istirahat mekâmı olarak kullandığı, oraya olan sevgisinden dolayı mezarının da orada olmasını istediği yeşili ve ağacı bol bir kasabadır.

³³ www.charles-de-gaulle.org/pages/l-homme/accueil/biographie/1946-1953-le-rassemblement-du-peuple-francais.php, (e.t.10.04.2013) Mémoires de Guerre'in I. cildi 1954'te yayınlanan: *L'Appel*,

De Gaulle için 1953-1958 arası bu dönem, özellikle “*büyük suskun*” olduğu 1955-1958 dönemi bir “çölü geçiş” (*traversée du désert*)³⁴ dönemiydi. Aslında onun çölü geçişi 1946 istifasıyla başlamıştı. İstifasının hemen ardından geri çağırılacağına yürekten inanan General birdenbire kendini yalnız kalmış bulmuş, 1946 anayasası çalışmalarına karşı alternatif bir anayasa projesini hatırlatacak şekilde, 1946 Haziranında meşhur Bayeux konuşmasını yapmış ve ardından, etrafındaki sadık adamlarının karşı çıkmasına da aldırmayarak, 1947’de RPF’yi (*Rassamblément du Peuple Français*) kurmuştu. Aslında RPF’yi partiler üstü bir tasarımla kurmakla 18 Haziran çağrısından sonraki, kendini ulusal otorite ve ulusal baba figürü kılacak, kendi efsanesini hazırlayacak en önemli adımını atmış olmuştur. De Gaulle 1958-1969 arası dönemde askerlikten gerçek mânada ve demokratik meşruiyet görüntüsü altında politikaya geri dönerek veya döndürülerek Fransa’yı dönüştürme yetki ve imkânlarıyla donatılmıştır.

2) Karakteri, İlkeleri ve Üslubu

Tarihi dönüşüm ve değişim dönemlerinde yeni düzenin üzerine kurulduğu paradigma, her şeyi ve herkesi kendisine göre dönüştürmeye ve kendisine uyum sağlamaya zorlar. Değişim kaçınılmazdır. 1945 ve sonrası dönem paradigmanın değiştiği, her şeyin önüne geçen böyle bir dönüşüm dönemidir. Fransa değişimin temel sebeplerini anlamada ve boyutlarının büyüklüğünü görmede güçlük çekmiş; olan bitene yanlış teşhis koymuş ve bu nedenle kendi yeniden yapılanmasını şartların zorlayıcılığının kendisini dayatacağı ana kadar geciktirmiştir. Bu geciktirme 1958’e kadar devam etmiş, 1958’de Fransa’nın yeni düzenin gereklerine göre yapılandırılmasını gerçekleştirmek amacıyla, “çare adam” olarak görülen De Gaulle göreve getirilmiştir.

1940-1942, II. cildi 1956’da yayınlanan: *L’Unité, 1942-1944*, III. cildi 1959’da yayınlanan: *Le Salut, 1944-1946* oldu.

³⁴ “Çölü geçiş” ifadesi genellikle Yahudilerin Hz.Musa ile birlikte Mısır’dan zorunlu göçe tâbi tutulmalarından sonra, refaha kavuşmadan önce, Mısır çölünde geçirdikleri zor yıllara atıftır. Bir insanın, özellikle de kamuoyunun tanıdığı meşhur bir kişinin, hayatının zor dönemlerine atfen - özellikle de yalnız kaldığı, anlaşılmayarak inzivaya çekildiği dönemlere- bu ifade sıklıkla kullanılmaktadır.

Yeniden yapılanma görevini üstlenen De Gaulle bugünkü modern Fransa'nın şekillenmesinde kritik bir rol oynamış,³⁵ ülkenin yeni koşullara göre konumunu belirleyerek bu konuma uygun, içeride ve dışarıda uygulayacağı politikaların temel çerçevesini çizmiştir. Geçmişin mirası, günün gerekleri ve geleceğin projeksiyonunu birlikte içeren bir vizyonla politikalar ortaya koyan de Gaulle, ***Fransa'nın ideallerini kendi dünya görüşüyle formüle edip uygulaması***,³⁶ 1945 sonrasında bugüne Fransız politikasının ana hatlarını belirleyerek, kendisinden sonra gelenlerce devam ettirilen ve devam ettirilmesi ülke açısından olmazsa olmaz olarak görülen ilkeler yerleştirmiştir.³⁷ Generalin ***ulusallık, savunma ruhu, Fransız olağanüstülüğü ve caydırıcılığı*** gibi önceliklerinin devamlılığı ve değiştirilemezliği, ölümünden sonra yayımlanan askeri program yasalarında da açıkça belirtilmiştir.³⁸

Güçlü ve karizmatik kişiliği, etkili ve baskın liderliği, üzerine yüklendiği görev dolayısıyla izlemek zorunda olduğu etki alanı oluşturma politikaları nedeniyle De Gaulle'ün iktidarı dönemi Fransız politikaları için “bir adamın vizyonunun, iradesinin, devlet adamlığının ve yönetim anlayışının yansımasıdır” dense de bu çok doğru ve yeterli bir tanımlama olmayacaktır. O elbette iktidarı dönemindeki tüm politikalara bir “De Gaulle damgası” vurmuştur ancak onun politikalarında asırlardır süregelen Fransız devlet tecrübesinin, başta bağımsızlık ve büyüklük olmak üzere aşamalılık, üstünlük, ayrıcalıklılık ve farklılık gibi gelenekselleşmiş pek çok ilkesinin sürekliliğini görmek mümkündür. O, geleneksel Fransız politikalarını, ana amaçlardan sapmayarak, günün şartlarına adapte etmiş; bu politikaların günün iç ve dış koşullarında hangi çerçevede ve nasıl ele alınacağını belirlemiştir.

De Gaulle, 1789'dan bu yana Fransız politikasının merkezinde yer alan ulusal kimlik ve ulus-devlet anlayışını politikasının merkezine koyarken, her yenilenme ihtiyacı duyulduğunda rejim değişikliğine gidildiği gibi IV. Cumhuriyeti V. ile değiştiren, kıta dışında başarısız olduğunda kıta içinde Avrupa politikalarına ağırlık verirken, yapılacak her değişikliği aşamalı bir biçimde yaparken, önce mevcut uluslararası sisteme uyum sağlayıp sonra o sistemi aşındırmaya çalışırken, her durumda değişik

³⁵ Michael E.Haskew, *De Gaulle: Lessons in Leadership from the Defiant General*, Palgrave Macmillan, 2011, c.vii.

³⁶ Philip H.Gordon, *A Certain Idea of France*, s.4.

³⁷ Prof .Dr.Melek Fırat, “Soğuk Savaş Sonrasında Fransa'nın Dış Politikası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Ocak-Mart 2009, 64-1, s.117.

³⁸ Gordon, a.g.e; s.69-70.

formlar ve söylemler altında büyüklük ve üstünlüğü korumaya çalışıp Fransız farklılığını sergilerken aslında kopuştan ziyade devamlılık hattında politikalar izlemiştir. Dönemin koşullarına göre izlenen politikaların içeriği, izlenme şekli, vurgu yapılan hususlar farklılık göstermiştir. Ancak adeta bütün Fransız tarihinin özeti sayılabilecek “değiştikçe eskisinin daha aynı” (*plus ça change plus c'est la même chose*) ifadesi De Gaulle döneminde de karşılığını bulmuştur. Araçlar, yöntemler, vurgular değişse de amaçlar aynı kalmıştır.

Fransız politikalarındaki ana devamlılık hatlarındaki sürekliliğe vurgu yaparken, politikalarda De Gaulle ile birlikte meydana gelen bir ton, bir üslup ve en önemlisi de bir ideolojik yaklaşım değişikliğini gözden kaçırmamak gerekir.³⁹ Her şeyden önce Fransız tarihinin sıradışı karakterlerinden, efsaneleşmiş liderlerinden ve 1960'ların uluslararası fenomenlerinden biri olan De Gaulle'ün⁴⁰ güçlü karakterinin, yüksek bir Avrupalılık ve Fransızlık idrâkinin, derin ve keskin bir tarihi bilince dayanan ilkelerinin ve “gaullien” olarak adlandırılabilen kadar farklı üslubunun bu politikalara damgasını vurduğu ve çok belirgin bir De Gaulle imzası attığı da ortadadır. V. Cumhuriyet'le birlikte politik karar alma ve uygulama süreçlerinin yürütme lehine değişmesi, dış politika ve savunma gibi ülke politikalarının görünen yüzü olan alanların yürütmenin başı kılınan devlet başkanının ona ayrılan özel alanı (*domaine réservé*) olması ile devlet başkanı konumundaki De Gaulle'ün karakterinin, şahsi üslubunun, ilkelerinin ve önceliklerinin tüm bu politikalardaki etkisi daha belirgin olmuştur. Onun vizyonu, 1958-1969 yılları arasındaki 11 yıllık iktidarı boyunca Fransa'nın da vizyonu olmuştur. Bu nedenle onun vizyonunu ve politikalarını anlamak açısından onun karakterine, ilkelerine, üslubuna yakından bakmak faydalı olacaktır.

a) Karakteri

İnsanların karakterini doğuştan taşıdıkları özelliklerin yanında, içinde doğup büyüdüğü aileden aldıkları kültür ve değerler; eğitim süreçlerinden kazandıkları nitelikler ve bir üst yapı olarak da içinde yetiştikleri ülkenin politikaları, maddi-manevi ortamı, kültür ve değerleri belirler. De Gaulle'ün içine doğduğu aile

³⁹ Alfred Grosser, a.g.e; s.13.

⁴⁰ Alexander Werth, *De Gaulle a Political Biography*, s.9.

zenginliđi kazanma isteđi ve onu elde tutma bilincine sahip bir burjuvazi ailesi deđildi. Para dűnyası ile para burjuvazisi ile herhangi bir bađları yoktu. “Ailem ve ben, biz her zaman yoksulduk...Kendimi hiđbir zaman bu sınıfın isteklerine, çıkarlarına bađlı hissetmedim” derken burjuva zihniyetinin uzađında olduđunu ifade ediyordu. Ailesi daha ziyade tarihe, kűltűre, Fransız deđerlerine ve geleneklerine bađlı, çıkardan ziyade deđerlere önem veren entellektűel yapıda bir aile idi ve o da tűm bu temel deđerleri ilk olarak ailesinden öđrenmiřti. De Gaulle’űn babası ile ilgili söyledikleri de bunu iřaret eder niteliktedir: “Benim babam, Fransa’nın saygınlıđı duygusuyla dolu dűřűnce, kűltűr ve gelenek insanı, bana tarihi keřfettiren adamdır.”⁴¹

Her Fransız’ın karakterini her řeyden önce Fransa belirler demek yanlıř olmaz. Tarihi boyunca kendi bűyűklűđűne adeta tapan; Fransızların űstűnlűđűne ve farklılıđına inanan ve bunu bir kimlik politikasına dnűřtűren bir űlke olmasında devlet eliyle uygulanan bűyűklűk politikalarının çok önemli etkisi olmuřtur. Daha XIV. Louis döneminde, maddi gűcűnűn doruklarındaki Fransa’nın uyguladıđı kűltűrel bűyűklűk ve ihtiřam politikaları onu bařta Avrupa’nın olmak űzere dűnyanın kűltűrel hegemonu yapmıř, kimlik ve karakterini belirlemiř ve űstűnlűk duygusu yaratmıřtır. Aydınlanma, demokrasi, insan hakları ve cumhuriyetçilik gibi evrensellik atfedilen deđerlerin vatani olması ile de űstűnlűk duygusu perçinlenen Fransa; kendinde bu deđerleri tařıma ve yayma misyonu grműř, “biz dűnyanın Grekleriyiz” diyen Victor Hugo gibi, dűnyayı medenileřtirme görevini űstlendiđini dűřűnműř, kendi űstűnlűđűne olan bu inancı onda evrensellik tutkusu oluřturmuřtur. Cumhurbaşkanılarından Mitterand’ın “*Biz evrensel olma hűrsına sahip bir kűltűrűn tařıyıcılarıyız*”⁴² cűmlesi de bunun ifadesi olmuřtur. Kendi bűyűklűđűne, űstűnlűđűne bu derece inanan bir űlkenin milliyetçiliđin ve ulus-devletin, ulus ruhunun en ateřli savunucusu, kurucusu olan ilk űlke olması da tesadűf olmamıřtır.

1789 sonrasındaki, merkezű iktidar eliyle gerçekleřtirilen ulus inřa sűrecinde, Fransız ulusal kimliđini empoze eden kapsayıcı ve geniř lde eritici politikalar çerçevesinde, Fransa’nın; kimlik, kűltűr, tarih ve deđerlerinin űstűnlűđűne ve evrenselliđine vurgu yapılmıř; ulus ve milliyetçilik yűceltilmiř; bűyűklűk ve ihtiřam

⁴¹ Jean Touchard, *Le Gaullisme 1940-1969*, Paris, Editions du Seuil, 1978, s.16,18.

⁴² W. Scott Haine, *History of France*, 2000, s.206

hemen her vatandaşın ortak değeri, duygusu haline getirilmiştir. Bu dönemde Barrès, Péguy ve Fransız milliyetçiliğinin ve üstünlüğünün tarihçisi olarak adlandırılan Jules Michelet'in Fransa ile ilgili düşünceleri, çok açık ifade edilmese de, Fransız zihni alt yapısının temelini oluşturmuştur. Michelet'nin “Fransa'nın tarihi insanlığın tarihidir”, “Dünyayı kurtarabilecek tek ülke benim vatanımdır”, “Fransa evrensel vatandır. Fransız olmayan herkesin ikinci vatanıdır”, “Almanya, İngiltere bir ırk, bir dil, bir içgüdü olarak Fransa'nın temsil ettiği romano-chrétienne ve demokratik büyük dünya geleneğine yabancısıdır” gibi ifadeleri⁴³ Fransız mentalitesine bugün de aykırı değildir. De Gaulle'ün 1945 sonrası yeni düzene karşı uyguladığı bağımsızlık ve büyüklük politikasının, söyleminin fikrî altyapısını Michelet'de, ulusal kimliği oluşturma çabasındaki devlet politikalarında bulmak da şaşırtıcı değildir. “Herşey söylendiğinde ve yapıldığında, Büyük Britanya bir ada; Fransa bir başkent; Amerika başka bir dünya idi”⁴⁴ diyen De Gaulle böyle bir altyapıya sahip olduğunu göstermiştir.

Askeri bir eğitimden geçtiği için; ortalama bir Fransız vatandaşının hissettiği milliyetçilik, büyüklük ve üstünlük duygusundan başka, tarihi bilinç içinde, bunları koruma görevini de varlığının ayrılmaz bir parçası olarak hissetmiştir. Onun karakterinin ana hatlarını, aldığı çok sağlam temelli bu askeri eğitim ve bu eğitim kaynaklı görev bilinci belirlemiştir. O, her şeyden önce 1912 Saint-Cyr askeri okul mezunudur. 1912'de Saint-Cyr'liler ile ilgili yapılan bir anket, buradan, bu dönemde yetişen gençlerin, derin bir enellektüel bilgi birikimine sahip; Barrès, Bergson, Péguy ve Psichari okuyan ve seven; gelenekçi, milliyetçi, Katolik ve sportif bir gençlik olduğunu göstermiştir.⁴⁵ De Gaulle de bu gençlerin arasından çıkmıştır. Fransa'nın büyüklüğünün, imparatorluğunun bekçisi; ulusal çıkarların, ulusun savunucusu; bayrağa ve vatana adeta din gibi tapan ordunun bir mensubu olarak onun tüm değerlerini içselleştirmiş, karakterinin ayrılmaz parçası haline getirmiştir. Fransa'nın büyüklüğü, tarihi zaferlerinin ihtişamı ile yetiştiği için gerçekte büyüklük ve ihtişamı bulamayınca Fransa'ya bunları yeniden kazandırmayı görevi bilecektir ki bu görevi ülkesi ona yüklemiş olacaktır. *Savaş Anıları*'nda çocukluğundan bu yana ülkesinin

⁴³ Jules Michelet, *Historien de la Supériorité Française (1798-1874)*, <http://www.contreculture.org/AG%20Michelet.html>, (e.t.19.04.2015)

⁴⁴ Sebastian Reyn, *Atlantis Lost: The American Experience With De Gaulle, 1958-1969*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2010, s.5.

⁴⁵ Jean Touchard, a.g.e; s.20.

zayıflıklarının, yenilgilerinin, tekrar eden hatalarının üzdüğü kadar kendisini hiçbir şeyin üzmediğinden, 1815'ten 1870'e bir felaketten öbür felakete koşulduğundan bahseden De Gaulle "Fransa'nın bir gün çok büyük sınavlardan geçeceğinden, hayatın amacının onu mevcut sıkıntılardan çekip çıkarmak olacağından ve benim de bunu yapacak imkâna sahip olduğumdan hiç kuşku yoktu"⁴⁶ derken durumun farkında ve görevinin bilincinde olduğunu göstermiştir.

De Gaulle'ün askeri okulda aldığı Fransız kimliğinin, değerlerinin ve Fransa'nın büyüklüğüne, üstünlüğüne dayanan eğitim, onun karakterindeki büyük idealizm, azim, sebat, tutku, cesaret ve dünyayı ülkesi lehine değiştirme hırsıyla birleşince ortaya yirminci yüzyılın efsane liderinin çıkması kaçınılmaz olmuştur. Daha okul yıllarında kendisi ve ülkesi için büyük hedefler belirleyen, tarihten gelen sorunlar üzerine kafa yoran, engin tarih bilgisi edinerek bu çerçevede sorunlara çözüm yolu öneren bir De Gaulle vardır karşımızda. Arkadaşlarına tarih, ordu, liderlik, Fransız değerleri, yapılması gerekenler gibi konularda sayısız konferanslar vermiş, daha sonraları fikirlerini kitaplar yazarak ifade etmiştir. Geniş bir tarih bilgisine sahip olması dolayısıyla bir insanın hangi değerler üzerine yaşaması gerektiğinden, bir ülkenin nasıl ayakta ve büyük kalabileceğine; bir liderin hangi özellikleri taşıması gerektiğinden nasıl bir politika izlemesi gerektiğine kadar geniş bir yelpazede kafa yorabilmiştir. Onun bütün hareketleri, politikaları böyle bir "neyi nasıl hangi şekillerde yapmalı" bilinci ve prensibi üzerine kuruludur.

Karakteri onun asker kimliğinin ve devlet adamlığının ona yüklediği ulusal çıkarların korunması misyonu etrafında şekillenmiş ve hatta o misyonla bütünleşmiştir. Ne istediğini çok iyi bilen, yüksek özgüven sahibi bir misyon, inanç, azim ve sabır adamıdır. Davası söz konusu olduğunda her türlü acıya katlanabilen stoikler⁴⁷ gibi o da acıya katlanmayı ama davasının amacından sapmamayı bilmiştir. İmparatorluğun dekolonizasyon politikalarını yürütecek kişi olarak 1958'de göreve geldiğinde, duyduğu acıyı gizlememiş; *Umut Anıları* kitabında "benim yaşımda ve formasyonumda bir kişi için, kendi kararıyla, böylesine bir değişikliğin mimarı

⁴⁶ Charles de Gaulle, *Mémoires de Guerre, Tome I: L'appel, 1940-1942*, Paris, Plon, 1954, s.2.

⁴⁷ Stoik, Helenistik dönemde Zeno tarafından kurulmuş Stoa öğretisine bağlı kimseleri tanımlamak için kullanılır. "Acılara kayıtsız kalmak ve sabırla dayanmak" gerektiğini söyleyen felsefeyi savunan, acıyı bir anlamda yücelten ve acıya katlanmayı büyük bir erdem olarak görenlere stoikler denmiştir.

olmak gerçekten acıydı”⁴⁸ “çok kişi, önüne geçilmez kadehini pek acı bulmaktaydı”⁴⁹ diyerek ifade etmiş ancak bu acı onu görevinden alıkoymamıştır. Antigone gibi o da sürekli şekilde, inatla ve gururla inançlarını savunmuş bu da dünya çapında ona hayranlık duyulmasına sebep olmuştur.⁵⁰

De Gaulle tüm büyük şahsiyetler gibi vasatlıktan, sıradan olmaktan hoşlanmayan, risk almaya cesaret gösteren, korkaklıkla teslim olmak yerine başarısızlığı göze alan bir yapıdadır.⁵¹ İdealist bir realisttir. Büyük adamların pek çoğunda görülen “zıtların birliği kuramı” onda da çok belirgindir: zıt özellikleri bir senteze dönüştürmüştür. İdeallerine ulaşmak için realist ve pragmatist davranmış, tüm ön kabul ve ön yargılara sırt çevirmiştir. Realist-idealist-aktivist dengesini iyi kurmuş; idealizminin onu gerçeklikten koparmasına ya da realizminin onu ideallerinden vazgeçirmesine izin vermemiştir. Yanlış gördüğü veya netice alamadığı politikayı çok uğraşı verse de kısa sürede terk etmeyi başarmış, amaç haline getirmemiştir. Avrupa politikasında olduğu gibi.

b) İlkeleri

De Gaulle her şeyden önce ilke adamıdır. Avrupalı ilkeler, Fransız Devrimi'nin ilkeleri onun politikalarının temelini oluşturur.

1) Ulus, Ulusal Tutku ve Ulusal Çıkarlar:

Fransız Devrimi'nden bu yana başta Fransa'da olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde ulus ve ulus-devlet yapılanmaları politik düşüncenin merkezine oturmuştur. De Gaulle'ün politik düşüncesinde de merkezi konum, devrimin ana değerleri olan ulusa, ulusal çıkarlara ve ulus-devlete aittir. Ulusun bağımsızlığı, büyüklüğü, devamlılığı, dünyadaki etkili konumu çabası onun hayatını da aşan hedefi olmuş, politik kimliğinin ve politik felsefesinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Uluslar rejimlere göre daha güçlü ve daha gerçekçiler diyen De Gaulle “Sovyetler Birliği” demez “ebedi Rusya” der; “Çin Halk Cumhuriyeti” değil “her

⁴⁸ Charles de Gaulle, Umut Anıları, s.45.

⁴⁹ A.g.e; s.96.

⁵⁰ Antigone : mitolojide ölümü pahasına verdiği karardan vazgeçmeyen, insanlığından, değerlerinden ödün vermeyerek kralın emrine karşı Tanrının emrini tercih kadın kahramandır.

⁵¹ Stanley Hoffmann, “Önsöz”, Alfred Grosser, a.g.e; s.I-XI.

zamanın Çin'i" der.⁵² Fransa'yı yenilgiye mahkûm eden ulus değildir.⁵³ Tüm politikalarının temel hareket noktası ulusal çıkarlar olmuştur. 11 yıllık iktidarı süresince ulusun uluslararası sahnede ifadesi olan dış politikanın öncelikli ana uğraş alanı olması, dış hayata katılmanın ulusun temsili olması bakımından Fransa için bir hak olmaktan öte bir görev olarak addedilmesi ulusa verilen önemin ifadesi olmuştur.⁵⁴ De Gaulle'ün başbakanlarından Couve de Murville bu durumu şöyle ifade etmiştir: "V. Cumhuriyet 11 yıl boyunca öncelikle ve özellikle dış politikayı merkezi bir konuma koymuştur. General de Gaulle'ün düşüncesine, Fransa'nın dünyada bulunması gerektiği konum ve role getirilmesi isteği yön vermiş, onun tüm alanlardaki eylemi de bu büyük amaca ulaştıracak araçlar niteliğinde olmuştur."⁵⁵

2) Devletin Merkezi Konumu:

De Gaulle'ün politik düşüncesinde güçlü devlet anlayışı önemli yer tutar. 1958'de ikinci defa iktidara gelişinin temel amaçlarından biri de zayıf düşen devleti güçlendirmek ve yeniden yapılandırmaktır. Fransa'nın bağımsızlığının ve büyüklüğünün garantörü ancak egemen devlettir. Onun belli bir Fransa fikri şüphesiz devlet anlayışından ayrı değildir. "Belli bir Fransa fikri" (*Une certaine idée de la France*) ancak "belli bir devlet fikri" (*une certaine idée de l'Etat*) ile olabilir. Çünkü ona göre ancak devlet varsa Fransa var olacaktır. Devlet, meşru, demokratik ve saygıdeğer olmalıdır,⁵⁶ kısır çekişmelerin, çıkarların karşılandığı yer değil; ulusal çıkarı temsil eden ve ona hizmet eden karar, eylem ve tutku aracı olmalıdır. Kararları almak, gerekli önlemleri belirlemek için başında nitelikli bir hakem bulunmalıdır.⁵⁷ Fransa'nın uzun süredir yaşadığı zayıflıktan, istikrarsızlıktan büyük rahatsızlık duyan ve bunun sebebini devleti güçsüz konuma sokan partiler rejiminde bulan De Gaulle'ün güçlü devlet arayışı, onu halkın hesabına, halktan yana güçlü bir yönetimi sağlayacak, halkın temsilcisi olacak ve devleti güçlendirecek, eskinin monarkları gibi

⁵² Chantal Morelle, a.g.e; s.46.

⁵³ De Gaulle, *Mémoires de Guerre I*, Giriş.

⁵⁴ Jacques Vernant, "Le général de Gaulle et la politique extérieure", s.620, *Politique Etrangère*, Paris, Centre d'Etudes de Politique Etrangère, No:6, Vol:35, 1970, s.619-629.

⁵⁵ Fransız siyasetçi Jean Pierre Chevenement'in Fransız uluslararası ilişkiler enstitüsünde, "Fransa'nın dış politikası" çalışma grubu önünde yaptığı konuşmadan alınmıştır. 18 Şubat 2016, http://m.chevenement.fr/Politique-etrangere-et-interet-national_a1815.html, (e.t.19.04.2016)

⁵⁶ Véronique Alibert-Fabre, "La pensée constitutionnelle du général de Gaulle à l'épreuve des circonstances", s.669, *Revue Française de Science Politique*, No:5, Vol:40, 1990, s.699-713.

⁵⁷ Alfred Grosser, a.g.e; s.15.

geniş yetkileri üzerinde toplayacak bir ulusal hakem (devlet başkanı) tercihine itmiştir.⁵⁸

3) Fransa ve Fransızlar:

De Gaulle'ün politikasının amacı Fransa'dır; onun gücünün, prestijinin ve konumunun dünyada hak ettiği yere gelmesidir, çünkü o üstündür. Tarihi insanlığın tarihidir. Hemen her konuşmasında Fransa'ya, geçmişine bir atıf vardır. Ülkesinin ruhundan, taşıdığı değerlerden, büyüklüğünden, ihtişamından bahsederken daima ülkesi adına göreve geldiğine, Fransa'nın onu çağırdığına, Fransa ile arasında bir sözleşme yaptığını değinir. Konuşmalarını daima “Yaşasın Cumhuriyet”, “Yaşasın Fransa” diyerek bitirir. Fransa'yı cisimleşmiş bir ruh, bir şahsiyet olarak gören cumhuriyetçi bir vatansverdir. Onun bütün politik eylemine yön veren politik felsefesi, adeta bir De Gaulle sloganı haline gelen “Une certaine idée de la France” olmuştur.⁵⁹

*“Tüm hayatım boyunca belli bir Fransa düşüncesi kurdum...Çok erken zamanlarda Fransa'nın peri masalındaki bir prenses veya fresklerdeki Madonna olduğuna ve çok önemli ve sıradışı bir kaderi olduğuna inandım...Fakat vasatlık onun eylem ve davranışlarında ortaya çıkınca ulusun dehasından değil ama Fransızların hatalarından kaynaklanan vasatlık, tuhaf bir anomali hissettim....Fransa'nın ancak ön sırada olduğunda gerçekten kendisi olduğuna inandım; ancak büyük işler, amaçlar halkının içinde taşıdığı bozguncu özü engelleyebilir...ölümcül tehlikenin acısı altındaki ülkemiz yüksek hedeflemeli ve yükseğe sıçramalıdır. **Kısaca Fransa, benim onu gördüğüm şekliyle, büyüklük olmadan Fransa olamaz.**”⁶⁰*

Fransızlar arasındaki, ülkeyi güçsüzleştirdiğine inandığı tüm bölünmeleri, yeni ve birleştirici, bütünleştirici bir Fransızlık anlayışı oluşturarak ortadan kaldırmayı hedefleyen De Gaulle, tıpkı kendi uyguladığı birbirine zıt politikaların hepsinin tek bir amaca, Fransa'ya hizmet etmesi gibi; her düşünce ve eğilimden vatandaşın tek bir ortak amaç etrafında, ki bu da ülkenin yüksek çıkarları olacaktır, birleşebileceğini düşünmüştür. Onun düşüncesinde her düşünceden, eğilimden, kökenden iyi Fransızlar vardır, ait oldukları ekonomik, sosyal, politik, dini, ailevi, mesleki çevre

⁵⁸ Morelle, a.g.e; s.32.

⁵⁹ Veronique Alibert-Fabre, a.g.m; s.703.

⁶⁰ De Gaulle, *Mémoires de Guerre I*, Giriş.

ne olursa olsun onlar kendi çıkarlarını, tutkularını emeklerini Fransa'nın yüksek çıkarlarının hizmetine sunarlar.⁶¹ Fransa'yı, devlet ve düzeni merkezi konuma koyan, ülke için yapılması gereken ağır ve büyük görevler olduğuna inanan De Gaulle, bu görevler tamamlanmayı beklerken her türlü tarafgirliği bataklık olarak niteler. Daha 1948'de "Artık sağ ve sol yoktur. Yüksekte duran ve büyük ufukları görmek isteyen insanlar vardır çünkü onların yapacakları çok ağır ve büyük görevleri vardır; bir de aşağılarda duran ve bataklıkta hareket edenler vardır" derken her türlü bölünmeye karşı olduğunu ifade etmiştir.⁶²

4) İdeoloji ve Ulusüstülük Karşıtlığı:

Ulusu ve egemen ulus-devleti politik düşüncesinin ve eyleminin merkezine koyan De Gaulle için her türlü ideolojinin ve ulusüstü yapılanmanın karşısında konumlanmak kaçınılmazdır. Zira ideoloji ve ulusüstülük; ulusun, ulus-devletin, bağımsız ve özgür hareket etmesinin önündeki en büyük engel olacak, bir ideolojiye tâbi olduktan sonra özgür hareket etme imkânı ortadan kalkacaktır. Ayrıca her ideoloji bölücüdür. Ulus için bölücü etkisi olduğunu düşündüğü siyasi partilerden dahi hazzetmeyen De Gaulle, kendi politik yapılanmalarının ismini koyarken "Topluluk", "Birleşme", "Birlik" gibi ifadeler kullanmaya gayret etmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında büyük güçlerinin ideoloji ve ulusüstü yapılanmalar yoluyla dünyayı hâkimiyetleri altına almaya çalışmaları çerçevesinde ortaya koydukları; bir tarafın liberal materyalizmi temsil eden monolitik "özgür dünya" ideolojisi, diğer tarafın otoriter materyalizmi temsil eden monolitik "sosyalizm"⁶³ ideolojisi yanlış ve ilkel yaklaşımlardır.⁶⁴ Fransa'nın ulus-devlet olarak dünya gücü olacağına güçlü şekilde inanan General'in⁶⁵ uluslararası ilişkiler anlayışı da hareket özgürlüğünü kısıtlayıcı rejim ve ideolojilere değil, ulus-devletler arasındaki ikili ilişkilere dayanmaktadır.⁶⁶ Çünkü ana ve yüce amaç olan ulusal çıkarlar uğruna hiçbir kısıtlama kabul edilemez.

⁶¹ Grosser, a.g.e; s.17.

⁶²Maxime Tandonnet, *Le Gaullisme est il de droit*, 28.11.2014, <http://www.lefigaro.fr/voxpolitique/2014/11/28/31001-20141128ARTFIG00369-le-gaullisme-est-il-de-droit.pl-Maxime-Tandonnet>, (e.t.05.04.2015)

⁶³ Siba Grovogui, *Beyond Eurocentrism and Anarchy*, s.184.

⁶⁴ Alexander Werth, *De Gaulle*, s.9-10.

⁶⁵ Rodney Balcomb, "Defence Policy", Sheila Perry (edt.), *Aspects of Contemporary France*, London, Routledge, 1997, s.66-67.

⁶⁶ Grosser, a.g.e; s.18.

5) Realpolitik:

Realpolitik, ulusal çıkarların elde edilmesi ve yükseltilmesi amacıyla; herhangi bir ideale, ideolojiye veya kurama bağlanmaksızın, tamamıyla mevcut gerçeklere uyum sağlayarak amaca ulaşmaya çalışmaktır. Avrupa'nın özellikle 19. yüzyılda uyguladığı diplomatik geleneğin adı olmuş, taktiksel Avrupa diplomasisi realpolitik çerçevede uygulanmıştır. İki ana esasa dayanır: İlk olarak devletin çıkarları neyi gerektiriyorsa o yönde politikalar izlenir (*raison d'état*), ikinci olarak da hiçbir ulusun dominant olmadığı, her ulusun belli ölçüde sistemde yer aldığı, güç dengesine dayanan ilişkiler kurulur. Realpolitikin sembol ismi Alman Şansölye Bismarck olmuştur. Henry Kissenger , “Bismarck için realpolitik, esnekliğe bağlıdır ve herhangi bir ideolojik kısıtlama olmaksızın mümkün olan her seçeneği kullanmaya” dedikten sonra çok üst seviyede bir realist olarak değerlendirildiği Bismarck ile De Gaulle'ü, “uluslarının yazgısı büyük güç olmak olan ulus kurucu liderler” olarak özdeşleştirmiş ve ikisinin realpolitikin de ancak ulusal çıkarlar için sınırlandırılabilir mükemmel esnekliğe dayandığının altını çizmiştir.⁶⁷

Ülkesi adına koyduğu hedeflere ulaşmak için birbiri ardına zıt politikalar uygulayan, ana hedef dışında hiçbir politikaya, müttefiğe bağımlı kalmayan, stratejik ve taktiksel ittifaklar kuran De Gaulle, her şeyden önce bir realpolitik metodu uygulayıcısıdır. Realpolitik, Bismarck'ın Alman birliğini sağlayarak Almanya'yı güçlü bir devlet haline getirme politikası olduğu gibi Fransa'yı dünyada etkili bir konuma getirerek büyük güç kategorisine sokmak isteyen de Gaulle'ün de temel politik metodlarından biri olmuştur. “Dostlarınıza karşı düşmanlarınıza karşı beslediğinizden daha fazla nefret beslememelisiniz” diyen Churchill'e, İngiliz Dışişleri bakanı Lord Palmerson'un 19. yüzyılda söylediği “Britanya'nın kalıcı müttefikleri yoktur, kalıcı çıkarları vardır”⁶⁸ sözünü hatırlatırcasına, “milletlerin dostu olmaz sadece çıkarları olur” diye karşılık vermiştir.⁶⁹ Onun kırmızı çizgisi Fransa'dır; onun gücü, konumu ve prestijidir. Bu uğurda sömürgeciliği sömürge karşıtlığına, Amerikan müttefikliğini Amerikan hegemonyası muhalifliğine, Alman düşmanlığını Charlemagne

⁶⁷ Niall Ferguson, *Kissenger, Volume I, 1923-1968: The Idealist*, Penguin Press, 2015, <https://books.google.com.tr/books?id=de+gaulle+and+bismarck>, (e.t.11.02.2016)

⁶⁸ Immanuel Wallerstein, *Fransa'da De Gaulle'cülüğün sonu geldi mi?*, 15 Mayıs 2007, Fernand Braudel Center, Binghamton University, <http://www.binghamton.edu/fbc/archive/commentr.htm>, (e.t.10.04.2013)

⁶⁹ Hakkı Acar, a.g.y; a.g.d; s.14.

ortaklığına, 1960'taki Çin'in lanetli sarı kalabalığını 1964'te Çin'in büyük ve eski medeniyetine dönüştürmekten çekinmemiştir.⁷⁰

c) Üslubu

Oxford Üniversitesi'ne bağlı New College'in girişinde bir duvara, okulun sloganının (mottosunun) yazılı olduğu bir tablo asılmıştır. İnsanı insan yapan şey onun üslubudur, tarzıdır, davranışlarıdır manasında “*manners maketh man*” der o tabloda. Gerçekten insan davranışlarıyla, davranışlarını ortaya koyarken sergilediği tavırla, üslupla kendini ele verir, ne olduğunu gösterir; kendini sevdirebilir veya kendinden nefret ettirir. Hele bu kişi önemli konumdaki bir kişi, bir lider ise onun tavrı, tarzı herkesin gözünde oluşturacağı imajı açısından daha fazla önem arz eder. Zira onu ön plana taşıyacak, konumunu koruyup sağlamlaştıracak, kendisi ve politikaları üzerinde uzlaşmayı sağlayarak çalışmalarını kolaylaştıracak veya zorlaştıracak olan şey onun dışarıya yansıyan maddi-manevî görüntüsüdür. Ülke yönetimindeki kişilerin üslubu o ülkenin, değerlerinin temsili, ifadesi ve liderin kapasite, dünya görüşü ve bilgi birikiminin yansımasıdır. Bu nedenle etkili liderler genellikle bunun bilicine sahip olan kişiler olmuşlardır. Tarihe önemli lider, devlet adamı olarak geçenlere bakıldığında genelde kendilerini ve ülkelerini ifade ederken farklı, güçlü, keskin ve hayranlık uyandıran bir tarza sahip oldukları gözden kaçmaz. Devlet adamının bir aktör olarak birinci karakteristik özelliği onun üslubudur sözü de bunun ifadesidir.⁷¹ Ancak tabidir ki güçlü bir üslup kolay ortaya çıkmaz. Aşamalı, gelişimsel bir sürece ihtiyaç duyar.

Devlet adamı, politikacı ve asker kimliğinin ötesinde oldukça çok iyi yetişmiş, kültürlü, enetellektüel seviyesi yüksek bir profil çizen De Gaulle, özel olarak daha öğrencilik yıllarından itibaren, çok fazla edebi ve tarihi eser okumuş; edebi, tarihi, felsefi birikimini çok kuvvetlendirmiş bu zengin zihni altyapı ve birikim onu dünyanın ve Fransa'nın mevcut ve geçmişten gelen sorunlarına kendi perspektifinden cevaplar üretmeye itmiştir. Genç bir subay olduğu dönemde, Fransa'nın ve özellikle Fransız ordusunun sorunlarına ve çözümlerine dair kitaplar yazmış, konferanslar vermiştir. Kendi yazdığı eserlerde mitolojiden moderniteye kadar, önemli olaylara,

⁷⁰ Alexander Werth, *De Gaulle*, s.8.

⁷¹ Jacques Vernant, a.g.m; a.g.y, s.619.

savaş ve liderlik sanatına, tarihi kişiliklere atıf yapabilecek seviyede geniş bir bilgi birikimine sahip olduğu kolaylıkla fark edilir. Fransızlar'ın övgüyle söz ettiği **kalem ve kılıç birlikteliğini** üzerinde gerçekleştiren adam olma çabasıdır. Sezar'ın, Ulysee'nin, Napolyon'un doğruları ve yanlışları üzerine kafa yormuş, savaşların nasıl kazanıldığını ve nasıl kaybedildiğini incelemiş, yorumlar yapmıştır. Yüzyılları karşılaştırmış, Richelieu'nün realist politikasını, Turenne'in objektif stratejisini, Colbert'in pratik idaresini anlatmıştır.⁷² Yazdıklarında onun belli bir Fransa, belli bir tarih, belli bir liderlik anlayışının aydınlanma ve devrim düşünceleri kökenli güçlü felsefi yansımaları vardır.⁷³

Liderlik sanatı üzerine çok kafa yoran ve adeta bir pedagoğ gibi bu konuyu yazan ve anlatan; kendi liderlik stilini tüm bu engin bilgiler ve kavrayış üzerine kuran De Gaulle, *Kılıcın Keskin Yüzü* adlı eserinde, çok ses getiren ve üzerine konferanslar vereceği *l'homme de caractère* bölümünde adeta karakter adamı olarak nitelediği bir lider nasıl olmalı, nasıl hareket etmeli, neyi nasıl yapmalının kılavuzunu yazmış; "lider", "karakter", "prestij" kavramlarına vurgu yapmıştır.⁷⁴ "Prestijsiz otorite yoktur, mesafesiz de prestij yoktur", "Büyük liderler etkilerinin her etabını dikkatlice yönetirler. Bu özel bir sanatla yapılır...tıpkı Sezar'ın halkın önüne çıkmadan önce yaptığı hazırlıklar, Napolyon'un halkı etkileyebilmek için nasıl görünmek ve nasıl konuşmak üzerine çok fazla düşünmesi gibi" o da kendi iktidarı döneminde kendi liderliğinin profilini tasarlamış ve ona göre davranmıştır.⁷⁵ Otorite sahibi olmadan önce onun etrafında mistik bir prestij havası oluşmuş, o da bunu muhafaza edecek biçimde mesafesini korumayı bilmiştir. Yakınındakileri kendilerini ona ne çok uzak ne de çok yakın hissettiklerinden bahsetmişlerdir. Tıpkı Roma'yı içinde bulunduğu felaketten kurtardıktan sonra iktidarda kalma hırsı göstermeyerek çekilen, gerçek bir vatansever olduğunu ispatlayan Cincinnatus⁷⁶ gibi De Gaulle de 1946'da Fransa'yı kurtardıktan sonra, çiftliğine çekilmiş, böyle yaparak prestijine prestij katmayı

⁷² Charles de Gaulle, *Le Fil de l'épée*, Paris, Plon, 1971, s.127.

⁷³ Jean Touchard, a.g.e; s.15-47.

⁷⁴ A.g.e; s.24.

⁷⁵ Grosser, a.g.e; s.24-26.

⁷⁶ Roma'yı ancak o kurtarabilir deneni Lucius Quinctius Cincinnatus, M.Ö.458'de tehdit altındaki Roma senatosunu kurtarıp, 16 gün başkomutanlık yaptıktan sonra iktidarı-gücü bırakıp çiftliğine dönmüştür. George Washington ülkesi için hizmet edip köşesine çekildiğinde onu örnek aldığı söylemiştir. Büyük liderlerin hareketlerini neredeyse ezberleyen ve kendini onlarla kıyaslayan, özdeşleştiren De Gaulle'ün "Hatıralar"ına Cincinnatus bölümü eklemiş olması ona verdiği önemle ilgili, dikkate değer bir farkındalıktır.

bilmiştir. De Gaulle, liderliğinin her etabını bilinçli bir biçimde ve amaçları uğruna hangi politikayı hangi şekilde yürütmesi gerekiyorsa öyle yürüten bir “karakter adamı” üslubu ile yönetmiştir. “Kurtarıcı adam” (*l’homme providentiel*) başlığı altında bu hususa daha fazla değineceğiz.

B) 1945-1958 ARASINDA FRANSA’NIN DURUMU VE KURTARICI/ÇARE ADAM (*L’HOMME PROVIDENTIEL*) OLARAK DE GAULLE

“Tarih trajiktir, çünkü hiç kimse gerçekleştiği sırada Onun en küçük bir parçasını bile anlamaz.”⁷⁷

Büyük dönüşüm ve değişimlere yol açan devrimlerin “vuku bulurken bile düşünülemez bir şey” oldukları, gerçekleşmekte olanın kendi gerçek çerçevesinde anlaşılmadığı söylenir.⁷⁸ Bugünden bakıldığında, devrim niteliğinde bir hegemonya devir teslimini simgeleyen 1945 için, tarihsel dönüşüm ve değişimi başlatan, dünyayı değiştiren, yeni bir paradigma oluşturan tarih gibi ifadeleri kullanmak kolaydır ancak o dönemin güç kaybeden eski hegemonik aktörleri için değişimin boyutlarının “***vuku bulurken bile düşünülemez bir şey***” olduğu açıkça görülmektedir. Kurulmakta olan yeni düzenin oldukça baskın (*omnipotent*) parametreleri ortaya çıkmaya ve yavaş yavaş kendini dayatmaya başladığında, eski dönemin hâkim güçleri, tıpkı Fransız Devrimi’nin ve ulusçuluk akımının realitelerine boyun eğmeyerek *Ancien Régime*’i⁷⁹ çeşitli manevra ve taktiklerle yaşatmak isteyen imparatorluk taraftarları gibi, mevcut imparatorluklarını çeşitli manevralarla yaşatmak istemişlerdir. Bunların arasında yeni düzene adaptasyonda en fazla zorluk yaşayan; büyüklüğünü ve gücünü aidiyet bağı kurduğu imparatorluğuna bağlayan Fransa olmuştur.

⁷⁷ Régis Debray, a.g.e; s.56.

⁷⁸ Susan Buck-Morss, *Hegel, Haiti ve Evrensel Tarih*, s.62-63, Buck-Morss kitapta Michel-Rolph Trouillot’un *Silencing the Past* adlı kitabında Haiti Devrimi için “vuku bulurken bile düşünülemez bir şey olmak gibi kendine has bir nitelikte tarihe girmiştir” dediğini aktarmış. Buradan hareketle devrimlere, büyük dönüşümlere baktığımızda hemen hepsinde böyle bir özellik gözümüze çarpacaktır.

⁷⁹ Ancien Régime: Fransa’da 1515-1789 arasında yürürlükte olan; krallık, mutlakiyet ve ayrıcalıklarla simgelenen Fransız monarşisinin uyguladığı siyasal, iktisadi ve toplumsal rejime verilen addır.

Genel kabulde inadin, inatçılığın simgesi olan horozu “Gal Horozu”na (*Coq Gaulois*) dönüştürerek; mücadelecî, gururlu, boyun eğmeyen ve özgürlüğüne düşkün Fransız karakterinin ifadesi olarak Fransa’nın ulusal sembolü yapan Fransızların yeni düzene uymamakta ayak diremeleri Gal Horozu inatçılığına çağrışım yapmıştır.⁸⁰ 1940 yenilgisinin aşağılanma ve ezilmesine karşı, Fransız inadıyla 1944’te De Gaulle önderliğinde, “imparatorluğu koruma merkezli” bir büyüklük politikası ile cevap veren Fransa; bu politikanın sorunları çözmek yerine çözülemez kılması, içeride ve dışarıda artan güçsüzlüğün yol açtığı aşağılanma ve ezilmenin boyutlarının daha da büyümesi karşısında, 1958’de yine De Gaulle önderliğinde, bu defa “kendini büyük güç olarak gösterme merkezli” bir büyüklük ve güç politikası ile cevap verecekti. 1944’te *büyüklük* için imparatorluğu koruma politikası belirleyen De Gaulle, paradoksal olarak 1958’de de “*grand design*” olarak *bir büyük bir politika* için imparatorluğu tasfiye politikası izlemek durumunda kalacaktı. Çünkü Titanik buzdağına 1945’te çarpmıştı ve su almaktaydı. Ölmekte olan bir hastaya antibiyotikler vererek geçici, hafifletici (palyatif) tedbirlerle onu yaşatmaya çalışmak gibi Fransa da buzdağına çarpan, su almakta olan imparatorluğunu antibiyotik manasındaki geçici tedbirleriyle yaşatmaya çalışmıştı.

1) 1945-1958 Arasında Fransa’nın Durumu

De Gaulle *Umut Anıları*’nda 1945 sonrası dönemi, hadiselere vukufiyetini gösterir nitelikte, ana hatlarıyla şöyle tarif eder:

*“Fransa ve İngiltere’nin zayıflaması, İtalya’nın yenilmesi, Hollanda ile Belçika’nın ABD’nin niyetlerine tâbi olmaları, Asya ve Afrikahların toprakları üzerinde cereyan eden ve kolonizatörlerin bu topraklarda oturanların yardımına muhtaç oldukları savaşların doğurduğu etkiler, liberal veya sosyalist, insanların ve ırkların özgürlüğünü isteyen doktrinlerin pupayelken gelişmeleri, modern ekonomi görünümünden yoksun bu kitlelerde doğan isteklerin sebep olduğu dalgalar, evreni, geçmişte yaşlı Avrupa’nın güçlerinin keşifleri ve fetihleriyle meydana geleninkinin tam tersi yönünde, ama onun kadar **derin bir allak bullak oluşa** atıyordu...”⁸¹*

⁸⁰ Colette Beaune, “Pour Une Préhistoire du Coq Galois”, *Médiévales*, No: 10, Vol:5, 1986, s.69-80.

⁸¹ De Gaulle, *Umut Anıları*, s.16-17.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu derin allak bullak oluş dalgası içinde Fransa’da, De Gaulle’ün savaş sonrası çıkarılan yeni anayasadan ve partiler rejiminin devamından rahatsız olarak 1946 Ocak ayında istifa etmesi (veya demokratik görülmeyerek istifaya zorlanması) sonucunda, Dördüncü Cumhuriyet politikacıları yönetimi devralmış, acil ihtiyaç durumunda olan önemli bir ekonomik ve sosyal restorasyon çalışmasına girişilmiş; “Otuz Şanlı Yıl” (*Les Trente Glorieuses*)⁸² olarak adlandırılacak olan büyük ve hızlı bir sosyo-ekonomik dönüşüme tanık olunmuştur. Ancak bu restorasyon sürecinde büyük mali kaynak ihtiyacı ve güvenlik zafiyeti içinde olan Fransa, 1946’da Amerikan Marshall Yardımıyla ekonomik ve politik olarak, 1949’da yine Amerika liderliğindeki NATO’ya katılarak da askerî olarak Atlantik hegemonyası altına girmiş oluyordu.⁸³

1945 sonrasında ulusal siyasetleri de derinden etkileyen uluslararası siyasetinin en öne çıkan özelliği, güçlü Amerikan hegemonyası ve onun kullandığı araçlar olmuştur. Doğu-Batı kutuplaşmasında Batı kampında, ABD’nin yanında, yer alan, İkinci Dünya Savaşı’nın ekonomik, sosyal, insani her açıdan çöküşlerine sebep olduğu ülkeler için; ABD’nin Atlantik hegemonyasını kurma çerçevesinde ortaya koyduğu, kendi kampındaki ülkelere ekonomik, politik, askerî destek sağlayan ulusüstü oluşumlar, bu ülkelerin hem yeniden yapılanmalarında en büyük faydayı sağlayacak ve hem de bağımsızlıkları açısından en büyük zararı verecek nitelikte olmuştur. ABD savaş sonrası Avrupası’ndaki yayılmacı Sovyet tehlikesine karşı duyulan korkudan ve güvenlik zafiyetinden ve savaşın getirdiği ekonomik zafiyetten istifade edecek ve böylelikle hegemonyasını meşru görüntüde kurabilecek politikalar geliştirmeyi bilmiştir.⁸⁴ Marshall Planı ile Kıta’yı ekonomik, politik, sosyal sarsıntılardan kurtarıp sonra Kıta’nın savunmasına ve dolayısıyla politikasına, hatta topraklarına hâkim olduğu savunma sistemi NATO’yu kurarak,⁸⁵ De Gaulle’ün tabiriyle, eski dünya üzerinde yeni dünyanın askerî otoritesini hâkim kılmış ve eski

⁸² Otuz Şanlı Yıl ifadesi Fransız ekonomist Jean Fourastié’nin 1979’da, OECD ülkelerinde 1946-1975 arasında yaşanan, ekonomik büyüme ve hayat şartlarının iyileştiği döneme verdiği isimdir. Otuz Şanlı Yıl aslında ABD’den kırk yıl sonra Avrupa’nın tüketim toplumuna geçtiğini gösteren ekonomik ve sosyal değişikliklerin taşıyıcısı olmuş “sessiz, görünmeyen bir devrim” olarak nitelendirilmiştir.

⁸³ Elçin Aktoprak, *Devletler ve Ulusları Batı Avrupa’da Milliyetçilik ve Ulusal Azınlık Sorunları*, Ankara, Tan Kitabevi Yayınları, 2010, s.484-485.

⁸⁴ *Umut Anıları*, s.217-221.

⁸⁵ A.g.e; s.221.

dünyayı (Batı Avrupa'yı) ABD'nin politik tâbisi haline getirmiştir.⁸⁶ Eski dünyaya kabul ettirilmek istenilen bu üstünlük,⁸⁷ en fazla, milli egemenlik, milli kimlik, milli devlet gibi olguların kurucusu ve onun ideolojik lideri Fransa'yı rahatsız edecektir.⁸⁸

Marshall Planı'nın kabul edilmesi ile Fransa'ya reddedilemez bir ekonomik-politik bağımlılık gelmiş, 1947'den itibaren Fransız politikası üzerinde, yeni ve temel bir veri olarak, "Atlantizasyon" olarak da isimlendirilen, Amerikan etkisi kurulmuş,⁸⁹ 1948'den itibaren ülke, ABD tarafından şekillendirilen bir Avrupa jeopolitiği içinde konumlanmak zorunda kalmıştır. Soğuk Savaş ortamında temel özelliği, genelde Batı Avrupa'nın Amerikan hegemonyasında inşası ve özelde Batı Avrupa'nın kalkınmasında adeta bir Amerikan ön şartı haline gelen Batı Almanya'nın Avrupa politik ve ekonomik topluluğuna entegrasyonu olan bir jeopolitik söz konusudur. Amerika'nın Almanya üzerinden kurmaya çalıştığı bir Avrupa'nın en fazla Fransa'yı rahatsız edeceği de aşikârdır. Fransız uzman Hervé Alphand 1946 Ocak ayında De Gaulle'ü "ABD, Sovyetlere karşı siper olacak, Batı alanı dışında bir Almanya inşa etmek istiyor...Yarın düşmanımız Almanya olmayacak" diyerek uyarmıştır.⁹⁰ Bir taraftan Batı Almanya'yı Avrupa oluşumunun olmazsa olmazı yapmaya çalışan, *ABD destekli bir Avrupa entegrasyonu*; öbür taraftan 1950'de başlayan Kore Savaşına karşı Amerikan *çevreleme stratejisinin ve yardımlarının askerileşmesi* karşısında Fransa yoğun bir baskı altına girmiş oluyordu.⁹¹ Kendi kıtasında yoğun bir Amerikan baskısı altında kalan ülke, kıtası dışındaki hâkimiyet alanlarında da hızlanan bir dekolonizasyon ve zorlu sömürge savaşları baskısı altındaydı. 1946'da Hinduçin sömürgesini koruyabilmek amacıyla girişilen savaş da şiddetlenerek aleyhine dönmeye başlamıştı.

Amerikan inisiyatifinde bir Avrupalı oluşum, Batı Almanya'nın silahlandırılması ve Avrupa'nın savunmasını Atlantik çerçevesine sokacak uluslarüstü bir yapıya sahip, kısa adı CED olan Avrupa Savunma Topluluğu'nun (*Communauté Européenne de Défense*) kurularak, NATO yönetiminde, bir Avrupa ordusu oluşturulması ve tüm

⁸⁶ De Gaulle, a.g.e; s.16 ve 184.

⁸⁷ De Gaulle Amerika'nın Avrupa'da izlediği hegemonyal politikayı, yeni dünyanın eski dünya üzerine üstünlük kurma çabası olarak değerlendiriyor.

⁸⁸ İlber Ortaylı, "İsrail'in Davranışı Tarihteki Çizgisine Uygun Değil", *Milliyet*, 16 Ocak 2010.

⁸⁹ Frédéric Bozo, a.g.e; s.11.

⁹⁰ Antony Beevor, Artemis Cooper, *Paris After the Liberation 1944-1949*, Penguin Books, 2007, <https://google.com.tr/bokks?id=zoWtMt2hJIYC&printsec=frontcover&hl=tr>, (e.t.16.04.2015)

⁹¹ Bozo, a.g.e; s.18-19.

millî savunmaların bu orduya bırakılması, tüm dünyada hızlanan sömürge imparatorluklarının tasfiyesi sürecinin Fransa'yı tasfiyeye zorlaması gibi hepsi de bağımsızlığı, büyüklüğü, ulusal kimliği, tehdit eden gelişmeler; ülkeyi neredeyse Dreyfus Hadisesi zamanındaki kadar bölmüş, siyasi istikrarsızlığı büyütüştür.⁹² ABD inisiyatifli Avrupa oluşumunu destekleyen Robert Schuman ve Jean Monnet, Paul-Henri Spaak⁹³ gibi ateşli taraftarlar, ki bunlara “*Yeni Avrupa*”nın temsilcileri de denecektir, bu oluşuma temkinli yaklaşan, Avrupa’da ulusüstü her türlü oluşuma karşı olan ve de Gaulle’ün şahsıyla özdeşleşen “*Eski Avrupa*” diye tabir edilen grup,⁹⁴ CED’i destekleyenler (*cédist*) ve karşısında duranlar (*anti-cédist*), dekolonizasyonu destekleyenler, bazı komünist ve liberal ve sol gruplar, ve onu Fransa’nın sonu olarak niteleyip bunu bir travmaya dönüştürerek bundan acı duyanlar, özellikle Fransız aşırı sağ, olarak ikiden fazla parçaya bölünmüştür. *Tarihsel dönüşüm, siyasi bakımdan zayıf IV. Cumhuriyet yöneticilerini birbiri ardına zor ve kategorik seçimler yapmaya zorlamaktadır.* Onların seçim yapmadaki kapasitesizlikleri, Avrupa’da kurulmaya çalışılan Amerikan güdümlü ulusüstü yapılanma karşısındaki teslimiyetçi görüntüleri, dekolonizasyonu hızlandıran tutumları ulusal bağımsızlığın feda edildiğini söyleyen Komünist Parti liderliğindeki sol, geleneksel sağ ve De Gaulle taraftarlarını ulusal bağımsızlıkçı, milliyetçi ve anti-Amerikancı, anti-kapitalist bir söylemde birleştirmiş ve IV. Cumhuriyetin politikalarına karşı muhalefete geçirmiştir.⁹⁵

Fransa’da 1950’lerin başlarından itibaren, yoğun bir şekilde, ekonomik, politik, askerî ve kültürel anlamda Amerikan baskı ve kuşatması hissedilmektedir. Aslında daha 1946’da bu baskı hissediliyordu demek yanlış olmaz. Bir Fransız yetkilinin “ne kadar ağır baskı ve şantaja maruz kaldığımızı bilemezsiniz...1946’daki durumda mıyız 1919’daki mi karıştırdık”⁹⁶ sözleri durumun açık ifadesidir. Ülke sürekli bir biçimde Anglo-Amerikan uluslararası düzenin hâkimiyeti altında yaralanmaktadır.⁹⁷

⁹² J.F.Sirinelli, *La France de 1914 à Nos Jours*, s.268.

⁹³ Alain Peyrefitte, *C’était de Gaulle, Tome 2*, Paris, Fayard, 1997, s.214. De Gaulle Alain Peyrefitte’e 1963’te verdiği bir röportajında, Monnet için “herşeyden önce Amerikalılara hizmet etme hastası” tanımlamasını kullanmıştır.

⁹⁴ Sebastian Reyn, a.g.e; s.303-304.

⁹⁵ Bozo, a.g.e; s.11.

⁹⁶ Beevor, Cooper, *Paris After the Liberation 1944-1949*, <https://google.com.tr/bokks?id=zoWtMt2hJIYC&printsec=frontcover&hl=tr>, (e.t.16.04.2015)

⁹⁷ Jonathan Kirshner, *Currency and Coercion: The Political Economy of International Monetary Power*, Princeton University Press, 1997, s. 197.

Tüm bu kuşatılmışlık baskısı altında, ulusal kurtuluşun ve bağımsızlığın sembolü olan De Gaulle 1950'lerde ön plana çıkmaya, tekrar önem kazanmaya başlayacaktır.

De Gaulle özellikle 1962 sonrası izleyeceği milliyetçi, meydan okuyucu politikaların sinyalini bu yıllarda vermiş, Fransa'nın bağımsızlığına zarar vereceğini düşündüğü her türlü politikayı ustaca eleştirmiştir. 1951'de Fas ve Nancy'deki Amerikan askerî istasyonlarının varlığını ülke bağımsızlığına tehdit olarak gördüğünü; Avrupa'nın Avrupalı oluşumu kendisinin yapacağını veya hiç yapmayacağını, Amerika'nın kendi inisiyatifindeki bir Avrupa oluşumu konusundaki saldırgan eylemlerinden rahatsızlık duyduğunu;⁹⁸ 1954'te NATO sisteminin egemenliğin ve ulus ruhunun terkine yol açtığını;⁹⁹ 1952'de Rejimin her şeyi Amerikalılara bırakarak *Fransa'yı Atlantizmde boğulacak hale getirdiğini*; Amerika'nın hükümet ve parlamento üzerinde CED'in kabulü konusunda yaptığı baskının kabul edilemez olduğunu söylemekten çekinmemiştir. *Frankeştayn*, canavar olarak tanımladığı ve topluluk adı altında bir kandırmaca dediği,¹⁰⁰ 1958'de onun sağ kolu olacak Michel Debré'nin "Bu öyle bir proje ki, arkasındaki fikirleri anlamak için kafanızı iki eliniz arasına alıp saatlerce düşünmelisiniz" diye hakkındaki çekincelerini ifade ettiği CED anlaşmasının onaylanmasına başta De Gaulle olmak üzere Gaullistler, Komünistler şiddetle karşı çıkmışlar; ABD baskısından çekinen Fransız Parlamentosu, neredeyse dört yıl boyunca oyalama taktikleri ve çeşitli manevralarla CED'in onaylanmasını uzatmış ve en sonunda 1954'te de reddetmiştir.¹⁰¹ Yine bu yıllarda ABD'nin Avrupa hegemonyasına bu denli karşı çıkan De Gaulle, Hinduçin'de sömürgecilik savaşı yapan orduyu desteklemekten ve bölgede kalınmalıdır demekten de geri durmamaktadır.¹⁰²

ABD hegemonyasını stratejik manevralarla yavaşlatmaya, Avrupa savunmasının Atlantik çerçeveye girmesini engellemeye çalıştığı sıralarda Fransa paradoksal olarak da maddi açıdan onun yardımına çok ihtiyaç duymaktaydı. 1946'dan bu yana Hinduçin'de sürdürülen savaşın giderlerinin yüzde kırk gibi büyük bölümünü ABD

⁹⁸ J.Touchard, a.g.e; s.112.

⁹⁹ Sebastian Reyn, a.g.e; s.20.

¹⁰⁰ J.Touchard, a.g.e; s.116.

¹⁰¹ Sirinelli, a.g.e; s.268-270.

¹⁰² Touchard, a.g.e; s.119.

karşılıyordu.¹⁰³ Katlanılan tüm zorluklara rağmen 1954'te Fransızlar için adeta bir psikodram olacak olan Hinduçin yenilgisi ortaya çıktı. Burada alınan ve bilinçaltlarında travma etkisi yaratan Dien Bien Phu yenilgisini, ki bu yenilgi günlük kullanımda karşılaşılan başarısız durumlar karşısında “herkesin bir Dien Bien Phu'su vardır” şeklinde kalıplaşacaktır, 1954'te Tunus'a iç otonomi tanınması, Cezayir'in bağımsızlık savaşını başlatması, 1956'da Fas'a bağımsızlık verilmesi izledi. 1954-1956 arasında üç yıl gibi kısa bir zamanda Hinduçin, Tunus ve Fas kaybedilmişti. Böylelikle her ne kadar adı konulmasa da dekolonizasyon sürecine çoktan girilmiş oldu. 1955'ten itibaren üçüncü dünya olarak tabir edilen Afro-asyatik devletlerin BM genel kurul gündemine girmeye başlamaları, sömürgeciliği lanetleyen Bandung Konferansı'nın toplanması gibi gelişmeler, gelişmelerin merkezindeki ülke olarak Fransa'nın itibarını zedeledi. Zira gerek Afro-asyatik BM grubu toplantılarında gerek Bandung gibi bölgesel konferanslarda konuşulan konular Fransa'nın iç meselem dediği sömürgecilik üzerine oluyor, sömürgelerle olan sorunları, başta Cezayir olmak üzere, uluslararasılaştırılarak ülkenin uluslararası ve Avrupalı manevra kabiliyeti kısıtlanmış oluyordu.¹⁰⁴

Fransa, ideolojik olarak artık savunulması mümkün olmayan şeyleri savunan ülke durumunda kalarak büyük önem verdiği, demokrasi ve insan haklarının kuruculuk ve savunuculuğundan gelen ideolojik gücünü ve prestijini de kaybediyordu. Hinduçin Savaşı'nın Kömünizme karşı Batı adına yapılan bir savaş olduğuna dünya inandırılmışken, Cezayir Savaşı'nın emperyalistlere, ki burada emperyalist Fransa oluyordu, karşı yapılan bağımsızlık savaşı olması imajı bozulamıyor, bu savaşın Batı ve batılı değerler adına yürütüldüğüne kimse ikna edilemiyordu.¹⁰⁵ Çünkü ideolojik güç artık Üçüncü Dünya'nın arkasındaydı. Fransız politikasında deprem etkisi oluşturan, askerî bir başarı olsa da politik bir fiyaskoya dönüşen 1956 Süveyş Krizi ve akabinde yaşanan utanç ve aşağılanma, eski düzen yanlısı aşırıları için olmasa da Fransız devlet aklı için bir kırılma noktası ve daha ziyade tüm politikasının yönünü, mevcut düzene uygun bir söylem içinde ancak onun tam zıddı yönünde, el altından, değiştirmeye başlayacağı bir dönüm noktası olacaktı. Gerçekten de Fransa, Süveyş müdahalesinin ardından artık uluslararası ortamın ABD ve SSCB gibi iki süpergücü

¹⁰³ Bozo, a.g.e; s.19.

¹⁰⁴ Jean François Sirinelli, a.g.e; s.302 ve Bozo; a.g.e; s.25.

¹⁰⁵ Bozo, a.g.e; s.26.

karşısında **gerilemeye girmiş bir orta güç**; üçüncü dünya halkları karşısında **eski sömürgeci güç**;¹⁰⁶ kriz sonrası İngiltere'nin "özel ilişki" çerçevesi içinde Amerikan gücüne kendini uyumlulaştırması sonucu da **marjinalize olan güç** konumundaydı.¹⁰⁷ Süveyş depremi sonrasında, Süveyş'in öcünü almak istercesine Cezayir'de çatışmalar yoğunlaştırıldı, Cezayir Savaşı daha fazla çıkmaza girdi ve bu durum ülkenin dışarıda uluslararası güçsüzlüğünün, içeride siyasi istikrarsızlığının boyutlarını büyüttü.

2) Kurtarıcı Adam (*L'Homme Providentiel*) Çözümü

"Tarihin hiçbir döneminde, asla, Fransa'yı 'Devlet'ten Başkası tehlikeden kurtaramamış, düzluğe çıkaramamıştır. Bu bir gerçektir." Charles de Gaulle¹⁰⁸

a) Koşulların Gücü (*La Force des Choses*)

Fransa, 1945'le birlikte gelen, tarihin akışını hızlandıran, dünyanın her köşesini etkileyen; çeşitli düzenlemeler, müdahaleler ve gerektiğinde manipülasyonlar yolu ile kendisine uyum sağlamayı dayatan kökten bir sistem dönüşümüne hazırlıksız yakalanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın galibi iki hegemonik süpergücün (liberal hegemon ABD ve komünist hegemon SSCB) etkisindeki yeni sistem, eski imparatorluklar üzerinde hegemonyalarını kurabilmek adına, bir yandan onları kendi hâkimiyet alanlarında, liberal milliyetçilik temelli kendi kaderini tayin ilkesi üzerine kurulan bağımsız devletler ile **çoğulcu jeopolitik düzene** zorunlu geçiş yapmaya zorlarken öbür yandan kendi hâkimiyetlerinde **monolitik jeopolitik düzene** eklemeye mecbur kılmaktadır. Yani bir yandan eski güçlerin büyüklüğünü (imparatorluklarını) parçalarken diğer yandan onları kendi büyüklüğüne bağlayarak hegemonyasını sağlamlaştırmaktadır. 1950'lerde daha fazla görünür olan bu yeni Dünya ve Avrupa jeopolitiği ve ona göre şekillenen yeni realpolitığe göre konumlanma gerekliliği, Fransa'nın Kıta içinde ve dışında bir hegemonya kuşatmasına girmesine ve bu nedenle de sürekli bir **varoluşsal ulusal güvenlik krizi** ve **stratejik tehdit** hissetmesine sebep olmaktadır. Gerçekten de Avrupa Topluluğu, Dekolonizasyon, Soğuk Savaş, Nato ve CED gibi hepsi de Fransa'yı kimlik

¹⁰⁶ Bozo, a.g.e; s.28.

¹⁰⁷ Bozo, a.g.e; s.34.

¹⁰⁸ Charles de Gaulle, *Lettres, Notes et Carnets Mai 1945-Juin 1951, Tome 6*, Paris, Plon, 1984, s.401.

tanımına; hâkimiyet, konum ve büyüklük anlayış ve uygulamasına yönelik kategorik ve sürekli olarak zor seçimler yapmaya zorlayan; ulusal kimliği, devletsel konum ve büyüklüğü sorgulatan yeni yapılanmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İki hegemondan birinin yanındaki uydu olmaya zorlayan *Soğuk Savaş*; dışarıdan, Atlantik ötesinden, bir gücün yöneteceği topluluk içindeki üyelerden biri olmaya zorlayan *Avrupa Projesi*; Fransız Birliği'ni, yani büyüklüğünü, terk etmeye zorlayan *Dekolonizasyon* gibi hemen hepsi hâkimiyeti ve dolayısıyla büyüklüğü ve tüm bunlara bağlı olarak tanımlanan kimliği tehdit eden, yeni düzenin kurucu araçları karşısında Fransa; devletin ve 1789'dan bu yana devlet-ulus özdeşliği olduğundan ulusun kimliğini yeniden tanımlamak ve devlet ile ulusun yeni kimliğine uluslararası sistemde yeni bir konum kazandırmak zorundadır.¹⁰⁹ Yukarıda bahsettiğimiz gibi özellikle Süveyş Krizi sonrasında, artık büyük bir güç olamayacağını anlayan, yeni düzene uyma zorunluluğunun farkında olarak yeni politikalar geliştirmeye, ekonomik ve sosyal reformlara ihtiyaç duyan ülke, dekolonizasyon sürecinin işlediği orta ölçekte bir güçtür artık ve bunun farkındadır.

1950'lerde Pierre Mendès France, Guy Mollet, Félix Gaillard gibi başbakanların yönetiminde kurulan IV. Cumhuriyet hükümetleri, realitelerin farkında olarak, koşulların gerektirdiği şekilde, daha sonra De Gaulle'ün daha güçlü bir söylem içinde ve adını koyarak devam ettireceği radikal politikalar geliştirmeye gayret etmişler; bu çerçevede, özellikle Mendès France döneminde, ekonomik ve sosyal reform planları hazırlamışlar, yumuşak bir dekolonizasyon politikası izlemişler, 1956'da Loi-cadre Defferre olarak tarihe geçen çerçeve kanunu ile deniz aşırı topraklarda bölgesel yönetimin, bağımsızlığın altyapısını oluşturacak süreci yani yumuşak dekolonizasyon sürecini başlatmışlar, ABD politikalarının yarattığı güvensizlik dolayısıyla atom bombası yapma, nükleer deneme için tarih belirleme girişiminde bulunmuşlardır. Ancak siyasi sistemin zayıflığı, sömürgeci düzenin çözümsüzlük rantını sürdürmekteki ısrarı, ideoloji, hırs ve tutku kokan sömürge ortamı gibi sebeplerle politikaları başarısız olmuş; başarısızlıktan öte reform yapmak isteyen her hükümetin kendi sonunu getirmiştir. Bu politikaların en büyük faydası

¹⁰⁹ Elçin Aktoprak, a.g.e; s.486.

1958’de köklü bir çözüm için uygulanacak olan De Gaulle politikalarının habercisi olmaları, onlar için temel teşkil etmeleri ve ana çerçeveyi çizmeleri olmuştur.¹¹⁰

Devletin ve ulusun kimliğinin, çıkarlarının ve konumunun içeride ve dışarıda yeniden tanımlanmasını, yeni koşullara göre uyarlanmasını gerektiren büyük bir değişim döneminde, dünya tarihinin eksen dönemi de diyebiliriz, Fransız devlet tecrübesi ve politikasının gelenekselleşmiş bağımsızlık ve büyüklük ilkeleri temelli karakteri, yeni düzenin gereklilikleri karşısında, yumuşatılmış, sessiz sedasız uyum sağlayan ve böylece kendisini uluslararası ortamda güçsüz, silik bir ülke konumuna koyacak olan politikaları sürdürmeyecektir. Zira sürekli ve dehşetli bir dönüşüm tarihine sahip olan, büyüklük ve bağımsızlık ilkeleri genlerine işlemiş bir Fransa için bu durum büyük yıkım ve altüst oluşlara sebebiyet verebilecektir. Üstelik bu büyük değişim dönemine maddi anlamda oldukça güçsüz olarak yakalanan ve bu güçsüzlük içinde dahi kendi büyük güç konumunu korumak isteyen ülkeye yumuşak, sessiz sedasız bir uyum politikası değil; çeşitli stratejik araçları kullanarak ülkeyi, orta ölçekli bir güç olmasına rağmen küresel çapta rol oynayabilen büyük bir güç olarak konumlandırarak **“büyüklük politikası”** olacak **“büyük bir politika”** (*une politique de grandeur avec une grande politique*), bir *grand design* gerekecektir.¹¹¹ Nitekim 1958’de bu politikayı uygulayabilmek amacıyla iktidara getirilen De Gaulle’ün bağımsızlık ve büyüklük politikası da Fransa’nın artık ne güç ne de sayı bakımından birinci sırada olmadığı bir dünyada “Fransız kendilik bilincini” (*french self-awareness*) restore etmekten başka bir anlam taşıyacaktır.¹¹² “Fransa bir güç olmak için bir güç politikası takip etmelidir” ilkesini politikasının temelinde yerleştiren De Gaulle,¹¹³ hayatının son döneminde kendisi ile yapılan bir röportajda bunu çok açık bir şekilde ifade etmiştir:

¹¹⁰ Fransa’nın 1946-1958 arasında yaşadığı ve özellikle 1951-1958 arasında “Fransız Güçsüzlüğü” dönemi olarak ifade edilen, karmaşık politik süreç için Bozo, a.g.e; s.18-30; Sirinelli, a.g.e;s.265-285; Milza, a.g.e; s.308’e bakılabilir.

¹¹¹ Bozo, a.g.e; s.3-5.

¹¹² Sebastian Reyn, a.g.e; s.22.

¹¹³ Bozo, a.g.e; s.5.

“Biz artık büyük bir güç olmadığımız için bize büyük bir politika gerekli. Çünkü eğer büyük bir politikamız olmazsa artık büyük bir güç olmadığımız için hiçbir şey olmayız”¹¹⁴

b) Kurtarıcı/Çare Adam “De Gaulle”

“Kişiliğim etrafında yaratılan efsanevî hava da başka herkes için aşılmaz olan engellerin karşında dümdüz olacağı fikrinin yayılmasına yardım ediyordu... Şefin büyük onuru, hizmetkârın ağır zincirleriydi üstümdeki.” Charles de Gaulle¹¹⁵

1) Etki Politikası ve Değer Sermayesi (*Moral Capital*) Bağlamında

1958’e gelindiğinde, pek çok kereler ifade etmeye çalıştığımız gibi 1945 sonrası kurulan yeni dünya düzenine uyum sağlamakta zorlanan ve geç kalan Fransa; hâkimiyetin sahiplerinin, söyleminin ve oluşturulma yöntemlerinin ve dayanak noktalarının değiştiği ve bunlara göre yeni ilişki biçimlerinin kurulduğu, herkesin mevcut yeni konumuna göre bu ilişkilerde yerini alarak konumlandığı yeni uluslararası sisteme uyum sağlamak için, iç ve dış yapısal değişim ve dönüşümleri gerçekleştirmek zorunluluğundan kaçamayacak, artık bunları erteleyemeyecek durumdaydı. 100 yaşından büyük bir imparatorluğun dönüştürülmesi gerekliliği Fransa’yı içeride ve dışarıda kim olduğunu, nerede durduğunu yeniden tanımlamak zorunda bırakıyordu. Büyük güçten orta güce, “en büyük Fransa’dan” (*la plus grande France*) “altıgen” (*hexagon*) Fransa’ya, cumhuriyetçi emperyal imparatorluktan cumhuriyetçi ulus-devlete dönüşüm kaçınılmazdı.

Yeni dönemde ideolojik olarak hezimete uğramış, eski varoluş formu olan sömürgecilikten Fransa’nın adını ve imajını temizleyerek, kaybeden değil kazanan ve bahşeden âlicenâp Fransa görüntüsünde, büyüklük içinde, zira Fransa’nın eski sömürgelerinde uygulayacağı yeni düzene uygun yeni hâkimiyet modelinin (yeni sömürgeciliğin) modus operandisi olacak kooperasyon politikasını izleyebilmesi için büyüklük içinde sömürgeciliği bitirmesi elzemdir, büyük bir devlet gibi siyasi olarak çıkmak; 1945 sonrasında dünyada ve kendi kıtasında karşı karşıya kaldığı yeni hegemonik kuşatmanın, Hinduçin yenilgisinin, çok ağır koşullarda devam eden

¹¹⁴ Philippe de Saint-Robert, *Le Secret des Jours Une Chronique Sous la Ve République*, Paris, Lattès, 1995, s.131.

¹¹⁵ Charles de Gaulle, *Umut Anıları*, s.38.

Cezayir Savaşı'nın, Süveyş depreminin yarattığı aşağılanma ve utanç duygusunun acısını ve izini silmek; maddesel anlamdaki güçsüzlüğü moral anlamdaki etki ve büyüklük politikasıyla gizleyecek (kamufle edecek), görünürdeki çekilmeyi sistemsel nüfuza dönüştürecek yeni politikalar ve stratejik araçlar geliştirmek gibi hedefler, ki bu hedeflerin hemen hepsi konum, prestij ve büyüklükle ilgilidir, bundan sonra izlenecek tüm politikaların temelini oluşturacaktır.

1945 sonrasında ortaya çıkan gelişmelerin, dönüşümü zorunlu kılan yeni koşulların; De Gaulle'ün ifadesiyle “tarihin akışı” (*le courant de l'histoire*) ve “koşulların gücü” nün (*la force des choses*)¹¹⁶ dış dinamikler olarak Fransa'yı hem içeride değişmeye hem de dışarıda, başta dekolonizasyon olmak üzere, zorunlu tercihinine yönlendirmede büyük etkisi olacaktır. Neredeyse 1789'dan bu yana ani yıkım ve kargaşa korkusu devlet genlerine işlemiştir. Zorlayıcı dönüşümlerin böyle bir yıkım ve kargaşaya yol açmaması için kendisini aşamalı olarak ve devlet eliyle dönüştürmeyi devlet politikası haline getirmiş olan ülkede, devletçi bir aşamalılık adeta tüm politikaların geleneksel süreklilik hattı olmuştur. Yeni dönemde ülkeyi yapısal olarak sarsacak mahiyetteki bu yeni gelişmeler ve koşulların gücünün zorlayıcılığı karşısında, yönetsel anlamda oldukça güçlü bir devletçi, muhafazakâr ve katı merkeziyetçi yapıya sahip olan Fransa; devletsel düzeyde ve devlet olarak olayların gidişatını kontrol altına almak, gerekli düzenlemeleri devlet eliyle gerçekleştirmek için önemli adımlar atacaktır. Kendi modelinde merkeziyetçi bir ülkede, “kurtarıcı” tarzında iktidara getirilen bir lider, değişim ve dönüşüm sürecini devlet adına düzenleyecektir. edecektir. Zira De Gaulle'ün ifade ettiği gibi Fransa'yı devletten başkası tehlikeden kurtaramayacak, düzlüğe çıkaramayacaktır.¹¹⁷

Fransa için, koşulların zorlayıcılığının, değişimin gerekliliğinin farkına varacak olan ve buna göre de ülkeyi hazırlaması ve uyarlaması etmesi gereken her zaman devlet olmuştur. 1958'in ülkenin politik varlığı açısından adeta çöküşe götüren ortamına çare olarak De Gaulle başa getirilip sistem ve politika değişikliğine gidildiğinde, durumun varoluşsal aciliyetinin ve öneminin farkında olmayanlar için sistem

¹¹⁶ Touchard, a.g.e; s.44-45. De Gaulle kendi yazılarında, anlattıklarını daha anlaşılır kılmak için, sık sık değişik kökenli terimlere, ifadelere yer verir. Bir denizcilik terimi olan *la force des choses* onun sıklıkla atf yaptığı ifadelerden biridir. Özellikle dekolonizasyonu gerçekleştirdiği sırada ülkede ve dünyada yaşananların kabulünü kolaylaştırmak açısından, hadiseleri *tarihin akışı* ve *koşulların zorlaması* çerçevesine yerleştirmiştir.

¹¹⁷ Charles de Gaulle, *Lettres, Notes et Carnets*, s.401.

değişimini gerektirecek ne devrim dönemi şartları, ne Almanya'daki gibi Hitler'i başa getiren seviyede bir ekonomik kriz, ne İtalya'daki gibi bir Mussolini faşizmi tehlikesi vardı. Aksine Fransa ekonomik olarak otuz şanlı yıllarını yaşadığı bir dönemdeydi.¹¹⁸ Ancak De Gaulle'un ifadesiyle "Ülkenin içinde bulunduğu istikrarsız durum, içerideki esnek yapı sayesinde ülke içinde zararları çok ağır hissedilmese de dışarıda ülkeyi Anglo-Sakson'ların hegemonyasına sokuyor, AB adına, zaferin sağladığı avantajlar yok ediliyordu."¹¹⁹ İşte böyle bir dönemde, Fransa, devletin ve ulusun bekâsı ve yüksek çıkarları adına; yüz yıllık bir yapıyı çağa uygun şekilde ve ülkenin çıkarlarını koruma çerçevesinde, ülkeyi sarsmadan değiştirebilecek; değişime uygun şekilde konumlandırabilecek; doğrudan ifade edilemeyecek olanları ifade edecek, kabul edilemeyecek olanı yıkıma sebebiyet vermeden kabul edilir bir forma sokacak büyük bir politikaya ve bu büyük politikayı en etkili şekilde uygulayacak büyük bir lidere ihtiyaç duyacak ve bu da ancak devlet eliyle gerçekleştirilebilecek, devlet iradesinin yansıması olacaktır.

Tarihi boyunca Fransa her zaman çöküşe (dekadansa) karşı, elindeki maddi imkanlarla büyüklük politikası uygulamış ve muhakkak çöküşü rövanş-revizyon-restorasyon üçlüsü ile telafi etme yoluna gitmiştir. Ancak 1945 sonrasında, kendisini büyük güç olarak konumlandırmak için ihtiyacı olan büyük politikayı, mevcut büyük hegemonik güçler karşısında elindeki mevcut maddi araçlarla sağlayamayacağını bilincinde olarak, dış politikasını amaçları ile araçlarını uyumlulaştırmada bir enstrüman olarak kullanacak,¹²⁰ kendisine büyük güç olma alanı açacak, maddi politikaların yanında, büyüklük etkisi oluşturacak her türlü değer politikası (moral politikalar); etki, itibar ve ihtişam politikası izleyecektir.

Fransız diplomat Michel Foucher'in bir yerde maddi olarak var olmaktan ziyade, varoluş şeklinin değişmesi olarak, etki sahibi olmanın daha büyük bir şey olduğunu anlatan "Etki sahibi olmak, fizikî olarak bulunmaktan daha fazla birşeydir" (*l'influence, elle, a quelque chose de plus que la presence*)¹²¹ ifadesi gibi Fransa da etkisinin büyüklüğünü yaymaya ve zorlayıcı kılmaya çalışacaktır. Kendine ait olarak

¹¹⁸ Alexander Werth, *The De Gaulle Revolution*, s.1.

¹¹⁹ Charles de Gaulle, *Umut Anıları 1958-1962*, s.15.

¹²⁰ Bozo; a.g.e; s.1-5.

¹²¹ Michel Foucher, *L'influence française au XXIe siècle dans le monde*, 09.01.2014, http://m.geopolis.francetvinfo.fr/michel-foucher-de-linfluence-francaise-au-xxie-siecle-dans-le-monde-28481xtref=acc_dir, (e.t.15.04.2015)

gördüğü bazı görev ve değerleri, bazı konumları ve bazı kişileri ön plana çıkararak, bir anlamda onları markalaştırarak, kendi konumunu ve gücünü meşrulaştıracak, sağlamaştıracaktır ki günümüzde bu politikalar “Değer Sermayesi” (*Moral Capital*) politikaları olarak anılmaktadır.¹²² Fransa güçlü olmadığı ve gücün her şey demek olduğu ve realizmin egemen unsur olduğu bir dünyada bir taraftan elindeki maddi araçlarını güçlendirirken diğer taraftan De Gaulle gibi ses getirecek ve kurtarıcı adam kılınacak bir lider öncülüğünde, değer liderliği tarzının öne çıktığı değer sermayesi, maddi olmayan sermaye politikaları ile güçlü ve büyük olmaya çalışacaktır. Amerika’nın Soğuk Savaş dönemi dış politikasının önemli belirleyici ve uygulayıcılarından biri olan Henry Kissenger doktora tezinde güç politikasının realitesine inanan İngiliz Başbakan Gladstone yerine, dünya meselelerinde söyle üstünlüğü sağlayan “değer liderliğinin gücü” (*the power of moral leadership*) gücüne inanan ve bunu uygulayan Alman Şansölye Bismarck’ı değer liderliğinin (*moral leadership*) güç ve etkisini gösterebilmek için incelediğini ifade etmiştir.¹²³

Sivil, siyasi, askerî çöküş döneminde, ülkenin kimliğini yeniden tanımlayacak, ülkeyi hakettiği konuma yerleştirecek, vatanın ve ulusun büyüklüğüne yol açacak büyük bir politikayı devlet eliyle, tepeden inme düzenlemelerle gerçekleştirmek durumunda olan Fransa, bu politikasını uygulanabilir, inanılabilir kılmak ve politikasının büyüklük adına mümkün olan en büyük etkiyi yaratabilmesi için, onu devletin eli olarak uygulamak üzere, büyük yetkilerle donatılmış “büyük bir adam”; üzerinde uzlaşma olacak, büyük kılınacak, bir anlamda *Napolyonlaştırılacak* bir adam seçecektir ki ülkenin, ulusun çıkarlarının temsilcisi olarak kabul edilecek olan bu adama; *kutsal adam, tanrının ülkeyi kurtarmak için bahşettiği, tanrının inayeti olan, kurtarıcı, çare adam anlamında “l’homme providentiel”* denecektir. Fransa, tarihinin hemen her önemli dönüm noktasında bu politikaya başvurmuş, herhangi bir kutsal kurtarıcı/çare adam fikranlığı yaşamamıştır.

Tarihteki önemli dönüm noktalarında, yeni kurulan sistem ve politik yapı henüz zayıf, dengesiz, geçişken iken zeki ve iyi hazırlanmış bir lider, çoğunlukla bir kurtarıcı adam, hem kendisi moral bir değer olarak hem de ülkesinin sahip olduğu diğer moral değerleri, sembolik ve manipülatif kaynakları, olayların akışını

¹²² John Kane, *The Politics of Moral Capital*, Cambridge University Press, 2001, s.10.

¹²³ Niall Ferguson, *Kissenger Volume I*, a.g.s.

şekillendirmede, ülkesi adına güç üretmede ve ülkesini büyük bir güç olarak konumlandırmada kullanabilir.¹²⁴ İşte bu gerçekten hareketle, 1958'deki zayıf, henüz tam oturmamış ve karmaşık uluslararası sistemde Fransa büyüklük amacını gerçekleştirebilecek böyle bir lider olarak; kişiliğinden, göz kamaştırıcı kariyerinden ve sahip olduğu moral değerlerden, etki alanının genişliğinden ülke adına faydalanmak ve onun güçlü ve etkili kişiliğini ülkenin moral değeri olarak sunmak üzere, kısacası büyük politikasını uygulamak üzere de Gaulle'ü kurtarıcı adam kılarak başa getirecektir.¹²⁵

2) Tarihsel ve Geleneksel Açıdan

Her kriz karşısında olduğu gibi, Fransız siyasetinin daimi Napolyon ihtiyacı¹²⁶ yine ortaya çıkmış, Balzac'ın ifadesiyle Cumhuriyet yine bir Napolyon'a dayanmıştır.¹²⁷ Kimilerine göre Fransa, moral ve materyal çöküş yaşadığı bir dönemde, vatandaşlarını şanlı geçmişlerine inandırarak çöküş duygusundan kurtaracak adam olarak De Gaulle'ü görmüş ve onun kariyerinin ihtişamından bu amaçla yararlanmak istemiştir.¹²⁸ Kimilerine göre de cumhuriyeti asla benimsemeyenler De Gaulle'ün şahsında yine kendi krallarını bulmuşlardır.¹²⁹ Chateaubriand “İşte bize gereken kral. Bu, cumhuriyetlerin en iyisidir” derken ülkenin sürekli kurtarıcı bir kral arama geleneğini ifade etmiştir.¹³⁰ Fransa'nın De Gaulle karşıtı sosyalist eski cumhurbaşkanlarından Mitterand'a göre ulusal büyüklük isteği, monarşik gelenek, ulusal birlik tutkusu ve jakoben tecrübeyi içinde birleştiren Bonapartizmin sağlam bir devamlılığı söz konusudur. De Gaulle'ün bu şekilde başa getirilmesi Fransız tarihindeki Bonapartist anlardan biridir ve Cumhuriyetçiler ile Bonapartistler arasında iki yüz yıldır süren savaşı Cumhuriyetçiler kaybetmiştir.¹³¹ Mitterand'ın ve sol eğilimli cumhuriyet savunucularının devrim sonrası gibi kargaşa dönemlerinde adı kral olmayan ancak kralın yetkileriyle donatılan bir kurtarıcı figürün, demokrasi

¹²⁴ Philip G.Cerny, *The Politics of Grandeur Ideological Aspects of de Gaulle's Foreign Policy*, Cambridge University Press, 2008, s.56.

¹²⁵ Arthur Layton Funk, “De Gaulle and Roosevelt: A Euripidean Drama”, F.Roy Willis (edt.), *De Gaulle*, s.31.

¹²⁶ Michel G.Roskin, *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Ankara, Adres Yayınları, 4.Baskı, 2013, s.165.

¹²⁷ Honoré de Balzac, *Tılsımlı Deri*, Çev. Hamdi Varoğlu, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1940, s.73.

¹²⁸ Arthur Layton Funk, a.g.b; a.g.e; s.31.

¹²⁹ H.Stuart Hughes, “A French Form of Fascism”, F.Roy Willis (edt.), a.g.e; s.41.

¹³⁰ François Mitterand, *Le Coup d'Etat Permanent (Daimi Devlet Darbesi)*, Paris, Plon, 1964, s.24.

¹³¹ Georges-Marc Benamou, *Le Dernier Mitterand*, Paris, Plon, 1996, s.190.

ve cumhuriyetin değerlerinin çiğnenerek, çare olarak başa getirilmesini, cumhuriyete karşı monarşinin kazanması olarak niteledikleri ortadadır. Ancak her nasıl isimlendirilirse isimlendirilsin, bir kurtarıcı figür modelinde *l'homme providentiel* olarak De Gaulle'ün 1958'de, Cezayir krizi üzerinden bir devlet darbesi ile¹³², bazıları için askerler darbesi-generaller darbesi, ve tasarlanmış bir teknikle iktidara getirilişi,¹³³ Fransız siyasi tarihinin, kriz dönemlerinde ortaya çıkan, gelenekselleşmiş uygulamalarından birisidir. Bir “Fransız farklılığı (*exception française*) dır.”

“Kurtarıcı adam” Fransız tarihinin bir figürü, politik kültürünün bir parçası, 1870'den beri ulusal tarihte devamlılık gösteren politik bir mitidir.¹³⁴ Devleti politik yapılanmasının ve kültürünün merkezine koyan; 1789'dan bu yana onun demokratik, meşru, saygı duyulan konumda olmasını birinci planda tutan Fransa¹³⁵ için devlet; ulusun, ulusun birliğinin cisimleşmiş hali ve ulusal çabanın ana temsilcisidir. Soyut bir yapı olan devletin cisimleşmiş hali ve temsilcisi ise tarih boyunca tarihi ve tanrısal (*providentiel*) nitelikler ve misyon atfedilerek gücü meşrulaştırılan, mit kılınarak bağlılığın sağlandığı, büyük bir karizma ve otoriteye sahip bir monarşi, kral figürü olmuştur. 1789 sonrasında cumhuriyetle birlikte ideolojik dayanağını kaybeden monarşik kral figürü, ulusun temsilcisi olma iddiasındaki özel yetkili kurtarıcıya dönüşmüştür. Kriz dönemlerinde, cumhuriyet adına, devletin devamlılığının sembolü olarak karizmatik bir lider konumunda başa gelen/getirilen kurtarıcı adamın meşruluğu ve gerekliliği, eylem için gerekli otoriteye sahip olması, karizması; devletin, ulusun ve ulusal çıkarların temsilcisi olduğu için çok önemli olacaktır.¹³⁶ Devrim sonrasında neredeyse yaklaşık bir asır yönetsel karışıklığa maruz kalarak bir türlü istikrarı yakalayamayan; monarşiyi cumhuriyetle sonra tekrar cumhuriyeti monarşiyle değiştirmeye zorlanan ülke, istikrarı sağlayabilmek için çözümü monarşi ile cumhuriyeti birleştirmede (*cumhuriyetçi monarşi-monarchie*

¹³² François Mitterand, Mitterand kitabında Fransa'daki monarşi geleneğinin, Bonapartizm diye sıklıkla bahsettiği, yönetim aracı olarak sıklıkla kullandığı devlet darbelerine Gaullist devlet darbesi eleştirisi üzerinden yaklaşmış, De Gaulle'ün iktidara gelişini “De Gaulle ile cumhuriyetçiler arasında, herşeyden önce ve sürekli bir devlet darbesi vardır” diyerek yorumlamıştır.

¹³³ J.Touchard, a.g.e; s.151-152.

¹³⁴ Didier Fischer, *L'Homme Providentiel Un Mythe Politique en République de Thiers à de Gaulle*, Paris, L'Harmattan, Collection Logiqueshistoriques, 2009, s.40.

¹³⁵ Veronique Alibert-Fabre, a.g.m; a.g.y; s.699-713.

¹³⁶ Frédéric Turpin, “Aux Origines de la Ve République: Charles de Gaulle et la Fonction Présidentielle”, *Parlement(s), Revue d'histoire politique I*, 2007 (n^{o7}), s.99-107, www.cairn.info/revue-parlements-2007-I-page-99.htm, (e.t.12.04.2015)

républicaine-) ve geçici süreyle kralın yetkileriyle ve halktan gelen meşruiyetle, ki bu devrimden beri çok önemlidir, donatılan kurtarıcı adam rolündeki tarihi bir figürde bulmuştur ki V. Cumhuriyet anayasası ile De Gaulle bir anlamda kurtarıcı adamı cumhurbaşkanına dönüştürerek kurduğu yarı başkanlık sistemi ile geçiciliğe son vermiş ve asırlık monarşi-cumhuriyet ihtilafını onları birleştirerek bitirmiştir.

Fransa tarihi boyunca rejim krizi, toplumsal kriz, ekonomik kriz, savaşlar gibi periyodik kriz dönemleri sonucunda ulusal büyüklüğün ve bağın zayıflaması, toplumun çözülmesi karşısında neredeyse kurumsal bir mekanizma, bir savunma refleksi olarak; tarihi ve tanrısal misyon yüklenmiş, sorunları sihirli bir değnek değdirircesine çözmeyi becerebilecek, mistik ve mitik bir anlam yüklediği, büyük bir kurtarıcı ortaya çıkarmıştır.¹³⁷ K.a adı verilen bu büyük adam politikası, Fransa için adeta kendi gücünü yeniden üretmek, sağlamlaştırmak; kültür ve kimliğinin itibar ve ihtişamını yeniden kazanmak için, özellikle de maddesel anlamda zayıfladığı dönemlerde, bir *yönetim tekniği* olmuştur.

Uzun ve başarılı bir askeri ve/veya politik kariyerin saygınlığına sahip, ortak değerlerin ve ulusal kimliğin temsilcisi kimliğin de kabul görece, büyük adamların olağanüstü kahraman kategorisine dahil olan bir kurtarıcı,¹³⁸ düşmanlıkları ve bölünmüşlükleri gidererek halkı birleştirmek; tehlikedeki ulusu bir pedagoğ gibi eğiterek tehlikeyi ve zorlukları aşmasına yardımcı olmak;¹³⁹ devleti ve kurumları restore ederek ülkeyi kalkındırmak; uluslararası ortamda ülkenin prestijli konumunu sağlamak için göreve çağırılmıştır.¹⁴⁰ Fransa'nın, devletin, ulusun cisimleşmiş hali olduğu düşünülen, tutkusunu halkın umutları ve ülkenin ruhuyla birleştiren bir kader adamı olan kurtarıcı adam ile yenilenme, yeniden doğuş için umut etme mümkün olabilecektir.¹⁴¹ *Yenilenme, yeniden doğuş, yeniden yapılanma, yeniden başlama* Fransız karakterinin ve geleneğinin temel hareket noktasıdır. Onun ölümsüz ruhu ya mevcut sistem değiştirilerek veyahut kurtarıcı bir lider öncülüğünde her daim

¹³⁷ Antony D. , *L'Homme Providentiel, Une Figure de la Vie Politique Française*, <http://www.histoire-pour-tous.fr/histoire-de-france-/5168-lhomme-providentiel-une-figure-de-la-vie-politique-francaise.html> , 06.08.2015,(e.t. 05.02.2016)

¹³⁸ Fischer, a.g.e; s.136.

¹³⁹ Didier Fischer, a.g.e; s.38.

¹⁴⁰ Fischer, a.g.e; s.160.

¹⁴¹ Renaud Dély, *De Gaulle, "l'homme du destin"*, <http://m.nouvelobs.com/telebos/la-selection-telebos/20150211.OBS2264/de-gaulle-l-homme-du-destin.html>, 11.02.2015, (e.t.12.02.2016)

yaşayacaktır. Zira tarihçi Michelet'nin ifadesiyle “Fransa ile hiçbir şey bitmez; her şey ancak yeniden başlar.”¹⁴²

Efsanevi kadın kahraman Jeane d'Arc, Henri IV, Louis XIV, Napolyon, Adolph Thiers, General Boulanger hep bu kategoride, yenileyici, kurtarıcı rehber liderler olarak anılmıştır.¹⁴³ Daha yakın zamanlara gelindiğinde I. Dünya Savaşı'nın zorlu günlerindeki yönetim krizinde ülkeyi kurtarması için Benjamin Clemenceau; 1926'daki frank krizinde frankı kurtarması için Raymond Poincaré; 1934'teki rejim krizinde rejimi kurtarması için Gaston Doumergue kurtarıcı olarak, belirli süreliğine ve belirli koşullarda göreve çağırılmıştır.¹⁴⁴ 1958'in rejim krizi Cezayir Savaşı ve ordu kaynaklı olmuş ancak bu defa Fransa'yı her anlamda yapısal değişime zorlayan köklü bir dönüşüm gereği söz konusu olduğundan, kurtarıcı olarak seçilen De Gaulle, diğerlerinin aksine, cumhuriyet'in geçici başkanı değil yeni sistemin kurucu başkanı olmuş; devletin yeni koşullara göre içeride ve dışarıda yeniden yapılanması için gerekli özgürlük ve zaman kendisine sunulmuştur.¹⁴⁵

Tarihsel süreç içinde De Gaulle, Fransa'nın başına kurtarıcı adam olarak iki defa gelen ender liderlerden biri olmuştur. 1940'ta ülkeyi işgalden, teslimiyetten ve büyük ölçüde yok olmaktan kurtaran lider olarak “*l'homme du destin*” yani kader/yazgı adamı olarak adlandırılmış;¹⁴⁶ 1958'de ülkeyi çağa uygun olarak yapılandırdıktan sonra, yeni global düzende küresel çapta rol oynayan orta ölçekte bir güç olarak konumlandırılan “*père fondateur*” ü yani kurucu babası, ulusal lideri olmuştur. 1940 teslimiyetinin aşağılanma ve ezilmesinin iyileştiricisi De Gaulle,¹⁴⁷ 1958'deki, boyutlarının büyüklüğü 1940'daki kadar görünmeyen ancak daha büyük ölçüdeki hâkimiyet kuşatmasının ve bu kuşatma karşısındaki teslimiyetin, silikleşmenin aşağılanmasından kurtulmak için, geçmişte yaptıkları gelecekte yapacaklarına referans olarak kabul edilerek, özel yetkilerle donatılıp meşruiyeti sağlanarak kurtarıcı adam misyon ve görevi ile başa getirilmiştir. Sartre'ın ifadesiyle “yayını

¹⁴² Jules Michelet, a.g.s; a.g.y; s.2.

¹⁴³ Antony D. , a.g.s; a.g.y

¹⁴⁴ Alexander Werth, *De Gaulle*, s.53.

¹⁴⁵ Alexander Werth, *The De Gaulle Revolution*, preface, s.x.

¹⁴⁶ Werth, *De Gaulle*, s.54.

¹⁴⁷ Werth, a.g.e; s.9.

germe gücüne sadece Odise'nin sahip olduğu söylenir. Yazgının başkanı rolünü oynamak için gerekli kibir de sadece De Gaulle'de vardır.”¹⁴⁸

3) Kurtarıcı Adam olarak De Gaulle:

1958'de Fransa'nın gerek boğucu hegemonya kuşatması gerek elini kolunu bağlayan ve kabul edilmesi imkânsız olanı kabule zorlayan sömürge savaşları ve sömürge kayıpları dolayısıyla içinde bulunduğu durumdan onu en az sarsıntıyla ve büyüklük içinde çıkaracak, yeni dünya düzenin sorularına cevap verecek büyük bir politika ve bu büyük ve kabulü zor politikayı uygulayıp benimsetecek prestij ve büyüklükte büyük bir adama ihtiyaç duyması kaçınılmaz olacaktır. Dört yıldır süren ve maddi-manevî büyük kayıplara sebep olan, birliği sarsan ve içeride-dışarıda bölünmelere yol açan, savaş olarak bile kabul edilemeyen, iç savaş tehlikesinden ziyade cumhuriyetçiler ile sömürge milliyetçilerini karşı karşıya getiren ve bu bakımdan 20-30 yıllık bir askeri diktatörlükle sonuçlanan “*spanish war*” a benzetilen Cezayir Savaşı¹⁴⁹ ülkeyi uçurumun eşiğine getirmiştir. Thomas Hobbes'un *Leviathan* adlı eserinde “öylesine güçlü bir krala ihtiyacımız var ki, ancak o kral İngiltere'yi kurtarıp birleştirebilir” dediği gibi Fransa Hobbes'tan üç asır sonra “**Bizi ancak De Gaulle kurtarıp birleştirir**” diyecektir. Zira kendi başına, düştüğü zor durumdan çıkmayı hiçbir zaman beceremeyen, savaşlardaki korkusuzluğuna rağmen çok çabuk cesaretini kaybeden ve asla memnun olmayan, ancak tehlike karşısında birleşebilen Fransızları¹⁵⁰ ancak onun tarzında büyük bir lider etrafında toplanmak kurtarabilecektir. Böyle bir lider tehlikeyi gösterip çözüme ikna edebilecektir. 1940'ta ülkeyi Almanlara teslimiyetten kurtarması için De Gaulle'ün etrafında birleşen Fransa; 1958'de yine, genel kabulde ülkenin Almanlara teslimi anlamına gelecek Cezayir'in terkinden kurtarması için onun etrafında birleşecektir.

Birkaç asırdır süregelen siyasi, ekonomik, ideolojik varoluş formlarını değiştirme zorunluluğu karşısında, kabul edilemeyecek olanı farklı formlarda ulusa kabul

¹⁴⁸ Jean Paul Sartre, *Hepimiz Katiliz*, s.74.

¹⁴⁹ Dorothy Pickles, “General de Gaulle and Algeria: Success or Failure?”, F.Roy Willis (edt.), *De Gaulle*, s.81.

¹⁵⁰ Philippe de Gaulle, *De Gaulle Mon père Entretiens avec Michel Tauriac Tome II*, Paris, Plon, 2003-2004, s.114-115. Burada geçen ifadeleri Kartaca kralı Hannibal'ın kardeşine yazdığı mektupta orduya neden fazla sayıda Gaulle'lu almaması gerektiğini anlatırken kullandığını söylemiş. Sezar'ın da buna benzer ifadeler kullandığından bahsetmiş Philippe de Gaulle. P.de Gaulle babasının, hadiseler karşısında tepkisiz kalan, yenilgiye boyun eğen Fransızlar'a olan kızgınlığını “bunlar inek, hakettikleri de katledilmek” diye ifade ettiğini de anlatmış.

ettirebilecek; sen artık imparatorluk değil Fransa'sın diyebileceğin; yeni kimlik ve konum tanımlamalarını sahip olduğun otorite, prestij ve güven dolayısıyla daha kolay yapabileceğin ve bu yeni tanımlara göre cumhuriyeti restore edip devleti yeniden yapılandırabileceğin; 1789 tarzı bir devrime yol açmamak için, eski sistemi, statükoyu koruyor ve ülkeyi şiddetli ve zorlayıcı değişimden kurtarıyor görüntüsü verirken¹⁵¹ ve statüko yanlılarınca iktidara getirilirken, stratejik ve taktiksel yöntemlerle köklü bir değişimi gerçekleştirebileceğin; tüm bunlar için büyük politikalar, büyük çerçeveler inşa ederek ülkeyi yeniden büyük bir şekilde konumlandırabileceğin; imparatorluk bakiyesi topraklarda yeni politikaları kabul ettirme ve uygulama hususunda etkili olabileceğin; büyük olacak, büyük kılınacak çoğunlukla kamufle bir kurtarıcı adam gerekmiştir. Köklü çözüm ihtiyacı içinde olan ülkede ancak devlet iradesinin desteklediği güçlü ve kararlı bir lider bu çözüme cesaret edebilecektir. Dönemin Fransa'sında bu büyük işleri başarabileceğin; toplumun hemen her katmanına otoritesini kabul ettirecek güç, kapasite ve prestije sahip, statüko siyasetinin kirletmediği karizmatik bir şahsiyet,¹⁵² bir çare lider olarak De Gaulle seçilmiştir. O daha 1946'da istifasını sunup giderken sıkıntı anında yeniden başvurulacak kurtarıcı olacağını ve Fransa'nın muhakkak bir kurtarıcıya ihtiyaç duyacağını bilincinde olarak gitmiştir. Fransızlar'ın gerçeklikle bir türlü örtüşmeyen idealleri nedeniyle sürekli olarak mutsuz olduklarını ve bu nedenle gerçeklikten hoşlanmadıklarını; hoşlanmadıkları gerçekliğin üstünü örtmek için ihtişamlı söyleme, büyük kurtarıcılara ihtiyaç duyduklarını bilmektedir.¹⁵³

“...Sonunda gidecektim, ama dokunulmamış, yıpranmamış olarak. Böylece zamanı geldiğinde ortaya koyduğumla olsun, kişiliğimle olsun, yeniden başvurulacak kurtarıcı olacaktım.”¹⁵⁴

De Gaulle kurtarıcı adamın, büyük liderin nasıl olması, nasıl davranması gerektiğinin bilincinde ve görevlerinin farkındadır ve her konuşmasında bunlara vurgu yapmaktadır. Onun için **“biyografisini yaşayan adam”** denmesi de görevlerinin ve o görevleri dolayısıyla tarihe geçtiğinin bilinci içinde hareket etmesindedir.¹⁵⁵ Aslında *Kılıcın Keskin Yüzü* adlı kitabında geniş bir yer ayırdığı ve çok ses getiren *“l'homme*

¹⁵¹ Werth, a.g.e; s.9.

¹⁵² Michael G.Roskin, a.g.e; s.165.

¹⁵³ Michael G.Roskin, a.g.e; s.110-142-143.

¹⁵⁴ De Gaulle, *Umut Anıları*, s.12.

¹⁵⁵ Alfred Grosser, a.g.e; s.26.

de caractère” bölümünde karakter adamı olarak tanımladığı büyük bir liderin taşıması gereken özellikler, davranış kalıpları büyük ölçüde kurtarıcı adamın özellikleri ile uyuşmaktadır. Yani o bu özellikleri, üzerinde yazı yazacak konferans verecek kadar iyi bilmektedir. *Mitler ve Politik Mitolojiler* kitabının yazarı Raoul Girardet kitabında kurtarıcı (kutsal) adam (*l’homme providentiel*) tipolojileri yapmış ve De Gaulle’ün liderliğini iki tipoloji altında değerlendirmiştir: Bunlardan biri geçmişle bağı kopararak yeniden kurucu olan “Solon Model”, diğeri de halka rehberlik eden ve yeni zamanı bildiren, kendi kaderini halkın kaderiyle özdeşleştirmiş peygamber “Musa Model” bir kurtarıcı adam tipolojisidir.¹⁵⁶

Zor dönemde ülkeyi içinde bulunulan kötü durumdan kurtarma, uzlaşmayı sağlama özel görevleriyle ve etrafında mistik bir hava oluşturarak başa getirilen kurtarıcı lider, her şeyden önce kurtarıcı olarak davranma istek ve tutkusuna sahip olmalıdır. Hegel’in ifadesiyle tek bir adamın tarihte başarılı olmasının temel sebebi onun belirli bir zaman içinde gerekli olduğuna inanması ve bu doğrultuda tutku ile hareket etme kapasitesine sahip olmasıdır.¹⁵⁷ De Gaulle de bu durumu Hegelvari bir tarzda şöyle ifade etmiştir: **“Olayların vahim hale geldiği, tehlikenin baskısının arttığı bir dönemde güçlü bir dalga onu birinci sıraya iter. Ancak kendisinde homme de caractère olarak davranma tutkusu bulunmazsa büyük görev, eser gerçekleşemez.”**¹⁵⁸ Kendisi böyle bir tutkunun, belli bir Fransa fikrini tutku haline getirmenin adamıdır. Sahip olduğu çok yüksek özgüven, kurtarıcı misyonuna olan inancı ve Fransa’nın rehberi olarak davranma kapasitesi onun otoritesini büyütüştür.¹⁵⁹

Kurtarıcı adam ülkenin, devletin ve ulusun cisimleşmiş hali; ulusal çıkarın, ulusal birliğin ve ulusal tutkunun temsilcisi; ayrışmanın değil birleşmenin sembolüdür. Kendisini ülkesi ile özdeşleştiren ve ülkesi olduğuna inanan De Gaulle çok kereler “Ben Fransa’yım”, “Fransa için iyi olan ne varsa onu ancak ben bilebilir ben yapabilirim”, “Ulusal tutkunun cisimleşmiş haliyim”, “Ulusal çıkarı koruma görevini varlığımın ayrılmaz bir parçası olarak görüyorum”, “Fransa’nın yeniden doğan

¹⁵⁶ Raoul Girardet, *Mythes et Mythologies Politiques*, Paris, Le Seuil, 1986, s.75-95.

¹⁵⁷ Raoul Nkuitchou Nkouatchet, *Des Hommes de Caractre*, 04.08.2012, <http://www.afrik.com/article26470.htm>, (e.t.12.04.2015)

¹⁵⁸ Charles de Gaulle, *Le Fil de l’épée*, Paris, Berger-Levrault, 1973, s.158.

¹⁵⁹ Dorothy Pickles, a.g.b; a.g.e; s.83.

gücünün sembolüyüm”, “Herkes biliyordu ki; ulusal bölünmeye kadar varacak bir sapmayı önlemenin tek yolu De Gaulle’dü”, “Ben ulusal otoritenin temsilcisiyim”¹⁶⁰ gibi ifadeler kullanarak, kurtarıcının her türlü ayrışmanın ötesindeki birleştirici ulusal temsil görevini benimsediğini göstermiştir. Pragmatik bir vatansever ve politikacı olarak halk ve onun beklentileri her şeyin önündedir. Ulusun çıkarları her türlü ideolojinin ve ayrımcılığın üstündedir.¹⁶¹

İki yüz yıldır devrimciler-devrim karşıtları; dreyfusçular-anti dreyfusçular; laikler-anti laikler; monarşistler-cumhuriyetçiler; maviler-beyazlar olarak sürekli bir biçimde ikiye bölünen Fransa’yı, yani iki Fransa’yı birleştirmiştir.¹⁶² Hobsbawm’ın ifadesiyle “Onun Fransa’sı içinde hem monarşiyi hem de Devrim’i barındırıyordu; 1793’ten beri bunu ilk gerçekleştiren siyasetçi idi.”¹⁶³ Koşullar ne olursa olsun esnek realpolitik uygulayarak, gerekirse birbirine zıt yöntemler, ikircikli tutum ve ifadeler kullanarak, manevralar yaparak ulusal çıkarı sağlamanın yollarını aramıştır. Yüksek amaçlar koymuş ve açıkça belirlenen hedefler için her yaklaşımı denemiş; bir yaklaşım başarısız olursa diğerine girişmiş, birbiriyle çatışan alternatifleri aynı amaca ulaşmak için kullanabilmiştir. Ülkenin prestiji ve konumu konusunda idealist olsa da bu idealizmini realizm ve pragmatizmle birleştirerek uygulamayı da bilmiştir.

Meşru kurumsallaşmış bir güç olan devleti temsil eden kurtarıcı adamın kendisinin de meşru olması gereklidir. De Gaulle hemen her konuşmasında kendisine halk tarafından verilen ve halkın onun yanında yer aldığı bir meşruluğa değinir. Aralıksız biçimde halkın onayına ve onayın da ötesinde sevgisine ihtiyaç duyar.¹⁶⁴ “Fransa’nın rehberi, cumhuriyet devletinin şefi olarak bana atfedilen büyük gücü tüm genişliğiyle kullanacağım... Ülkenin bana yaptığı çağrı bir kurtuluş çağrısıdır. Eğer o beni bunu yönetmekle görevlendirdi ise bu onun yenilenme güç ve isteği olduğundandır.”¹⁶⁵ De Gaulle kurumları yeniden kuracağız, etrafımızda imparatorluk diye isimlendirdiğimiz yapıyı toplayacağız ve ülkeye konumunu ve asaletini yeniden kazandıracamız diyerek yapılacakları sayarken “ama bunları ben Fransızlar olmadan yapmayacağım” diye

¹⁶⁰ Alexander Werth, *De Gaulle*, s.56; De Gaulle, *Umut Anıları*, s.121-122-124-147.

¹⁶¹ Jacques Vernant, a.g.m; a.g.y; s.619-629.

¹⁶² Elçin Aktoprak, a.g.e; s.486.

¹⁶³ Eric Hobsbawm, *Tuhaf Zamanlar*, İstanbul, İletişim Yayıncılık A.Ş. , 2.Baskı, 2006, s.444.

¹⁶⁴ Christian ve Arlette Ambrosi ve Bernadette Galloux, *La France de 1870 à Nos Jours*, Paris, Armand Colin, 1997, s.338-339.

¹⁶⁵ Veronique Alibert-Fabre, a.g.m; a.g.y; s.706.

belirtmiş ve “Fransa’yla sözleşmem vardı...Fransa benimleydi” diye meşruluğunu vurgulamıştır.¹⁶⁶

Kurtarıcı misyonu yüklenen lider genellikle kriz dönemlerinde devletin yeniden çağa uygun biçimde yapılanması, ulusal birliğin ve bağımsızlığın sağlanması, mevcut yönetimin restorasyonu, ulusal gücün yeniden kurulması gibi görevlerle başa getirilir.¹⁶⁷ De Gaulle hedeflerini yazarken açıkça bunları ifade etmiştir:

“Devleti modern çağın gerçeklerine uygun kurumlarla donatıp, ona 169 yıldır (Devrim’den bu yana)mahrum kaldığı istikrarı ve devamlılığı sağlamak için harekete mi geçmeliydim? İşleri dekolonizasyonun gerçekleşeceği bir noktaya getirip, bilim ve teknik çağında ekonomik ve sosyal değişimi harekete geçirip, politikamızın ve savunmamızın bağımsızlığını sağlayıp, Fransa’yı baştanbaşa birleşmiş Avrupalı bir Avrupa’nın şampiyonu haline sokup, ona bütün evrende, özellikle üçüncü dünyada yüzyıllardır sahip olduğu saygı ve parlaklığı yeniden mi sağlamalıyım? Kuşkusuz işte varmam gereken hedef buydu.”¹⁶⁸

Kurtarıcı adam misyonundaki lider kendisine yüklenen anlam ve görevleri yerine getirebilecek güç, saygınlık, kapasite, prestij ve otoriteye sahip olmalıdır. 49 yaşına, yani II. Dünya Savaşı yıllarına kadar pek tanınmayan bir asker olan De Gaulle, savaştan tam bir kahramanlık figürü olarak çıkmış, savaş sırasındaki Özgür Fransa liderliği sayesinde modern zamanların en büyük Fransız devlet adamı konumuna yerleşmiştir.¹⁶⁹ Ordunun ezici yenilgisini zafere dönüştüren, ülkeyi teslimiyetten kurtaran general olarak büyük bir tarihi meşruiyet, saygınlık, prestij ve otorite sahibi olmuştur. Savaş sonrası yıllardaki, özellikle 1947-1955 arasında, ülkesinin ve ulusunun çıkarlarını her şeyin üstünde tutan, bağımsızlık ve büyüklüğüne zarar verdiğini düşündüğü hiçbir şeyi kabul etmeyen politikası ve şahsi çıkarlar üstü tutumu; partilere koyduğu mesafe; popülaritesini kullanarak diktatörleşmemesi ve görevini 1946’da kendiliğinden bırakması; sürekli olarak Fransızları birliğe, birleşmeye çağıran söylemi, toplanmanın adamı oluşu gibi etkenler onu halkın

¹⁶⁶ André Malraux, *Les Chênes qu’on Abat...le miroir des limbes*, Paris, édition Gallimard, 1971, s.21.

¹⁶⁷ Didier Fischer, a.g.e; s.160.

¹⁶⁸ De Gaulle, *Umut Anıları*, s.25.

¹⁶⁹ Leslie Derfler, *Political Resurrection in the Twentieth Century: The Fall and Rise of Political Leaders*, New York, Palgrave Macmillan, 2012, s.5-6.

nazarında politik figür değil, ulusal güvene sahip ulusal baba figürü haline getirmiştir.¹⁷⁰

De Gaulle'e büyük prestij ve otorite kazandıran, deyim yerindeyse onun üstün kalitesi (*qualité suprême*) olarak görülen temel karakteristik özelliklerinden biri de onun *reddiyelerin adamı* oluşudur. İki savaş arası dönemde Fransa'nın askeri yapısına; 1940'taki teslimiyete; yenilgiye; savaş sırası yıllarda Churchill ve Roosevelt'in Fransa'yı küçümseyen tavrına; partiler rejimine; Atlantik düzeninin boğucu hegemonyasına ve Fransa'nın bunun uydusu haline gelişine; Soğuk Savaş'ın ideolojik savaş konseptine; ulusüstülüğe ve ideolojik ayrışmaya; İngiltere'nin AB'ye girişine yaptığı reddiyeler gibi sayabileceğimiz ve pek çoğu da yıkıcı değil yapıcı ve kurucu olan reddiyelerdir. Bunlar sebebiyle De Gaulle sadece Fransa'da değil dünyada da özgürlüğün, bağımsız duruşun sembolü olmuş ve özellikle üçüncü dünyanın gözünde büyük bir saygınlık kazanmıştır.¹⁷¹

4) Kurtarıcı Adama Veda

1968 yılında dünyada pek çok ülkede eş zamanlı fakat farklı boyutlu öğrenci olayları başladı. Fransa'da olaylar kısa zamanda, hızlı bir şekilde büyüdü. Hükümetin olaylara orantısız ve çok sert tepki verdiği söyleniyordu. Genel grev için fırsat bekleyen sol partiler ve sendikalar bu durumdan istifade ederek büyük grevler başlatmışlar, iktidarı paralize etmişlerdir. Fransa'nın dolar sisteminden çıkmayı tartıştığı dönemde böyle olayların yaşanması, olaylarda Amerikan etkisini düşündürmüştür. De Gaulle olaylara bir anlam verememiş, sonuçta meclisi dağıtarak seçimleri yenileme kararı almıştır. Seçim sonuçları onun partisinin lehine olsa da, iktidar epey yara almıştır. Yapmak istediği son değişiklikler için referanduma gitmiş ve kaybedince de siyasetten ayrılmıştır. Onun bu referandumu "*kasıtlı siyasi intihar*" olarak nitelendirilmiştir.¹⁷²

De Gaulle, kendinden sonra gelecekleri etkilememek için, bir müddet eşiyile ülkeden uzaklaştı. Hiç gitmediği İrlanda'ya ve Francisco Franco'ya nezaket ziyareti yapmak için İspanya'ya gitti. Seyahatlerini tamamlayınca çok sevdiği Colombey-Les-Deux-

¹⁷⁰ Dorothy Pickles, a.g.b; a.g.e; s.82.

¹⁷¹ Chantal Morelle, a.g.e; s.5-6; A.Werth, *De Gaulle*, s.7.

¹⁷² Yusuf Küpeli, "Mayıs Olaylarını Kırkıncı Yılında Anlamaya Çalışmak", 27 Nisan 2008, www.sinbad.nu/mayis68.htm, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2013), s.1...6.

Eglises'deki evi Boisseri'ye kapanarak *Umut Anıları*'nı yazdı (*Mémoires d'Espoir*).¹⁷³ Esprilere konu olan büyük bir burna ve ordudaki en uzun boylardan birine (1.93) sahiptir. Askeri okulda iken arkadaşları ona “uzun kuşkonmaz” (*le Grand asperge*) lakabı takmıştır. Boyunun uzunluğu dolayısıyla daima özel yapım bir yatakta yatmıştır. Dış görünüşü onun için önemli olmuş, bıyıklarını ince ve düzgün kesip, saçlarını aşağıya doğru düz tarar ve bilyantınlar. Günde 40 adet içtiği sigaradan dolayı, üst dudağı kahverengileşmiş. Yemeklerini, askerlik alışkanlığı olsa gerek, tam zamanında ve çok hızlı yer, yemeğin tadını almak için de bir bardak Burgundy ve biraz da Brandy alır, sonra da Havana sigaralarından içmeyi severmiş. Akşam yemeğinden önce briç oynamayı alışkanlık haline getirmiş. 1921'de evlendiği Yvonne Vendroux, Calais'in iyi ailelerinden gelen, gösterişsiz, sade bir kadındır. Üç çocukları oluyor. De Gaulle çiftinin aile konusundaki hassasiyetleri büyüktür. Bayan De Gaulle: “Başkanlık geçici aile kalıcıdır” diyor. General de karısına: “İşte benim generalim. O gerçek bir Gaulle'cü” diyor. Genelde seyahat ve belgesel programlarını izleyen, gazetelere sinirlendiğinde pikaba opera plağı koyup dinleyen General, çocuklarına çok düşkündür. Colombey'deki evde olduklarında onlarla, oyunlar oynuyor, orman gezintileri yapıyor. Colombey'deki ev savaşın sonundan itibaren hayatının merkezindedir. Sakinliğini, sadeliğini sevdiği Colombey'e çok bağlıdır. Orada, yeşillikler içinde yürüyüş yapmayı, düşünmeyi, sahip olduğu büyük kütüphanede okumayı, yazmayı, gecenin sessizliğinde yıldızlara bakıp tefekkür etmeyi her şeye tercih eder, hayatının tüm önemli kararlarını burada verir. Kısaca Colombey demek De Gaulle demektir.¹⁷⁴

Dünyanın en güzel mesleği kütüphaneciliktir diyebilecek kadar okumayı seven, haftada üç kitap okuyan De Gaulle, aynı zamanda çok yazan bir devlet başkanı olmuş, döneminin önemli edebiyatçıları tarafından, François Mauriac, André Malraux, Albert Camus gibi, da iyi bir yazar olarak tanımlanmıştır. Eserleri, Fransa'da ünlü bir edebiyat koleksiyonu olan, *Pléiade Koleksiyonu*'na girmeyi başarmıştır.¹⁷⁵ Dönemin ünlü yazarı André Malraux ile dostlukları pek çok kitaba

¹⁷³ De Gaulle Collection, s.255-256.

¹⁷⁴ Circus Family, “Life Magazine”, 28 Temmuz 1941, 11.cilt, no:4, boks.google.com.tr/boks?id=hUwEAAAAMBA&pg=PA72&source=gbs_toc_r&redir_escy, (Erişim Tarihi 10 Nisan 2013), s.72-82.

¹⁷⁵ Jérôme Dupuis, “De Gaulle est le dernier Grand écrivain de la France”, 27 Mayıs 2010, www.lexpress.fr/outils/imprimer.asp?id=894864, (Erişim Tarihi 25 Nisan 2013).

konu olmuştur. Uluslararası tek rakibinin Tente olduğunu söyleyen General, “büyüklerden korkmayan küçükleriz biz” diyor.¹⁷⁶

Dokuz Kasım 1970’te, 80 yaşında, boyun damarlarındaki bir anevrizmadan dolayı hayata veda etmiştir. Paris’teki Notre Dame Cathedral’indeki saygı törenine 80’den fazla devlet başkanı katılmış,¹⁷⁷ yoğun yağmura aldırış etmeyen Fransızlar, onun anısına gece boyunca Champs-Elysée’de yürümüşlerdir. Vasiyetinde, mezarının üzerinde sadece Charles de Gaulle yazılmasını, sade, müziksiz ve sadece Colombey’lilerin katılacağı, hiçbir politikacının, bakanın katılmayacağı bir tören yapılmasını istemiş ve vasiyeti yerine getirilmiştir. Öldüğünde hiçbir mal varlığı bulunmayan De Gaulle, Napolyon ile birlikte dünyada en çok tanınan Fransızlardan biri olmuştur. Adına, dışarıda, Londra’da, Varşova’da, Moskova’da, Kanada Quebec’te heykeller dikilmiş, havaalanlarına, caddelere, köprülere adı verilmiştir. Bugünün Fransa’sında sağ, sol, merkez partiler tarafından ilham kaynağı kabul edilen De Gaulle üzerine çok sayıda kitap ve yazı yazılmış, hayatı filmlere konu olmuştur ki ona karşı yapılan suikasti anlatan 1973 yapımı Chackal bunların en meşhuru olmuştur.¹⁷⁸

Sonuç olarak, büyük yıkımların yaşandığı büyük dünya savaşları sonrasında, süper güçlerden bağımsız, ihtişamlı, nükleer otonomiye sahip, büyük Fransa’yı inşa etmek amacıyla yola çıkan, evrensel çapta politikalar güderek, Fransa’yı dünyanın etkili devletleri yarışına yeniden sokan, uyguladığı politikalar ile sadece Fransa’yı değil, Avrupa’yı ve hatta döneminin Soğuk Savaş politikalarını etkileyen karizmatik, büyük bir lider olarak tarihe geçmiştir. Bugün Fransa’da, ismi üstünde büyük oranda uzlaşma sağlanan, en küçükten en büyüğüne her türlü sıkıntıda bize yeni bir De Gaulle gerek dedirten kurucu lider olmayı başarmıştır. Bazıları onu hayalcilikle, ülkeyi dünyadan koparmakla suçlamış olsa da, V. Cumhuriyet bugün hala sağlam bir şekilde işlemekte, Fransa, onun istediği gibi, büyük bir devlet olarak varlığını sürdürmektedir.

¹⁷⁶Cizgiromanokurlariplatformu.blogspot.com/2009_02_01, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2013).

¹⁷⁷ De Gaulle Collection, le dernier hommage de Paris, Les chefs d’Etat a Notre-Dame.

¹⁷⁸ www.histoiredumonde.net/Charles-de-Gaulle,1696.html.

V. İMPARATORLUKTAN ULUS DEVLETE FRANSA: ÖNCE UYARLANMA SONRA MEYDAN OKUMA

“Kolonizasyonun modern bir işbirliğine dönüşmesinin yalnız Fransa’nın artık haklı gösterilmesine imkân olmayan yüklerini hafifletmekle kalmayıp, aynı zamanda gelecek için yararlı vaadler de taşıdığını göstermekteydi. Bu birinci derecede önemli işi, kader benim yürütmemi istemişti.”¹ Charles de Gaulle

“Bugünden yarına, imparatorluğumuzun toprakları üzerinde, özgür ve karşılıklı rızaya dayanan bir ortaklığın çatışmalar ve güçlükler olmaksızın kurulacağı gibi bir hayale hiçbir zaman kapılmaksızın, gene de bu “büyük eser” in mümkün olduğu kanısındaydım. Ama bunun için, bu iş sürekli bir şekilde, ilgililer nezdinde güçlü ve âlicenap Fransa’yı temsil edecek kararlı bir hükümet tarafından yürütülmeliydi.”² Charles de Gaulle

“Fransa dünya gücü olmalıdır. Böyle olmayı keserse Fransa olmayı bırakır.”³

Charles de Gaulle

Avrupa’ya, Avrupalılığa ve Avrupalı çağa tüm yermelerine rağmen tutku derecesinde bağlı olan ünlü Viyanalı yazar Stefan Zweig, Oswald Spengler’in 1915’lerde bahsettiği Avrupalı Batı’nın çöküşünü görmenin acısına dayanamayarak 1942’de hayatına son vermeyi seçmiştir. İçinde yaşadığı dünyayı tepeden tırnağa değiştirecek, *“Dünün Dünyası”* yapacak büyük olayların yaşandığını ve Burhan Arpad’ın ifadesiyle kendi çağının ve düşünün bittiğini görerek daha sonrasını yaşamayı göze alamamıştır.

“...Anlamıştım. Dünün her şeyi geçip gitmiş, başarılan ne varsa yok edilmiş, gerçek yurt bilip sevgisiyle yaşadığımız Avrupa, kendi ömürlerimizden çok daha korkunçça tuz buz edilmişti. Daha bir başka ve yeni bir devir başlamaktaydı. Amma, ona ulaşmak için nice cehennemlerden ve Arafatlardan geçmek gerekiyordu.”⁴

Zweig 1940’ların Avrupası’nın fikrî ve fizikî çöküşünü görmeye dayanamadı. Oysa daha 1945 sonrasının, Avrupa’nın ve Avrupalılığın asırlardır süren üstünlüğünü elinden alacak, gücü hiçbir şekilde paylaşmak istemeyen, Batılı karakterde de olsa

¹ Charles de Gaulle, *Umut Anıları*, s.94.

² A.g.e; s.17.

³ Matthew Connelly, *A Diplomatic Revolution Algeria’s Fight for Independence and The Origins of The Post-Cold War Era*, New York, Oxford University Press, 2003, s.188.

⁴ Stefan Zweig, *Dünün Dünyası*, İstanbul, Meb Yayınları, 1989, s.539.

boğucu model bir hegemonya kuşatmasını; bu kuşatma karşısındaki teslim oluşu görmemişti. Dünün dünyasının hegemon gücünün çöküşü, günün dünyası ve yeni hegemonu için “yaratıcı kaos”⁵ olmuştu. Gerçekten de Avrupa’da ortaya çıkan bu kaos, ilk büyük modernleşme modelini dünyaya sunan ve bu model sayesinde ilerleyerek dünyaya hâkim olan Kıta’nın, bu hâkimiyeti devretmesine yol açmıştır. Zweig’den daha az olmayacak kadar Avrupalı; dünyanın merkezine koyduğu Avrupa’nın tanımını kendisi üzerinden yapan ve tüm Avrupa devletlerini Fransız aydınlanmasının, demokrasinin ve cumhuriyetçiliğinin çocukları olarak gören Fransa⁶ ve onun 1958’deki temsilcisi De Gaulle için başta Fransa’nın olmak üzere Avrupa’nın yeni dünya düzenine ve onun kurucusu olan ve merkezinde yer alan liberal hiyerarşik hegemonyaya, kendisi de bu hiyerarşinin içinde yer alacak olsa da, devir teslimini kabul etmesi söz konusu olmayacaktır. Zweig’ın yaptığı aksine De Gaulle politikaları eşliğinde Fransa; kaçınılması imkânsız olan gerekli değişiklikleri yaparak dünün dünyasını terk ettikten ve kendini yeni dünya düzeninin çerçevesine azamî ölçüde adapte ettikten sonra, yeni düzeni ve hegemonyasını ülkesinin çıkarlarını içinde gördüğü Kıta lehine olacak şekilde sarsarak değiştirmenin yollarını arayacaktır.

1945 sonrası hâkimiyetin el değiştirmesi sonucunda, savaştan galip konumunda çıkmış olmasına rağmen, kurulan yeni dünya düzeninden, yeni uluslararası sistemden ve uluslararası paylaşımdan dışlanan; bu düzen içindeki konumunu belirlemede geç kalan Fransa’nın 1950 ve özellikle de 1960’lardaki en büyük meselesi; tarihinde olduğu gibi dünya siyasetinde etkili, sözü geçen, bağımsız ve büyük bir güç olarak **yeniden konumlanması** olacaktır. Yeniden bağımsız ve büyük bir güç olarak konumlanma, dünyadaki gerçek yerini bularak eski Fransa olma, varoluşsal bir mesele olduğu kadar; şeref, itibar, prestij meselesidir .⁷ Bu çerçevede savaş sonrası kurulan hemen tüm uluslararası yapılara *katılan* Fransa; ekonomik, politik, ideolojik, askeri anlamda özgür hareket etmesini kısıtlayacak her türlü sistem ve yapılanmanın etkisinden *kurtulmayı*, yani millî bağımsızlığı politikasının temeline koymuştur.

⁵ Yeni hegemonyanın tesis edilmesi için eskisinin yıkılıp parçalanması gerekir. Yaratıcı kaos tabiri her ne kadar bugün ABD’nin Ortadoğu’yu şekillendirmek için kullandığı ‘yık ve yeniden inşa et’ modelli bir yöntem olarak adlandırılrsa da, 1945 sonrası Atlantik-ötesi liderliğindeki liberal hegemonyanın tesisi için, Avrupa’nın yıkılıp yeni hegemonyanın tesisi çerçevesinde yeniden inşa edilmesi de yaratıcı kaosu anımsatmaktadır.

⁶ Elçin Aktoprak, a.g.e; s.506.

⁷ Philip H. Gordon, a.g.e; s.18.

Daha 1945'te, imparatorluğunu henüz kaybetmemişken dahi De Gaulle mevcut hâkim bloklar karşısında bağımsız ve özgür kalma politikası uygulayacağını şöyle ifade etmiştir: “İki büyük gücün hâkim olduğu günümüz dünyasında, bizim yaşamsal çıkarımızın ciddiyetle dengeyi sağlamak olduğunu anlamak için haritaya bakmak yeterlidir. Doğu'ya ve Batı'ya karşı dostluk, *açık gözler, özgür eller* politikası.”⁸

Tarihi boyunca, özellikle devletin yeniden yapılandığı kriz dönemlerinde, III. Napolyon'da ve De Gaulle'de sürekli bir kaygı konusu olan;⁹ gelenekselleşmiş ve devlet tecrübesi haline gelmiş ulusal büyüklük ve bağımsızlık ilkeleri çerçevesinde uluslararası düzende kendine önemli bir yer edinen Fransa için, 1945 sonrası kurulan oldukça omnipotent; politik, ideolojik, askeri, ekonomik alanların hemen hiçbirinde hareket özgürlüğü tanımayan; bağımsızlık ve büyüklüğe alan bırakmayan çok yönlü bir hegemonya kabul edilebilir değildir. Zira bu hegemonya kurduğu hiyerarşik düzende büyük güç konumu tanımak şöyle dursun, ona kendisine bağlanmak ve boyun eğmek dışında hiçbir seçenek bırakmamıştır. Kendisini insan haklarının, demokrasinin anavatanı ve koruyucusu olarak gören, İngiltere'den sonra ikinci büyük sömürge gücü olan fakat 1945 sonrasında artık sadece orta büyüklükte bir güç konumundaki Fransa bu kuşatmayı aşmak, bağımsız olmak, yeniden birinci sırada konumlanmak, yeniden Fransa olmak için, ki De Gaulle'ün ifadesiyle Fransa büyüklük olmadan Fransa olamaz, ancak birinci sırada olduğunda kendisi olacaktır,¹⁰ büyük bir politikaya; bir güç politikasına ihtiyaç duyacaktır. Zira büyük hegemonya ve onun her alanda kuşatıcı sistemi karşısında büyük olmayanın özgür olma, ulusal bağımsızlığını sağlama ihtimali bulunmayacaktır.

“Büyük bir politikamız olmazsa artık büyük bir güç olmadığımız için hiçbir şey olmayız” diyen De Gaulle,¹¹ bu büyük politikanın çerçevesini çizmek ve bunu ülkeyi yeni dünya düzenindeki global ilişkiler içinde, Batılı ilişkiler içinde yeniden konumlandırarak, büyüklük için yer açacak şekilde uygulamak üzere 1958'de yeniden göreve getirilmiştir.¹² 1945 sonrasındaki restorasyonda Fransa'nın, yine onun önderliğinde, kendisine Fransız Birliği içinde belirlediği büyük konumun

⁸ Jacques Vernant, a.g.m; a.g.y; s.621.

⁹ Chantal Morelle, a.g.e; s.85.

¹⁰ Morelle, a.g.e; s.46.

¹¹ Philippe de Saint Robert, a.g.e; s.131.

¹² Frédéric Bozo; a.g.e; s.32-33.

sürdürülebilir bir konumlanma olmadığı anlaşıldığından De Gaulle, Fransa adına ve lehine olacak şekilde, adeta 1945 sonrası oluşan hem ulusal hem global düzenin temyizi, revizyonu misyonunu yüklenmiştir.

1958’de, 1945 sonrası kurulan Soğuk Savaş dönemini ve düzenini anormal bulduğunu, bu düzenin ve dönemin normale dönüşerek kalıcı olmayacağını, sonrasında yeni bir düzenin kurulacağını ve bu düzen konusunda etkili olabilecek eylemin Fransa’nınki olacağını ifade eden De Gaulle, **“ülkemin tutumunda öyle tümünden bir değişiklik meydana getirmeliyim ki, bir anda bütün dünyanın politikası kökünden değişsin”**¹³ diyebilecek kadar da Fransa’nın yeniden dünyayı etkileyecek büyük güç olacağı inancını taşıyordu. Bu nedenle onun büyüklük politikası sadece bir büyüklük politikası değil aynı zamanda amacı, en azından, II. Dünya Savaşı sırasında Yalta Konferansı ile kurulduğu söylenen ve Yalta Düzeni olarak tabir edilen düzenin aşılması, Yalta Sistemi’nin sarsılarak geçilmesi olan “büyük politika”, bir *grand design* politikası olacaktır.¹⁴ Yalta’yı aşmak demek 1945 düzenini revizyona sokarak değiştirmek, geniş çaplı *global revizyonizme* girişmek demek olduğundan onunbüyük politikası politik, ideolojik, ekonomik, askeri her alanda 1945 sistemine alternatif yapılanma önerisi sunan bir *grand design* politikası kategorisine girecektir. Ancak generalin global revizyon önerisi sunan büyük politikasının Fransa lehine bir revizyon talep ettiği gözden kaçmamaktadır.

De Gaulle büyük politikasını, tarihsel tecrübenin devamı olarak müttefiklerinden bağımsız, farklı bir dış politika belirlemek; başta imparatorluk bağlantıları olmak üzere hemen her türlü bağlantıyı ulusal büyüklük adına değerlendirmek; kendi yeteneklerinden, ulusal imkânlardan, uluslararası konjonktürün tüm boşluklardan Fransa’nın lehine zerresini dahi zayıf etmeden yararlanmak; esnek realpolitik yöntem çerçevesinde, en çok etki meydana getireceği başta diplomasi ve dış politika alanları olmak üzere maddi ve moral alanlarda çok çeşitli politikalarla ülke adına güç üretmek ve hâkimiyet alanını genişleterek onun ayrıcalıklı ve üstün konumunu devam ettirebilmek için azamî gayret göstermek gibi temel esaslar kapsamında

¹³ Charles de Gaulle, *Umut Anıları*, s.142.

¹⁴ Bozo; a.g.e; s.4.

gerçekleştirmiştir.¹⁵ En küçük olanağı, aracı bile büyüklük ve bağımsızlık için kullanmıştır. “Büyük sebepler olmadıkça kımıldanmamak gerçek büyüklük sayılmaz. İşe şeref karıştı mı, hiç uğruna kavga çıkarmaktadır büyüklük daha çok. Ben ne duruyorum öyleyse, ben ki öldürülmüş bir babam, kirletilmiş bir anam var”¹⁶ diyen Hamlet’i hatırlatırcasına De Gaulle de büyüklüğü, konumu ve dolayısıyla da şerefi elinden alınan ülkesi için harekete geçmiş/geçirilmiştir.

Soğuk Savaş, ulusüstü yapılanmaların zorlayıcılığı, sömürge savaşları ve dekolonizasyon gibi stratejik anlamda varoluşsal tehdit haline gelen dönemin büyük hadiseleri; Fransa’yı kategorik olarak yapısal, yönetsel değişiklik ve adaptasyon gerektiren seçimler karşısında bıraktığında, De Gaulle’ün her zaman şikayet ettiği zayıf ve istikrarsız rejim ve onun kurumları net ve karakterli bir politika izleyememiş; ülke politikasının kimliğini belirginleştiren, Fransız karakterine vurgu yapan net bir vizyon, korkusuz bir politika ve söylemin temsilcisi ancak De Gaulle ve onun gaullienne politikası olmuştur. Belirlediği büyük politika, bu politikayı uygulama tarzı, prensipleri ile o mevcut düzene karşı kabullenişin değil çözüm ve alternatif üretişin sembolü; netleşen devlet iradesi arkasında olduğundan da sorumluluk ve risk alan cesaretli politikaların uygulayıcısı olmuştur.

De Gaulle’ün “Benimle birlikte devlet olacak ve devletle birlikte birisi aynı şeyleri yapabilir. Diğerleri yapmak istediler ancak kötü yaptılar çünkü orada devlet yoktu”¹⁷ ifadesi, onun netleşen devlet iradesinin temsilcisi olduğunu anlamak için yeterli olacaktır. Devlet iradesi arkasında olmayan hiçbir siyasi organizasyonun ve hiçbir liderin, böyle zor bir dönemde, ülkeyi büyük ve köklü değişime götürecektir seçimleri yapması da söz konusu değildir. İçeride bir asırdan fazla süren sömürgeci yapılanmanın şeklini değiştirerek imparatorluğu ulus-devlete dönüştüren adımları atarken, dışarıda büyük hegemonyaya meydan okurken sağ ve sol kesimden ve birbirine zıt görüşlerdeki diğer kesimlerden; siyaset, sanat, ekonomi çevrelerinden büyük çoğunluğun desteğini almış; ülke genelinde birbirini desteklemiyor görüntüsü altındaki pek çok eylem aynı amaca hizmet etmiştir.

¹⁵ A.W.De Porte, “The Fifth Republic in Europe”, William G.Andrews ve Stanley Hoffmann (edt.), *The Fifth Republic at Twenty*, New York, SUNY Press, 1980, s.399.

¹⁶ William Shakespeare, *Hamlet*, s.147.

¹⁷ Alfred Grosser, a.g.e; s.31.

Jean Paul Sartre ordunun gücünü sömürgeci bir hâkimiyet aracı olarak kullanmasına, sömürgeciliğe reddiye olarak, Cezayir Savaşı'na katılmaya karşı *121'ler Manifestosu*'nu imzalarken ve tutuklanırken; *Francis Jeanson* bağımsızlıkları için savaşan Cezayirlilerin safında mücadele ettiği için *Jeanson Davası*'yla yargılanırken; De Gaulle statükoyu devam ettiriyor, Fransız Cezayir'ini korumaya çalışıyor görüntüsü altında ülkeyi siyasi manevralarla sömürgecilikten çıkarmaya çalışırken ve Sartre sömürge karşıtı eylemlerinden dolayı tutuklandığında **“Sartre Fransa'dır”** diyerek özgür düşüncenin yanında görünürken hep aynı amaca hizmet etmişlerdir: Kendi değerlerine ihanet eden ve çağın gerisinde kalan bir konuma düşen Fransa'nın sömürgeci, ırkçı ve baskıcı imajdan temizlenerek ülkenin çağın gerektirdiklerini yapması ve çağıyla evlenmesi amacı adına çalışmışlardır. Elbette ki tüm bu yaşananları; Fransa'yı dekolonizasyon yapmaya iterek ulus-devletleşmeye, ulusüstü yapılanmalara dahil olmaya zorlayarak sisteme uyum sağlamasını mecburî istikamet kılan uluslararası sistemik ve derin bir sürecin etkileri ve bunların *raison d'état* olarak yansımaları şeklinde görmek de yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. De Gaulle'ün 1958'de iktidara gelerek uluslararası sisteme uyumu sağlayacak şekilde yeniden yapılandırma çalışmalarına girişmesi ile Bretton Woods ekonomik sisteminin uluslararası anlamda 1958'de yürürlüğe girmesinin çakışması da, sürecin uluslararası ve derin bir süreç olduğunu göstermesi bakımından oldukça manidardır.¹⁸

Fransa'yı 1958-1969 arası dönemde, De Gaulle liderliğinde beş kıtada varlığını sürdüren **imparatorluktan**, Avrupa'da, kıta içinde “altıgen” **ulus-devlete dönüşüren** ve ulusal-uluslararası alanda bu dönüşüme uygun olarak konumlandırmaya çalışan kararlı politikalara bakıldığında, belirli bir tarihi devamlılık hattının ön plana çıktığı görülür. Fransa, tarihinde hep yaptığı gibi ‘önce sisteme adapte ol sonra kendine hâkimiyet alanı açmak için ‘onu sars, ona meydan oku’ politikası izlemiştir. De Gaulle döneminde, yine eş zamanlı olarak *dış baskılar tarafından hem uyarlanmaya zorlanmış ve hem de mevcut global düzeni değiştirmeye zorlanmıştır*. Yeni uluslararası sisteme dahil olabilmenin gerekli koşulları, ülkenin iç ve dış yapısı, kurumları, politikaları üzerinde zorlayıcı baskı ortaya çıkarmış; yeniden şekillenen sistemin içinde kendine önemli bir yer edinme tüm politikaların

¹⁸ Gibert A.Sekgoma, a.g.b; a.g.e; s.57.

merkezine yerleşmiştir. Yeni düzene adaptasyon için gerekli yerel reform ve restorasyon çalışmaları yapıldıktan sonra global ve/veya bölgesel lider konumunun korulması amacıyla uluslararası alanda, meydan okuma politikaları diyebileceğimiz sistemi sarsıcı saldırı politikaları izlenmiştir.¹⁹

Önce sisteme uyarlanma sonra sistemi sarsma ya da Fransız geleneksel ifadesiyle *rövanş-revizyon-restorasyon* politikasını De Gaulle 1958’de önce revizyon ve restorasyon sonra da meydan okuyan rövanş politikası olarak uygulamıştır. Raydan çıkan Fransa’yı rayına sokmak, dünyadaki mevcut geçerli reel politik, ekonomik, ideolojik parametrelere uyarlamak için 1958’de ikinci defa işbaşına getirildiğinde, ilk olarak politik, ekonomik, ideolojik anlamda sürdürülmesi imkânı kalmayan, ülkenin prestijine ve devrimden beri savunuculuğunu yapmakla övündüğü değerlere zarar veren, imajını zedeleyen sömürgecilikten (sömürge imparatorluğundan) siyasi manevralarla ve ülkenin adını temizleyerek kurtulmak; ülkeyi sömürge ipoteğinden kurtararak reel global parametrelere uyumu sağlamak için gerekli yapısal-yönetmelik reform ve restorasyonları yaptıktan sonra dışarıda onu hak ettiğini düşündüğü konuma yerleştirmek politikası izlemiştir.

A) ÖNCE UYARLANMA

“Biz başından beri bizim sömürgeciliğimizin asimilasyon prensibi üzerine olduğunu beyan ettik. Zencileri iyi Fransızlara dönüştürmeye niyetlendik. Onlara “Gaullüler bizim atalarımızdır”ı ezberlettik...Bu çok akıllıca değildi. Bu nedenle bizim dekolonizasyonumuz İngilizlerinkinden çok daha fazla zor. Onlar her zaman ırklar ve kültürler arasında farklılıklar olduğunu kabul ettiler.”²⁰

Charles de Gaulle

De Gaulle 14 Haziran 1960 tarihli meşhur konuşmasında Fransa’nın içinde bulunduğu konumu şöyle tasvir etmişti:

“Fransa yaşlı bir ülkeydi...Bir zaman önce en kalabalık, en zengin, en güçlü. Büyük acılardan sonra, kendi üstüne kapandı... Diğer halklar onun etrafını kuşatırken o

¹⁹ Arista Maria Cirtautas, “France”, Jeffrey Kopstein ve Mark Lichbach (edt.), *Comparative Politics Interests, Identities, and Institutions in a Changing Global Order*, Cambridge University Press, 2005, s.82-83.

²⁰ Alain Peyrefitte, *C’était de Gaulle, Vol I: La France Redevient la France*, Paris, 1994, s.54-56.

sabit kaldı...Devletlerin gücünün endüstriyel değerlerine bağlı olduğu dönemde büyük enerji kaynakları ona uzaktaydı...Endüstrisi rutinden acı çekiyordu. Tarımı donmuştu...Bu şüphe ve acılar içinde onu bölen siyasi, sosyal, dinî savaşlar yaşadı. Sonunda iki büyük dünya savaşıyla yıkılmış, parçalanmış, kırıp geçirilmişti...”²¹

1958’e gelindiğinde içinde bulunulan *otuz şanlı yıllar* dolayısıyla ekonomik, endüstriyel, tarımsal, sosyal alanlarda önemli gelişmeler kaydedilmiş, 1945 sonrası dönemin adeta zorunlu bir yürüyüşü haline gelen modernite, modernleşme yürüyüşü adına önemli adımlar atılmıştı.²² Ancak politik anlamda Fransa bir taraftan düzenin değişen “koşullarının gücü” (*la force des choses*) karşısında uyum sağlamakta zorlanan ve diğer bir taraftan bunların ülkenin paradoksal cumhuriyetçi düzen ve yapılarının üzerinde ortaya çıkardığı zorlayıcı etkiye cevap vermekte yetersiz kalarak adeta kapana kısılan bir ülke konumuna gelmişti. Kendi hâkimiyet sisteminin, adına cumhuriyet demekle birlikte cumhuriyetin tanımını bozucu dışlayıcı ve ayrıştırıcı prensiplerinin esasında kurulduğu günden bu yana çözümsüzlük üreten ve cumhuriyetin gerçek manâsı adına bir “geri tepme” (*blowback*) üretmesi kaçınılmaz olan çelişkileri yeni dünya düzeninin etkisiyle global anlamda bir görünürlük kazanmış ve buna karşı yeni düzeni görünür kılarak yükselişinin sembolü olmuştur. Değişimin uluslararası ve sistemsal boyutta bir değişim olması, kendi iç ve dış yapısını, düzenini artık geçerli olmayan eski model bir hâkimiyet projesi ve modeli üzerine kuran ülkeyi hem içeride hem dışarıda her alanda yeniden yapılanmaya zorlamıştır. Fransa değişmek zorunda olduğunu, genel kabul olarak olmasa da en azından devlet aklı olarak kabul anlamında idrak etmiştir. IV. Cumhuriyet’in kötü ünü ve De Gaulle’ün prestiji de değişimin gerekliliğini empoze etmiştir.²³

Fransa’yı yeniden ayağa kaldırmak, onu yeni düzene göre yeniden kurmak için en dipten en uca devasa bir yenilenme çabası gerekecektir. Yeni düzenin oldukça güçlü hegemonik yapılanmasına ‘Fransız cevabı’ olacak şekilde bağımsızlığın sağlanması; eski sistemin ideolojik hezimetini karşısında aşınan cumhuriyetin yenisine göre restorasyonu; devletin yeni düzen anlayışına göre eskiyi tasfiye üzerinden yeniden

²¹ De Gaulle’ün cezayirli bir Cezayir’den (*Algérie algérienne*) bahsettiği meşhur 14 Haziran 1960 konuşması. <http://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaule00060/discours-du-14-juin-1960.html>, (e.t.15.07.2015)

²² Benjamin Stora, *La Gangrène et L’Oubli La Mémoire de la Guerre d’Algérie*, Paris , Editions La Découverte&Syros, 1998, s.218.

²³ Jean-François Sirinelli, a.g.e; s.277.

yapılanması ve bu yapılırken ulusal birliğin sağlanması; ekonomik, teknik, askerî, sosyal modernleşme; imparatorluk ilişkilerinin çağa uyarlanarak büyüklüğün korunması gibi amaçlar, De Gaulle'ün 1958'de girişeceği büyük uyarlanma ve yenilenme çabasının ana çerçevesini oluşturacaktır.²⁴ 1958'de geniş yetki ve sorumluluklarla göreve geldiğinde, bunları devleti yeni kurumlarla donatarak gereken restorasyonu yapmak ve onu büyük güçler arasında konumlandırmak için tarihi bir fırsat olarak değerlendirecektir.²⁵

“Amaçlar büyüktür, umutlar çok yönlü ve komplekstir. Yeni bir Fransa doğmalıdır. Zaman içimizde rövanş zamanı değildir. Zaman cumhuriyetçi devlet otoritesi altında ülkenin yeniden inşası zamanıdır.”²⁶

1) Politik Uyarlanma

“Tarih çoktan yazıldığında tarih değiştirilemez.”²⁷

Dönemin, iç ve dış koşullarının gerektirdiği uyarlanma ve konumlanma açısından elzem olan ilk husus, özgür eller ve açık gözler politikasını uygulayabilmek yani politika yapımında özgürlükleri kısıtlayan unsurları ortadan kaldırabilmek için öncelikle artık ipotek haline gelen ve bir “eski rejim” (*ancien régime*) kalıntısı olan sömürgeci yapılanmayı sona erdirmek ve çağın ruhunun hezimete uğrattığı sömürgeciliği sürdürüyor olmanın getirdiği ezilmeden, aşağılanmadan kurtulmak zaruridir.

“Çağın dehası bizim denizaşırı topraklarımızdaki rolümüzü değiştirmekte ve kolonizasyona son vermemizi gerektirmektedir...Yağ lambalarının yumuşak ışığının, yelkenli gemilerin ihtişamının, eski zaman gemilerinin cazibesinin bir iç burukluğuyla anılması gibi, imparatorluğun da hasretle anılması tabiidir. Ancak realitelerin dışında bir politika söz konusu olamaz.”²⁸

De Gaulle'ün 1960 konuşmasında “realitelerin dışında bir politika söz konusu olamaz” diyerek ifade ettiği şey yeni dünya düzeninin, uluslararası sistemin,

²⁴ Charle de Gaulle, *Discours et Messages Tome III Avec le Renouveau 1958-1962*, Paris, Plon, 1970, s.307, 347.

²⁵ Jean-François Sirinelli, a.g.e; s.319.

²⁶ Sirinelli; a.g.e; s.223.

²⁷ Editorial, *La France et l'Histoire*, Paris-Match 671, 17 Şubat 1962, s.21.

²⁸ De Gaulle'ün cezayirli bir Cezayir'den bahsettiği meşhur 14 Haziran 1960 konuşması. <http://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaulle00060/discours-du-14-juin-1960.html>, (e.t.15.07.2015)

hegemonyanın realitelerinden, değişen yapısından ve değişen modus operandisinden başka bir şey değildir. Onun ifadesiyle “çağın dehası”, “çağın ruhu” (*spirit of the century*) veya Eisenhower’ın ifadesiyle “değişim rüzgârları” (*winds of change*)²⁹ Fransa’nın rolünü değiştirdiğinden yeni rol benimsenmeli, yeni sistem ve yöntemler tanınmalı ve bunlara göre politik, ekonomik ve sosyal olarak yenilenmeli, adapte olmalı ve bunlara göre de konumlanmalıdır.

a) Politik Uyarlanmanın Koşulları

Fransa küreselleşen reel ekonomik, politik, sosyal, askeri ve ideolojik değer ve ölçülere uymak, politikasını buna uyarlamak zorundadır. Ancak bu uyarlama onun yeni düzendeki konumunu belirleyeceğinden, bunu, imparatorluğunu ve dolayısıyla büyüklüğünü kaybeden, iflas eden, çöken ülke imajı içinde değil; büyüklük içinde, âlicenap, veren, bahşeden, eski sömürgeci ilişkilerini kardeşlik ve işbirliği ilişkilerine yani kolonizasyonu, her alanda yeni iş birliği ilişkileri adı verilen kooperasyona dönüştüren, kazanan ülke görüntüsü içinde gerçekleştirmek *sine qua non* olacaktır. Politikasının her etabını bu çerçevede düzenleyen; attığı her adımda hiçbir dış koşulun, dış ülkenin, dış kurumun etkisi olmaksızın Fransa’nın inisiyatifine, “hiçbir başkentin teşebbüsünü kaale almayacak, hiçbir arabuluculuk teklifini kabul etmeyecek, hiçbir BM görüşme kararına aldırmayacaktık”³⁰ diyerek her şeyi yapanın Fransa olduğuna vurgu yapan De Gaulle bu durumu şöyle ifade etmiştir:

*“Fransa’nın 20. Yüzyılın gerektirdiği değişimleri kendi içinde yapabilmek için özgür ellere ihtiyacı vardır...Şimdi herhangi bir hâkimiyet, itaat politikası için artık çok geçtir...Entegrasyon dahice fakat boş bir formüldür...Fransa, ebedî Fransa, gücünün en yükseklerinden, prensipleri adına ve kendi çıkarlarıyla uyum içinde özgürlükleri verir...”*³¹

İmparatorluğunu büyüklüğünün cisimleşmiş hali olarak gören, onunla kimlik ilişkisi ve ideolojik bağ kuran, “franko-fransız” (*franco-française*) egosu yüksek bir devlet yapılanması ve kollektif bilincine sahip olan Fransa’ya, resmi sömürgeciliği sona erdirerek onu imparatorluk olmaktan çıkartacak, çıkışı olmayan kaçınılmaz son olarak dekolonizasyonu kabul ettirmek; eskiyi tasfiye ederken yeniye uyumu

²⁹ Matthew Connelly, a.g.e; s.461.

³⁰ Charles de Gaulle, *Umut Anıları*, s.55.

³¹ Alistair Horne, *A Savage War of Peace*, s.379.

sağlamak; onun artık büyük değil orta derecede bir güç olduğunu normalleştirerek benimsetmek ve tüm bunları büyük bir sarsıntıya yol açmadan büyüklük içinde yapabilmek için De Gaulle gibi karizmatik bir lider gerekmiştir. O, XIV. Louis'nin ordusunda yetişen, öncesi ve sonrası olmayan, Fransa'yı bir kere kurtarmayı başarmış ve kendisine itaat etedilmesi gereken kişi olarak mistik bir havaya sahipti. Umutsuzluk anında komutan, kurucu, kurtarıcı, rehber, baba rollerinin hepsini yüklenebilecek bir mit idi.³² Sömürgeci imparatorluğun kurucusu ve kollayıcısı, kolonizasyonun ana unsuru ordu olduğu, ordunun politik ve sistemsiz sebepler dolayısıyla dekolonizasyonun gerekliliğine ikna etmenin en zor olduğu kesim olması sebebiyle, imparatorluğun tasfiyesini yapacak liderin ordunun güveneceği, kendi içinden bir kişi olmasının iknayı, itaati ve uyumu kolaylaştıracağı düşüncesiyle general De Gaulle tasfiyeyi, dönüşümü, uyarlanmayı yönetecek lider olarak seçilmiştir.

18 Haziran 1940 çağrısının adamı olan De Gaulle, sadece ordu için değil Fransızların büyük çoğunluğu için Fransa'yı Almanlara teslim etmemenin, direnişin, kurtarışın sembolüdür ve 1958'de imparatorluğu tasfiye ve adapte etmek için yaptıkları kolektif bilinç tarafından, ülkeyi kurtarma operasyonları olarak kabul edilebilecek ender kişilerdendir. Çünkü O, ne yaparsa ülkenin çıkarı için yapmış olacak olan *l'homme providentiel* liderdir. Ancak bu bilince ve generalin olanca prestijine rağmen, göreve geliş amacı saklanmıştır. Devrim'den bu yana adeta devlet genine işlemiş olan ani yıkım, büyük kargaşa ve dağılma korkusu sebebiyle ve bu korkuya cevap niteliğinde; “şiddetli ve zorlayıcı değişikliklerden bir kaçış”, statükoyu koruyuş gibi kamufle amaçlarla göreve getirilebilmiştir.³³

Sürecin dekolonizasyonun tamamlanması süreci olduğu idrâk edilemediğinden, dekolonizasyonun her aşaması, Hindiuçin, Fas, Tunus gibi, bir hükümet devirmiştir. Fransa'yı kendi I.Vietnam Savaşı olarak da adlandırabileceğimiz Hindiuçin Savaşı'ndan çıkarmak için göreve gelen Pierre Mendes France; II.Vietnam olarak da adlandırılan (özellikle Amerikalıların Cezayir Savaşı'na bakışı bu yödedir) Cezayir Savaşı başladığında kendi İçişleri Bakanı Mitterand gibi “Cezayir Fransa'dır,

³² Pierre Vianson-Ponté, “Homéopathie ou Mystification? Du 13 Mai au 19 Mars 1962”, *Histoire de la Guerre d'Algérie Suivie d'une Histoire de l'OAS*, La Nef Cahier No: 12-13, October 1962- Janvier 1963, Paris, Julliard, 1963, s.88-129.

³³ Alexander Werth, *De Gaulle*, s.9.

Fransa'nın ve cumhuriyet'in ayrılmaz parçasıdır" diyebilecek, Cezayir'e Hinduçin açısından bakamayacaktır.³⁴ 1958'de dünyada dekolonizasyonun sona ermekte olmasına rağmen Fransa'da bu durumun telaffuzu hâlâ zordur. Bu nedenlerle De Gaulle'ün, Sartre'ın ifadesiye "**bu suskunluk dağının**"³⁵, niyetini açıkça göstermesi pek de mümkün görünmemektedir. "Dört ay kimse De Gaulle'ün durduğu yeri anlamadı. 1959'da Cezayir'e otonomi veren konuşması bile, dekolonizasyonda bir dönüm noktası olmasına rağmen, onun BM'yi ve karşı grupları oyalama taktiği olarak görüldü."³⁶ O da kendisini iktidara getirenlerle aynı politikaları gütmeyeceğini kademeli olarak gösterecekti.³⁷

Orduya yaptığı bir konuşmasında "*Fransa'nın yaşaması için ordunun itaat etmesi gereken kişiyim. Böyle davranacağımızdan eminim*"³⁸ diyerek ordunun itaatini sağlayacak kişi olduğunu ifade eden De Gaulle, tüm prestij ve otoritesine rağmen, amacının ülkeyi sisteme adapte edebilmek için dekolonizasyonu gerçekleştirmek, eski varoluş formlarını dönüştürerek kabul ettirmek olduğunu gizlemiş; iktidara, *raison d'état* hadisesi 'kamuflej' bir lider olarak, sömürgeciliğin devamı taraftarı ordu mensuplarınca, 13 Mayıs 1958'de, imparatorluğu korumak amaçlı yine kamuflej bir askerî darbeyle getirilmiştir. Raymond Aron'ın ifadesiyle Fransa 18 Brumaire'den (9 Kasım 1799'da Napolyon'u başa getiren darbe) bu yana ilk defa *devrimci* bir döneme girmiş, ordu bir devlet darbesi yetkisini ele almıştır.³⁹ 18 Haziran 1940'ta "Özgür Fransa"nın garantisi olarak görülen De Gaulle 13 Mayıs'ta "Fransız Cezayir'i"nin garantisi olarak görülmüş, 13 Mayıs çağrısının/darbesinin adamı olmuştur. Ancak "13 Mayıs illegal bir harekettir. Kendimi asla onun mirasçısı olarak görmüyorum" diyerek darbeyle geldiğini kabul etmemiş,⁴⁰ "Fransa ile bir sözleşmem vardı, Fransa benimleydi, Fransızlar olmadan yapmayacağım"⁴¹ gibi ifadelerle, darbeyle yönetimi ele geçiren bir asker değil devlet adına ülkenin ve ulusun meşru temsilcisi olduğuna vurgu yapmak istemiştir.

³⁴ Alistair Horne, a.g.e; s.98; John Talbott, *The War Without a Name: France in Algeria 1954-1962*, New York, Knopf, 1980, s.84, 61; Michael Carver, *War Since 1945*, New York, Putnam's, 1981, s.128.

³⁵ Jean Paul Sartre, a.g.e; s.65.

³⁶ Dorothy Pickles, a.g.b; a.g.e; s.79, Pierre Vianson-Ponté, a.g.b; a.g.y; s.91.

³⁷ Xavier Yacono, a.g.e; s.528.

³⁸ Charles de Gaulle, A.g.e; s.87.

³⁹ Raymond Aron, *L'Algérie et La République*, Paris, Plon, 1958, s.89.

⁴⁰ Claude Paillot, *Dossier Secret de l'Algérie 13 Mai 58/ 28 Avril 61*, Paris, Le Livre Contemporain, 1961, s.14-27.

⁴¹ André Malraux, a.g.e; s.21.

Tarihin en ağır sorumluluklarından birini taşıdığı,⁴² en cesur kişilerin dahi asla cesaret edemeyeceği çözümü ancak kendisinin başarabileceğini,⁴³ politikasının her aşamasını adım adım, olayları ve zihinleri hazırlayarak yürüttüğünü⁴⁴ ifade ederek “De Gaulle’ün bir politikası yoktu, ne istediğini bilmiyordu, geldikten sonra durumu görerek karar verdi, aslında dekolonizasyon yapmayı düşünmüyordu” tarzında yazılıp çizilenlere ve pek çok ikircikli duruma netlik kazandırmıştır. Ayrıca Fransa’nın çeyrek asırlık tarihi en tepeden çizilmişse bu duruma karşı kim ne yapabilecektir?⁴⁵

“Politikamı uygulamak için adım adım ve ihtiyatla ilerlemek zorundaydım. Ancak her sarsıntıyı daha ileri gitmek için bir fırsat olarak kullanarak, her güçlüğün üstesinden gelecek bir toplumsal onaya sahip olabilirdim. Aksine hareket ederek, niyetlerimi daha başlangıçta açıkladığım takdirde kuşkusuz, telaşlı cehalet okyanusu, dehşete düşmüş şaşkınlıklar, birbiriyle işbirliğine girmiş kötü niyetliler arasında öylesine bir şaşkınlık ve öfke dalgası kabarcaktı ki, gemi daha başlangıçta alabora olacaktı. Gayemi değiştirmeden, sağduyunun pusları dağıtacağı ana kadar, manevralarla durumu idare etmem gerekti.”⁴⁶

Uyarlanma ve onun gerektirdiği dönüşüm ve değişim politikalarının uygulanacağı dönemler, ülkeleri parçalanma ve çöküşe kadar götürebilecek sancılı ve zor dönemler olduğundan süreci yönetecek lider hem dış düşmanlarla savaşacak hem de mevcudu yıkabilmek için içerideki eski düzen yanlılarıyla savaşacaktır. Dönüşümü bir topluma izah etmek zordur ve dönüşümler toplumları sarsar. “Koloniyal hâkimiyete son vermenin getireceği iç sarsıntının üstesinden gelmem gerekiyordu”⁴⁷ diyen De Gaulle, bu değişimin ve çağa uyarlanmanın gerekliliklerinin ulusal bütünlüğü bozmasını engellemek, Fransızları birbirine daha sıkı şekilde bağlamak, psikolojik yıkıma sebebiyet vermemek için, ülke içinde milliyetçi ve millî egoizmi yükselten politikalar izlemiş, “**Fransa yeniden Fransa olacak**” söylemini kullanmıştır.⁴⁸ John

⁴² Bertrand Schneider, *La Ve République et L’Algérie Document et Confrontation*, Paris, Bibliothèque de l’homme d’action, 1959, s.72.

⁴³ Claude Paillet, A.g.e; s.27.

⁴⁴ Charles de Gaulle, *Umut Anıları*, s.96.

⁴⁵ Pierre Vianson-Ponté, a.g.b; a.g.y; s.88.

⁴⁶ A.g.e; s.56.

⁴⁷ A.g.e; s.94.

⁴⁸ Charles de Gaulle, www.histoiredumonde.net/Charles-de-Gaulle.1696.html, s.19, (e.t.10 Nisan 2013)

Talbott'un ifadesiyle o eski sömürgeci yapıyı, Fransız Cezayir'ini asla elde tutmayı düşünmeyen bir modernleştirici olmuştur.

b) Cezayir Üzerinden Bir Politik Uyarlanma

II. Dünya Savaşı'nın akabinde büyüklüğünü sömürge alanlarındaki hâkimiyetini sürdürmekte gören ve bu çerçevede dünyadaki gidişatın aksine yıkıcı sömürge savaşlarına girmekte tereddüt göstermeyen Fransa, neredeyse 1939'dan bu yana savaştan ülke konumundadır. Üstelik savaş sonrası sömürgelerde girişilen çatışmalar akıntıya karşı kürek çekme görüntüsü veren çatışmalar olacak, De Gaulle bu durum için "30 Yıl Savaşları" tabirini kullanmakta tereddüt göstermeyecektir.⁴⁹ Başta adeta II. Dünya Savaşı'ndaki aşağılanmanın acısını çıkartmak istercesine girişilen, Amerika'nın dahi hâlâ kâbusunu yaşadığı Vietnam Savaşı'ndan 20 yıl önce Fransa'nın kendi Vietnam Savaşı olan Hinduçin Savaşı, daha sonra da bunun ağır yenilgisinin acısını çıkartmak istercesine girişeceği ve kendisi için adeta ikinci bir Vietnam Savaşı olacak Cezayir gibi savaşlar artık tüm dünyada mahkûm edilmiş ve 1945 BM antlaşması ile tasfiyesi resmi yola sokulmuş olan sömürgeciliğin devamı adına ve yeni uluslararası sistemin kilit taşı ve temel kurucu araçlarından Kendi Kaderini Tayin etme taleplerine karşı girişilen savaşlar olmuştur.

BM'nin Kendi Kaderini Tayin Hakkına Saygıyı ve dekolonizasyon sürecindeki rolünü düzenleyen 73. ve 74. Maddeleri ve yönetimleri altındaki özerk olmayan bölgeleri ve oralardaki ekonomik, sosyal, eğitim koşullarının BM'ye bildirilmesi şartının getirilmesi⁵⁰ gibi hususlar; eski egemenlerin kendi hâkimiyet alanlarını onların ellerinden alarak, onları ulusüstü bir otoriteye bağlayarak kontrol ve gözetim altına alan çok kapsamlı bir şekilde tasarlanmış yeni bir hâkimiyet projesini göstermektedir. Esasında BM Antlaşması'nın şartları çoktan emperyal otorite ve medeniyet merkezinin değiştiğini göstermiş ve eski egemenler için gidilecek olan mecburî istikameti belirlemiştir. Fransa realitelerin dışında bir politika izleyen ülke görünümündedir. Dışarıda, başta uluslararası ortam olmak üzere dünyada gelişen yeni koşullar, ortaya çıkan yeni düzen ve bu düzenin yeni modus operandisi; içeride,

⁴⁹ Jean-Pierre Rioux, "Varus, qu'as-tu fait de mes légions?", Maurice Vaisse (edt.), *L'Armée Française Dans La Guerre d'Indochine (1946-1954): Adaptation ou Inadaptation?*, Bruxelles, Editions Complexe, 2000, s.28.

⁵⁰ Mehmet Şükrü Güzel, a.g.m; a.g.s; s.1.

sömürgelerde sistemsal kriz olarak uzun süredir var olmakla birlikte dış koşulların etkisiyle daha fazla gün yüzüne çıkan ve sömürge karşıtı milliyetçi bağımsızlık hareketlerine ve hatta savaflara dönüşen olaylar, ülkeyi değiştirmeye zorlamaktadır.

Değişime zorlanmanın sembolü; cumhuriyet'in bölünmez ve ayrılmaz parçası ve Fransız toprağı olarak tanımlayıp aydınlanma, devrim ve cumhuriyet değerlerinin hiçbirini uygulanmadığı ve böylece ikircikli ve çelişkili bir durum içine sokulan Cezayir olacaktır. Uluslararası ortam, 1954'te başlayan Cezayir Savaşı'nın Fransa'yı değiştirmeye zorlamasına yardım etmektedir. 1958'e gelindiğinde dört yıldır şiddetini arttırarak sürmekte olan Cezayir Savaşı; Fransa'nın, savunduğu değerlerin tam aksine olacak şekilde uyguladığı kolonyalizme, emperyalizme karşı milliyetçiliğin, bağımsızlık mücadelesinin savaşı olarak sistem krizini ve uluslararası ortamın koşullarının zorlayıcılığını göstermiş; bu savaş üzerinden iç ve dış koşullar ülkeyi değişime zorlamış ve bu savaş değişimin aynası olmuştur.⁵¹ Cezayir yeni oluşmakta olan düzenin de sembolü olacaktır.⁵²

1) Neden Cezayir?

1830'da Cezayir işgal edilerek kurulmaya başlanan II. sömürge imparatorluğu, asırlık devlet tecrübesi olan tektipleştirici jakoben gelenek ve merkeziyetçi yönetim anlayışına dayandırılmış ve sömürgeler Kant'ın "tasavvur edilebilecek en büyük despotizm" olarak tanımladığı paternalizm⁵³ içinde merkezî yönetime bağlanarak anavatanın ve cumhuriyet'in ayrılmaz, tamamlayıcı parçaları ilan edilmiştir. Ancak bu sömürgeler içinde Cezayir sömürge olarak değil metropolün bir departmanı olarak her zaman farklı bir konumda tutulmuştur. II. imparatorluk hukukî olarak 1848'den beri "Cezayir Fransızdır" (*l'Algérie est française*), Fransız toprağıdır, metropoliten model üzerine organize olacaktır, anayurdun bir vilayeti gibi İçişleri bakanlığına bağlı olacaktır,⁵⁴ cumhuriyet toprağının ayrılmaz, bütünleyici parçasıdır dendiği ve 1865'den bu yana Müslüman yerliler Fransız'dır denerek vatandaş olarak olmasa da

⁵¹ Todd Shepard, *The Invention of Decolonization*, s.73.

⁵² Matthew Connelly, *A Diplomatic Revolution*, s.279.

⁵³ Prof.Dr.Mustafa Erdoğan, *Bir Vesayet Kurumu Olarak Devlet*, http://www.zaman.com.tr/yorum_bir-vesayet-kurumu-olarak-devlet_2297954.html, 03.06.2015, Aktaran: Muharrem Balcı, www.muharrembalci.com>alintilar, (e.t.05.10.2015)

⁵⁴ Cezayir İçişeri Bakanlığı'na 1944'te bağlanmıştır.

uyruk olarak Fransız (*sujet français*) kılındığı Cezayir’de kurulmuştur.⁵⁵ “Cezayir Fransa’dır” sözü Fransız düşüncesinin ve yabancı düşüncelerin tüm katmanlarına nüfuz etmiştir.⁵⁶

Fransa imparatorluk kimliğini, büyüklüğünü, sömürgeci devlet yapılanmasını, Fransız milliyetçiliğini şekillendiren emperyal milliyetçiliğini Cezayir üzerinden, orada kurduğu model üzerinden, şekillendirdi. Fransa neresidir, Fransız kimdir, imparatorluk olmak ne demektir, cumhuriyetin ve devrimin evrenselci değerleri kime nasıl ve ne şekilde uygulanabilir tarzında hepsi de varoluşla ilgili temel yapısal sorulara Cezayir’deki paradoksal, dışlayıcı ve sürekli olarak sistemsel sorun üreten model ile yine bir *exception française* olacak şekilde cevap verdi. Bu anlamda geleneksel sömürgeciliğin kurulduğu, imparatorluk olmanın sembolü olan Cezayir, imparatorluk laboratuvarı olmuş,⁵⁷ psikolojik olarak da denizaşırı Fransa’nın, yani *imparatorluğun kalbi*⁵⁸ olarak adlandırılmıştır.

Fransa 1830’da bölgede işgale başladığı gibi buraya bir milyon Fransız ve Avrupa kökenli yerleşimci yerleştirerek burasının kendi toprağı olduğunu göstermek istercesine bölgeyi bir yerleşim kolonisi (*colonie de peuplement*) yapmıştır. 1922’ye kadar Büyük Britanya’nın ayrılmaz parçası olan ve İngiliz kolonyalizminin yerleştirdiği azınlık fakat tüm gücü ve zenginliği elinde bulunduran kolonyal bir nüfusa sahip olan İrlanda gibi; 1962’ye kadar Fransa’nın ayrılmaz parçası olan Cezayir de her türlü üstünlüğü elinde bulunduran ve yerli nüfus adına yapılmaya çalışılan her türlü iyileştirme çalışmasına engel çıkaran, Avrupalı kolonyal azınlık bir nüfus, ki bu nüfusa **Kara Ayaklar** anlamında **Pieds-Noir**⁵⁹ denecektir,⁶⁰ bulundurmakta ve bu nedenle Cezayir’e *Fransa’nın İrlanda’sı* denmektedir.⁶¹ Fransa, burada uyguladığı sömürücü, dışlayıcı, ayrıştırıcı sömürge politikasına

⁵⁵ Jean-Pierre Peyroulou, *Histoire de l’Algérie à la Période Coloniale*, s.34, 206; Sirinelli, a.g.e; s.356.

⁵⁶ Gérard İsrail, *Le Dernier Jour de l’Algérie Française 1er Juillet 1962*, Paris, Editions Robert Laffont, 1972, s.13.

⁵⁷ A.g.e; s.311.

⁵⁸ Crawford Young, “The Heritage of Colonialism”, John W.Harbeson ve Donald Rothchild (edt.), *Africa in World Politics: Post-Cold War Challenges*, Boulder, Colo, WESTVIEW PRESS, 1995, s.31.

⁵⁹ Pied Noir teriminin kökeni çok net olarak bilinmemekle birlikte, terimin Fransız ordusunun giydiği siyah cilâli ayakkabılardan veya Afrika’nın keskin güneşinin sömürgelerdeki Avrupalıların ayaklarını yakarak kapkaraya çevirmesi karşısında metropoliten Fransa’da onları tanımlamak için kullanılmış olmasından kaynaklanabileceği söylenir.

⁶⁰ Robert Fisk, *Büyük Medeniyet Savaşı: Ortadoğu’nun Fethi*, Çev. Murat Uyrkulak, İstanbul, İthaki Yayınları, 2011, s.458.

⁶¹ Michael Carver, *War since 1945*, New York, Putnam’s, 1981, s.120.

rağmen, burasını bir sömürge olarak değil kendi toprak bütünlüğü içerisinde yer alan toprağı olarak tanımladığından; 1945 BM Antlaşması'nın Kendi Kaderini Tayin Hakkı kapsamında bulunamayacağını beyan etmiş ve bu tutumunu De Gaulle'ün 16 Eylül 1959 tarihli Cezayir'in Kendi Kaderini Tayin Hakkı'nın var olduğunu kabul ettiğinin ifadesi olan otodeterminasyon konuşmasına kadar sürdürmüştür. BM Genel Sekreteri'ne sunduğu raporda Cezayir hariç 18 bölgenin kolonisi olduğunu ve BM Antlaşması'nın 73. Maddesi kapsamında olduğunu bildirmiştir.⁶² Bu politik, ekonomik, hukuki, psikolojik sebepler ve en başından adeta yün yumağı içine saplanan dikenli teli anımsatacak şekilde iç içe geçmiş biçimde kurulan sömürgeci devlet yapılanması Cezayir için, zaten tüm sömürgelerine bakış açısı bir çeşit Katolik nikâhı olan ve buna ek olarak kendisini sömürge değil cumhuriyet'nin parçası olarak gören Fransa⁶³ ile herhangi bir boşanma ihtimalini yani bağımsız olmayı, ayrılmayı neredeyse imkânsız hale getirmiştir.

Cezayirlilerin özellikle 1919'dan bu yana artarak devam eden ve her türlü özgürlük, eşitlik, kardeşlik talebini yansıtarak birliklere, siyasi organizasyonlara dönüşen çabalarının sonuçsuz kaldığı; haklı isteklerinin Fransa'nın çeşitli anayasal ve politik manevralarıyla sürekli bir biçimde geri çevrildiği; görüntüde de olsa herhangi bir reform ve restorasyon çabasına girildiği dönemlerde, sömürgeciden sömürgeciliği bitirmesi beklenilemez kaidesi gereğince, içerideki kolonlar ve mevcut sömürge idaresi tarafından sistematik olarak bu çabaların kadük kılındığı Cezayir için Fransa'dan ayrılmak ne kadar zor görünüyor ise; politik ve ekonomik olduğu kadar varoluşsal anlamda kimliksel ve ideolojik bağ kurulan Cezayir'i bırakmak da Fransa için o kadar zor ve hatta imkânsız görünmektedir. Zira kolektif bilinçaltında **1958'de Cezayir'i bırakmak demek neredeyse 1940'ta Fransa'yı Almanlara teslim etmek demektir.**⁶⁴ Bu nedenle bağımsızlık isteyen Cezayir tarafı ile savaş dışında herhangi bir çözüm yolu politikası izlemek adeta vatana ihanet etmektir.

Cezayir Savaşı'nın olanca şiddetiyle devam ettiği 1956'da, ateşkes, seçimler ve müzakereler üçlü çözüm paketini (*triptyque*) öneren Başbakan Guy Mollet'nin hükümeti devrilecek; Mollet'nin Cezayir genel valisi olarak göreve getirdiği General

⁶² Mehmet Şükrü Güzel, a.g.m; a.g.s; s.1.

⁶³ Rupert Emerson, *Sömürgelerin Uluslaşması*, s.77.

⁶⁴ Sirinelli, a.g.e; s.200-203.

Georges Catroux'nun yerini, Fransız Cezayir'i yanlılarınca fazla ılımlı bulunması sonucunda, imparatorluk fanatiklerinin-aşırılarının (*les ultras*) onayını alan Robert Lacoste alacaktır. Neticede genel vali olarak, Fransız Cezayir'ini korumayı adeta kutsal bir görev olarak addeden Robert Lacoste için Cezayir bir Alsace-Lorraine olacaktır. "Akdeniz'in öbür tarafında yeni bir Alsace-Lorraine'i kurban vermeyeceğiz"⁶⁵ diyen Lacoste'un ifadeleri; bu iki büyük kaybının acısını I. Dünya Savaşı'nda telafi etmeye çalışan Fransa için, yeni Alsace ve Lorraine olarak görülen Cezayir'in elden çıkmasının düşünülemeyecek bir hadise olduğunun ve bunun için çok şeyin göze alınacağına da ifadesi olmuştur.

24 Temmuz 1954'te Cenevre Antlaşmasıyla bir sömürge savaşı olarak yürüttüğü Hinduçin Savaşı'nı noktlayan Fransa, aradan altı ay bile geçmeden, sömürge savaşlarının en şiddetlisi, en kanlısı ve kendisi için en sarsıcısı olanına; Cezayir Savaşı'na Kasım 1954'te başladığında kimse bu savaşın da Hinduçin'deki gibi sekiz yıl süreceğini; askerî anlamda üstün olunan savaşın, politik anlamda uluslararası sistemin baskın gücü karşısında, imparatorluğun tasfiyesi ile sonuçlanacağını düşünemezdi. Bölgenin Fransız kalması, imparatorluğun, büyüklüğün korunması için önemliydi. "Cezayir bizde kaldıkça biz büyüğüz, güçlüyüz ve kalıcıyız" ifadesi üzerinde neredeyse genel bir uzlaşma olduğu söylenebilirdi.⁶⁶ ***Cezayir'den çıkmak Fransa için imparatorluktan çıkmak olurdu.*** Bu nedenle, kendisini, ülkeye gerçek gücünü verdiğini düşündüğü sömürge imparatorluğunun kurucusu ve kollayıcısı olarak gören ordu, Cezayir Savaşı'na ve bu savaş üzerinden gerçekleşecek olan dekolonizasyona, yani kurucusu ve koruyucusu olduğu imparatorluğun tasfiyesine, en büyük tepkiyi veren kurum olacaktır.

Savaş süresince ordunun, savaşın ilk dört yıllık bölümünde Cezayir'de Nazilerin Almanya'da yaptıklarını hatırlatan uygulamalara girişmesi ve ikinci dört yıllık bölümde, De Gaulle göreve geldikten sonra tasfiye politikasının görünmeye başlamasıyla birlikte "Fransızın Fransızla" (*franco-française*) savaşı görüntüsünü verecek olan müdahaleler, hatta bir ölçüde darbeler, yapması Fransa'nın sömürgecilikten siyasi-askerî çıkışının ve yeni düzene politik adaptasyonunun kolaylaşmamasına göstermiştir. I. ve II. Dünya Savaşlarının getirdiği çöküş; sekiz

⁶⁵ Benjamin Stora, a.g.e; s.61.

⁶⁶ Benjamin Stora, a.g.e; s.113.

yıl süren ve “Kırlı Savaş” da denen ve politik olarak IV. Cumhuriyet için “*l’Affaire Dreyfus*” denen Dreyfus Hadisesi dönemi kadar çalkantılı geçecek dönemin ilk etabını başlattığı varsayılan Hinduçin Savaşı⁶⁷ ve sonundaki büyük Dien Bien Phu yenilgisi; 1956’daki deprem etkisi gösteren Süveyş yenilgisi; Fas ve Tunus’un politikacılarca antlaşmalar yoluyla tasfiyesi gibi seri halde devam eden bir aşağılanmalar zincirine ordu 1954’te başlayan Cezayir Savaşı ile son vermek isteyecektir.

Cezayir’in Fas ve Tunus gibi rejimin zayıflığı ve liberallerin, politikacıların ihaneti ile kaybedilmesine izin vermemek için Fransız ordusu ne gerekiyorsa yapacaktır.⁶⁸ Ordu 1958’de Cezayir’deki duruma çözüm olarak, Fransız Cezayir’ini (*Algérie Française*) korumak ve entegrasyonu sağlamak olasılığı dışındaki tüm seçenekleri dışlamaktadır⁶⁹ ancak bu iki seçenek çoktan sömürge tarihi sürecinde elenmiş seçeneklerdir. 1954’te savaş başlayıncaya kadar Cezayir’deki yerli ve Avrupalı toplulukların entegrasyonu adına girişilen her çaba bir şekilde neticesiz kalmış veya neticesiz bırakılmıştır. Entegrasyon için hazırlanan ekonomik, politik, sosyal kalkınma ve gelişme planları ya hileyle; seçim hakkı verildiğinde seçimlere hile karıştırılması gelenekselleşmişti, ya muhalefetle; sömürgeci oligarşik kapitalistler ile Avrupalı kolonlar gibi çözümsüzlük rantında büyük çıkarları olan grupların her restorasyon-reform çabasına karşı büyük muhalefeti reformların rafa kaldırılmasına sebep olurdu veya çeşitli şekillerde şiddet ve yasak içeren baskıcı uygulamalar ile kadük kılınmıştır.

Sömürgelerdeki Fransız hâkimiyetinin özü, temeli entegrasyona dayanmaz. Entegrasyon çabası sistemik olarak hâkimiyetin özünü değiştirmektir⁷⁰ ki böyle bir şey hem mümkün değildir hem de söz konusu dahi olamaz. İktidara ordunun ve kara ayakların entegrasyon çılgınlıkları arasında gelecek olan De Gaulle, Cezayir’in anahtarı entegrasyondur diyen ordunun ve kara ayakların istedikleri seçeneği onlara sunuyor görünmek ve de dışarıya antikolonyalist bir görüntü vermek için, zira o günlerde antikolonyalist görüntü vermenin en iyi yolu entegrasyonu savunmaktır,⁷¹ çeşitli

⁶⁷ Jean-Pierre Rioux, *La France de la IVe République Tome I*, Paris, Le Seuil, 1980, s.138.

⁶⁸ Raymond Aron, a.g.e; s.92.

⁶⁹ Aron, a.g.e; s.95.

⁷⁰ Charles de Gaulle, *Umut Anıları*, s.51.

⁷¹ Claude Paillet, a.g.e; s.33.

konuşma ve söylemleriyle, ‘entegrasyon’ kelimesini fazla kullanmadan onu çağrıştıracak ifadelerle, entegrasyon taraftarı olarak görünmeye özen göstermiştir: “Entegrasyon Avrupalıların konuştuğu bir şeydir ama ben onu yapacağım”⁷², “Tüm Cezayir’de aynı hak ve aynı görevlere sahip tek bir kategoride, tamamen Fransız kategorisinde, yaşayanlar vardır”, “On milyonluk nüfusunun tamamıyla Cezayir bugün ve daima Fransa’nın doğal bir parçası olduğunu tüm kalbiyle onaylar”, “On milyon Cezayir Fransız’ı”,⁷³ “Bağımsızlık bir aldatmacadır. Ben yaşadıkça Fransız bayrağı Cezayir üzerinde dalgalanacaktır”⁷⁴ gibi ifadelerle entegrasyonist bir hava oluşturmaya çalışmıştır. Ancak niyetinin ve izleyeceği politikanın bu yönde olmadığı daha sonra görülecek ve kendisi de “*Fransız Cezayir’i yıkıcı bir ütopya*”, “*entegrasyon içi boş kurnazca bir formül*”, “*Entegrasyon için çabalayanlar, büyük eğitimlerine rağmen bezelye beyinliler...Cezayirli Müslümanlar Fransız olamaz. Sirkeyle yağı karıştırın onlar yine ayrılır. Araplar Arap’tır, Fransızlar da Fransız...Fransız politik yapısının bugün on milyon ancak yarın yirmi milyon sonra kırk milyon olacak Müslümanı abzorbe edebileceğini düşünebilir misiniz?*”⁷⁵ tarzında ifadeler kullanmaktan, cümleler kurmaktan çekinmeyecektir.⁷⁶

Başta imparatorluğun kurucusu ve koruyucusu ordu ve sömürgeci sistemin üzerlerine kurulduğu kara ayaklar için ve daha sonra imparatorluğu büyüklüğün ve kimliğin kolektif bilinçaltına dönüştüren devlet yapılanması ve Hristiyanlar, Gaullistler, Sosyalistler ve Sendikalistler gibi Fransız siyasetinin ana akımlarının temsilcileri için, yani genel anlamda Fransa ve Fransızlar için sömürgelerin kaybı; özellikle de imparatorluk olmanın sembolü ve “Fransa’nın ayrılmaz-tamamlayıcı parçası Cezayir” (*l’Algérie partie intégrante de la France*) sloganının konusu olan Cezayir’in kaybı, dünya genelinde dekolonizasyonun işlemekte ve hatta artık tamamlanmakta olduğu ve bunun için dekolonizasyon savaşlarının yapıldığı 1958’de dahi, ne psikolojik olarak ne politik olarak kabul edilebilecek bir durum değildir.

⁷² Paillot, a.g.e; s.27.

⁷³ Bertrand Schneider, a.g.e; s.66-68, De Gaulle 13 Mayıs darbesiyle göreve geldiği gibi savaşın yoğun şekilde sürdüğü Cezayir’e gezi düzenledi. Bu sözlerin çoğu 5-6 Haziran 1958 tarihli Cezayir ve Oran şehirlerinde halka hitaben yaptığı meşhur konuşmalarda sarf ettiği sözlerdir.

⁷⁴ Pierre Vianson-Ponté, a.g.e; s.91.

⁷⁵ Peyrefitte, *C’était de Gaulle Tome I*, Paris, Fayard, 1994, s.52.

⁷⁶ Alain Peyrefitte, *C’était de Gaulle I*, Paris, Collection Quarto Gallimard, 2002, s.60-72. (*C’était de Gaulle*’ün Fayard’dan 1994’te çıkan baskısında sayfa 50-56 arasında De Gaulle’ün entegrasyon, karışım, ırk üzerine çok sayıda konuşmasından kesitler bulunabilir. Burada iki baskı da incelenmiştir.)

Burası, Fransa kralı Louis-Philippe de Bourbon'un 23 Aralık 1839 taç konuşmasından beri *A land forever French*'dir.⁷⁷ Ancak neredeyse bu tarihten itibaren eylem ve söylem farklılığı dolayısıyla burada bir tarafın isyan ve ayaklanması ve diğer tarafın da bu ayaklanmaları görmezden gelmesi hiç bitmemiştir. Sömürgecilik gerçeğinin üstü örtülecek şekilde Cezayir Fransa'dır ve Cezayirliler de Fransız'dır denmiş fakat bölge ve halkı Fransa toprağı olmanın ve Fransız olmanın anlamını bozacak şekilde ülkeden ve vatandaşlıktan dışlanmış, ötekileştirilmiş; cumhuriyetin ve devrimin söylemsel değerlerini aşındırmak ve hatta ortadan kaldırmak pahasına ayrımcı ve dışlayıcı sömürge uygulamalarından kaçınılmamıştır. Bu durum, sürekli bir ikircikli ve paradoksal yönetim yapısına yol açmış, yanlış bir model oluşturmuş; bu yanlış modelden kaynaklanan sistem krizi 1950'lerde yeni uluslararası sistemin zorlayıcılığı ile daha da büyüyerek Fransa'yı yeni düzenin şartlarına uymaya zorlamıştır.

Fransız Devrim'inin özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkelerinin samimiyetini ilk sorgulayan ve fikirlerin anlamı mücadelesini veren lider olan Haitili Toussaint L'Ouverture'ün, namı-diğer Black Jacobin⁷⁸ veya Black Napoléon'un,⁷⁹ devrim ilkelerinin Haiti'ye uygulanmaması karşısında çıkardığı isyan ile Napolyon'a ve Fransa'ya sorduğu "Haiti Fransa ise ve Haitililer Fransız ise o zaman özgürlük, eşitlik ve kardeşlik onlar için niçin geçerli değildir?"⁸⁰ sorusunu neredeyse 160 sonra bu defa Cezayir ve Cezayirliler sormaktadır. Cezayir'de bağımsızlıkları adına savaşınlara bu nedenle Toussaint'in Oğulları (*les fils de la Toussaint*)⁸¹ denmiştir. 1950'lerin sonuna gelindiğinde, Cezayir Savaşı'nın sorduğu ve sordurduğu Cezayir sonsuza kadar bir Fransız toprağı mıdır değil midir; Cezayirliler Fransız olabilirler mi olamazlar mı gibi yapısal ve sistemik sorulara manevralarla cevap verme zamanı geçmiştir. Artık Toussaint'in zamanı gibi, uluslararası ortamın Fransa'yı Cezayir'e ne cevap verirse versin destekleyeceği bir ortam söz konusu değildir. Toussaint'e özgürlük sözü verip sonra onu ölümüne dek hapseden Fransa sömürgeciliğe devam edebilmiştir ancak şimdi Cezayir'e bunu yapması, özellikle yeni uluslararası sistem

⁷⁷ Todd Shepard, a.g.e; s.20.

⁷⁸ C.L.R.James, *The Black Jacobins Toussaint L'Ouverture and the San Domingo Revolution*, Vintage,2.Baskı (ilk baskı 1938), 1989

⁷⁹ James Jess Hannon, *The Black Napoleon: Toussaint L'Ouverture Liberator of Haiti*, Ohio, AutorHouse, 2000, s.435.

⁸⁰ Susan Buck-Morss, *Hegel, Haiti ve Evrensel Tarih*, s.46-53.

⁸¹ Yves Courrière, *Les Fils de la Toussaint*, Paris, Le Livre de Poche,1977.

ve ortam dolayısıyla, mümkün değildir. Artık kendini sorgulayıp savaşın sorduğu bu sorulara verilecek cevap üzerinden anayurt neresidir ve nerelerini kapsar, vatandaş kimdir, emperyal bir cumhuriyet olmaya devam etmek mümkün müdür, ülke nasıl yönetilmelidir sorularının cevabını netleştirmek ve kendini de bu cevaplara ve yeni uluslararası düzenin gereklerine göre yeniden şekillendirmek kaçınılmazdır.

Cezayir Savaşı/Devrimi ve uluslararası ortamın Devrim'in Fransa'yı değişime zorlamasına yardımıyla gerçekleşecek olan yeniden şekillenme ve düzene adaptasyon; Fransız kimliğinin yeni tanımını ve devletin yeniden yapılanmasını gerektireceğinden kimilerine göre bu Devrim bir Fransız Devrimi'dir.⁸² Fransa'yı böylesine büyük değişimlere zorlayan Cezayir Savaşı'nın/Devrimi'nin, çok şiddetli şekilde cereyan etmesi ve büyük sarsıntı ve sancılara yol açması da bu nedenle kaçınılmaz olacaktır. Eğer sömürgeci sistemi bir kuyuya benzetecek olursak Fransa için Cezayir de bu kuyunun dibidir. De Gaulle de yaptıklarıyla bir kuyudan çıkıyor izlenimini verecektir.⁸³ Başbakan Michel Debré'nin ifadesiyle **“Fransa'nın kaderi belirgin bir biçimde Cezayir'de çizilecektir.”**⁸⁴ Cezayir Fransa'dır söylemini merkeze koyarak, sömürge imparatorluğu modelini sömürgelerin anayurdun ayrılmaz parçaları olmaları üzerine kuran Fransa, savaş sonunda Cezayir Fransa değildir diyerek sömürge imparatorluğunu ve sömürge modelini imparatorluğun ve modelin kalbi olan Cezayir üzerinden tasfiye edecek ve böylelikle politik uyarlanmayı sağlayacaktır. Zira Cezayir Fransa değildir demek, Fransa bir imparatorluk değildir demektir. Yeni Çağ ulus-devletin zafer çağıdır diyen Fransız filozof Etienne Balibar'a göre de bugünün Fransa'sı Cezayir'de oluşturulmuştur; Cezayir'le birlikte ve Cezayir'e karşı.⁸⁵

2) De Gaulle ve Savaşı Dışlamayan Uyarlanma Siyaseti

1954'te Cezayir'de başlayarak sekiz yıl süren, imparatorlukta dekolonizasyon durumunun en travmatik hadisesi⁸⁶ olan; sonucunda bir buçuk milyon Cezayirlinin hayatına mâl olan, iki milyon Fransız'ın savaştığı, bir asırdan fazla Cezayir'de yaşamış ve “ya valiz ya tabut” baskısına karşı “ne valiz ne tabut” (*ni valise ni*

⁸² Shepard, a.g.e; s.1.

⁸³ Claude Paillet, a.g.e; s.34.

⁸⁴ Stora, a.g.e; s.17.

⁸⁵ Shepard, a.g.e; s.270.

⁸⁶ Shepard, a.g.e; s.4.

cercueil)⁸⁷ diyerek terke karşı savaşı bir milyon kara ayak nüfusunun vatani bildiği toprakları “daha fazla valiz daha fazla tabut” la⁸⁸ sonuçlanan bir sürecin sonunda terk etmek zorunda kaldığı ama bir türlü adı konmayan bir “isimsiz savaş” (*la guerre sans nom*) olan Cezayir Savaşı,⁸⁹ Fransa’nın imparatorluk ve sonrası arasındaki kırılma noktası ve aynı zamanda bu kırılma noktasındaki *ölümcül aymazlığı* olarak tarihe geçmiştir. Ölümcül bir aymazlık haleti ruhiyesi içinde; tarihi akışın, ulusal ve uluslararası realitelerin, realpolitik ve realekonomikin tam tersine olacak şekilde, tüm yenilgi ve aşağılanmalarının ezikliği silinmek istercesine savaşın boyutları büyütülmüş, askerî olarak bu savaşı kazanabilmek için tüm dünyada tepkilere yol açan savaş yöntemleri uygulamaktan çekinilmemiştir. André Malraux’un ifade ettiği meşhur “*Bir devrim patladı mı o aynı bir doğal güç gibidir, karşı konulamaz*”⁹⁰ kaidesi görmezden gelinmektedir. Cezayir’de doğal güç etkisi yapacak olan bir devrim de çoktan patlamıştır.

Fransız ordusunun II. Dünya Savaşı sırasında Nazilerden gördüğü çevreleme (*quadrillage*), psikolojik harp tekniği olarak propaganda (*action psychologique*), ki Fransızlar Nazileri hatırlattığı için propaganda kelimesini pek kullanmayacak onun yerine psikolojik eylem diyeceklerdir, toplama kampları (*camp d'internement*), zorunlu göç ettirme uygulamaları; Hinduçin Savaşı sırasında öğrendikleri, halkı psikolojik ve fizikî her açıdan kontrol altına alarak hâkimiyet kurma odaklı “devrimci savaş” (*guerre révolutionnaire*) yöntemleri,⁹¹ *Contre-insurrection* (*Counterinsurgency*) denen teröre karşı terör, gerilla-kontrgerilla uygulamaları⁹² ve bu çerçevede *ratonnade/ratissage* denen fare avı gibi insan avlarının yapılması, “*pacification*” olarak ifade edilen yatıştırma, bastırma-kontrol altına alma faaliyetleri ve bu faaliyetlerin adı altında işkencenin her türlüşünün yapıldığı uygulamalar Cezayir Savaşı’nın rutin uygulamaları olmuştur.⁹³ 1955’te gazeteci Claude Bourdet bir yazısına “*Votre Gestapo Algérienne*” başlığını atarak Fransızlar’ın Cezayir’in

⁸⁷ Pierre Daum, *Ni Valise Ni Cercueil Les Pieds-Noirs Restés en Algérie Après l'Indépendance*, Paris, Actes Sud Solin, 2012.

⁸⁸ Claude Paillet, a.g.e; s.19.

⁸⁹ Stora, a.g.e; s.7.

⁹⁰ Raymond Aron, *L'Algérie et la République*, Paris, Plon, 1958, s.119.

⁹¹ Peyroulu, a.g.e; s.527.

⁹² Ann Marlowe, *David Galula: His Life and Intellectual Context*, USA Army War College, Strategic Studies Institute Publication, 2010.

⁹³ Sirinelli, a.g.e; s.304.

Gestaposu gibi davrandıklarına dikkat çekmek istemiştir.⁹⁴ Oysa ki Cezayir Savaşı'nda Fransız askerlerini ve daha sonra Amerika'ya göç ederek Amerikan askerlerini yetiştiren, General Petraus'un "O isyan bastırma stratejilerinin Clausewitz'idir" dediği kontrgerilla uzmanı ve kontrgerilla metodları hakkında bilgi veren *Pacification in Algeria* kitabının yazarı David Galula'nın⁹⁵ dahi dediği gibi "Zamanında yapılacak olan hiçbir şey yapılmamış, halk zulüm ve devlet şiddeti dolayısıyla ayaklanmaya mecbur bırakılmışsa artık hiçbir kontrgerilla tedbiri fayda getirmez. Bu dava zaten kaybedilmiştir."⁹⁶ Zira politik ve sosyal sorun olan bir mesele askerî metotlarla çözülemez.

Fransa Cezayir'de sekiz yıl boyunca çıkışı olmayan, adını dahi koyamadığı bir savaş yürütmüştür. 1 Kasım 1954'te eylemler başladığında ilk önce *olaylar* denmiş, 1955'teki Philippeville eylemlerine kadar *polis operasyonları* olmuş adı, sonra Mart 1956'da Özel Kuvvetlere yetki verilmesiyle birlikte *düzeni sağlama operasyonları* olmuş, savaş içindeki en kanlı çarpışma olan 1957'deki la Bataille d'Alger ile birlikte *sivil barışı yeniden sağlama operasyonları* adını almış ve bağımsızlığa doğru gidilen son aşamada da *barışturma/uzlaştırma girişimleri* denmiştir.⁹⁷ 1999'a kadar resmiyette bölgede yaşananlar için savaş ifadesi kullanılmamıştır. Başbakan Mendès France "Cezayir Fransa'dır, yabancı bir ülke değildir. Cumhuriyetin birlik ve bütünlüğü, ulusun iç barışının korunması söz konusu olduğunda hiçbir taviz verilemez" diyerek meselenin bir iç mesele olduğunu vurgulamış onun içişleri bakanı Mitterand da "savaş durumu gibi görünebilecek her şeyden kaçınacağız; bunu istemeyiz" diyerek yönetici kadronun hadiseye bakışını özetlemiştir. 1956 ve 57'de BM'de Cezayir konusu sıklıkla gündeme geldiğinde Fransa kendisinin Cezayir'deki meşruiyetinin asla sorgulanamayacağını; burasının 1848'den bu yana Fransa'nın bir parçası olduğunu ve topraklarının anavatan sınırlarına dâhil olduğunu ifade ederek kendini savunmuştur.⁹⁸ Burada yaşananlara savaş demek bölünmez ve tek

⁹⁴ Stora, a.g.e; s.78-79.

⁹⁵ Ann Marlowe, a.g.e.

⁹⁶ Alistair Horne, *A Savage War of Peace: Algeria, 1954-1962*, New York, Viking Press, 1978, s.378.

⁹⁷ Stora; a.g.e; s.13 ve Connelly, a.g.e; s.73.

⁹⁸ Mehmet Şükrü Güzel, a.g.m; a.g.s; s.2.

cumhuriyetin dağılmasını ve Cezayir'in ayrı varlığını kabullenmek olacağından savaştan 40 yıl sonra bile yaşananlara savaş denmemiştir.⁹⁹

A Diplomatic Revolution'ın yazarı Connelly'ye göre Fransa Cezayir meselesini bir iç mesele olarak görmekten ziyade, gerçekte daha en başından uluslararası bir çatışma, hatta bir medeniyet çatışması olarak görmüş ve inanılmaz bir vahşetle ve neredeyse bir dünya savaşı gibi bu çatışmayı yürütmüştür.¹⁰⁰ Gerçekten Fransız Cezayir'ini ve entegrasyonu savunan ve bu amaçla De Gaulle'ü 1958'de iktidara getiren, 1940 direnişinin Gaullist Ağı'na dahil olan, Jacques Soustelle, Raoul Salan, Jacques Massu, Robert Lacoste, Maurice Challe gibi Fransız Cezayiri yanlısı *fanatik aşırıların (ultra)* Cezayir mücadelesini İslâm ve onun Britanyalı, Amerikalı, Mısırlı ve Rus suç ortaklarına karşı yürüttüklerini; onların Fransa'yı Kuzey Afrika'dan çıkarmak için uluslararası bir komployla karşı karşıya olduklarına inandıklarını görmek zor değildir.¹⁰¹

Cezayir'deki Fransız ordusu, Avrupa kökenli kara ayaklar nüfusu, metropol ve Cezayir'deki sömürge kapitalistleri kendi istedikleri düzenin sürmesi adına görünüşte "Cezayir'de entegrasyonu istiyoruz" çığlıkları atarken; Cezayirlilere her türlü bastırma ve ezme metodu uygulayıp entegrasyonun önünü kesecek şekilde savaşın şiddetini arttırmaktan, entegrasyonu sağlayacak herhangi bir uzlaşmaya dayalı her türlü çözümü dışlamaktan, uzlaşma çabasına giren politikacıları ve hükümetleri devirerek Fransa'nın merkez siyasetini çözümsüzlüğe esir etmekten çekinmiyorlardı. Böylelikle Rejim, Mayıs 1958'de; savaşa devam etmek, savaşı müzakereler yoluyla durdurmak veya onu zaferle sonuçlandırabilmek kapasitesinden yoksun hale getirilmişti.¹⁰² Değişen uluslararası konjonktür dolayısıyla, Cezayir'in artık sadece Fransa'ya değil uluslararası konjonktüre de bağlı olduğu bir ortamda¹⁰³ ülke çözümsüzlüğe mahkûm edilmişti.

Fransa'nın çözümsüzlüğe kilitlendiği bir ortamda, Cezayir Savaşı, Soğuk Savaş çerçevesinde bir dekolonizasyon savaşı olarak, uluslararası ortamın üzerinde en çok

⁹⁹ Stora, a.g.e; s.16.

¹⁰⁰ Connelly, a.g.e; s.73, 171.

¹⁰¹ Alexander Werth, *The De Gaulle Revolution*, s.5-6.

¹⁰² Raymond Aron, a.g.e; s.99.

¹⁰³ Peyroulu, a.g.e; s.320.

konusulan hadisesi olmuş, uluslararasılaşmıştı.¹⁰⁴ Dekolonizasyon çerçevesi içinde, 1954'te Hindüçin ile; sonra 1956'da Fas ve Tunus'un izlediği; sonrasında Kara Afrika, Ekvatoryal Afrika ve Madagaskar'a yerli hükümet ve parlamento hakları tanıyan hareketin içinde Cezayir'in bağımsızlığı kaçınılmaz idi.¹⁰⁵ Üstelik Cezayir'in davası, dönemin uluslararası arenasında etkili politik figürleri olan Nâsır, Sukarno, Nkrumah ve Castro gibi liderleri tarafından desteklenmekte;¹⁰⁶ Cezayir'e Devrimin Mekkesi (*La Mecque de la Révolution*) denmekte;¹⁰⁷ Cezayir Batı sömürgeciliğine ve emperyalizme direnişin uluslararası sembolü haline gelmekteydi.¹⁰⁸ Devrim'in ve aydınlanmanın değerlerinin savunucusu olmakla övünen, medenileştirici misyonun sahibi bir Fransa için bu ırkçı, baskıcı, sömürgeci ve emperyalist güç imajı kabul edilebilir değilken, savaş dolayısıyla dünyanın gözünde bu imajın içine yerleşmekte idi. Henri Irénée'nin ifade ettiği gibi “*Evet Fransa'nın büyüklüğü tehlikede, evet vatan tehlikede ama dünyada özgürlüğün patronu ve şahidi olma özelliğini kaybediyor olduğu için, Devrim'in ve Dreyfus hadisesinin Fransa'sı olmayı bıraktığı, söz verdiği imajına sadık olmadığı için.*”¹⁰⁹ Ayrıca Cezayirli yetkililer silah olarak askerî güçten ziyade diplomasiyi kullanarak dünyanın kanaati üzerinde etkili olmayı seçip yoğun diplomasi çalışmaları yürüttüklerinden,¹¹⁰ Fransa, diplomatik planda da bu sorun dolayısı ile gittikçe tecrit edilecekti.¹¹¹

Fransa'nın içeride yeni bir Dreyfus Olayı atmosferini yaşatan Cezayir Savaşı ile birbirleri içinde dahi bölünerek çözümsüzlük kıskacına alındığı, dışarıda diplomatik dışlanma ve tecrite maruz bırakıldığı, Fransa'yı Fransa yapan imajının zedelendiği böyle bir ortamda kurtuluş için çare 1940'taki gibi De Gaulle olacaktı. Çünkü ancak onun prestij ve otoritesine sahip birisi hem metropole, hem Cezayir'e hem orduya sözünü dinletebilir; onun prestiji ve verdiği güven Fransa'nın ulusal ve uluslararası sorunlarını çözebilirdi. General de Gaulle, tehlike karşısındaki en iyi kalkandı.¹¹² Başbakan René Coty'nin ifadesiyle “*Fransızların birincisi artık Fransa'da birinci*”

¹⁰⁴ Sirinelli, a.g.e; s.305.

¹⁰⁵ Peyroulu; a.g.e; s.14.

¹⁰⁶ Connelly, a.g.e; s.9.

¹⁰⁷ Peyroulu, a.g.e; s.660.

¹⁰⁸ Shepard, a.g.e; s.1, 73.

¹⁰⁹ Pierre Milza, a.g.e; s.338.

¹¹⁰ Connelly, a.g.e; s.5.

¹¹¹ Peyroulu, a.g.e; s.14.

¹¹² Aron, a.g.e; s.118.

¹¹³ olacaktı. Cezayirli milliyetçiler için de Mağrip'te barışı sağlayabilecek tek adamdı.¹¹⁴

Görünürde Fransız Cezayir'ini korumak, burada askeri ve politik anlamda başarılı bir çözüme ulaşmak için; gerçekte Fransa'yı 1945 sonrası oluşan yeni dünya düzenine uyarlamak amacıyla eski varoluş formlarını bağımsızlık ve büyüklük imajı içinde dönüştürmek ve bu dönüşümden sonra ülkeyi yeni düzen içinde hak ettiği konuma yerleştirmek için; Cezayir'deki eski rejim (*ancien régime*) yanlısı generaller tarafından, rejimin korunması amacıyla organize edilen bir darbe ile De Gaulle'ün iktidara getirilmesi, yakın dünya siyasi tarihinin en dikkate değer devlet aklı (*raison d'état*) hadiselerinden biri olmuştur. 1940 direnişinde De Gaulle'ün etrafında olan bu generaller, ki bunlara gaullist diaspora da denmektedir,¹¹⁵ 1958'deki kriz anında da çözümü onda görmüşler, Fransız Cezayir'i adına onu iktidara getirmek adına her şeyi yapmışlar, dünyadaki genel gidişatı göremediklerinden onun arkasındaki devlet aklının niyetini de anlamamışlardır.

Fransa'da, bir yenilenmenin olması için her zaman bir krizin olması gerekmiştir.¹¹⁶ De Gaulle Fransa'nın tarihi boyunca otoritesini, gücünü ve yasallığını savaşımlardan, karışıklıklardan, çatışmalardan alan merkezî bir güce sahip olduğunu; Mérovingiens'ler, Carolingiens'ler, Capétiens'ler, Bonaparte'lar ve III. Cumhuriyet'lerin yüksek güçlerini bu savaşımlardan, çatışmalardan aldıklarını ifade etmiştir.¹¹⁷ Merkezî güç, devlet aklı 1958'e gelindiğinde mevcut Cezayir krizini; otoritesini, gücünü ve yasallığını bu krizden alacak olan merkezî gücün temsilcisi güçlü bir lider önderliğinde, ülkenin ulusal ve uluslararası seviyede yeni dünya düzenine uygun şekilde uyarlanması, yenilenmesi ve değişimi adına kullanılacaktır.

1950'leri içinde barındıran dönem, Fransız tarihinde eksen bir dönemdir zira asırlardır süren ve devlete, topluma, siyasete şeklini veren, kimliğini kazandıran imparatorluk modelinin kullanım tarihi geçmiş ve yenisiyle değiştirilme zamanı gelmiştir ve bu değişim kendini dayatmaktadır. Devletler büyük değişim ve dönüşümleri ya bir devrimin patlaması sonucu, ya büyük bir savaşın çıkmasıyla veya

¹¹³ Milza, a.g.e; s.384.

¹¹⁴ Bertrand Schneider, a.g.e; s.83.

¹¹⁵ Touchard, a.g.e; s.143.

¹¹⁶ Touchard, a.g.e; s.142.

¹¹⁷ Charles de Gaulla, *Umut Anıları*, s.7.

1958’de Fransa’nın yaptığı gibi büyük bir kriz üzerinden ancak gizli kılınan (kamuflej) bir devlet politikası, bir büyük/büyük kılınan lider ve o liderin çok iyi hesaplanmış kamuflej politikaları ile gerçekleştirirler ya da gerçekleştirmek zorunda kalırlar. Fransa’nın 1958’de karşılaştığı durum, ulusal ve uluslararası ortamın dayatmalarının zorladığı, hızlı bir dönüşümü gerektiren çok zor bir durumdur. Asırlardır süren bir politikanın, politik peyzajın görünürde de olsa, değişmesi ve bu değişime göre devletin, toplumun, ekonominin, siyasetin yeniden yapılanması gerekmektedir.

Köklü ve yapısal büyük değişimin kolektif toplumsal hafıza ve bilinç açısından kabulünün zorluğundan dolayı ve devrimden bu yana devlet genine yerleşmiş büyük yıkım korkusuna karşı, değişimin yöneticiliğini yapacak olan De Gaulle asla bir devrimden bahsetmeden, söz konusu olan şeyin cumhuriyet için bir yenilenme bir reform ve restorasyon olduğunun altını çizerek;¹¹⁸ oldukça iyi hazırlanmış olduğu dikkatlerden kaçmayan aşamalı politikalarla, kamuoyunu şaşırtan ve birbirine zıt görüşlere sahip her kesime kendi yanında olduğu izlenimini veren ve retorikten de yardım alan ikircikli beyan sanatıyla, ki kendisine belirsizlikler prensi anlamında “*le prince de l’équivoque*”¹¹⁹ denecektir, adım adım ve adeta bir pedagoğ gibi zihinleri hazırlayarak bu değişim sürecini yönetecektir.¹²⁰ Cezayir’deki mevcut kolonizasyon politikasını sürdürmesi amacıyla göreve getirilen De Gaulle böylelikle bir *süreç yöneticisi* olacak, ülkenin Cezayir politikasını beklentinin tam tersi istikâmette, dekolonizasyona yönlendirecektir.

Siyasetten uzak kaldığı yıllarda politikacılardan ziyade politik sistemi eleştiren, rejimi güçsüz ve kararsız olmakla suçlayan De Gaulle; çağın gerektirdiği reformların yapılabilmesinin, asırlık devlet tecrübesinin ve devlet yönetim formlarının ulusal birliğin bozulmadan dönüştürülebilmesinin ancak güçlü bir rejime ve güçlü bir politik sisteme dayanan güçlü bir devlet yapısıyla mümkün olacağını farkındaydı. Bu görüşünde haksız da sayılmazdı. Fransa 12 yıl boyunca 17 başbakanın göreve geldiği ve 24 hükümetin kurulduğu bir dönem yaşamıştı. Cezayir’deki savaş da, onun bu eleştirilerini haklı çıkaracak şekilde, rejimin güçsüzlüğünü gözler önüne sermişti.

¹¹⁸ De Gaulle, a.g.e; s.35.

¹¹⁹ Touchard, a.g.e; s.169.

¹²⁰ Charles de Gaulle, a.g.e; s.96.

Savaş dolayısıyla gittikçe kötüleşen iç ve dış koşullar karşısında herkes ne yapılması gerektiğini görüyor, köklü çözümlere olan ihtiyacı hissediyor ancak çözümün gerektirdiği büyük sorumluluk yükleyecek kararları almaya cesaret edemiyordu.¹²¹ Köklü çözüm getirecek kararları ancak arkasında devlet desteği ve sağlam bir politik sistem olan, geniş yetkilere sahip, yerini kaybetmekten korkmayan güçlü bir lider alabilirdi.

İmparatorluktan çıkış gibi köklü bir değişikliğin yapılmasının kaçınılmaz olduğu Fransa için, bu çıkışı gerçekleştirmek kolay değildi. Kendisi gibi bir sömürge imparatorluğuna sahip olan İngiltere'den de çok daha zordu çünkü İngiltere'de izlenmesi gereken politika üzerinde, yönetici sınıfın neredeyse tamamının onayı vardı. İngiltere Hindistan, Birmanya, Seylan ve Malezya'ya bağımsızlık verdiğinde Churchill Earl Attlee'yi "imparatorluğun tasfiyecisi" (*bradeur de l'Empire*) olarak nitelmemiştir.¹²² Fransa'da ise yönetici kesim arasında izlenecek politika konusundaki uzlaşmazlık, ülke için çözümü zorlaştırırken; yaptıkları İmparatorluğun tasfiyesi olarak değerlendirilmeyecek, ulusal çıkarın temsilcisi olarak görülecek güçlü bir liderin, bir kurtarıcı adamın göreve getirilmesini kaçınılmaz kılmıştı. Pek çok konuşmasını "Fransa ve cumhuriyet adına, vatandaşların anayasa ile bana verdiği güçle, 20 yıldan beri kişiliğimle temsil ettiğim ulusal meşruluk gereğince..." ifadeleriyle başlatan De Gaulle'ün ulusun ve ulusal çıkarın temsilcisi olduğuna vurgu yapması bu nedenlerle boşuna değildir.¹²³

İktidara, mevcut rejimin ve politik sistemin, Cezayir krizi karşısında çözümsüzlüğe kilitlemesi üzerine gelerek, 1946 Ocak ayındaki istifasından beri süren 12 yıllık "çözümlü geçiş" dönemini Cezayir üzerinden noktalayan De Gaulle, ülkenin rejimini ve devlet yapısını güçlendirecek dönüşümleri de Cezayir ve buradaki kriz üzerinden gerçekleştirecektir. Görünen odur ki, sistemik bir sorun olan Cezayir sorununu çözebilmek için güçlü bir lidere, güçlü bir rejime ve devlet yapısına ihtiyaç olduğu gibi; güçlü devlet yapısını ve rejimi kurmak, imparatorluk gibi eskimiş yapısal ve sistemsel formları fazla dikkat çekmeden dönüştürmek için de savaş gibi büyük bir soruna ihtiyaç vardır. Fransa için büyük bir dönüşümün arifesinde kriz çıkarıp/mevcut

¹²¹ A.g.e; s.20.

¹²² Aron, a.g.e; s.114.

¹²³ Paul-Marie de la Gorce, a.g.b; a.g.e; s.70.

krizi büyütüp sonra onu çözmeye görüntüsü altında dönüşümü hissettirmeden gerçekleştirmek neredeyse bir gelenektir. Maurice Duverger'e göre Cezayir de Fransa'nın istediği zaman kriz çıkarabileceği bir yer, bir yan çözüm, tâli çıkış yolu olmuştur. Buradaki kriz sadece burasıyla ilgili değil bütün bir sömürge sisteminin krizi ile ilgili olduğundan, bu krize Fransa'nın cevabı, krizi çözmeye şekli Fransa'yı da şekillendirecektir. Cezayir ve Fransa 1958'de, belki de tarihleri boyunca hiç olmadığı kadar birbirine bağlı durumdadır ve birbirleri üzerinden yeniden düzenleneceklerdir.

İmparatorluğa imparatorluğun başladığı yer olan Cezayir üzerinden son vererek politik uyarlanmanın biçimini elirleyecek olan De Gaulle hem Fransa'nın hem de Cezayir'in imparatorluk sonrası yeniden yapılanmasının temellerini atacaktır. Cezayir krizinin çözülmesi ifadesi Cezayir'in ötesinde tüm Fransa'nın devlet yapısının ve sömürge imparatorluğu modelinin bu çözüme göre yeniden yapılanması anlamını içerdiğinden çok önemlidir. De Gaulle'ün önceliği de bu krizin çözülmesi ve bu çözümden ayrı olmayacak şekilde ve bu çözümle birlikte devlet yapısının yenilenmesi ve devletin yeniden organizasyonu, cumhuriyetin restorasyonu olacaktır. "Bütün Fransa'yı tehdit eden karışıklığın nedeni devletin düşüşüdür."¹²⁴ Bu nedenle devletin yeniden organizasyonu, yapılacak olan tüm düzenlemeler için ilk sıradadır ve De Gaulle'ün olmazsa olmazıdır. "Bu güçsüz devleti, bu kötü ünlü cumhuriyeti, iflasından yarı yarıya sorumlu oldukları bütün insanlarla birlikte restore etmek, onu modern çağın gerçeklerine uygun kurumlarla donatmak zorundayız."¹²⁵

13 Mayıs 1958 darbesi sonucu Başbakan René Coty'nin çağrısıyla 1 Haziran 1958'de olağanüstü yetkilerle donatılarak iktidara gelen De Gaulle, devletin ulusal ve uluslararası çerçevede yeniden organizasyonunu ve konumlanmasını sağlamak; anayurt ve denizaşırı topraklar arasındaki politik organizasyonu Cezayir'le birlikte yeniden şekillendirmek amacıyla, çeşitli büyük krizler dolayısıyla yıpranan ve hatırlanmak istenmeyen eski imparatorluk veya cumhuriyetlerin değiştirilmesi geleneğini bozmadan, IV. Cumhuriyet'i V.si ile değiştiren 1958 anayasasını halkın onayına sundu. Bu anayasa ile güçsüzlüğün ve istikrarsızlığın kaynağı olarak görülen ve partiler rejimine dönüşmüş olan mevcut rejim/sistem, parlamenter cumhuriyet özelliğini koruyacak şekilde, yürütmenin cumhurbaşkanına geniş yetkiler verilmesi

¹²⁴ A.g.e; s.27.

¹²⁵ Sartre, a.g.e; s.69-70.

ve cumhurbaşkanının sistemin kilidi kılınması vasıtasıyla güçlendirileceği bir yarı başkanlık sistemiyle; imparatorluk adını taşımamakla birlikte o yapıyı devam ettiren Fransız Birliği de sömürgelere daha fazla temsil ve kendi kendini yönetme imkânı sunan, daha özgürlükçü ile “Topluluk” (*Communauté*) değiştiriliyor ve böylece hem iç hem dış politik yeniden yapılanmanın temelleri atılmış oluyordu.¹²⁶ De Gaulle yeni politik sistem ile anayurtta devleti yeni kurumlarla, yeni ilişkilerle donatıp yeniden organize ederken; Topluluk ile de kendisine bağlı denizaşırı toprakların, büyük ölçüde Afrika topraklarının, reorganizasyonunun alt yapısını hazırlıyor ve bu iki yönlü çalışmayı da birbirine bağlı şekilde yürütüyordu. Bu çift yönlü çalışmalar tamamlandığında Fransa neresidir ve nasıl yönetilmelidir, Fransız kimdir, Fransa dünyada hangi konumda olacaktır gibi tüm yapısal ve tarihi sorular cevaplanmış olacaktı.

Cezayir Savaşı'nın yol açtığı kriz üzerine, Fransız Cezayir'ini entegrasyonu sağlayarak koruma amacı çerçevesinde göreve gelen De Gaulle'ün; mevcut kriz üzerinden, aşama aşama hızlandırarak dekolonizasyonu tamamlamayacağını, ülkeyi imparatorluktan ulus-devlet formatına dönüştürecek yapısal ve psikolojik hazırlıkları yapacağını ve son vermek üzere geldiği dört yıldır süren savaşı bir dört yıl daha uzatacağını, 1958 Fransa'sında kimse tahmin edemezdi.¹²⁷ En yakınında onunla birlikte çalışanlar bile onun niyetini anlamamışlar ve onun belirli bir politikası yoktu, zamanla karar verecekti, niyeti Cezayir'e bağımsızlık vermek değildi ama şartlar onu zorladı, bize ihanet etmedi sadece fikrini değiştirdi gibi ifadeler kullanmışlardır.¹²⁸ Xavier Yacono onun bağımsızlığı kaçınılmaz olarak görmediğini, bağımsızlıktan önce bunu engellemek amacıyla çeşitli politikalar denediğini söylemekten çekinmemiştir.¹²⁹

Dekolonizasyon süreci boyunca De Gaulle'ün “Bizzat Michel Debré, bütün kararlarımın büyük bir itaat ve bağlılık duyuyordu. Ama bundan büyük bir acı duyuyor ve duyduğu bu acıyı da saklamıyordu”¹³⁰ diye bahsettiği Başbakanı ve sağ kolu olan Michel Debré bile 1979'da “General Cezayir için otodeterminasyon

¹²⁶ *L'action Politique du Général de Gaulle de 1946 a 1969*, <http://www.cndp.fr/crdp-reims/cinquieme/deGaulle.htm>, (e.t.22.05.2014)

¹²⁷ Dorothy Pickles, a.g.b; a.g.e; s.77.

¹²⁸ Robert Fisk, a.g.e; s.459.

¹²⁹ Yacono, a.g.e; s.99.

¹³⁰ De Gaulle, a.g.e; s.96.

dediğinde, bağımsızlığın kaçınılmazlığı düşüncesinde değildi. Yavaş yavaş bu bir zorunluluk oldu” diyebilecekti.¹³¹ General’in kendisinin bile “tarihin en ağır sorumluluklarından biri”,¹³² “Benim yaşımda ve formasyonumda bir kişi için, kendi kararıyla böylesine bir değişikliğin mimarı olmak çok acıydı... iktidarımızı devretmek, bayrağımızı katlamak ne büyük bir cefaydı”¹³³ diye ifade ettiği bir durumdu. Ancak o, “Ben bu olayı çözmezsem, benim yerime kimse bunu yapamaz, sivil savaş yerleşir ve Fransa kaybeder”¹³⁴ hatta “burada, bunu benden başka başarabilecek yoktur” diyerek acı duysa da görevinin bilincinde olduğunu ifade etmek istemiştir. De Gaulle’ün bir planı yoktu, bağımsızlık düşünmüyordu ama şartlar onu itti gibi ifadeler gerçeği yansıtmaktan uzak görünmektedir. “Cezayir probleminin düzenlenmesi planı dikkatlice ve incelikle hazırlandı. Fakat büyük ana hatları benim kafamdaydı”¹³⁵ diyen bir lider için planı yoktu, ne yapacağını bilmiyordu, şartlara göre davrandı demek de güçtür.

De Gaulle Fransa’yı, kaçınılmaz oluşuna karşın paradoksal olarak da kabulü zor olan sömürgecilikten çıkarma politikasını Cezayir krizi üzerinden yürütecektir, yani onu sömürgeciliği kurduğu yerde sömürgecilikten, sömürgeci imajından kurtaracaktır. Fransa’nın ayrılmaz parçası olan Cezayir’in tasfiyesi üzerinden imparatorluğu tasfiye politikası, o dönemde düşünülebilir dahi olmadığından ve ülkeyi sömürgecilikten büyüklük içinde çıkarmak gerektiğinden çok stratejik ve taktiksel davranacak, kasıtlı olarak tasarlanmış ikircikli cümleler kuracak; kimilerine bağımsızlık kaçınılmaz, yeni bir politika oluşturmalıyız derken kimilerine de bu rejim Hinduçin’i, Fas’ı, Tunus’u kaybetti şimdi de Cezayir’i kaybedecek diyerek kafaları karıştıracaktır. Öyle ki diyor Jean Touchard “Fransız Cezayir’i partizanları onun sarsılmaz bir şekilde Fransız Cezayir’ine bağlı olduğunu düşünürken, uzlaşmacı barış yanlıları onun kendilerinden yana olduğuna inanıyorlardı.”¹³⁶ Bütün ikircikli davranış ve cümlelerine rağmen daha 1955’te Louis Terrenoire’a “*Dünyada genel bir hareket var, halkları özgürlüğe taşıyan bir akım-dalga. Bunu anlamak istemeyen aptallar (embesiller) var. Fakat Kuzey Afrika’da varlığımızı korumak istiyorsak bizim çok*

¹³¹ Stora, a.g.e; s. 82.

¹³² Bertrand Schneider, a.g.e; s.72.

¹³³ De Gaulle, a.g.e; s.45.

¹³⁴ Stora, a.g.e; s.82.

¹³⁵ Touchard, a.g.e; s.558-559.

¹³⁶ Connelly, a.g.e; s.178.

büyük, görkemli şeyler yapmamız ve yeni bir birlikteliğin koşullarını oluşturmamız gerekir. Bunu yapacak olan bu rejim değildir. Ben kendim, başaracağıma emin değilim...fakat elbette deneyeceğim”, 1956’da “Afrika’da bir Fransız başarısı için “çok büyük bir politika” ya ihtiyacımız var”¹³⁷ diyerek gerçek düşüncelerini ve yapılması gerekenin ve hatta yapılacak olanın ana hatlarını, net bir şekilde isimlendirmeden, ortaya koymaktan çekinmemiştir.

1 Haziran 1958’de geniş yetkilerle donatılmasının hemen ardından, kargaşanın hâkim olduğu Cezayir’e kapsamlı bir seyahat düzenleyen De Gaulle Cezayir’in Cezayir, Vehran, Konstantine, Mostaganem, Orléansville gibi çeşitli şehirlerinde yaptığı ikircikli anlamdaki konuşmalarla, retorik ve öfemizmi çok sık ve ustaca kullanarak, ki bunlar kelimelerin gücünden faydalanarak gerçek niyeti gizlemeye yarayan ve büyük etki yaratarak kamuoyunun psikolojisini yumuşatan, dönüşüme hazırlayan söz sanatlarıdır, ulusal ve uluslararası konjonktürün farkında olarak dikkatli bakanların anlayabileceği ancak onların dışında kalanların anlayamayacağı şekilde politikasının hedefini ortaya koymuş, ortamı aşama aşama aydınlatmış, süreci kademeli bir biçimde yönetmiştir. 5 Haziran 1958’de Cezayir’de yaptığı konuşmanın meşhur ilk cümlesi *“J’ai vous ai compris”* (sizi anladım) ikircikli anlamın, sözün gerçek manasını gizlemenin en güzel örneklerinden biri olmuş olsa da ideoloji, hırs, tutku yüklü ortam cümlelerin gerçek anlamını gizlemeye yardım etmiştir. Kimi anlamıştır De Gaulle? Kendisini dinlemeye gelen kozmopolit kalabalıkta sizi anladım sözünü alkışlayan Müslüman Cezayirlileri mi yoksa yine aynı kalabalıkta alkış tufanına katılan Avrupa kökenli Cezayirlileri, Fransız Cezayir’i yanlılarını mı? Aslında bu söz söylendiğinde her şey bitmiştir.¹³⁸ Onun iktidara gelmesiyle Cezayir’i ve buradaki kriz üzerinden imparatorluğu dekolonize edecek aşamalı yola çoktan girilmiştir.

*“Je vous ai compris. Je sais ce qui s’est passé ici. Je vois ce que vous avez voulu faire. Je vois que la route que vous avez ouverte en Algérie c’est celle de la **rénovation** et de la **fraternité**. Je dis la rénovation a tous égards...celle-ci commence par le commencement, c’est-à-dire par nos institutions...Je prends acte au nom de la France et Je déclare qu’a partir d’aujourd’hui la France considère que dans toute*

¹³⁷ Touchard, a.g.e; s.148.

¹³⁸ Pierre Vianson-Ponté, a.g.b; a.g.e; s.85.

l'Algérie il n'y a qu'une seule catégorie d'habitants, il n'y a que des Français à part entière, des Français à part entière avec les mêmes droits et les mêmes devoirs."¹³⁹

“Savaşta mikrofonla kazandım şimdi televizyonla” diyen ve “*général Micro*” olarak anılan De Gaulle,¹⁴⁰ başta Cezayir’in çeşitli şehirlerinde olmak üzere, anayurtta, çeşitli radyo televizyon programlarında, konferanslarda, gazetecilere verdiği röportajlarda aşağı yukarı hep yukarıdaki pasajda olduğu gibi konuşmuştur. Konuşmalarının genel çerçevesini, sömürge politikasının, kolonizasyonun evrileceği “işbirliği” (*kooperasyon*) politikasının temel esasları üzerine kurmuş ancak mevcut dönem, çözümün “bütünleşme” (*entegrasyon*) politikasında görüldüğü dönem olduğundan ve gerçekten kasıtlı olarak ikircikli anlam içeren cümleler kullandığından söyledikleri bütünleşme politikası çerçevesinde anlaşılacak istenmiş ve onun “Oyun sona doğru yaklaşırken, sahneyi aydınlatmak için elimden geleni yapıyordum”¹⁴¹ dediği 1960'lara kadar da öyle anlaşılmıştır.

Konuşmalarında Cezayir’de yaşanan hadiselerin kardeşlik ve yenilenmenin yolunu açtığından; Fransa’yla birlikte Cezayir’in Cezayir’le birlikte Fransa’nın bunu başaracağından ve kendisinin de bunun sembolü ve belki da sanatçısı olacağından; ülkenin tepeden tırnağa yenilenmesi görevini aldığından ve bunu Cezayir’de başlatacağından; on milyon Fransız Cezayirlisinin eşit haklara ve eşit ödevlere sahip olarak kendi kaderlerine kendilerinin karar vereceklerinden; Cezayir’in Fransa’yla birlikte büyük bir politik-ekonomik-sosyal-kültürel değişim ve gelişime ihtiyacı olduğundan ve bunu yapmanın Fransa’nın görevi olduğundan ve bunu Fransa’dan başka kimsenin yapamayacağından; Cezayir’in geleceğinin derin bir değişim ve evrim süreci içinde, adım adım inşa edilerek kendi kimliği üzerine ve Fransa ile sıkı dayanışma içinde kurulacağından bahsederek bütünleşme taraftarlarına bütünleşme politikası mesajları vermiş ancak temelde bakıldığında işbirliği politikasının bütün

¹³⁹ Bertrand Schneider, a.g.e; s.65. (Bu pasaj De Gaulle’ün 5 Haziran 1958 Alger’de yaptığı konuşmadan alıntıdır: “Sizi anladım. Burada ne olduğunu biliyorum. Burada yapmak istediğinizi görüyorum. Burada açtığımız yolu görüyorum. Bu, yenilenmenin ve kardeşliğin yoludur. Her açıdan yenilenme diyorum...bu da en başından başlayacak yani bizim kurumlarımızdan...Ben Fransa adına hareket ediyorum ve bugünden itibaren Fransa’nın tüm Cezayir’de yaşayanları tek kategoride değerlendirdiğini beyan ediyorum. Burada ancak birbiriyle aynı değerde Fransızlar vardır, aynı hak ve aynı ödevlere sahip eşit Fransızlar vardır.”)

¹⁴⁰ Eve Bonnivard, *Allocution du Général de Gaulle du 16 Septembre 1959 en Faveur de l'Autodétermination*, <http://fresques.ina.fr/jalons/fiche-media/InaEdu00088/allocution-du-general-de-gaulle-du-16-septembre-1959-en-faveur-de-l-autodetermination>, (e.t.23.05.2014)

¹⁴¹ De Gaulle, a.g.e; s.131.

ana unsurlarını söylemiştir. ¹⁴² Nitekim savaş sonunda 1962’de yapılan Evian Antlaşmalarında Cezayir’in geleceğinin generalin 3 Ekim 1958’de Konstanin konuşmasında söylediği gibi kendi kimliği üzerine ve Fransa ile sıkı dayanışma içinde yani işbirliği üzerine kurulacağı belirtilmiştir.

Cezayir’in geleceği ne bütünleşmenin ne de tam bağımsızlığın söz konusu olacağı, yeni düzenin hâkimiyet modeline uygun, yeni sömürgeci bir çözüm üzerine kurulacaktır. Konuşmalarını genellikle “Yaşasın Fransa! Yaşasın Cumhuriyet!” diyerek bitiren De Gaulle sadece 7 Haziran 1958 Mostaganem konuşmasında ve bir kereye mahsus olmak üzere “Yaşasın Fransız Cezayir’i!” demiş, ¹⁴³ bu ifadeyi fazla kullanmamaya özellikle özen göstermiştir. Kelime oyunlarını çok iyi kullanan De Gaulle yine ikircikli beyan sanatlarından faydalanmış, Fransız Cezayir’i yerine birbirinden farkı olmayan, birbiriyle aynı hak ve ödevlere sahip Fransızlar anlamında “*Français à part entière*”; bütünleşme (entegrasyon) yerine kardeşlik ve yenilenme ifadelerini kullanmaya dikkat etmiştir. ¹⁴⁴

De Gaulle imparatorluk yapısı açısından kırılma noktasını teşkil edecek olan ve bu nedenle toplumu bölme, ülkeyi sarsma tehlikesi barındıran; birbirine zıt görüş, tutum ve duygulara sahip çok farklı kesimlere dokunan ve sadece Cezayir’in meselesi olmayan bir Cezayir meselesini; hassas bir şekilde ölçüp tartarak, toplumun hiçbir kesimini birbirine düşürmeden, ulusal birliği bölmeden ve daha ziyade çözümünü evrensel insanî değerler üzerine kurarak ulusal birliğin sağlanmasına araç kılacak biçimde ve her şeyden önemlisi Fransızların psikolojisinin çökmesine fırsat vermeyecek şekilde büyüklük içinde farklı yönlü politikalar izleyerek çözecektir. Onun, bütünleşme isteyen ve Fransız Cezayir’ini savunan ordunun Cezayir’deki bölümü ve orada yaşayan Pieds-noirs’ları, anayurttaki asırlardır imparatorluğu büyüklük olarak görmeye ve onun kaybını da çöküş olarak değerlendirmeye alışmış kendi vatandaşlarını, daha fazla özgürlük ve bağımsızlık istemekle birlikte Fransız bütününden kopmaktan ziyade federasyon/konfederasyon modeli özgürlükçü bir bütünleşmeyi hayal eden Kara Afrikalıları ve Cezayirli Müslümanları ve 1955’ten beri meseleye daha fazla müdahil ve angaje olan uluslararası ortam ve camiayı tek

¹⁴² Bertrand Schneider, a.g.e; s.65-90; Claude Paillot, a.g.e; s.34-37,47.

¹⁴³ Schneider, a.g.e; s.72.

¹⁴⁴ Aron, a.g.e; s.105.

yönlü bir politikayla tatmin ve idare etmesi söz konusu olamazdı. Bunun bilincinde olan De Gaulle savaşı dışlamadan ve onun devamı eşliğinde aşamalı, planlı ve çok yönlü bir ulusal ve uluslararası siyasetin yürütüleceği bir politika izleyerek sorunu çözüme çabasına girmiştir. Onun işi zordur çünkü siyasetle savaşı birlikte yürütecektir. Savaşla birlikte siyaset yapmak zordur ama siyaset yapmak genelde zordur. ***De Gaulle'ün politikasında savaşın mantığı ile sömürgecilikten çıkışa özgü siyasetin mantığı düğümlenmiştir.*** Jacques Rancière *Siyasalin Kıyısında* adlı eserinde savaşta ötekinin davası yoktur, ötekinin davası ancak siyasette vardır demiştir. Hem savaşı yürütmek hem de, görüntüde de olsa, ötekinin davasını gözetecek siyaset yapmak durumu söz konusudur.

1958'de savaşın dört yıl daha sürdürüleceğini kimse düşünemezdi demiştik. Evet savaşı statüko lehine noktalamak üzere iktidara getirilen generalin savaşı uzatmasından, onun, onu göreve getirenlerin ondan uygulamasını beklediği politikayı uygulamayacağı anlaşılabilir aslında. Göreve geldiğinde Cezayirliler kendi Fransa tecrübelerine dayanarak “De Gaulle demek bizim için savaş demektir”¹⁴⁵ diyebilmişlerdir. Ancak bazı politikaların neden ve nasıl işlediklerinin görülmesi için o politikalara sebep olan hadiselerin sonuca ulaşması ve üzerinden zaman geçmesi gerekmektedir. De Gaulle'ün Cezayir Savaşı politikasının anlaşılabilmesi için de sonucun iyi anlaşılması gerekmiş, savaşın ve sürecin (dekolonizasyon süreci) sonucu her şeyi aydınlatmaya yardımcı olmuştur. Savaşın sonundan bakıldığında izlenen çok yönlü siyaset ile ki bu sömürgecilikten çıkışa özgü bir siyaset olmuştur, savaşın birlikte yürütülmesinin ve savaşın uzatılmasının nedenleri daha iyi anlaşılacaktır.

Her şeyden önce De Gaulle'ü iktidara bütünleşme istemekle birlikte Cezayirli bağımsızlık yanlılarıyla her türlü görüşme ve müzakereye karşı çıkan ve savaşı tek çıkış yolu olarak gören Fransız Cezayir'i yanlıları getirmiştir ve mevcut durumda onların memnun edilmesi ancak savaşla mümkün görünmektedir. Hinduçin'in kaybına sebep olan ve ağır yenilgileri ifade eden “Herkesin bir Dien Bien Phu'sü vardır” deyiminin kaynağı ve özellikle ordu için büyük bir yıkım olan Dien Bien Phu yenilgisi, Cezayir'de mutlaka askerî bir zafere dönüştürülmeli, yenilginin izleri silinmeli, Cezayir asla ikinci bir Dien Bien Phu olmamalı ve savaş asla askerî zayıflık içinde sonuçlanmamalıdır. Louis Terrenoire “Eğer De Gaulle iktidarda olsaydı

¹⁴⁵ Connelly, a.g.e; s.181.

Hinduçin’de askerî zayıflık içinde bir anlaşma imzalamayı asla kabul etmezdi”¹⁴⁶ diyerek onun göreve gelir gelmez mevcut askerî operasyonların şiddetini arttıracak politikasını daha 1954’te haber vermiştir. Gerçekten De Gaulle “*Vaincre et Convaincre*” yani yen ve ikna et veya daha ziyade yen ve boyun eğdir stratejisine ağırlık vermiştir. Dekolonizasyon Cezayir Savaşı üzerinden tamamlanacağından ve uzun, zor ve sarsıcı bir süreç olacağından aşamalı olarak, zihinler alıştırlarak yapılacaktır. Cezayir’de savaş durumu sürdüğünden kimse dekolonizasyonun yapıldığını anlamayacak, daha önce en ufak müzakere ve görüşme adımı atıldığında isyan çıkaran kitleler De Gaulle’ün kendinden öncekilerin yaptığı gibi ateşkes, referandum ve seçimler, müzakereler üçlü siyasetini izlediğini anlamayacaktır. Ayrıca yine sömürgecilikten çıkış rejiminin, devlet yapısının ve kurumların reform ve restorasyonunu gerektirdiğinden ve konsolidasyon için, yeni kurulan cumhuriyet’in ve kurumlarının yerleşmesi için de zamana ihtiyaç olduğundan savaşın uzatılması Fransa’ya ve De Gaulle’e bu imkânı sağlayacaktır.

Savaş sayesinde, savaşın kendisine açtığı meşruiyet alanı genişleyen, devlet adına meşruiyetin sahibi olan De Gaulle, zorlanmadan ülke içinde muhalefeti sindirerek kendi etrafında uzlaşmayı sağlayacak ve böylelikle gereken tüm yapısal dönüşümleri tamamlayacaktır. Ülkede 1789’dan bu yana süren siyasi sağ-sol, kralcı-bonapartçı, imparatorlukçu-cumhuriyetçi bölünmelerinden büyük rahatsızlık duyan De Gaulle; imparatorluğu dekolonize ederken, Fransa’nın çıkarının hiçbir ayırmda olmadığını, ulusal çıkarın tek olduğunu ve herkesin bunun etrafında toplanabileceğini yine Cezayir Savaşı üzerinden göstermiştir. Savaş dolayısıyla, herhangi bir kesimin çıkarlarından ziyade ulusal çıkarları temsil eden güçlü bir devlet başkanı etrafında halkı toplayacak yarı başkanlık sistemini getirerek Fransız siyasi hayatının merkezileşerek normalleşmesinin yolunu açmış; “Devrim bitti, Fransız siyaseti “büyük yatışma” denen bir “ideolojileşmemiş pragmatizm” eşiğini geçti” denen siyasi dönemin alt yapısını hazırlamıştır.¹⁴⁷ Kimilerinin anakronistik bir monarşi ile 21. yüzyıl teknokratik idaresinin acayip bir karışımı dediği yeni V. Cumhuriyet yarı başkanlık rejimi ile,¹⁴⁸ bir anlamda cumhuriyetle monarşiyi de birleştirilmiş, 169

¹⁴⁶ Touchard, a.g.e; s.140.

¹⁴⁷ Michael G.Roskin, *Çağdaş Devlet Sistemleri*, s.155.

¹⁴⁸ Alexander Werth, *The De Gaulle Revolution*, s.xiv.

yıllık siyasi bölünmüşlük ve istikrarsızlığa son verilmiştir.¹⁴⁹ Daha önce belirttiğimiz gibi Fransa’da tarih göstermiştir ki bir yenilenmenin, büyük bir dönüşümün olması için her zaman bir kriz gerekmiştir.

De Gaulle Cezayir probleminin çözümünü, Fransa’yı sömürgecilikten çıkararak yeniden yapılandırma amacı çerçevesine yerleştirdiği için, savaşla siyaseti birlikte yürütmüş ancak savaşı neredeyse bütün politikasının temel şekillendirici ve ana yardımcı unsuru olarak her politikasının üstünde konumlandırmıştır. Etkili ve yönlendirici bir şiddet unsuru olarak savaş; onun anayurtta, Cezayir’de ve tüm denizaşırı topraklarda siyasi olarak elde etmek istediği sonuçlara ulaşmayı kolaylaştırmış, buralarda kurmak istediği/kurması gereken düzene doğru gerekli yönlendirmeyi sağlamıştır. Ötekinin davasına duyulan saygıyı göstermek, ulusal ve uluslararası ortamı yumuşatmak, Fransa’nın uluslararası ortamda elini rahatlatmak istemesine siyasi olarak hazırlanan kalkınma ve işbirliği öncelikli planlar, reform ve restorasyon çalışmaları, sunulan politik teklifler savaşın sürdürülmesi neticesinde kadük kalmıştır, kadük bırakılmıştır. Sorunu savaşla değil siyasetle, uzlaşmayla çözmek istiyor, bu nedenle her türlü seçeneği sunuyor görüntüsü vermek ülkenin imajı ve dekolonizasyon sonrası izleyeceği kooperasyon politikası için çok önemli olduğundan De Gaulle Cezayir’e ardı ardına pek çok teklif ve proje sunmuş ancak bunları sunarken dahi savaşın şiddetini arttırarak bir an olsun ara vermemiş ve böylece siyasetin önünü tıkamış ve olayları istediği yöne yönlendirmiştir. Siyasetin önü tıkanıldığında da savaşın ve güçlü olanın istekleri onun yönlendirdiği doğrultu kendini dayatacaktır.

General’in, Fransa’nın yeni dünya düzenine ve onun modus operandisine “bağımsızlık ve büyüklük” imajı içinde politik adaptasyonu çerçevesinde izlediği Cezayir ve dekolonizasyon politikası; ulusal ve uluslararası çevrelerin koşullarının ve bu çevreler içinde yer alan aktörlerin her birinin konumlarının ve hassasiyetlerinin ince bir biçimde hesaplanarak kademeli olarak uygulanmış bir süreç yönetimi politikası olmuştur. İktidara kriz üzerinden gelen De Gaulle göreve gelir gelmez kriz bölgesine yaptığı gezilerde, kendisini iktidara taşıyanların politikasını sürdürür mahiyette konuşmalar yapmış, tasarılar hazırlamıştır. Konuşmalarında on milyon Fransız Cezayirliisinden, Fransa ile birlikte yenilenmekten, kardeşlikten bahsederek

¹⁴⁹ De Gaulle, a.g.e; s.25.

Fransız Cezayir’i yanlılarının istediği bütünleşme politikasını uyguladığı izlenimini verirken; 3 Ekim 1958’de sanayi ve tarım reformu, okullaştırmanın artırılması, toprak dağıtımını konularını içeren beş yıllık kalkınma planı olan “Konstantin Planı”nı (*Plan de Constantine*) sunarak bölgede kalmak niyetinde olduğu görüntüsü vermiştir.¹⁵⁰ Çok hızlı hareket eden, tıpkı 1973’te Vietnam’daki Henry Kissenger gibi, “acelesi olan bir adam” dı denen De Gaulle¹⁵¹ 20 gün sonra, 23 Ekim 1958’de Cezayirli savaşıçılara ateşkes ve onurlu teslimiyet öneren “Kahramanlar Barışı” (*La Paix des Braves*) teklifini sunmuş dünyaya ve özellikle de BM’ye onurlu bir barış öneriliyor izlenimi vermek istemiştir. Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi FLN (*Front de Libération Nationale*) koşulsuz teslimiyet ve bir tuzak olarak gördüğü bu teklifi geri çevirecektir.¹⁵²

Ardı ardına, görünürde, barış ve bütünleşme teklifleri sunulurken bunların gerçekleşeceği ortamı ortadan kaldıracak ve karşı tarafın güvenini sarsacak şekilde savaşın şiddeti arttırılmıştır. Özellikle savaşın dönüm noktası olan 16 Eylül 1959 otodeterminasyon teklifi sunulmadan önce şiddetin arttırılmasına önem verilmiş benzemektedir. Paul Delouvrier’e “*pacifier, administrer et transformer Monsieur Delouvrier*”¹⁵³ diyerek Cezayirliileri her türlü yöntemle kontrol altına alarak yönetme ve bunları yaparken de dönüşümü sağlama göreviyle bölgeye gönderen De Gaulle, ordunun başına getirdiği General Maurice Challe’a ve Paris polisinin başına getirdiği Maurice Papon’a da aynı yönde emirler ve geniş yetkiler vermiş, ilk görevlerini ne olursa olsun gaullist staretjinin adeta ikinci kanadı olan pasifikasyon olarak tayin etmiştir. General Challe kendisinden önce uygulanan ve dünyada Fransa’nın küçük düşmesine sebep olan bütün savaş metotlarının aynısını realize edeceği “*Plan Challe*” ı uygulamaya sokmuş; elektrikli sınır hatları çekirtmiş, baskı, işkence, zorla çalıştırmanın uygulandığı ve halkı dışarıdan tecrit eden toplama kampları kurmuş, ki bu kamplara üç milyon Cezayirlinin yerleştirildiği söylenmektedir, çok sayıda askerî operasyon düzenlemiştir.¹⁵⁴ Maurice Papon da

¹⁵⁰ Sirinelli, a.g.e; s.308.

¹⁵¹ David L.Schalk, *War and The Ivory Tower:Algeria and Vietnam*, USA, Nebraska Printing, 2005, s.27.

¹⁵² Connelly, a.g.e; s.196-197 ve Sirinelli, a.g.e; s.308.

¹⁵³ Schneider, a.g.e; s.87.

¹⁵⁴ Daho Dierbal, “Les Maquis du Nord-Constantinois Face aux Grandes Opérations de Ratissage du Plan Challe(1959-1960)”, Jean-Charles Jauffret ve Maurice Vaisse (edt.), *Militaires et Guérilla Dans la Guerre d’Algérie*, Editions Complexe, 2001, s.200-205.

Paris'te şiddeti kurumsallaştıran kişi olarak anılacak kadar sistematik polis şiddeti ve devlet terörü uygulamıştır.¹⁵⁵ 1959'da Paris'te kurduğu Yardımcı Polis Kuvvetleri FPA (*La Force de Police Auxiliaire*) anayurtta, Paris'te yaşayan Cezayirlilere, “*bir çeşit devlet terörü estiriliyor*” denecek kadar çok çeşitli eziyetler yapmışlardır.¹⁵⁶ Challe Planı ve bu şiddet ortamının amacı savaşı kazanmaktan ziyade tüm ezilmişliklerin ve yenilgilerin izini silmek, sonuç ne olursa olsun askerî zafiyet görüntüsüne sebebiyet vermemek olmuş, adeta “*barışı büyüklük içinde yapmak için savaşı kazanmak*” stratejisi izlenmiştir.¹⁵⁷

De Gaulle'ün Cezayirlilere kendi kaderlerini tayin hakkını, onlara üç seçenek sunarak ilan ettiği 16 Eylül 1959 otodeterminasyon konuşması, savaşta, krizin çözülmesi ve dekolonizasyonun tamamlanması sürecinde Kahramanlar Barışı ve Konstantin Planı'ndan sonraki ilk aşama ve en önemli dönüm noktasıdır. Zira bu konuşma esas manasıyla geleneksel politikadan kopuştur. Sömürge rejiminin sonunu ilan etmektedir. Cezayirli kimliğini resmî olarak tanımaktadır.¹⁵⁸ Bu konuşmanın sarsıcı etkileri olacağını bilen general, konuşmanın öncesinde mevcut ortamı otodeterminasyona alıştırarak cümleler kurmuştur. Yapacağı her önemli ve sarsıcı açıklamadan önce, yine ikircikli konuşmalarla, zihinleri buna hazırlayan De Gaulle, otodeterminasyonun ilanından sekiz ay önce 8 Ocak 1959 tarihli demecinde, nasıl olacağını çok net bir şekilde söylememekle birlikte “Barışçı, şekil değiştirmiş, kendi kişiliğini kendi geliştiren ve Fransa ile sıkı işbirliği içinde olan, Fransa'ya bağlı geleceğin Cezayir'i” nden bahsediyor,¹⁵⁹ “Problem savaşla çözülmeyecek ama esas olan pasifikasyonu sürdürmektir. Daha akacak çok kan ve gözyaşı var” diyordu.¹⁶⁰ *L'Echo d'Alger*'in editoryal yazısı onun ikircikli ifadelerine atıfla “Daha net konuşun Generalim” başlığıyla çıkacaktır. *L'Echo d'Oran*'ın genel yayın yönetmeni Pierre Laffont'a “Entegrasyondan mı bahsetmemi mi istiyorsunuz? Bu ne demektir? Cezayir Fransa mı demektir? Bu durumda bunu söylemek faydalı mıdır? Mutlu bir çözüm ancak bu ülkenin toptan değişim ve gelişiminde bulunabilir...**Babanızın**

¹⁵⁵ Peyroulu, a.g.e; s.572, 585, 602.

¹⁵⁶ Peyroulu, a.g.e; s.584.

¹⁵⁷ Daho Dierbal, a.g.e; s.202-204.

¹⁵⁸ Evelyne Lever, “La Politique Algérienne du Général de Gaulle”, Elie Barnavi ve Saul Friedlander (edt.), *La Politique Etrangere du Général de Gaulle*, Paris, Press Universitaires de France, 1985, s.148-168.

¹⁵⁹ De Gaulle, a.g.e; s.81.

¹⁶⁰ Pierre Vianson-Ponté, a.g.e;s.90.

*Cezayir’i artık ölmüştür*¹⁶¹ diyerek ikircikli ve soru işareti uyandıran konuşmalarına devam edecektir.

27-31 Ağustos 1959 tarihinde meşhur “*Tournée des Popotes*” denen ve askerî bilgilendirme amacı taşıyan “Subaylar Turnesi”nin ilkini Cezayir’e yapan De Gaulle, hem Eylül ayında yapacağı otodeterminasyon konuşmasına psikolojik olarak askerleri hazırlamak hem de savaşa devam etmenin, onu kazanmanın, ordunun yaptığı görevin öneminden bahsederek savaşa devam edileceği algısını oluşturmak böylelikle muhtemel bir itaatsizliği, kargaşayı önlemek istemiştir. Askerlere hitaben yaptığı konuşmada “...eğer onlar kendileri istemezlerse, hiçbir zaman Cezayirlileri elde edemeyiz...Avrupalıların yönetimi devri geride kalmıştır...size gelince, beni iyi dinleyin. Siz ordu içinde ordu değilsiniz. Fransa’nın ordusunuz. Ancak onunla ve onun için varsınız ve onun hizmetindedesiniz. Ben ise Fransa’nın yaşaması için ordunun itaat etmesi gereken kişiyim. Böyle davranacağınızdan eminim”¹⁶² ifadeleriyle askerlerin psikolojisini yönlendirmeye çalışmıştır.

Fransa’nın önereceği ayrılma, fransızlaşarak bütünleşme ve Fransa’yla işbirliği içinde otonom olma seçeneklerinden biri çerçevesinde, Cezayirlilere kendi kaderini tayin etme hakkı veren ve onların kendi kimliklerini tanıyan 16 Eylül 1959 otodeterminasyon konuşmasını, BM’de Fransa ile ilgili görüşmelerin yapılacağı Aralık ayından önce yapmaya ve hem içeriye hem dışarıya, seçenekler sunan, her şeyi veren, bahşeden büyük Fransa imajı içeren mesajlar vermeye özen gösterilmiş olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Konuşma boyunca Fransa’nın kendilerine sağladığı gelişmeler neticesinde Cezayirlilerin kendi kaderlerini belirleyebilecek noktaya geldikleri, şimdiye kadar hiçbir zaman bir kimlikleri olmayan Cezayirlilere bunu verecek olanın ancak Fransa olduğuna vurgu yapılmıştı. Üstelik Fransa bunu hemen vermeyecekti. Kendi belirlediği süre olan, barışın sağlanmasından sonra, dört yıl içinde verecek, muhtemelen bu süre zarfında kendisi için en uygun olan seçeneğin koşullarını hazırlayacaktı. Cezayir’e sıcak bir çatışmanın ortasında ateşkes yapalım sonra bakarız deniyor, teklifler askıda bırakılıyordu. O bu teklifleri kabul etse dahi savaş dört yıl daha sürecekti. Ayrıca onların verdikleri bağımsızlık mücadelesinden, sömürgecilik cenderesinde nasıl ezildiklerinden, insan yerine dahi

¹⁶¹ Pierre Vianson-Ponté, a.g.e; s.90.

¹⁶² De Gaulle, a.g.e; s. 87.

konulmadıklarından hiç bahsedilmiyordu. BM öncesi Fransa'nın eli rahatlatılmak istenmiş gibiydi. Zira anlaşılan oydu ki çözüm sürecinin takvimi çoktan belirlenmişti.

“Problemin Cezayirli, ulusal ve uluslararası tüm verilerini hesaba katarak otodeterminasyon çözümünün bugün ilan edilmesini gerekli görüyorum. Bugün demokratik ve sosyal gelişmeler ve pasifikasyonun sağladığı gelişmeler sayesinde, Cezayir’de yaşayan erkek ve kadınların kendi kaderlerine karar verme zamanı gelmiştir. Dünya kurulduğundan bu yana bir Cezayirli kimliği ve Cezayirli devleti var olmamıştır. Kartacalılar, Romalılar, Vandallar, Bizanslılar...Türkler ve Fransızlar sırasıyla buraya hükmetmişlerdir...Ben artık bunun zamanının geldiğini söylüyorum: gerçek barışın yerleşmesinden sonra en geç dört yıl içinde olacaktır. Cezayirlilerin barış içinde üç seçenektan birini seçecekleri bu politik destanı gözlemek için, tüm dünyadan gözlemcileri buraya davet ediyorum”¹⁶³

De Gaulle sunulacak teklifleri, alışıldığı üzere kelime oyunlarından istifade ederek; bağımsızlık ve bütünleşme ifadelerini asla kullanmadan ancak bölgedeki Fransız varlığının devamını da sorgulatmayacak bir biçimde formüle etmiştir: Cezayirli ya **Sécession** denen ayrılmayı seçeceklerdir, bağımsızlık demek yerine ayrılma ifadesini tercih etmiştir, ki bu onlar için en kötüsüdür. Çünkü böyle bir durumda Fransa da her türlü yardımı keseceğinden sonuç ürkütücü bir sefalet, korkunç bir politik kaos, genel bir boğazlama ve komünistlerin diktatörlüğü olacaktır ve bu iblis seçenek dışlanmalıdır. Aslında bu teklif yapılırken korku salınarak teklif çürütülmüştür. İkinci seçenek olarak Cezayirliye **Francisation** denen tam bir Fransızlaşma teklifini sunmuştur. Bütünleşme (entegrasyon) yerine Fransızlaşma ifadesini kullanmıştır, yani Jacques Soustelle ve bütünleşme taraftarlarının kullandığı ifadeyle “*de Dunkerque a Tamanrasset*”¹⁶⁴ olarak formüle edilen Fransa'nın en kuzey uçlarından biri olan Dunkerque şehrinden Cezayir'in en güney ucu olan Tamanrasset'e kadar aynı haklara sahip Fransızlar söz konusu olacaktır. Ancak burada da yine “francisation” denerek kelime oyunu yapılmış, her anlamda Cezayirlilerce kabulü zor olacak olan Fransızlaşma ifadesi kullanılmış, ki Cezayirlilerin 132 yıllık mücadelesi din ve kültür olarak Fransızlaşmama adına olmuştur, böylece daha seçenek

¹⁶³ Eve Bonnivard, *Allocution du Général de Gaulle du 16 Septembre 1959 en Faveur de l'Autodétermination*, <http://fresques.ina.fr/jalons/fiche-media/InaEdu00088/allocution-du-general-de-gaulle-du-16-septembre-1959-en-faveur-de-l-autodetermination>, (e.t.23.05.2014)

¹⁶⁴ Touchard, a.g.e; s.173.

sunulurken dışlanmıştı. Üçüncü seçenek olarak *Association* olarak isimlendirilen, Fransa ile ekonomi, eğitim, savunma ve dış ilişkilerde sıkı bir işbirliği içinde, Fransa'nın desteğine dayanan, Cezayirlilerce yönetilen bir Cezayir seçeneği sunmuştur.¹⁶⁵ Birinci ve ikinci seçeneği daha teklif ederken dışlayan De Gaulle, tercihinin, aslında işbirliği (kooperasyon) demek olan, üçüncü seçenek olduğunu söylemiş¹⁶⁶ Cezayir'i Fransa'yla işbirliği ilişkisi kuracak bağımsız ulus-devlet olma yoluna, zorunlu bir gidiş yolu gibi, yönlendirmiştir. 16 Eylül Deklarasyonu'nun işbirliği ilişkisi içinde bir bağımsızlığa götüreceği olan yolu açan tekliflerine rağmen, Fransız Cezayirinin ateşli taraftarları durumu kabullenemeyecek ve “De Gaulle uluslararası ortamı yumuşatmak için böyle konuştu. Bu bir taktiktir. Değişen bir şey yok, yatıştırma ve bastırma aynı araçlarla devam edecek. General ancak fransızlaşma yanlısıdır” diyeceklerdir.¹⁶⁷

Fransa için otodeterminasyon konuşmasından sonra dekolonizasyon hareketi çok hızlanacak, süreç daha fazla aydınlık kazanacaktır. Ordu içinde De Gaulle'ün daha önce korktuğu, kendi şahsının ve otodeterminasyon politikasının karşısında tutum alma durumu neticesinde, bir anlamda onu biz getirdik yine biz götürürüz düşüncesi taşıyan bir ayaklanma girişimi yapılacaktır. 24 Ocak- 1 Şubat 1960 arasında Cezayir'de barikatların kurulduğu savaş gibi geçen bir “Barikatlar Haftası” (*La Semaine des Barricades*) sonunda De Gaulle tekrar üniformasını giyerek ekrandan halka seslenecek; otodeterminasyondan vazgeçmeyeceğim, Fransa için tek çözüm budur, isyancılarla asla görüşmem diyecek; ordu bir anarşik, ucuz askerî feodaller kümesi midir, yarının Cezayir'inin Fransa ile sıkı bağları olacak bir ilişki kuracağına resmî olarak Müslümanların karar vereceğinden nasıl şüphe edersiniz diye soracak, ne olursa olsun ülkesinin kendisini desteklemeye devam etmesini isteyecektir. Yine tıpkı Haziran 1958'deki “*Je vous ai compris*” (sizi anladım) ifadesi kadar geniş ve ikircikli bir anlam taşıyan “*La solution la plus Française et Algérie Algérienne*” cümlesini kuracak, çok geniş anlamlara gelebilecek en Fransız çözüm olacak Cezayirli bir Cezayir'den bahsederek bağımsızlıktan korkanlar için bu seçeneği

¹⁶⁵ <http://fresques.ina.fr/jalons/fiche-media/InaEdu00088/allocution-du-general-de-gaulle-du-16-septembre-1959-en-faveur-de-l-autodetermination>, (e.t.23.05.2014)

¹⁶⁶ Touchard, a.g.e; s.178.

¹⁶⁷ Pierre Vianson-Ponté, a.g.e; s.91. (De Gaulle'ü iktidara getiren darbenin ana aktörlerinden General Jacques Massu böyle demiştir.); Touchard, a.g.e; s.178.

dışlayacak ve ortamı yumuşatacaktır.¹⁶⁸ Haziran 1960'da yapacağı dekolonizasyon konulu konuşmasından ve asla görüşmem dediği Cezayirli FLN yetkilileri ile yapılacak görüşmelerden önce ikinci “Subaylar Turnesi” ni (*Tournée des Popotes*) yapmış, askerlere “Cezayir’de bir Dien Bien Phu yaşanmayacak. Ayaklanma bizi orada kapıya koymayacak. Fransa Cezayir’de kalacak”¹⁶⁹ diyerek savaşa devam etmeleri için motivasyon vermiştir. Zira Fransa için FLN ile görüşmelerin olmazsa olmazı her daim askerî zafer olmuştur.

14 Haziran 1960'ta “çağın dehası denizaşırı rolümüzü değiştirmekte ve kolonizasyona son vermemizi gerektirmektedir. Realitelerin dışında bir politika yoktur” diyen general FLN ile yapılacak görüşmeler için zihinleri hazırlamak istemiş, her müzakere öncesi yapacağı gibi FLN'e barış konusunda umut vermiş ancak Haziran sonu Mélun'da gerçekleşen görüşmelerde elle tutulur ve kabul edilebilir bir öneri getirmeyerek görüşmeleri kesmiş, barışa giden süreci, muhtemelen kendi takvimine göre, uzatmıştır. FLN ile yapılacak her görüşme öncesinde, üzerinde anlaşma sağlanacak olan konuları açıklayarak inisiyatifin Fransa'da olduğu, FLN'nin sadece onayladığı görüntüsünü vermeye çabalamıştır. Onun çözüm süreci denen süreç boyunca uyguladığı karşı tarafı bölmeye çalışan, ikircikli politikası için “*bir adım ileri bir adım geri*” politikası tabiri kullanılmıştır.¹⁷⁰ 19 Aralık 1960'ta BM'nin bağımsız olma hakkını tanıdığı karardan bir ay önce, 4 Kasım 1960'ta Cezayir Cumhuriyetinden ve bunun için yapılacak referandumdan bahsederek, ki Cezayir Cumhuriyeti demek bağımsız Cezayir demektir, bu konudaki kararın BM'nin değil Fransa'nın inisiyatifinde olduğunu göstermeye özen göstermiştir. “...hiçbir başkentini teşebbüsünü kaale almayacak, hiçbir arabuluculuk teklifini kabul etmeyecek...hiçbir BM görüşme kararına aldırmayacaktık. **Zamanı geldiğinde**, konjonktürel bir milletvekilleri meclisi değil, ama bütün **ulusumuz**, gerekli değişikliği **oylayacaktı**”¹⁷¹ diyen De Gaulle ısrarla tüm kararların kimsenin baskı ve zorlaması ile değil, bağımsızlık ve büyüklük içinde ve ulusla birlikte alındığına, inisiyatifin Fransa'da olduğuna vurgu yapmak istemiştir.

¹⁶⁸ Touchard, a.g.e; s.181.

¹⁶⁹ Touchard, a.g.e; s.182.

¹⁷⁰ Pierre Vianson-Ponté, a.g.e; s.90.

¹⁷¹ De Gaulle, a.g.e; s.55.

Çünkü onun ifadesiyle Fransa, ebedi Fransa, gücünün en yükseklerinden, prensipleri adına ve kendi çıkarlarıyla uyum içinde bahşedendir.¹⁷²

Dekolonizasyon sürecinin daha fazla görünmeye ve özellikle gösterilmeye başladığı 1960 ve 1961’li yıllar zorlu yıllar olacaktır. Fransa sadece tek bir düşmanla değil kendi içinde değişime direnen unsurların hem anayurtta hem Cezayir’de terör ve şiddeti arttırarak savaşın Fransızlarla Cezayirlilerin (*franco-algérienne*), Cezayirlilerle Cezayirlilerin (*algéro-algérienne*) savaştığı boyutuna Barikatlar Haftası ile başlayan bir Fransızların Fransızlarla (*franco-française*) savaştığı başka bir boyut katacaklardır. Savaş böylece çifte sivil savaş görüntüsüne girecektir.¹⁷³ De Gaulle, kendisini iktidara taşıyanların politik amaçlarının tam aksi yönünde, hiçbir şekilde bütünleşme ve Fransız Cezayir’ini desteklemeyen otodeterminasyon açıklamasını yapmış, görüşmem dediği isyancılarla görüşmüş, Cezayirli bir Cezayir ifadesini aşarak bir Cezayir Cumhuriyeti’nden bahsetmiş ve 8 Ocak 1961’de bunu referandumuna sunmuştur. Artık her şey açık bir şekilde görünmektedir. Louis Terrenoire’a göre De Gaulle politikasında her zaman aynı çerçeveye sadık kalmıştır¹⁷⁴ ancak Jacques Soustelle’e göre o daha en başında orduya güvenmemiş ve orduyu aldatmıştır. *Aldatılan Umut (L’Espérance Trahie)* adlı kitabında generalin şöyle dediğini aktarmaktadır: “Bütünleşme? Bir saçmalık. Ordu Dreyfus vakasını yaptı, Pétain’i destekledi ve şimdi de bütünleşmeyi destekliyor...Müslümanlar asla Fransız olmadı. Benden beklenen Ferhat Abbas’ı onların başına getirmem!”¹⁷⁵ Barikatçı General Jacques Massu da bir Alman gazeteciye verdiği röportajda “Bizim için De Gaulle bize hizmet edebilecek tek adamdı. Belki de ordu hata yaptı”¹⁷⁶ diyerek pişmanlığını ve hayal kırıklığını ifade etmiştir.

Aldatılma ve ihanet psikolojisine giren askerler ve Fransa’nın kendilerini kurban ettiğine inanan Cezayir’in Avrupalıları kara ayaklar referandumdan sonra Gizli Ordu Örgütü OAS’ın (*Organisation de l’Armée Secrète*) kurulmasına öncülük

¹⁷² Alistair Horne, a.g.e; s.379.

¹⁷³ Stora, a.g.e; s.187.

¹⁷⁴ Louis Terrenoire, *De Gaulle et l’Algérie Témoignages Pour l’Histoire*, Paris, Fayard, 1964

¹⁷⁵ Jacques Soustelle, *L’Espérance Trahie*, Paris, Editions de l’Alma, 1962, s.153.

¹⁷⁶ *France: The Test for De Gaulle*, 01.02.1960, <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,826041,00.html>, (e.t. 23.05.2014)

edeceklerdir. Karşı devrimci savaş doktrinini benimseyen OAS,¹⁷⁷ gaullist Cezayir politikasına karşı 11 Nisan 1961'de *Putsch des Généraux* denen Generaller Darbesi'ni organize edecek,¹⁷⁸ “Cezayirlilere 1830 Cezayir’ini bırakacağız” sloganıyla *la politique de la terre brûlée* adıyla “yanmış topraklar politikası” denen bir savaş politikası başlatacak,¹⁷⁹ tıpkı *colonnes infernales* denen cehennem kolonlarının 1793-1796 Vendée Savaşı sırasında soykırım yaparak bölgeyi yok etmeleri gibi, OAS da Cezayir’de ve Fransa’da yakıp yıkacak, çok şiddetli bir terör dalgası estirecek ve neticede iki toplumun bir arada yaşama ihtimalini ortadan kaldıracaktır. Bir taraftan FLN diğer taraftan OAS korkusu Fransız Cezayirlilerine “Valiz veya Tabut” tan başka seçenek bırakmayacaktır. OAS’ın yaptıkları, 1962’de savaşı noktlayan Evian Antlaşması’nın koşullarını da geçersiz kılacaktır.¹⁸⁰

Evian Antlaşması’nın resmî olarak görünürde olan koşullarına bakıldığında isteyen Cezayir’de kalacağı isteyen anayurda göç edebileceği; kimsenin mülkiyet hakkına dokunulmayacağı gibi maddelerin bulunduğu görülecektir. Ancak Fransa her ne kadar adını koymasa, savaşı ve barışı kendi perspektifinden anlatsa da büyük bir bağımsızlık savaşı ve bir buçuk milyon şehit veren Cezayir, görünürdeki bu maddeleri onaylamış mıdır ya da hangi koşullarda onaylamıştır bunu bilmek zordur. Fransız arşivleri 1979’dan bu yana kapalıdır. Bağımsızlık savaşının tüm önemli isimleri, Fransa ile ve De Gaulle ile Elysée görüşmeleri yapan FLN liderleri, Evian Antlaşması’nı imzalayan heyette bulunan FLN’liler ya uzun süre hapse mahkûm edilmiş ya da öldürülmüştür.¹⁸¹ Ancak her yeri yakıp yıkan tüm OAS üyelerine 7 Haziran 1968’de af gelmiştir.¹⁸² Tüm bunlar savaşın sonucu ile ilgili şüphe uyandıran detaylardır. Sömürge Cezayir’i, oradaki milliyetçilik ve savaş uzmanı Guy Pervillé’ye göre “İnkâra rağmen, gerçekleşen hadiseler, Devrimin inkâr edilen ana amacının kara ayakları sınır dışı etmek ve savaş ganimeti olarak onların mallarına sahip olmak olduğuna inanmaya götürmektedir.”¹⁸³ Pervillé’nin kendi

¹⁷⁷ Tramor Quemeneur, “Fransız Askerlerinin Fransız Cezayir’i Lehine İtaatsizlikleri”, *La Guerre d’Algérie 1954-2004: La Fin de l’Amnésie*, Mohammed Harbi ve Benjamin Stora (edt.), Paris, Editions Robert Laffont, 2004, s.184.

¹⁷⁸ Stora, a.g.e; s.89.

¹⁷⁹ Stora, a.g.e; s.65.

¹⁸⁰ Pierre Daum, *Ni Valise Ni Cercueil*, s.36, 90.

¹⁸¹ Stora, a.g.e; s.202-203.

¹⁸² Stora, a.g.e; s.215.

¹⁸³ Guy Pervillé, *Pour Une Histoire de la Guerre d’Algérie*, Paris, Picard, 2002, s.320.

perspektifinden bakarak, belki de kızgınlıkla ve üzüntüyle kurduğu bu cümle, sömürgeci sistem kara ayakları başkalarının toprağına zorla yerleştirmemiş ve mallarına zorla sahip olmamış mıdır diye sorgulanmayı hak etmektedir.

Kimilerine göre OAS, Fransa'nın arkasında elini kolunu bağlayacak en küçük sorun bırakmak istemeyen De Gaulle'ün işine yaramış, OAS'ın eylemleri sayesinde neredeyse imkânsız gibi görünen, bir milyon kara ayaklının hemen hemen tamamının Fransa'ya *“rapatrié”*¹⁸⁴ olarak göç etmesi sağlanmıştır. Gerçekleşen hadiselere bakıldığında bu görüş çok da kabul edilemez görünmemektedir. De Gaulle Cezayirlileri Cezayir'de, tıpkı İsrail'de olduğu gibi, kara ayaklar için ayrı bir yerleşim bölgesi kurarak ülkeyi bölmekle tehdit etmiş olmakla birlikte bunu yapmamış/yapamamıştır. “Eğer Fransız Cezayir’ini seçseydim, bu ölümünden sonra yeniden başlardı”¹⁸⁵ derken, sömürgeci sistemin üzerine kurulduğu yapının farkında olduğunu ve bu durumdan düzeltmekten ziyade tamamen kopartarak çıkılabileceğini söylemek istemiştir. Sömürgecilik normal bir durum olmadığından ondan çıkış da normal bir süreç olmayacaktır. Albert Memmi'nin de dediği gibi *“sömürge durumu, kendi içinde kaçınılmazlığıyla, isyana çağrıdır. Çünkü sömürge durumu düzeltilemez; bir kölelik zinciri gibi, ancak kopartılabilir.”*¹⁸⁶ 20 Mayıs 1961'de; FLN ve OAS'ın karşılıklı eylemleri, De Gaulle'ün ve raison d'état temsilcisi sağ ve sol aydınların yücelttiği dekolonizasyon söylemi arasında, 3 Temmuz 1962'de Fransa tarafından bağımsızlığı tanınacak bağımsız Cezayir Cumhuriyeti ile sonuçlanacak olan Evian görüşmeleri başlayacaktır.

Genel bir bakış açısıyla ve elbette cereyan eden hadiselerin sonuçları üzerinden bakıldığında, Cezayir'in ve ona paralel bir biçimde Fransız Afrika'sının bağımsız ulus-devletler olmaya doğru ilerlediği 1959, 1960 ve 1961 yılları, politik, ekonomik, askerî, kültürel, ideolojik alanlar başta olmak üzere pek çok alanda yeni düzene uyarlanma adına gerçekleşecek olan dönüşümlere hazırlık yılları olmuştur. Bu yıllar bir yandan statüko yanlılarınca eski düzenin sürmesi adına, franko-fransız şiddetin

¹⁸⁴ Rapatrié terimi, Fransa'da dekolonizasyonla birlikte kanunen tanınan bir kategorideki insanları anlatmak için kullanılmıştır. Terim, bağımsızlık öncesi eski sömürge topraklarında Fransız olarak doğan, yaşayan; bağımsızlıkla birlikte anayurda göç eden, göç ettirilen insanları ifade eder. Rapatrié'ler özel bir sığınmacı kategorisine dâhildirler, zira döndükleri, geldikleri ülke kendi tâbiyetlerinin ait olduğu ülkedir.

¹⁸⁵ J.R.Tournoux, *La Tragédie du Général*, Paris, Plon, 1967, s.392.

¹⁸⁶ Albert Memmi, *Sömürgecinin Portresi Sömürgeleştirilenin Portresi*, Çev: Şen Süer, İstanbul, Versus Kitap, 2009, s.133.

yükseltildiği yıllar olduğu kadar; Fransa'nın De Gaulle ve arkasındaki devlet aklının diğer temsilcileri, angaje aydınlar tarafından sömürgecilikten ülkenin adını ve imajını temizleyerek büyüklük içinde çıkartılması, yeni kurulacak sistemin psikolojik olarak hezimet duygusuna kapılmadan çağın gereği olarak benimsenmesi çabalarının da arttırıldığı yıllar olmuştur. Sömürgeciliğin tüm kötülüklerinin ortaya çıktığı; Frantz Fanon, Aimé Césaire, Albert Memmi, Henri Alleg gibi güçlü kalemlerin sömürgeciliğin ve sömürgecilerin tüm kötülüklerini ortaya serdiği bir dönemde, kendisini insan haklarının ve demokrasinin beşiği gören bir ülkenin bu kötülüklerin merkezindeki ülke olmayı sürdüren görüntüsü kabul edilebilir değildir. Özellikle bilimsel anlamda sömürgeciliğin ve sömürgecinin otopsisini yaparak buna karşı yeni hümanizm söyleminin kuramsal çerçevesini kuran Fanon'un söylemi Fransa'yı derinden yaralamış ve söylem kurma üstünlüğünü yeniden ele almak ve bu karşı söyleme cevap vermek isteyen Fransa Fanon'un karşısına Sartre'ı çıkarmıştır.

“Ağızdan insan sözünü hiç düşürmeden sokak köşelerinde, dünyanın bütün köşelerinde insanları katleden Avrupa'yı bir kenara bırakalım...Avrupa kendi amaçları ve ihtişamı için yüzyıllar boyunca öteki insanların gelişmesini engelledi ve onları köleleştirdi...Avrupa oyunu sonunda bitti...Avrupa bugün baş döndürücü bir hızla dosdoğru uçuruma koşuyor”¹⁸⁷ diyen Fanon'un bu ifadeleri Sartre'ı adeta şoka sokmuştur. *“Bu üslup yeni. Böyle konuşmaya cesaret eden kim? Bir Afrikalı...bir Üçüncü Dünya insanı...Avrupa hapı yuttu diyor. Bu yenilir yutulur bir gerçek değildir.”*¹⁸⁸ Acilen, dünyada yükselişe geçen ve evrensel bir içerik kazanan anti-sömürgeci söyleme hâkim olmak ve bu söylem üzerinden imparatorluğun tasfiyesini normalleştirerek halka benimsetmek, ki Hegel'e göre evrensel içerik taşıyan söylemler sahibini ön plana çıkarır, ve bu söylemi yaygınlaştırarak sömürgeciliği insan hakları, evrensel değerler namına bırakıyor görünmek gerekmektedir. İşin siyasi tarafını yürütmekte olan ve *prezantabl bir ideolojiye ihtiyaç duyan De Gaulle*, Sartre gibi dünyaya mâl olmuş ve 1950'lerde Fransa'nın entelektüellerinin en meşhurunu, sömürgecilikten kurtulmanın sözcüsü

¹⁸⁷ Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, Çev. Şen Süer, İstanbul, Versus Kitap, 2.Baskı, 2013, s.303-304.

¹⁸⁸ Jean Paul Sartre, “1961 Tarihli Baskıya Önsöz”, Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, s.17.

haline getirecektir.¹⁸⁹ Ancak Edward Said'in de dediği gibi "Frantz Fanon, Aimé Césaire ve onlar gibi başkalarının temsil ettikleri anti-empyralist meydan okumaya hiçbir şekilde karşılık verilmemiştir."¹⁹⁰

Fanon'un anti-sömürgeci söyleminin karşısında Sartre; tarafını belli eden, olaylara müdahil olan (angaje) ve onları yönlendiren, etkileyen aydın olmayı bir görev gibi görecektir,¹⁹¹ Batı ve Fransa adına güçlü bir sömürge karşıtı söylem kurmaya, evrensel amaç taşıyan ve yaygınlaşan bu söylemin sahibi ve savunucusu olmaya çalışacaktır. "Sömürgecilik bir sistemdir...Gerek Cezayir'in gerekse de Fransa'nın kurtuluşu sadece bunun yıkılması ile doğabilir", "Sömürgecilik kendi kendini yıkma sürecindedir...O bizim utancımızdır, yasalarımızla alay ediyor...Bizim işimiz, o ölürken yardımcı olmaktır. Sadece Cezayir'de değil her yerde"¹⁹² diyen Sartre angaje bir aydın olarak dönemin yönlendirici kamusal söylem şeflerinden biri olmuş, kaçınılmaz olanın kabulünün alt yapısının hazırlanmasına yardım etmiştir. Dışarıdan bakıldığında birbirlerine muhalif görünen ve farklı tarafları temsil eden De Gaulle ve Sartre'nın tüm yaptıkları, Fransa'yı sömürgecilikten ulus-devlete giden dekolonizasyon yoluyla çıkarma noktasında kesişmektedir. De Gaulle gibi Sartre da hiçbir zaman Cezayir'in bütünleşmesinden bahsetmeyecek, farklı yapıların farklı yönetimler, farklı ülkeler gerektirdiğini söyleyecek ve doğrudan işbirliği politikasını destekleyecektir. Generalin sömürgelerle yeni işbirliği ilişkileri kurmalıyız söylemine paralel bir biçimde Sartre da eski topraklarda yeni ilişkiler oluşturmaktan bahsetmiştir.¹⁹³

Cezayir Savaşı'nda pozisyonu kimseyi memnun etmeyen *Albert Camus* ise Akdeniz çevresindeki halkların federasyonundan oluşan Akdenizli bir uygarlık ütopyası kuracak, De Gaulle'ün geçiş politikası olarak ifade ettiği federal birliği beğenecek, Fransa Arap ülkelerinde gerçek anlamda adalet ve demokrasiyi içerecek büyük bir Arap politikası tasarlamazsa onun için gelecek olmayacaktır diyerek ülkesini uyaracaktır. Ancak gerek Cezayir ve gerekse tüm sömürgeler için gidilecek olan yol

¹⁸⁹ Georges-Marc Benamou, *Bir Fransız Yalanı Bir Soykırım Soruşturması Cezayir Savaşı ve Gerçekler*, Çev: Sonat Ece Kaya, İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2006, s.146-147.

¹⁹⁰ Edward W.Said, *Kış Ruhu*, İstanbul, Metis Yayınları, 2000, s.67.

¹⁹¹ 1950'lerin entelektüel solu angaje olma gerekliliğini ilan etmiş, Sartre bu angaje olma gerekliliğini formüle edip kişileştiren aydın olmuştur. Şahsında kamusal aydınlığın kişileştiği kişi Sartre'dır. Fransa'nın zor bir dönüşüm döneminde kamusal söylem şefliği yapacaktır.

¹⁹² Jean Paul Sartre, *Hepimiz Katiliz*, s.16, 30.

¹⁹³ Sartre, a.g.e; s.30.

herhangi bir bütünleşme, federasyon yolu değil; Sartre'ın ve De Gaulle'ün birbirlerine muhalif görüntüde aynı istikamette gittikleri Fransa ile bağımlı ilişkiler kuracak ulus-devlet yoludur. Fransız bütününe entegre etmek, onunla bütünleştirmek değil ondan çıkarmak politikası uygulanacaktır. Bu nedenle eşitlikçi bütünleştirme ve federasyondan bahsederek Fransız idaresini; her türlü aşırı terörü eleştirip “Adaletten ziyade annemi tercih ederim” diyerek Cezayirli bağımsızlık taraftarlarını rahatsız etmiş ve bir kaza dolayısıyla erken ölümü neticesinde unutulmuş, unutulmak istenenler arasına girmiştir.¹⁹⁴

Sol kesimi temsil eden Sartre'ın insan hakları ve demokrasinin gerekleri çerçevesine yerleştirerek savunuculuğunu yaptığı dekolonizasyon, sağ kesimi temsil eden Raymond Aron ve Raymond Cartier tarafından tarihi ve ekonomik determinizm çerçevesine, De Gaulle tarafından da etnik farklılıklar çerçevesine yerleştirilerek savunulmuş ve tek ve mecburî çözüm yolu olarak sunulmuştur. Raymond Aron'ın Hegelci doğrusal tarih anlayışına dayandırdığı dekolonizasyon, tarihi akış içinde bir sonraki etabın ilk aşamasıydı ve tarihi olarak kaçınılmazdı. Tarihin doğrusal akışı içinde tüm sömürgeler kaçınılmaz bir aşama olan dekolonizasyonu yaşayacaklardı. Cezayir de Fransa'nın bir parçası değil bir sömürgesi olduğundan tarihi olarak bu durumu yaşamaya yazgılıydı. Aron *Cezayir Fransa'dır* diyerek kurulan sömürgeciliği *Cezayir Fransa değildir* diyerek dekolonize ediyor ve bunu tarihi akış kategorisine sokarak normalleştiriyordu.¹⁹⁵ Raymond Cartier Cezayir'in bırakılmasını ve dekolonizasyonu ulusal çıkarlar çerçevesinde ekonomik olarak fayda-maliyet analizi üzerinden değerlendiriyor, ülkenin kendisine faydadan çok maliyet getiren kolonilerinden ziyade metropol ile ilgilenmesini istiyor, bir anlamda bölgeselciliği savunuyordu. Cartier'in sömürgelerin pahalıya mâl olduğunu öne süren fikirleri, sloganlaşan cümlesi “*La Corrèze avant le Zambèze*” (Afrika'nın güney ucundaki Zambeze'den önce Fransa'nın göbeğindeki Corrèze gelir anlamında) eşliğinde, *Cartiérisme* olarak 1950'lerin sonunda yaygın bir fikir akımına dönüşmüştü.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Jean-Jacques Gonzales, “Akdenizli Bir Ütopya: Albert Camus ve Savaşta Cezayir”, Mohammed Harbi ve Benjamin Stora, *La Guerre d'Algérie 1954-2004*, s.597-600.

¹⁹⁵ Todd Shepard, a.g.e; s.1, 6, 68, 71.

¹⁹⁶ Benamou, a.g.e; s.145.

De Gaulle de sömürgecilikten çıkış politikası çerçevesinde imparatorluğun büyüklük içinde tasfiyesi için adeta bir *deus ex machina* görevi yapan dekolonizasyon hususunda Sartre'ın, Aron'ın, Cartier'in açıklamalarını destekliyor; tarihin akışını tanıyor ve tarihi kaçınılmazlık içinde tarihsel determinizmi benimsiyor ancak bunlara bir de etnisite üzerinden eritilemez (asimile edilmez) farklılığın kaçınılmazlığını ilave ediyordu. 1865 kararnamesinden bu yana Fransız diye tanımlayarak, imparatorluğunu sömürge halklarını kendi uyruğu kılma politikası üzerine kuran Fransa, De Gaulle yönetiminde, bu halklar ve bu insanlar için bunlar hiç Fransız olabilirler mi diyerek imparatorluğunu dağıtıyordu. Toprağı için Fransa'dır, insanı için Fransız'dır denen Cezayir, birden topyekûn bir söylem değişikliği ile karşılaşılıyordu. Cezayir Fransa değildir, Cezayirli de Fransız değildir. Tarihin akışı içinde tarihi kaçınılmazlık ve asimile edilemez farklılık dolayısıyla tek çıkış yolu gibi sunulan dekolonizasyon, Cezayirlilerin Fransa'dan ve Fransız toplumundan çıkarılmasının, yeni düzene göre konumlanmasının politik yöntemi olmuş oluyordu böylelikle. Sartre, Aron, Cartier ve De Gaulle sömürge karşıtlıklarını çeşitli açılardan dekolonizasyonu savunarak gösteriyorlar, sömürgecilikten çıkışın mümkün olan tek yolu olarak, tarih boyunca savundukları büyük Fransız ailesi çatısı altında, federasyon-konfederasyon tarzında bağımsızlıkların söz konusu olduğu bir model üzerinde değil, ayrı ayrı bağımsız ulus-devlete götüren dekolonizasyon modeli üzerinde birleşiyorlardı.¹⁹⁷

“ Fransa’da sarı-siyah-kahverengi Fransızların olması iyidir. Bu Fransa’nın tüm ırklara açık olduğunu ve onun evrensel bir misyonu olduğunu gösterir. Ancak onlar azınlık olarak kalmalıdır. Öyle olmazsa Fransa Fransa olmaz. Bizler, her durumda, ırk olarak beyaz, kültürel olarak Yunan ve Latin, din olarak Hristiyan olan bir Avrupa halkıyız. Siz Müslümanları gördünüz mü? Türbanları ve cellabaları (çarşafı) içinde onlara baktınız mı? Baktığınızda görürsünüz ki onlar Fransız değiller...Eğer bütünleşme (entegrasyon) yaparsak, tüm Cezayirli Arap ve Berberîleri Fransız kabul edersek onların metropole gelip yerleşmesine nasıl engel olabiliriz? Benim iki kiliseli Colombey’im iki camili Colombey olur o zaman. ”¹⁹⁸

¹⁹⁷ Shepard, a.g.e; s.78-82.

¹⁹⁸ Peyrefitte, a.g.e; s.54-56.

“Tarih çoktan yazıldığında tarih değiştirilemez.”¹⁹⁹ Fransa için de 1945 sonrasında gidilecek yol belliydi ve bu değiştirilemeyecekti. Çağın dehası, zamanın ruhu onun rolünü değiştirmişti ve o da bu yeni rolüne uyum sağlayacak, ulus-devletleşmeye götüren dekolonizasyon gerçeğini dışlamayarak tarihle randevusunu kaçırmayacaktı. Yeni emperyalist söylemin kurulduğu bir dönemde, Cezayir Savaşı ile birlikte ve onun üzerinden gerçekleştirdiği imparatorluğunun dekolonizasyonunu **asla anti-emperyal bir söylem içine yerleştirmeden**; tarihi kaçınılmazlık ve tarihi akış, evrensel demokratik değerler, Fransa’nın önceliği, asimile edilemez farklılık gibi söylemsel çerçeveler içine yerleştirerek normalleştirmiş ve benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Dünyada birkaç asırdır hâkimiyet süren eski rejimlerin hâkimiyet modellerine karşı biriken muhalefet, öfke, karşı devrimci enerji; yeni hâkim güçler ve onların yeni hâkimiyet modelleri ile dekolonizasyon üzerinden şekillendiriliyor, ulus-devletlere dönüşen/dönüştürülen milliyetçi boşalma (deşarj) anları ile kontrol altına alınıyordu. Dekolonizasyon sayesinde hem eski hegemonlar hem de onların etki alanlarında bulunanlar yeni hegemonyaya, yeni sisteme adapte oluyorlardı. Ayrıca dekolonizasyon onu gerçekleştirenlere tarihsel bir aşama ve kategori açıklamaları sunarak, onları çöküşün, kaybetmenin ve üst bir sisteme bağlanmanın ağır psikolojisinden de koruyordu.

Deus ex machina olarak tarih sahnesine çıkan dekolonizasyon; Fransa’yı sömürgelerinde yaşanan savaşların anlamını sorgulamaktan; insan hakları, cumhuriyetin değerleri ve demokratik prensiplerin nasıl ihlâl edildiğini düşünmekten; en önemlisi de sömürgecilik döneminde izlenen ırkçı, dışlayıcı, baskıcı politikaları hatırlamaktan koruyan tarihi bir kategori olmuştur. Dekolonizasyon ile birlikte sömürgeci geçmişi unutmak seçilecektir. Unutmayı seçilen bir ortamda ve değişen politikalar dolayısıyla, Fransız Cezayir’ini korumak için yaptıkları yüzünden üzerlerine tüm ülkenin nefretini toplayan ve adeta günah keçisi ilan edilen Fransız Cezayirli ve ordu lejyonları, *Edith Piaf*’ın “Hiçbir şeyden pişman değilim” diyen **“Je ne regrette rien”** şarkısını acılarını dindirmek istercesine, kendi marşları gibi her yerde söyleyeceklerdir:

¹⁹⁹ Editorial, *La France et l’Histoire*, Paris-Match 671, 17 Şubat 1962, s.21.

<i>Hayır, hiç, ama hiçbir şeyden</i>	<i>Non, rien de rien</i>
<i>hiçbir şeyden pişman değilim</i>	<i>Non, Je ne regrette rien</i>
<i>bana yapılmış iyilikler ve kötülüklerin</i>	<i>Ni le bien qu'on m'a fait Ni le mal</i>
<i>hepsi aynı bana</i>	<i>ça m'est égal</i>
<i>Hayır, hiç, ama hiçbir şeyden</i>	<i>Non, rien de rien</i>
<i>hiçbir şeyden pişman değilim</i>	<i>Non, Je ne regrette rien</i>
<i>ödendi, süpürüldü, unutuldu.</i>	<i>C'est payé, balayé, oublié</i>
<i>Geçmişten bana ne!</i>	<i>Je me fous du passé</i>
<i>Anılarımı yaktım gitti...elde var sıfır</i>	<i>Avec mes souvenirs J'ai allumé le feu...Je repars à zero</i>

Fransa dekolonizasyon sonrasında De Gaulle'ün "La France redevient la France" dediği gibi yeniden Fransa olacaktır. Cezayir Savaşı sonucunda yapılan Evian Antlaşması sonrasında Fransa'ya referans olarak "The Hexagon" (Altıgen) tabirinin kullanılması yaygınlık kazanacaktır.²⁰⁰ De Gaulle dekolonizasyonu, Fransızlara benimseterek, ülkeyi çağa ve sisteme uyarlamak yolunda ustaca gerçekleştirmiştir. "Büyük ulusal amacımız; gücün ve etkinin gerçek kaynağı artık kendi ilerlememizdir", "**Fransa çağıyla evlendi...bütün şekillerde, sağ duyunun, amacın, başarının adı dekolonizasyondur. Dekolonizasyon Fransa'nın tarihinde gerçekleştirdiği en büyük ve belki de en verimli faaliyetlerinden biridir**"²⁰¹

2) İmparatorluğun Politik Uyarlanmasının Aşamaları

Fransa, De Gaulle idaresinde yeni dünya düzenine politik olarak uyarlanma sürecini, anayurtta, Cezayir'de ve Kara Afrika'da birbirine paralel bir biçimde yürüttü. Hiçbir yerde uyguladığı politika bir diğerinden bağımsız değildi ve bağımsız da olamazdı çünkü tüm egemenlik alanlarında birbiriyle içiçe geçmiş, birbirine entegre olmuş siyasi, malî, idari bir yapı kurmuştu. Cezayir'de savaşı sürdürerek savaş üzerinden; Kara Afrika'da Topluluğu kurarak onun üzerinden, yani savaşı ve topluluğu kendi dönüşüm ve uyarlanmasının ana araçları kılarak anayurtla işbirliği ilişkisi geliştiren

²⁰⁰ Shepard, a.g.e; s.269.

²⁰¹ Touchard, a.g.e; s.187, 189, 191.

bağımsız ulus-devletlerin kurulmasıyla sonuçlanacak şekilde bir dekolonizasyon gerçekleştirme ve böylece de sömürgecilikten çıkma politikası izledi. De Gaulle ülkenin yeni sisteme uyarlanması; imparatorluk arka bahçesini sömürge savaşı ve topluluk siyaseti üzerinden, yeni düzenin modus operandisi ve Fransa'nın buna uygun olarak belirlenen yeni çıkarları çerçevesinde yeniden düzenleyerek (reorganize ederek) sağlayacaktı.

a) Topluluk (Communauté)

Fransa, sömürge politikasını diğer sömürgeci ülkelerden farklı bir yapı üzerine kurmuştur. Sömürgeleri ile ideolojik ve kimliksel bağ kuran; eşit haklar tanımamakla birlikte etnosentrik anlamda kendi kültürünün üstünlüğü düşüncesi ile Afrikalıları adeta “kara Fransızlara” çevirmeye çalışan; özellikle I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında “üç renk tek bayrak” sloganıyla yüz milyonluk büyük Fransız ailesi çatısı altında toplanmaktan bahseden bu farklı politika ve sömürgelere uygulanmamakla birlikte onlara benimsetilmeye çalışılan Fransız değerleri, sömürgelerin bilinçaltında Fransız değerleri içinde anavatanla bir bütün olmak, bağımsızlıktan ziyade büyük bir aile çatısı altında özgür olmak isteği uyandırmıştır.²⁰² Metropol siyaseti ile yakın işbirliği içinde bulunan Senegal milletvekili Léopold Senghor'un “Biz Fransız alanından ayrılmak istemiyoruz. Onun içinde büyüdük ve onun için yaşamak zevkti. Biz sadece kendi evimizi kurmak istiyoruz ki bu da ailemizin alanını büyütür ve güçlendirir”²⁰³ ifadeleri Kara Afrika'nın büyük bir ailenin çatısı altında daha özgür olma isteğinin ifadeleri olmuştur.

Sömürgeci baskının her daim yoğun hissedildiği ve 1945 sonrasında şiddet boyutunu arttıran politika sonrasında milliyetçi bir bağımsızlığa yönelen Cezayir'de daha iki savaş arası dönemde bile milliyetçi ve bağımsızlıkçı bir konumlanma olmadığı ifade edilmektedir. Cezayir Devrimi'nin önde gelen temsilcilerinden Ferhat Abbas 1931'de “Cezayir Fransa'ya inanıyor, 18. yüzyıl filozoflarının Fransa'sına, 1789 prensiplerinin Fransa'sına, yerlilerin tarafındaki Fransa'ya”²⁰⁴ derken, Cezayir Ulemalar Derneği başkanı Ben Badis 1936'da Blum-Violette hükümetinin reform

²⁰² J.Gus Liebenow, *African Politics*, s.28.

²⁰³ Liebenow, a.g.e; s.29.

²⁰⁴ Ferhat Abbas, *Le Jeune Algérien*, Paris, Edition La Jeune Parque, 1931, s.126.

çalışmalarının Müslüman Cezayirlilerin büyük Fransız ailesine katılımına ve bütünleşmelerine izin verecek olmasından memnuniyet duyduğunu söylüyordu.²⁰⁵

Dünyada özgürlük ve bağımsızlık hareketlerinin yaygınlık kazandığı bir dönemde Fransız Afrika'sının da yeni ortama göre yeniden yapılandırılmasının kaçınılmaz olduğu ortadaydı ve Afrika'nın politik reorganizasyonu nasıl olacak tartışmaları hem Fransızlar arasında hem de Afrikalılar arasında yapılmakta idi. Cezayirli Ferhat Abbas 1940'ların başlarında De Gaulle'e Fransa ile federal bağlarla bağlı bir Cezayir Cumhuriyeti projesinden bahsediyor, Afrikalı liderlerden bazıları eşitlikçi bir federalizmi savunuyor, bazıları da bağımsız devletler konfederasyonunu tercih ettiğini söylüyordu.²⁰⁶ Kısaca Fransız Afrika'sında yeni yapılanma konusunda özgürlük ve eşitlik temelli federasyon-konfederasyon beklentisi hâkimdi denebilir. Oysa Fransa'nın Afrika'nın politik reorganizasyonu konusundaki planları başkaydı ancak her zamanki gibi aşamalı ve yönlendirici bir geçiş politikası izlemeyi tercih edecekti.

Cezayir'de savaşın şiddeti arttırılarak ve süresi uzatılarak Fransa'dan ayrı bir ulus-devlet olma formu dışında herhangi bir federasyon-konfederasyon-entegrasyon modelli yapılanmaya alan bırakılmayarak; Federasyon-konfederasyon beklentisi yüksek olan Kara Afrika'da ise hiçbir şekilde federasyon ve konfederasyondan bahsedilmeden ancak federasyona referans vererek bu beklentinin sürmesi sağlanacak şekilde, adına Topluluk denen yapı kurularak, ki bu yapının adına İngilizlerin Commonwealth'ini hatırlatacak şekilde Communauté denmiş ve Birliğin başındaki Fransız ibaresi kaldırılarak Topluluğa dönüştürülmüştür, Topluluk çatısı altında işbirliği ilişkileri kuracak bağımsız ulus-devletlerin alt yapısı hazırlanmıştır. Cezayir Fransız'dır, Fransa'nın departmanıdır dendiği için ancak savaşla, daha gevşek bağlar kurulan Kara Afrika da Topluluk siyasetiyle Fransa'dan çıkarılıyor ve böylelikle Fransa kendisini, federasyon-konfederasyon gibi hâkimiyet anlayışının "ayrıcılık, üstünlük" üzerine kurulan yapısıyla uyuşmayan, sıkı birlik yapılarının getireceği yükümlülüklerden de kurtarıyordu.²⁰⁷

²⁰⁵ Stora, a.g.e; s.127.

²⁰⁶ Xavier Yacono, *Les Etapes de la Décolonisation Française*, s.82.

²⁰⁷ Jane Burbank ve Frederick Cooper, *İmparatorluklar Tarihi*, s.450.

Fanon'un ifadesiyle “Sömürge koşulları ortadan kalktığı andan itibaren sömürgeci artık birlikte yaşamakla ya da orada kalmakla ilgilenmez.”²⁰⁸ Gerçekten de Fransa, yeni emperyal hegemonu meydana okumakla birlikte onun yöntemini izleyecek; eski sömürgeleriyle özgürlük, eşitlik ilişkisi içinde birlikte bir yaşam ortamı hazırlayacak herhangi bir federasyon, entegrasyon veya konfederasyon kurmakla değil sömürünün görünmeyen ve daha üst bir modeli olacak yeni sömürgeci bir yapı oluşturmakla ilgilenecekti. Öyle ki, o günün medyasında, Topluluk ve onu işbirliğine yönelterek hem kendine ek yükümlülük ve maliyet getirmeyecek şekilde kendi bünyesinden çıkararak hem de kendine bağımlı kılan bu yeni yapı için “Weimar Cumhuriyeti'nin böyle işbirliği (kooperasyon) gibi bir çözümü olsaydı, Hitler antisemitizm yapmaya ihtiyaç duymayabilirdi” şeklinde yazılar yazılacaktır.²⁰⁹

De Gaulle Mali'li bir yöneticinin yanında “V. Cumhuriyet anayasasına *Topluluk prensibini Cezayir için koyduk*” demiştir.²¹⁰ Bu doğrudur ancak bunun tersi *Cezayir'deki savaşı Topluluk için uzattık* ifadesi de doğrudur. Cezayir'de savaşla, Kara Afrika'da Toplulukla bağımsızlığa giden süreç uzatılarak bağımsızlık modelinin düzenlemeleri yapılmış; yönlendirme politikaları paralel bir biçimde uygulanmıştır. Kara Afrika'daki politik durumun hızlanması ile Cezayir'deki gelişmeler arasında çok sıkı karşılıklı bir bağımlılık olduğu görülmektedir.²¹¹ Anlaşılan odur ki dekolonizasyonun tarihi bellidir. Savaş ve Topluluk De Gaulle için biri olmazsa diğeri olmayacak olan, yani birbirlerinin *sine qua nonu* olan iki durumun ifadesi olmuştur. Gerçekten Cezayir'de bir savaş sürerken Kara Afrika'ya top yekûn bağımsızlıkların birdenbire verilmesi, savaşın sürdürülmesini imkânsız kılacağından mümkün değildir. Bu nedenle Afrika'ya öncelikle anayurdun etrafında gruplaşan bir topluluk çerçevesinde bağımsızlığa kademeli olarak götüreceği şekilde, iç otonomi verilmiştir. Topluluk, Fransa'nın istediği modelde bir bağımsızlığa geçişin hazırlık aşaması olmuş; Cezayir Savaşı'nda yaptıkları dolayısıyla tüm dünyadan tepki çeken ülkeyi, Kara Afrika'ya iç otonomilerini veren, bağımsızlık seçeneğini sunan ülke konumuna taşıyarak onu uluslararası ortama karşı koruyan kalkanı olmuştur. Hinduşin'de ve Cezayir'de savaşıldığı unutturulmak istenircesine

²⁰⁸ Frantz Fanon, a.g.e; s.51.

²⁰⁹ Grosser, a.g.e; s.59.

²¹⁰ Peyroulu, a.g.e; s.661.

²¹¹ Alfred Grosser, *French Foreign Policy Under De Gaulle*, s.35.

tüm Kara Afrikaya sunulacak bağımsızlık seçeneğinden bahsedilmiş ve böyle yapılarak aslında savaşı seçen taraf değil bağımsızlıkları kendi altındakilere sunan; veren, bahşeden, cömert taraf olduğu izlenimini uyandırılmak, olumsuz dönüşen imaj olumlulanmak istenmiştir.

Fransa dünyadaki gelişmelerin, yeni uluslararası düzenin ve ortamın kaçınılmaz dayatıcılığının ve ülkenin konumundaki kötüye gidişin vehametini anladıktan sonra kendi imparatorluğunda ve kendi Afrika'sında gereken düzenlemeleri, çıkarlarını koruyacak şekilde bir politika belirleyerek, kendi eliyle yapmaya girişmiştir. 1956'da Afrika'daki sömürgelerin statüsünü yeniden düzenleyerek bunlara belirli ölçüde özerklik verilmesini öngören Gaston Defferre'in çıkardığı çerçeve kanun (*loi cadre*) ile başlatılan dekolonizasyon, Topluluğu kuran 1958 anayasası ile gerçekleşmiştir.²¹² Ancak Cezayir'de süren savaş, anayasada kasıtlı olarak federatif sisteme referans veren yapı dolayısıyla kimse dekolonizasyonun gerçekleştiğini anlamamıştır. Topluluk formülü sayesinde Afrikalılara sizinle aynı çatı altında, eşit hakların olduğu özgür bir federal yapıda birleşebiliriz ümidi verilerek dekolonizasyonun üstü örtülmüş, Cezayir'de süren savaşın Afrika'ya yayılmasının, Fransız bütününden değişik şekillerde kopuş şeklinde ayrılıkların ve o dönem yaygınlaşmaya başlayan Afrika içi bütünleşme, Afrika Birliği oluşturma çabalarının önüne geçilmiştir.

“Kim bağımsızlık istiyorsa buna hemen sahip olabilir. Referandumda “Hayır” demek ayrılma anlamındadır ancak “Evet” demek bağımsızlıktan feragât anlamında değildir” diyen De Gaulle yine ikircikli konuşmuş, Evet derlerse bağımsızlık seçeneklerinin kaybolmayacağı hususunda Afrikalılara güven vererek halktan 1958 Anayasasını ve Topluluğu onaylamalarını istemiştir. “Kimseyi zorlamıyoruz. Bize Evet veya Hayır demenizi istiyoruz ancak eğer Hayır dersiniz biz bundan gerekli sonuçları çıkarırız”²¹³ diyen general, Hayır oyuna karşı adeta tehdit etmiştir. Nitekim Gine Devlet Başkanı Sékou Touré “Özgürlük içinde bir yoksulluğu kölelik içinde bir zenginliğe tercih ederim” diyerek Topluluğu kölelik olarak gördüğünü ve Gine'nin buraya girmeyeceğini beyan etmiştir.²¹⁴ Referandumda Hayır oyu çıkan Gine'de

²¹² Sirinelli, a.g.e; s.337.

²¹³ Yacono, a.g.e; s.84.

²¹⁴ Yacono, a.g.e; s.84.

referandum sonrasında yaşanan karmaşa ve terör olayları, Evet denmemesinin sonuçları olarak yorumlanmıştır.

De Gaulle; Topluluk yapısını Cezayir için kurdum, isteyen istediğini seçebilir, yeni yapı kimsenin özgürlüğünü kısıtlamaz diyerek bu yapının dekolonizasyon politikası açısından bir olmazsa olmaz olduğunu, amacının Kara Afrika'yı Fransa'nın istediği şekilde bir bağımsızlık modeliyle, kademeli olarak dekolonize etmek olduğunu gizlemek istemiştir. Kurulmasından sonra üç yıldan az bir zamanda tüm Kara Afrika toprakları Topluluk üzerinden, Fransa ile özel işbirliği anlaşmaları yaparak bağımsızlığa yönlendirilmiş, tüm federasyon, konfederasyon ümitleri ortadan kaldırılmıştır.²¹⁵ *“Bu Toplulukta bazı topraklar uzun bir koşuda olmalıdır. Özel bir zaman sonunda kendilerini bağımsızlığın görev ve sorumluluklarını uygulamaya hazır hissederlerse, kendi seçilmiş meclisleri, veya referandum yoluyla bağımsız olurlar...Bundan sonra Topluluk da onlara gerekli transferleri yapar ve ikisi de kendi yoluna gider.”*²¹⁶ Kara Afrika'ya gereken yetkileri Topluluk devredecek bağımsızlıkları kendi belirlediği koşullar içinde o verecektir demek, bağımsızlıklar zamanı geldiğinde Fransa'nın öngördüğü şekilde ve onun kontrolünde verilecek demektir. Nitekim Kara Afrika'ya tüm bağımsızlıklar önceden imzalanan işbirliği anlaşmalarına uymak kaydıyla verilmiş, iki sistem eş zamanlı olarak uygulamaya konmuştur. Topluluk yapısı da tüm bu düzenlemeler için uygun zemini oluşturmuş ve bu zemin içerisinde *bağımsızlık ve işbirliği anlaşmaları biri olmadan diğeri çalışmayacak şekilde yapılmıştır.*²¹⁷ Zira De Gaulle'ün adeta bir zorunluluk şeklinde ifade ettiği gibi *“Ağır yüklerine rağmen, eğer bir Topluluk varsa işbirliği de olacaktır.”*²¹⁸

Kurulması ile dağılması arasında üç yıl bile geçmeyen, çok büyük bir hızla kurulup hızla dağıtılan Topluluk, daha en başında Topluluk mantığında kurulmamış; eşitlik ifadelerine rağmen metropolün üstünlüğü ve Fransız hâkimiyeti korunmuş ve tıpkı işbirliği anlaşmalarında olduğu gibi ve o anlaşmaların hazırlığı niteleğinde, dış politika, savunma, para, ekonomi politikası ve stratejik ana maddeler politikası

²¹⁵ Yacono, a.g.e; s.100.

²¹⁶ Grosser; a.g.e; s.53.

²¹⁷ Grosser, a.g.e; s.57.

²¹⁸ Grosser, a.g.e; s.53.

topluluk ortak alanında Fransa'ya bağlanmıştır. Bağımsızlık takvimine göre, zamanı geldiğinde bağımsızlıkları Fransa'nın kontrolünde vermek üzere kurgulanan ve gerçekte hiç çalışmayan Topluluk, süresi dolunca geçersiz olmuş ve adeta de facto şekilde kendi kendini fesh etmiştir. İlgili anayasa maddesi resmî olarak 1995'te kaldırılrsa da, 1960 yılının Haziran ve Kasım ayları arasında Fransız Afrikasının eski topraklarında 14 Cumhuriyet ve Malgaş Cumhuriyeti doğmuş; Madagaskar, Senegal, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo ve Gabon Topluluğa bağlı kalmışlarsa da gerçekte o ölmüş, kurumları da yavaş yavaş dağıtılmıştır.²¹⁹ Onun ruhunun, bu ruhla birlikte oluşturulan frankofon bloğunun sürdürülmesi için bir çözüm yolu, bir araç olarak düşünülen işbirliği²²⁰, bundan böyle Fransa'nın politikasının ana amacı olmuştur.²²¹

b) İşbirliği (Coopération)

1958 Anayasası ile Topluluğu kurarken işbirliğinden hiç bahsetmeyerek federatif ümitler veren De Gaulle, iktidara geldikten bir yıl sonra, 1959'da İşbirliği Bakanlığı'nı (*Le Ministère de la Coopération*)kurarak gidilecek yolun yönünü çoktan çizmiş ve Fransa'yı aşamalı olarak bu yola entegre etmiştir. Topluluk dağıldığında da tüm üyeleriyle mevcut sıkı ilişkiler, bu bakanlık üzerinden sürdürülmüştür. İmparatorluktan Fransız Birliğine, bundan Topluluğa, Topluluktan işbirliğine kademeli bir şekilde geçilerek imparatorluk yapısı, yapısal anlamda kademeli olarak tasfiye edilmiş ancak tasfiye edilen sadece formlar olmuştur. Gerçekte olan şey her dönemin koşullarına ve egemenlik uygulamalarına uygun bir biçimde kendini dönüştürme ve çağa adapte olmaktır. Yoksa koşulların zorlaması ile hâkimiyet formunu değiştirmek zorunda kalan Fransa eski hâkimiyet alanlarından çekilmemektedir. 1961'deki bir basın konferansında De Gaulle "Bazıları Fransa'nın çekildiği topraklarda SSCB ve/veya ABD'nin onun yerini almayı deneyeceklerini söylüyor. Ben de diyorum ki ikisi birden daha eğlenceli olur" ifadeleriyle buna müsaade etmeyeceklerini her zamanki gibi alaylı bir dille söylemiştir. İşbirliği politikası üzerinden eski toprakları ile aralarındaki yakın ilişkileri koruma amacındaki Fransa kimseye alan açma niyetinde değildir. "Onları (eski sömürgeleri)

²¹⁹ Yacono, a.g.e; s.97.

²²⁰ Jean-Pierre Bat, "Le Rôle de la France Après Les Indépendances. Jacques Foccart et La Pax Gallica", *Afrique Contemporaine*, No:235, Mart 2010, s.43-52.

²²¹ Grosser, a.g.e; s.63.

kendi kendilerini yönetmeye bırakmak, bu eski bağlantıları elden çıkarmak, gözden ve gönülden irak tutmak demek miydi? Tabî ki hayır. Bizimle yakın ilişkiler ve bağları koruma eğiliminde olacaktı bu ülkeler”²²² diyen general eski topraklarıyla olan bağların karşılıklı olarak korunacağı eğilimini belirtmiştir.

1950’lerde Afrika’daki birleşme çabaları, çeşitli ülkelerin gruplaşarak federasyon oluşturmaları, Pan-Afrikanizmin babası *Kwame Nkrumah*’ın Afrika Birleşik Devletleri çağrısı, ki Nkrumah Lenin’in “*Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Emperyalizm*” tezini “*Emperyalizmin Son Aşaması Yeni Sömürgecilik*” adlı kitabıyla bir adım daha ileriye götürerek Afrikalıları yeni sömürgecilik ve yöntemleri konusunda da uyarıyordu aynı zamanda, Fransızları bu birleşme ve bilgilenme çabalarına karşı önlem almaya itmiştir. 1956’da çıkan Defferre çerçeve kanunu ile Afrika parçalanarak bir dizi küçük ve güçsüz devletin doğmasına giden yol açılmış,²²³ yapay ve yüzeysel coğrafi bölünmelerle ulusal birliğin ve ulusun oluşmasını engelleyici ulus-devletlerin kurulmasına çalışılmış; Afrika içindeki gruplaşmalara karşı rakip gruplaşmalar oluşturularak gerçek Afrikalı grupların etkisi kırılmıştır.²²⁴

Fransa dekolonizasyonla resmî olarak çekileceği ancak yeni yöntemlerle daha sistemik hâkimiyet kuracağı topraklarda, arkasında kendisine karşı birleşme potansiyeli ve imkânı bırakmamak açısından, hâkimiyeti bütün bir biçimde değil teker teker bölgelere ve yeni bağımsız olan her ölçüdeki ülkeye ayrı ayrı devredecektir. Milliyetçi ve etnik temeller üzerine bağımsız olan yeni ulus-devletlerin her biriyle ayrı ayrı işbirliği anlaşmaları yaparak ikili ilişkiler kurmak, bu anlaşmalarla hâkimiyeti ve etkiyi sürdürmek, içinde bulunulan şartlara daha uygun görünmüştür. Görünürdeki fizikî çekilmeyi, işbirliği ile sistemsal bir nüfuza dönüştüren Fransa, hâkimiyet modelini böylelikle yeni emperyalizmin yeni modus operandisine uyarlamış olacaktır. Nasıl ki 1945 sonrasında yeni hegemon ABD her türlü büyük uluslararası kurum çatısı altında ekonomik, askerî, kültürel anlaşmalar yaparak işbirliği ilişkileri kuruyor ve böylelikle hem hâkimiyetini meşrulaştırıyor hem de daha fazla nüfuz ediyorsa; Fransa da eski sömürge toprakları ile ekonomik,

²²² De Gaulle, *Umut Anıları*, s.46-47.

²²³ Gary Wilder, *The French Imperial Nation State*, s.295.

²²⁴ Liebenow, a.g.e; s.50.

askeri, kültürel işbirliği anlaşmaları yaparak hâkimiyetini başka ve daha etkili bir formda sürdürecektir. De Gaulle de bu yeni ve daha etkili modelin dostluk ve işbirliğine dayanan ortaklıklar üzerine kurulacağını ifade etmiştir:

“...dostluk ve işbirliğine dayanan geniş bir bütünün çevremizde meydana gelmesi şansı bize gülüyordu. Bu şansı öyle kullanmak istiyordum ki, Fransa’ya eski burukluk ve pişmanlıkları, peşin hükümleri aşarak, eski tebaamızla ilişkilerimize bunları Fransa’nın ortakları yapacak bir nitelik versin”²²⁵

II. Dünya Savaşı Batı Avrupa’nın hegemonyasındaki emperyalist yapının sömürge sistemini yıkarak, emperyalizmin yeni aşaması olan yeni emperyalizmi, Darwin’in ifadesiyle “**pragmatik emperyalizm**”²²⁶, ve onun yeni sömürgeci modelini ortaya çıkardı.²²⁷ Savaş sonrası kurulan yeni global düzen, askerî güce dayanan yayılcı sömürge imparatorluklarının yaşamasına alan bırakmadı ve dekolonizasyon hareketi de bu düzenin kabulünü gösteren bir uygulama oldu. Dekolonizasyonla birlikte Avrupa’nın resmî olarak sömürge hâkimiyeti kuran imparatorluk yapıları yıkılırken eş zamanlı olarak gayri-resmî ve görünmez hâkimiyet kuran yeni yapılar, informal empire denen yapılar, yayıldı.²²⁸ Bağımsızlığını kazanan eski sömürgelerde sosyo-ekonomik ve politik kontrolü devam ettirecek olan bu yapılar, yeni yöntemlerle hayatî çıkarların korunması için başka bir düzen kurdular ki bu düzene yeni sömürgeci (*neocolonialist*) düzen, post kolonyal düzen dendi. Kolonyal düzenin yerine geçen bu neokolonyal düzen, yeni araçlarla, ortadan kalkan yapının boşluğunu dolduracak başka bir yapı kurdu ve **eski çıkarlar yeni metotlarla tekrar formüle edildi**. Esasında sömürgeciliğin sonu hiçbir biçimde emperyalizmin sonunu işaret etmez diyen Magdoff’un “**sömürgesiz emperyalizm**” dediği sistemik yapı kurulmuştur.²²⁹

²²⁵ De Gaulle, a.g.e; s.49.

²²⁶ John Darwin, “Was There a Fourth British Empire?” Martin Lynn, *The British Empire in the 1950’s: Retreat or Revival?*, Basingstoke, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2006, s.23.

²²⁷ Anthony Mustacich, *Imperialism, The Cold War, and The Contradictions of Decolonization*, 12.05.2013, <http://www.globalresearch.ca/imperialism-the-cold-war-and-the-contradictions-of-decolonization/5334692>, (e.t.10.08.2014)

²²⁸ Simon C.Smith, “The Making of a Neo-Colony? Anglo-Kuwait Relations in the Era of Decolonization”, *Middle Eastern Studies*,No:1, Vol:37, 2001, s.159, <https://www.jstor.org/stable>, (e.t. 10.08.2014)

²²⁹ Harry Magdoff, *Sömürgesiz Emperyalizm*, Çev. Çiğdem Çıdamlı, İstanbul, Devin Yayınları, 2005, s.166.

Fransa yeni emperyal sömürgeci bu düzene ve onun araçlarına muhalefet etmekten ziyade adapte olacak şekilde, artık bağımsız partnerleri olan eski sömürgeleri ile arasında örülmüş sıkı bağların devamını sağlamak ve etki alanlarındaki ayrıcalıklı konumunu sürdürebilmek için, De Gaulle ve halefi Georges Pompidou'nun öncülüğü ve itici gücüyle, metropol ve sömürgeler arasında yeni bir politika olan işbirliği politikasını ortaya koyacaktır.²³⁰ “Sonuç olarak deniz aşırı halklarını kendi kaderlerine sahip kılmak ve aynı zamanda onlarla bizim aramızda doğrudan bir işbirliği kurmak, işte benim sade ve açık niyetlerim bunlardı”²³¹ diyen De Gaulle durumu çok güzel ifade etmiştir. Bağımsızlıkların kazanılması sonrası oluşturulan post kolonyal kontrol ve hâkimiyet politikasının ifadesi olan işbirliği politikasını yönlendiren tutkulu amaç, Afrikadaki “*Pré carré africain*”²³² denen Fransız etki alanının korunması olacaktır.²³³ Önceki çıkarların yeni yöntemler çerçevesinde sürdürülmesi anlamına gelen işbirliği politikalarından De Gaulle Cezayir üzerinden verdiği örnekle “132 yıllık fetihlerin yerini tutacak, zımnen Cezayir’e bağımsızlığını verip, sıkı bir işbirliğine yol açacak politikalar diye bahsetmiş”²³⁴; bu politikaların eski sömürge politikalarının yerini tutacak politikalar olacağını vurgulamıştır.

“*Pré-carré africain*” in, yani eski sömürge etki alanlarının, korunması için uygulanan işbirliği politikası, sömürsüz emperyalizmin ve yeni kolonyalizmin Fransa’daki maskesi, kamufraj politik ifadesi ve karşılığı olmuştur. Eski etki alanlarının korunmasından değil, cömertlik ve büyüklük dolayısıyla bağımsızlıkları tanınanlarla işbirliği ilişkileri kurulmasından bahsedilmiştir. De Gaulle “Kim kolonyal ilişkilerimizin, âlicenap bir arzla, işbirliği ilişkilerine dönüştürülmesindeki iyi niyeti inkâr edebilir?”²³⁵ demiştir. Sömürgecilikten ülkenin adı ve imajı temizlenerek çıkılmak istenmiş, işbirliği gelişmeye ve kalkınmaya yardım modeli olarak sunulmuş ve Fransa bu ağır yükü yüklenecek tek ülke olarak gösterilmiştir.

²³⁰ Frédéric Turpin, *De Gaulle, Pompidou et l’Afrique (1958-1974): Décoloniser et Coopérer*, Paris, Les Indes Savantes, 2010, s.70-85.

²³¹ De Gaulle, a.g.e; s.47.

²³² “Pré-carré” ifadesi ilk defa 1673’te, dışarıdan gelen her türlü saldırıya karşı krallığın sınırları içine giren alanı, yani kendi pré-carré’sini, güçlendirmek, düzenlemek, uyumlu hale getirmek amacıyla kullanılmıştır. Bu startejinin en başarılı uygulaması 1958-1974 arasında De Gaulle’ün Afrika sorumlusu Jacques Foccart tarafından uygulanmış ve Sahraaltı Afrikanın dekolonizasyonunun kilit taşı olmuştur.

²³³ Frédéric Turpin, *De Gaulle, Pompidou et l’Afrique (1958-1974): Décoloniser et Coopérer*, Paris, s Les Indes Savantes, 2010, s.70-85.

²³⁴ De Gaulle, a.g.e; s.112.

²³⁵ De Gaulle, a.g.e; s.139.

Yine De Gaulle'ün ifadesiyle “Cezayir için modern ve refah bir ülke olmak önemli midir? Eğer cevap evet ise hangi güç istenen ölçüde ve zamanda işbirliği yapabilme görevini yüklenebilir? Sadece Fransa.”²³⁶ Bu çerçevede, formel sömürgecilik bırakılırken uygulanan işbirliği politikası ahlaki, insanî, dini motiflere dayandırılmış; gelişmeye yardım modeli gibi, eşit ortaklar arası işbirliği gibi sunulmuş; Fransa'nın cömertliğine, tüm halkların modern medeniyete girişlerine yardım eden büyüklüğüne vurgu yapılmış ve bu politika adeta ülkenin bir önceki evrenselcilik yöntemi olan medenileştirici misyonunun yerini alacak yeni evrenselcilik (*üniversalizm*) yöntemi kılınmıştır.

Fransa işbirliğine moral anlam yükleyerek Topluluk bünyesindeki eski sömürgelerini partnerleri ve iş ortakları olarak tanımlamış ve böylelikle onlarla, resmi bağımsızlıkların verilmesinden önce, savunma, güvenlik, dış politika, ekonomi gibi önemli alanlarda sömürgecilikten işbirliğine yumuşak bir geçişi sağlayacak bilateral anlaşmalar imzalayabilmiştir.²³⁷ İşbirliği politikasını yeni dünya düzenine uyarlanma amacıyla uygularken aynı zamanda ülkesinin içeride ve dışarıda büyüklüğünü gösterir şekilde ve büyüklük imajına yardım modeli olarak, sadece eski sömürgeleri ile sınırlamayıp Latin Amerika ve Asya gibi tüm gelişmekte olan bölgelere de yaymaya çalışmıştır.²³⁸

c) Franko-Afrikan İlişkiler Sistemi: *Françafrique*

“Değiştikçe eskisinin daha fazla aynı” (*Plus ça change plus c'est la meme chose*)

Dekolonizasyon konusu, Fransa'da her daim oldukça hassas ve hatta yerine göre tabu olan bir konudur.²³⁹ Onunla birlikte eski hâkimiyet alanlarını ve dolayısıyla büyüklük statüsünü kaybeden Fransa, sömürgeciliği ve o dönemde yaptıklarını unutmak için bu ifadeye sık başvurursa da sömürgecilik sonrasında, eski etki alanlarında hâkimiyet kaybını engellemek için uygulanan politika ve oluşturulan yeni sömürgeci yapı gözlerden uzak tutulmuştur. Dekolonizasyon öncesi ve sonrası Afrika'daki bağımsız devlet sayısına bakıldığında, bağımsızlıkların tanınmasından ziyade ulus-devletlerin

²³⁶ Grosser, a.g.e; s.49.

²³⁷ Guy Martin, “Franchopone Africa”, John W.Harbeson ve Donald Rothchild (edt.), *Africa in World Politics*, s.167.

²³⁸ Grosser, a.g.e; s.61, 63.

²³⁹ *Foccart, l'Homme Qui Dirigeait l'Afrique Un Film de Cédric Tourbe, 2010, <http://www.clapnoir.org/spip.php?article606>, (e.t.26.07.2014)*

kurulması sürecinin yaşandığını görmek zor değildir. “1963 yılında ikisi hariç hepsi de eskiden sömürge olan 32 bağımsız Afrika devletinin meydana çıkacağını düşünmek için gerçekten ârif olmak gerekirdi. Kurtuluşun bu denli hızla gerçekleşeceğini aklımızdan geçiremezdik...On yıl gibi kısa bir zamanda Afrika'nın üçte ikisi bağımsız oldu”²⁴⁰ Zorunlu olarak dekolonizasyonu yapmak, bağımsızlıkları tanımak zorunda olan Fransa, bunu hem sistemin gerekleri çerçevesinde resmî bir şekilde gerçekleştirecek hem de yeni durumun kendi eski egemenlik alanlarındaki gücünü kısıtlamaması için gerekli tedbirleri alacak ve resmî politikasının karşısına, eski çıkarlarını devam ettirmesini sağlayacak, paralel bir biçimde gayri-resmî bir politika yerleştirecektir. Böylelikle Fransa için emperyal ilişki şekli sona ermemiş, yeniden şekillenmiş olacaktır.²⁴¹ Çünkü Frédéric Turpin'in de dediği gibi Fransız politikasının tutkulu amacı kendi etki alanındaki ayrıcalıklı ve üstün konumunu sürdürmektir. Bir yandan dünyadaki değişen söyleme paralel bir biçimde devlet başkanı öncülüğünde resmî politik söylem olarak ve resmi yapılarla işbirliğini de içine alan resmî Françafrique politikası izlenecek; diğer taraftan eski sömürgeci çıkarları ve hâkimiyeti koruyacak şekilde Afrika sorumlusu olacak kişinin uygulayacağı gizli yapılar ve özel ilişkiler üzerine kurulan gayri-resmî Françafrique politikası izlenecektir.²⁴²

İktidara geldiği günden itibaren ulusal büyüklük ve bağımsızlık politikası izleyen De Gaulle ve onun gaullienne politikası için hedefleri gerçekleştirmenin ana unsurlarından biri Afrika'daki Fransız varlığının korunması, Afrika politikasının dönemin şartlarına göre yeni kalıba dökülerek dönüştürülmesidir. Fransa'nın bir dünya gücü olması ile Afrika'da güçlü olması sıkı bir biçimde birbirine bağlıdır ve birbirini doğrular.²⁴³ Birkaç asırdan fazla süren bir politikanın dönüşümünü gerçekleştirmek gerekmektedir. Bu da tıpkı NATO'dan çıkmak; vurucu güce, atom bombasına, nükleer enerjiye sahip olmak amaçları gibi büyüklük politikasının ayrılmaz parçası ve tamamlayıcısı olacaktır. Büyük bir güç olabilmek için stratejik

²⁴⁰ Basil Davidson, *Afrika'da Millî Kurtuluş ve Sosyalizm Hareketleri*, Çev. Attilâ Tokatlı, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1965, s.5-9.

²⁴¹ Bruno Charbonneau, “Dreams of Empire: France, Europe, and the New Interventionism in Africa”, *Modern&Contemporary France*, No:16, 2008, s.281.(279-295).

²⁴² Jean-François Médard, ““La Politique est au bout du réseau.” Questions sur la méthode Foccart”, *Les Cahiers du Centre de Recherches Historiques*, NO:30, 2002, <http://ccrh.revues.org/612>, (e.t.26.07.2014)

²⁴³ Bruno Charbonneau, a.g.y; a.g.b; s.281.

olarak birincil önemdeki uranyum, petrol gaz gibi ana enerji kaynaklarını kontrol etmek ve enerji bağımsızlığını sağlamak gereklidir ve ana enerji kaynakları bakımından zengin olan Afrika üzerindeki hâkimiyetin sürdürülmesi bu açıdan da daha fazla önem arz etmektedir. 1960 bağımsızlıklarının hemen ertesinde, Afrika'daki eski hâkimiyetin sürebilmesi için politik, ekonomik, askerî, stratejik kontrol araçları yeni yöntemlerle, ki bunlara yeni sömürgeci yöntemler denilmektedir, uygulamaya sokulacaktır.²⁴⁴

Afrika'daki Fransız *pré-carré*'sinin korunabilmesi çerçevesinde, De Gaulle'ün dekolonizasyon politikası gerçek bir Afrika'yı terk etme politikası değil; *plus ça change plus c'est la meme chose* olarak ifade edilen daha iyi yerleşmek için çıkma, her şeyin daha aynı kalması için değişmesi politikası olacaktır. Bu, büyük söylemlerin ötesinde, pragmatik bir biçimde, en az maliyet getirecek şekilde “değişim rüzgarları” na (*winds of change*) uyum sağlama çabasıdır.²⁴⁵ Resmi ve kamusal anlamda uygulayacağı dekolonizasyon ve işbirliği politikası ile değişim rüzgarlarına uyum sağlayan Fransa; bakışlardan gizleyeceği ancak reel olarak uygulayacağı *neokolonyal rekolonizasyon* politikası ile hâkimiyetinin yöntem ve araçlarını değiştirmiş bir şekilde eski çıkarlarını sürdürmeye çalışacaktır. Böylelikle, 1960'larda büyük dekolonizatör olarak anılan De Gaulle gerçekte post kolonyal dönemin gereklerine uymuş ve eski sömürgeci ilişkileri yeni sömürgeci kalıba dökmüştür.²⁴⁶

Fransa, eski sömürgeleriyle savunma ve işbirliği anlaşmaları yaparak “patron devlet” (*l'état-patron*) formatında onları ekonomik ve askerî olarak koruma görüntüsüyle kendi hâkimiyetini daha fazla pekiştirecek; anlaşmalar sonucunda “müşteri devlet” (*l'état-client*) haline gelecek yeni bağımsız devletler ise ona daha fazla sadakatlerini sunacak ve gittikçe daha çok bağımlı olacaklardır. Bu sistem eşitsiz partnerler arasında hizmet değişimi üzerine kurulan “uluslararası kliyentalizm”²⁴⁷ sistemi

²⁴⁴ Charbonneau, a.g.y; a.g.b; s.279-295, Médard, a.g.y; a.g.b; a.g.s.

²⁴⁵ Médard, a.g.y; a.g.b; a.g.s.

²⁴⁶ Guillaume Jan, *Jacques Foccart: Le Masque Africain de la France*, 19.11.2012, <http://www.lesinfluences.fr/Jacques-Foccart-le-masque-africain.html>, (e.t.26.07.2014)

²⁴⁷ Tarihsel sosyolojide devlet yorumu yapan Charles Tilly'nin “Clientalism” üzerine ciddi araştırmaları vardır. Türkçesi olmayan terim dilimizde kliyentalizm olarak kullanılmakta; patronaj, müştericilik ilişkisi anlamına gelmektedir. Politikacıların uzun vadeli politikalar uygulamak yerine, kendi oy kitlelerini müşteri gibi görüp onlarla patron-müşteri temelli ilişkiler kurması, politik menfaat adına hizmette bulunması anlamında kullanılır.

olacaktır.²⁴⁸ Edgar Faure'nin 1955'te bahsettiği "*independance within interdependance*" yani karşılıklı bağımlılık içinde gerçekleşecek bir bağımsızlık sözü konusu olacaktır ancak oldukça eşitsiz taraflar arasındaki karşılıklı bağımlılık daha ziyade güçlü olanın hâkimiyetini sağlayacaktır. Frederick Cooper da bu şekilde bağımsız olan devletler için "*gatekeeper state*" yani güçlü devletin çıkarlarını koruyan, onun egemenlik alanının kapısının bekçiliğini yapan devletler tabirini kullanacaktır. Bu politikalarla, Üçüncü Dünyadan olma ve az gelişmişlik söylemi içerisinde, yeni bağımsız olmuş zayıf devletler daha fazla ekonomik ve askerî yardım ve korumaya ihtiyaç duyarak daha fazla eski egemenlerine bağımlı hale geleceklerdir. Cezayirli âlim Malik Bin Nebî'nin de "*az gelişmişlik zokasını yuttuk mahvolduk*" diyerek ifade ettiği bir durum ortaya çıkacaktır. Bu anlamda De Gaulle'ün dekolonizasyon modeli için, sonrasında Afrika'da kurulan bu sisteme bakıldığında, *neokolonyal rekolonizasyon* demek doğru olacaktır.

Afrika'daki hâkimiyetini sürdürmeyi ve Afrika'yı çeşitli açılardan kendi kontrolü altında tutabilmeyi varoluşsal bir amaç olarak gören Fransa, dekolonizasyon sonrasında bu amacı yeni metotlarla gerçekleştirebilmek için, *Françafrique* olarak ifade edilen özel bir politika uygulamıştır. Bu politikanın fikir babası ve ilk uygulayıcıları De Gaulle ve onun Afrika işlerinden sorumlu sağ kolu Jacques Foccart olmuştur. Eski koloniler kurulan Franko-Afrikan ilişkiler sistemi anlamında kullanılan *Françafrique* ifadesi, ilk defa Fildişi Sahili devlet başkanı Félix Houphuet Boigny tarafından, gelişme ve istikrar ifade eden pozitif bir anlamda kullanılmış ancak François-Xavier Verschave'nin *Françafrique*'i,²⁴⁹ Afrika sömürgeleriyle kurulan yeni sömürgeci ilişkinin, gizli ve kirli ilişkilerin, adı olarak tanımlamasından sonra daha ziyade bu kötü, aşağılayıcı anlamı ile anılmıştır.²⁵⁰ Fransa, Büyük Britanya'dan çok farklı olacak biçimde, eski hâkimiyet alanlarındaki politik, kültürel, ekonomik, askerî nüfuzunu kurumsallaştırarak korumuş; imparatorluğun Afrikalı bloğu (*bloc africain de l'empire*) ile çok yönlü ilişkilerini sürdürmüştür.²⁵¹ *Françafrique* çerçevesinde sürdürülen ve benzerine pek rastlanmayan bu özel ilişkiler sistemi, bir buzdağının iki tarafı gibi resmî ve gayri-resmî olarak iki yönlü

²⁴⁸ Médard, a.g.y; a.g.b; a.g.s.

²⁴⁹ François-Xavier Verschave, *La Françafrique, Le Plus Grand Scandale de la République*, Editions Stock, 1998.

²⁵⁰ Médard, a.g.y; a.g.b; a.g.s.

²⁵¹ Guy Martin, a.g.e; a.g.b; s.167, Crawford Young, a.g.e; a.g.b; s.30.

yürütülmüş; kamusal ile reel politika, yüksek ile alçak politika, iyi polis kötü polis ayırımına gidilmiştir. Genellikle de resmî, yüksek ve iyi politikanın uygulayıcıları diğer tarafın yaptıklarının farkında olmadıkları görüntüsünü vermişlerdir.

Françafrique'in resmî, görünen ve söylemsel olarak temsil edilebilen (prezentabl) tarafı cumhurbaşkanı De Gaulle tarafından temsil edilen; İşbirliği Bakanlığı, CFA (*Communauté Financière Africaine*) Frank Bölgesi, Frankofoni (*Francophonie*), Savunma ve İşbirliği Antlaşmaları gibi kurumsal yapılarla tanımlanan ve görünürlük kazanan yönüdür. Gayri-resmî ancak reel olan tarafı, buzdağının arka yüzü, adeta bir yeraltı cumhuriyeti gibi bakışlardan gizlenen cumhurbaşkanı ve Elysée'nin Afrika ve Madagaskar işlerinden sorumlu genel sekreteri Jacques Foccart tarafından ortaklaşa idare edilen; Afrika'yı, resmî politikaya paralel bir biçimde oluşturulan paralel diplomasi, ekonomi ve güvenlik ağları üzerinden ve resmî ilişkilerin dışında şahsi ilişkiler seviyesinde oluşturulan yakın ilişkiler üzerinden kontrol altında tutan tarafıdır. Fransa, Afrika üzerindeki hâkimiyet ve kontrolünü daha ziyade Françafrique'in gayri-resmî olan tarafından sağlamaktadır.²⁵²

Afrika'daki eski sömürgeci çıkarlarını sürdürmek isteyen Fransa; dekolonizasyonla birlikte bağımsızlıkların ilan edildiği, devletler arası her türlü ilişkinin resmî ve demokratik kurumlar, sözleşme ve anlaşmalar yoluyla yürütüleceği düzen içinde kendi yeni sömürgeci çıkarlarını gerçekleştiremeyeceğinden resmî ve reel politika ayırımı yapacak; resmî yapıya paralel, gayri-resmî ve anti-demokratik bir Afrika yapılanmasına gidecektir. Nitekim dış politikayı cumhurbaşkanının rezerve alanı kılan 1958 Anayasası, bunun kalbi olan Afrika politikasını da cumhurbaşkanının rezerve ve özel alanı kılarak; onu her türlü meclis kontrolünden uzak, karar alma süreçlerinin görünmediği, çok çeşitli resmî ve gayri-resmî ağlardan yararlanan, politik sistemde tartışılmayan, özel olarak gizli tutulan bir politika haline getirerek cumhurbaşkanı idaresinde böyle bir paralel yapılanmaya alan açmıştır. Afrika'daki Fransız *pré-carré*'sini, görünmeyen el (*invisible hand*) veya moda tabirle “vekâlet” (*proxy*) yollarla koruyacak olan bu paralel sistem üç E üzerine kurulacaktır. Üç E'den birincisi *Elysée*'yi yani cumhurbaşkanlığını, ikincisi *Etat-Major*'ü yani

²⁵² Médard, a.g.y; a.g.b; a.g.s.

genelkurmayı üçüncüsü de petrol şirketi **ELF**'i temsil etmektedir.²⁵³ Bir petrol şirketi olarak kurulan ancak her çeşit gizli servisleri, ağıları finanse ederek Afrika'daki Fransız varlığının korunma ve sürdürülmesi ve bu çerçevedeki politik ve diplomatik hedeflerin gerçekleştirilmesi için gizli bir araç olarak kullanılan, paralel diplomasi vazifesi gören ELF, Françafrique'in ana dayanak noktası diye tanımlanmaktadır.²⁵⁴

1958 Anayasası ile Cumhurbaşkanı'na bağlı, Elysée Sarayı içinde adeta Afrika işleri paralel hükümeti gibi faaliyet gösteren, Fransa'nın Afrika işlerinin büyük bölümünü yönetecek bir Afrika Hücresi oluşturulmuş ve bu hücrenin başına, Afrika paralel yapılanmasını, kıtada geniş ve gizli ağ yapıları kurarak yönetecek olan Jacques Foccart getirilmiştir. Bay Afrika, Bay Françafrique, Françafrique'in babası, Afrika süper bakanı, De Gaulle'ün gölge adamı, devlet içinde devlet, gizemli adam olarak tanımlanan Foccart tam da bu tanımlamalara uygun faaliyetler yürütmüş; Charles de Gaulle, Georges Pompidou ve Jacques Chirac'ın başkanlıkları döneminde tüm kıta üzerinde hâkimiyet süren bir "Ağ adamı" olmuştur. Afrika'daki hâkimiyeti görünmez yollarla sürdürmeye çalışan Foccart bu çerçevede kıtanın ekonomisini, politikasını, savunmasını içeriden Fransa lehine yönlendirecek pek çok gizli yapı ve ağ kurmuştur. *Foccart Ağı* denen bu ağ; bilgi, aksiyon ve yönlendirme ağı olmuş ve adeta bir yeraltı yapılanması şeklinde çalışmıştır. Foccart'ın görevde kaldığı 1974'e kadar Afrika'da sayısız devlet darbesi, askerî müdahaleler, ayaklanmalar, sivil savaş, güç oyunları, yolsuzluklar hep bu yapılanmaya atfedilmiş, onun kışkırttığı söylenmiş ve "Foccart kokusu geliyor" denmiştir.²⁵⁵

Cumhurbaşkanı ile hemen her gün görüşen, sistem dışında, protokolün ve makamların üstünde konumlanan ve parlamentonunki dâhil her türlü kontrol mekanizmasından uzak tutulan, cumhurbaşkanından başka kimseye karşı sorumlu olmayan Foccart'ın makamı, devlet başkanları ile Afrikalılar arasındaki tek özel ulaşım ve iletişim hattı olmuş, makamın başındaki Foccart da V. Cumhuriyet'in De Gaulle'den sonraki en etkili adamı sayılmıştır. Cumhurbaşkanının sağında Bay

²⁵³ *La Politique Africaine de la France, Un "Domaine Réservé" Opaque et Anti-Démocratique*, 22.03.2010, <http://survie.org/francafrique/article/la-politique-africaine-de-la>, (e.t.11.08.2014)

²⁵⁴ Jean-François Médard, *Oil and War: ELF and Françafrique*, 10th_iacc_workshop_oil_and_war.pdf, (e.t.11.08.2014)

²⁵⁵ Fransa'nın eski Afrika sömürgelerinde, kendi hâkimiyetini istediği şekilde sürdürebilmek için askerî müdahaleleri, hükümet karşıtı ayaklanmaları, devlet darbelerini kışkırtması politikasına "*Jaguar Politikası*" denmiştir.

Afrika için özel bir alan yaratan; eski AOF, AEF ve Madagaskar kolonilerini kapsayacak şekilde Fransız pré-carré'sini oluşturan Foccart; Afrika devletleri ile ilişkileri, Fransız kliyentalizmi de denenen Fransız ve Afrikalı yetkililer, elitler arasında, arkadaşlık, dostluk ilişkileri biçiminde şahsi seviyede yönetmiş, kişilerarası ilişkileri paralel diplomasi unsuru olarak bir kurum gibi ortaya çıkarmıştır.²⁵⁶

Dekolonizasyon sonrası Françafrique ilişkiler sistemi çerçevesinde, Afrikalı diktatörlerle kurulan ailevî seviyede denecek kadar yakın ilişkiler, kamusal ve özel çıkarların karıştığı bir ağ, siyasi iktidar ve ekonomik güçler arasında gizli anlaşmalar yeni dünya düzenine ve onun araçlarına uyarlanmayı sağlamak için ortaya konan Françafrique politikasının bağımsızlık ve özgürlük politikalarıyla hiç bağdaşmadığını; Françafrique'in Xavier Verschave'ın dediği gibi yeni sömürgeci bir uyum metodu olduğunu göstermiştir. *Alpha Blondy*'nin 2013'te çıkan meşhur şarkısı ***Françafrique: France-à-fric***'te dediği gibi Fransa sadece eski çıkarlarını yeni yöntemlerle sürdürmeye çalışmıştır. Françafrique'in gizli yüzü Afrika Hücreci kuruluşundan bu yana Fransızlar tarafından kabul edilmese de bugün hala yürürlüktedir. De Gaulle'den sonra Pompidou, d'Estaing, Mitterand, Chirac, Sarkozy, Hollande dönemlerinde bu politikadan vazgeçilmemiş; bu başkanların hepsi, Elysée'de, dışişleri bakanlığından ve başbakanlıktan bağımsız bir Afrika biriminin (hücresinin) varlığını doğrulamışlardır.²⁵⁷ De Gaulle yeni dünya düzenine uyarlanmayı Afrika politikası üzerinden gerçekleştirmiş; gaullienne bir dekolonizasyon ile gerçek bağımsızlıkları tanımaktan ziyade sömürgeciliği yeni kalıba dökmüştür. 1960 sonrası yeni dış politika ve bunun kalbi olan Afrika politikası, değişik metotlarla Fransız etki alanlarının büyüüp genişlemesi temel prensibi üzerine De Gaulle tarafından kurulmuş, şekillendirilmiş ve onu izleyen devlet başkanları tarafından da takip edilmiştir. Büyükbabanın yönetim modeli yeni kalıba dökülmüş ve dönüştürülmüştür. De Gaulle de, daha önce Cezayir Savaşı sırasında bahsettiği büyük dönüşümü gerçekleştirmiş ve onun sanatçısı olma payesini almıştır.²⁵⁸

²⁵⁶ Guillaume Jan, a.g.y; a.g.s.

²⁵⁷ Guillaume Jan, a.g.y; a.g.s.

²⁵⁸ *L'Afrique Noire Ravagée par l'Impérialisme*, <http://www.lutte-ouvriere.org/documents/archives/cercle-leon-trotsky/article/l-afrique-noire-ravagee-par-l>, (e.t.23.05.2014)

B)SONRA BAĞIMSIZLIK VE BÜYÜKLÜK MEYDAN OKUMASI

“Kendi yolumda yürüyemezsem o yolu yıkarım.”²⁵⁹

Charles de Gaulle

“Biliyorsunuz ki benim tek uluslararası rakibim Tanten. Büyüklerden korkmayan küçükleriz biz.”²⁶⁰

Charles de Gaulle

“Gerçekten büyük olmak, elinde büyük araçlarla hareket etmek, büyük imkânlarla sahip olmak demek değildir; fakat en küçük olanağı, aracı bile büyüklük için kullanabilmek, saman çöpünden büyük bir mücadele çıkarabilmek demektir.”²⁶¹

Hamlet, Shakespeare

II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerin ana akım kuramı olan Realizm, ABD tarafından hegemonik bir araç olarak yani Amerikan dış politikasını meşrulaştırma amacının teorik çerçevesi olarak geliştirilen bir yaklaşım olmuş; gücü merkeze alması ve güçlünün haklı olması anlamında *might is right* prensibini savunması ile uluslararası sistemde güçlü devletlerin işine yaramıştır. Kuramın merkezi ve anahtar kavramlarından biri olan ulusal çıkar da güç ile tanımlanmış; bir devletin gücünü artırması ulusal çıkarın en önemli ögesi olarak görülmüştür.²⁶² Gücü olan gücü kadar ulusal çıkarını koruyacak ve maksimize edebilecek, ulusal bağımsızlığını koruyabilecek ve uluslararası konumunu yükseltebilecektir. 1945 sonrası dönemde güç artık Avrupa’da ve Avrupalı devletlerde değildir. Savaş onlar için arenayı değiştirmiş, klasik Avrupa diplomasisi çökmüş, uluslararası sistem globale evrilmiştir. Avrupa da global güçlerin uluslararası arenalarından biri olmuş, uluslararası ilişkiler düzenindeki etkin güç konumunu kaybetmiştir.²⁶³

²⁵⁹ Philip Gordon, *A Certain Idea of France: French Security Policy and Gaullist Legacy*, Princeton University Press, 1993, s.199.

²⁶⁰ André Malraux, *Les Chênes qu'on Abat*, s.120.

²⁶¹ Shakespeare, *Hamlet*, Act 4, Scene 4. (Sabahattin Eyüboğlu çevirisine de bakılabilir: *Hamlet*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1965, s.147. Orjinali: “Rightly to be great is not to stir without great argument, but greatly to find quarrel in a straw when honor at the stake” tir. Ancak literatürde bu ifadelerden çok değişik yorumlar çıkarılmış, değişik kullanımlar söz konusu olmuştur. Yukarıda verdiğim de neticede bir yorumdur. De Gaulle de *Kılıcın Keskin Yüzü* kitabına bunu şu şekliyle koymuştur: “Büyük olmak, büyük bir mücadeleyle evli olmak demektir.”)

²⁶² İlhan Uzgel, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004, s.19-20, 54-55.

²⁶³ Maurice Vaisse, *La Paix au XXe Siècle*, Paris, 2004, s.220.

Çok büyük, gücü tekelleştiren ve boğucu bir hegemonyanın kurulduğu, Avrupa'nın bu hegemonyaya boyun eğerek etkin güç konumunu kaybettiği bir dönemde Fransa'nın büyük güç olarak kalması ve dolayısıyla da bağımsız ve özgür olarak ulusal çıkarlarını koruması söz konusu değildir. Asırlardır ulusal bağımsızlık ve büyüklük ilkelerinden taviz vermeden "Büyük Fransa" ideali çerçevesinde politikalar geliştirip uygulayan; ulusu, ulus-devleti, ulusal kimliği tüm politikalarının merkezine yerleştiren Fransa için, yeni dönemin boyun eğmeye, hâkimiyeti devretmeye, ulus-devleti, ulusal bağımsızlığı, ve ulusal kimliği aşındırmaya dayalı yeni hegemonik yapılanması kabul edilebilir gibi olmayacaktır. Zira Fransa ulus devletin, ulusal kimliğin, ulusal bağımsızlığın kurucusu ve kıtanın ilk ulus-devletidir. Yeni uluslararası sistemin gereklerine göre kendini yeniden organize ederken; devletin kimliğini ve 1789'dan bu yana devletle özdeşleştirdiği ulusun kimliğini yenilerken ulusal bağımsızlığı ve büyüklüğü yine merkeze koyacaktır.

1945 sonrası Fransa'nın bütün gayesi, tüm hedefi, ülkenin büyüklük ve ihtişam içinde yeniden yapılanması; devletin ve ulusun yeni kimliğinin uluslararası sistemde yeniden itibar kazanması; ülkenin Batılı ilişkiler içinde, global ilişkiler içinde Fransa'ya has bir yer edinerek yeniden etkin bir şekilde konumlanması ve kendine has bir eylem izleyebilmesi için olabildiğince bağımsız olması olmuştur. Ancak gücün temel belirleyici unsur olduğu ve Fransa'nın da artık büyük güç olmadığı bir ortamda bu hedeflerine ulaşması için, De Gaulle'ün de ifade ettiği gibi onu güçlü gösterecek, güç politikası olacak bir büyüklük politikası uygulanmalıdır. Bağımsızlık ile büyüklük birbirinin *sine qua non*'u olmuştur. Büyüklük politikası uygulamayan bir Fransa'nın, büyük hegemonyanın kurulduğu ve kendisini iç çerçeveden dışladığı bir dönemde bağımsız olması mümkün olmayacak; bağımsızlığını sağlayamayan bir Fransa ne Batılı ilişkiler içinde ne global ilişkiler içinde etkili bir biçimde konumlanamayacaktır. Bağımsızlığı, büyüklük konumu her şeyden önemli olan Fransa 1945 sonrası hegemonyasının dünyanın geri kalanını '*bağımlı hale getirme*' ve geri kalana '*hükmetme*' politikalarına De Gaulle'ün meydan okuyan "*bağımsızlık*" ve "*büyüklük*" politikaları ile cevap verecek, bu politikalarla hegemonyayı sarsarak aleyhine kurulan 1945 sonrası kurulan düzeni (Yalta Düzeni'ni) lehine olacak şekilde aşmaya ve bağımsız ve büyük konumlanma adına hâkimiyet alanı açmaya çalışacaktır. Bunun olmazsa olmazı politik, ekonomik,

ideolojik, askerî her türlü aracı kullanarak mevcut hegemonyayı sarsarak değişime zorlamaktır.

Yeni hegemonyanın kontrolünde kurulan düzen, eskisinin tüm güç unsurlarını elinden alacak, onu hegemonun hâkimiyet alanına sokacak şekilde yapılanmıştır. Düzen kurucu araçlar, otoriteyi inşa eden yapılanmalar eski düzenin hiçbir unsuruna yer bırakmayacak şekilde ve gücü tekelleştirerek yeni sistemi oluşturmuştur. Dekolonizasyon ile eski güçler hâkimiyet alanlarını kaybetmiş; Soğuk Savaş'ın zorunlu ideolojik kutuplaşması ile yeni hegemonlardan birinin hâkimiyet alanına bağlanmış; uluslararası ve ulusüstü yapılanmalar ve organizasyonlara katılarak bağımsızlıklarını ve büyüklüklerini bu yapılara devretmişlerdir. Fransa kendisine hiçbir şekilde bağımsızlık ve büyüklük için alan bırakmayan bu yeni düzene ve yeni hegemonyaya De Gaulle ile cevap verecektir. Soğuk Savaş dönemi De Gaulle politikaları hegemonyaya cevap verilen politikalar olacaktır. Hegemonyanın politik, ekonomik, ideolojik, askerî hemen tüm alanları kapsayan büyük politikalarına o da “grand design” politikaları denen büyüklük politikaları ile karşılık verecek, doğmakta olan uluslararası düzende, Fransa'ya ana rol vermeye çalışan “Gaullist büyük dizaynı” kurgulayacaktır.²⁶⁴ Dekolonizasyon zorunluluğu karşısında Afrika'daki varlığın korunmasını sağlayacak işbirliği ve bunu tamamlayacak paralel bir yapılanmayı kuracak; ABD hegemonyasındaki Atlantik Avrupası projesine karşı Avrupalı Avrupa idealini ortaya koyacak; Soğuk Savaş'ın ideolojik kutuplaşmasının etkisini kırarak anlaşma-yumuşama-işbirliği politikası ortaya koyacak ve adeta ***Soğuk Savaş'la savaşılan adam***; kendi soğuk savaşını hegemonyanın aracı olan Soğuk Savaş'ı etkisizleştirmek için kuran adam olarak düzenin tüm kurucu araçlarını temelden sarsmaya çalışacaktır.

Fransız siyasi tarihinin geleneksel devamlılık hattının izinde De Gaulle öncelikle ülkesinin inisiyatifi dışında kurulan yeni düzene uyarlanma için gerekenleri yapacak ve sonrasında, bu düzende kendisine daha fazla alan açmak ve Fransız etkisi oluşturmak için onu sarsmak yoluna gidecektir. Bu çerçevede, uyarlanma adına sömürgecilikten çıkışı sağlayan De Gaulle şimdi de düzende Fransız inisiyatifinde değişiklik yaparak etki alanını genişletmek için düzeni sarsmaya çalışacaktır. Hâkim kurucu hegemonyanın büyük politik çerçevesini kendisinininki ile sarsarak

²⁶⁴ Sebastian Reyn, *Atlantis Lost*, s.21.

aşındırmaya çalışacaktır. Onun politikaları Soğuk Savaş döneminin en saldırgan, agresif ve en orijinal politikaları olmuş; üzerlerinde çok tartışmalar yapılmış; anti-hegemonya söylemi ile hegemonyanın kurucu araçlarını sorgulatmıştır.²⁶⁵ Fransa, Batı bloku içinde Batılı bir hegemonyayı sorgulayan, onun uluslararası kurumlarına en erken eleştiri yapan, onun karşısında ezilmişlik söylemi geliştiren ülke olmuştur. De Gaulle'ün anti-hegemonik tavırları ve söylemi bu nedenlerle ayrıca incelemeyi hak eder ancak biz konumuz ölçüsünde değiniyoruz.

Ulus-devleti, ulusal bağımsızlığı, birinci sırada bir Fransa idealini politikasının merkezine koyan De Gaulle'ün tüm politik kimliğinin ve felsefesinin amacı ülkesinin büyük güç konumunu yeniden kazanması olmuştur. II. Dünya Savaşı sırasında Yalta'da toplanan büyük güçlerin Fransa'yı yeni kurgulanmakta olan düzenden, paylaşımından dışladığının farkında olan De Gaulle için dünyayı paylaşan ve bundan kendilerini dışlayan büyük yeni düzenin yeniden kurgulanması, revize edilmesi, özellikle 1958 sonrası yeniden konumlanmasını yapacak olan Fransa için olmazsa olmaz bir koşuldur. Zira gücü tek merkezde toplayan, global güç dengesindeki ölçüyü, Batı blokunda ABD lehine bozan ve çift kutuplu bir hegemonya ile dengesiz bir uluslararası sistem ortaya koyan ve bağımsızlık ve büyüklük için alan bırakmayan 1945 sonrası yapılanması sürdürülebilir değildir. Bu yapılanma sürdükçe Fransa'nın istediği gibi bağımsız olması ve sistemde etkin bir konumda bulunması söz konusu olamayacaktır.

Savaş sonrasında oluşturulan tüm uluslararası yapılanmalarda yer alan Fransa, buralardaki güç dengesizliğinin, tüm gücün Batı blokunun hegemonu ABD elinde tekelleşmesinin rahatsızlığını duymuştur. De Gaulle daha 1952'de, kamuoyu önünde, NATO'nun reorganizasyonundan bahsetmiş; 1954'te New York Times'ta çalışan Cyrus Sulzberger'e burada ciddi değişiklik istediğini söylemiş, sistemin mevcut haliyle egemenliğin ve ulus ruhunun terkine götüreceğini vurgulamıştır. “Amerika her şeyi aldı. Tüm komutaları, tüm sorumlulukları. Tüm gücü o sağlıyor. Bir birlik için bu doğru değildir. Birlik fizikî olduğu kadar ruhî de olmalıdır”²⁶⁶ derken gücün tekelleşmesinden ve Fransa için hareket alanı kalmamasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Maddî ve maddî olmayan unsurların dağılımından oluşan uluslararası

²⁶⁵ Maurice Vaisse, a.g.e; s.220.

²⁶⁶ Reyn, a.g.e; s.21.

sistemde güç, hiyerarşi, prestij hiçbir zaman eşit dağılmaz.²⁶⁷ Ancak 1945 sonrasında bu dağılım neredeyse tamamen ABD lehine gerçekleşmiştir. 1958’de “Eğer Fransa için çalışırsam NATO’yu terk ederim. O bizim bağımsızlığımıza ve çıkarlarımıza karşıdır...Fransa’nın bağımsızlığını kazandıktan sonra Batılı ülkelerle resmi birlikler kurabiliriz...Ancak biz ABD gibi bir “üstün” ün bizden sorumlu olmasını kabul edemeyiz”²⁶⁸ diyen De Gaulle Amerika’nın sahip olduğu çok büyük gücün her ülkenin politikasını etkileyeceğini ve SSCB’nin ideolojik dizaynından ABD’nin hegemonyasının daha tehlikeli boyutlara varacağını; Fransa’nın ortaklığa karşı olmayıp himayeye karşı olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁹

Fransa’nın De Gaulle liderliğinde, özellikle sömürgeciliğe son vererek yeni düzene adapte olması ve böylelikle de sömürge ipoteğinden kurtularak özgür ellere kavuşmasından sonra uyguladığı hegemonya karşıtı, yüksek dozda milliyetçi ve bağımsızlık taraftarı, meydan okuyan, saldırgan ve devrimci politikalar, içeride Cezayir ve sömürgecilik travması sonrasında ulusal birliği sağlamak ve ulusal gururu restore etmek ve ekonomiye kendi kendine yetecek ivmeyi kazandırmak; dışarıda ise Batı bloku içindeki hegemonik güçler arasında uluslararası ilişkilerin dengeye dayanan, herkese güçten pay veren kadim kurallarını yeniden geçerli kılmak, ‘*jeopolitik çoğulculuğu(multilateralizmi)*’ gerçekleştirmek amacına yönelik politikalar olmuştur. Robert Kagan çoğulculuğu zayıfların silahı olarak değerlendirirse de De Gaulle onu uluslararası sistemde global revizyon ve restorasyonun yöntemi olarak görmüştür.

De Gaulle’ün Fransa’ya daha fazla hâkimiyet alanı açmak ve global güç dengesini ülkesi lehine yeniden düzenlemek yani 1945 sonrası kurulan düzeni revize etmek için; özellikle 1962’den sonra uyguladığı Nato’dan çekilme, Doğu Bloku ülkeleriyle yakınlaşma, Amerikan para sistemini dolardan çekilmeyi deneme, Avrupa Topluluğu projesini yavaşlatma gibi meydan okuyan politikalar anti-Amerikan, anti-Avrupalı politikalar olarak değerlendirilmiş, onun için Amerika ve Avrupa düşmanı yakıştırmaları yapılmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında yaşadıklarından dolayı Amerika ve İngiltere’nin oluşturduğu Anglo-Sakson ittifakına karşı iyi duygular

²⁶⁷ Gökhan Bacık, *Modern Uluslararası Sistem Köken, Gelişme, Nedensellik*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2007, s.69.

²⁶⁸ Reyn, a.g.e; s.21.

²⁶⁹ Reyn, a.g.e; s.307.

beslemediği aşikârdır. Savaş sırasında defalarca yardım istenmesine rağmen son ana kadar yardım etmeyi geciktiren bu ittifak, De Gaulle'ü Fransa'nın resmi temsilcisi olarak da tanımaya yanaşmamıştır. Roosevelt generali geleceğin tiranı olarak görürken, onu mesih kompleksli biri olarak tanımlayan Eisenhower savaş sırasında ona Strazburg'u boşalt emrini verebilmiştir. İngilizler Cezayir'deki Fransız donanmasını batırmışlar, Amerikalılar Fransa'da Almanya'ya alan açmışlardır. Onun ulusal büyüklük düşüncesini Kennedy ve Johnson yönetimleri kişisel nevroz olarak değerlendirmiştir. Karşılıklı olarak hissedilen duyguların olumlu olmadığı aşikârdır ancak De Gaulle'ün Soğuk Savaş boyunca “altı Amerikan başkanına meydan okuyan adam” olmasında, anti-amerikan ve anti anglo-sakson politika izlemesinde reel politik gerekçelerin ağırlığı göz ardı edilemez.

Politikasının bütün amacı Fransa'nın konumu olan De Gaulle, 1958'de iktidara gelir gelmez ilk iş olarak mevcut uluslararası yapılarda ülkeyi daha iyi konumlandırma, onu büyük güçlerden biri yapma, büyüklerin masasına oturabilme imkânlarını ölçmüştür. Bu çerçevede göreve gelişinden birkaç hafta sonra uzun zamandır talep edilen nükleer yardımın anglo-amerikan yönetimce reddedilmesi neticesinde ülkesinin Nato'daki rolünü sorgulamış, 17 Eylül 1958'de Eisenhower ve Macmillon'a Nato'da İngiliz-Fransız-Amerikan üçlüsünün yönetimini teklif ettiği memorandumunu sunmuştur.²⁷⁰ Memorandum teklifi de olumsuz sonuçlanınca Yalta dışlamasının devam edeceğini anlamış, bu reddiyeler onun meydan okuma politikasının alt yapısını oluşturmuştur. Kendisini güç paylaşımından dışlayan ve her türlü işbirliği teklifini reddeden; ekonomik, politik, ideolojik kuşatma ile bağımsızlığını sınırlayan yeni Anglo-Sakson hegemonyaya karşı Fransa, hegemonyayı sarsacak politik, ekonomik, askeri, diplomatik girişimlerde bulunacak ve hegemonyaya meydan okuyarak kendine alan açmaya çalışacaktır.

De Gaulle'ün “amacı en azından Yalta'yı aşmak olan bir büyük politika” olarak ifade ettiği gerçekten de hegemonyayı ve onun temel araçları olarak Doğu-Batı kutuplaşmasını ve ulusüstü yapılanmaları sarsacak ve bunun ötesinde bunları sarsarak uluslararası sistemde global bir revizyonizm ortaya çıkaracak bir büyük siyasettir. Üstelik sıradanlığın hüküm sürdüğü, her tarafı basitliğin sardığı bir dönemde büyüklük için savaşmak iyi sonuçlar getirecektir. Soğuk Savaş düzenininin

²⁷⁰ Pierre Milza, a.g.e; s.471.

kalıcı olmayacağını, bir geçiş döneminde bulunduğunu düşünen De Gaulle, savaş sonrasında kurulacak düzende, büyüklüğü için savaşıp onu kazanan Fransa'nın hâkim ve etkili olacağını düşünmekte ve bu nedenle büyük vizyon içeren büyüklük politikası uygulamaktadır.

Tüm iktidarı boyunca De Gaulle, bağımsızlık ve büyüklük politikasından hiç vazgeçmeyecektir. Bütün amaç orta ölçekte bir güç olan Fransa'yı global ölçekte rol oynayan bağımsız, büyük, güçlü ve etkin bir konumda konumlandırmaktır. Bağımsızlık ve büyüklük politikası çerçevesine oturttuğu dış politikanın amaçları ile eldeki araçları uyumlulaştırmak için ülkenin ekonomik, politik, askeri anlamda maddi koşullarını iyileştirmekte, dış politik atılımların alt yapısını oluşturmakta ve ülkenin politikasını, karar alma süreçlerini her anlamda rasyonel aklın egemen olacağı reel parametreler içerisine yerleştirmektedir. Maddi anlamda gerçekleştirilen bu politikaları moral politikalar ile de destekleyerek, her türlü aracı ve imkânı ülkenin bağımsızlığı ve büyüklüğü adına değerlendirmekte, diplomasi ve dış politikayı bu politikaların stratejik araçları kılmaktadır. Amerika'yı stratejik Gulliver olarak tanımlayan Stanley Hoffmann, De Gaulle için *diplomatik Gulliver* tabirini kullanacaktır. Kendi geçmişinden, Fransa'nın geçmişinden ülke yararına güç devşiren general; hegemonyaya meydan okuyan, karşı koyan politikalarla diplomatik anlamda Fransız etki alanını genişleterek ülke adına güç üretmek istemiştir. Tıpkı sade ve basit insanların birleşirlerse ne kadar etkili olabilecekelerinin, kendilerinde büyük sıfatlar taşıyan insanların ise aslında hiçbirşey olmadıkları üzerine vurgu yapan Gulliver gibi; o da bütün güce sahip ABD'ye karşı, zayıf Avrupa devletlerinin birleşmesine uğraşan bir Gulliver'dir.²⁷¹ Byron'ın İtalya için dediğini o Fransa için uygulamaktadır adeta: "*Fransa böyle kalmayacak; ölmüş bir imparatorluğun üzgün, kederli annesi olmayacak.*"²⁷² Onun her çeşit hegemonyaya reddiyeler yöneltip alternatifler sunan meydan okuma politikaları, jeopolitik ve ideolojik düzlemde hegemonyayı çatlatarak bağımsızlık ve büyüklük için alan açmaya çalışan politikalar olacaktır. De Gaulle her alanda '*kurucu meydan okuma politikaları*' uygulayacaktır.

²⁷¹ Jonathan Swift, *Gulliver'in Seyahatleri*, Çev: Can Ömer Kalaycı, İstanbul, Can Sanat Yayınları, 2014.

²⁷² André Malraux, a.g.e; s.21.

1) Jeopolitik Düzlemde

“Above all it is a question of keeping ourselves free of vassalage.”²⁷³ De Gaulle

“France was constantly chafing under the dominance of an Anglo-American international order.”²⁷⁴

“Nous avons procédé à la première décolonisation jusqu’à l’an dernier. Nous allons passer maintenant à la seconde. Après avoir donné l’indépendance à nos colonies, nous allons prendre la nôtre. L’Europe occidentale est devenue, sans mêmes s’en apercevoir, un protectorat des Américains.”²⁷⁵ De Gaulle

Soğuk Savaş dönemi Fransa’nın politikalarına bakıldığında bu politikaların, her türlü bağımsızlığı ortadan kaldıran hegemonyaya karşı bağımsızlığı sağlamayı merkeze koyan politikalar olduğu görülecektir. De Gaulle, ülkeyi resmi çerçevede hegemonyaya uyarladıktan sonra bağımsız ve büyük olabilmek için; her alanda bu amaç çerçevesinde uygulanacak politikalar ile hegemonyayı çatlatmak, siyasi manevralarla, kurucu Yalta düzenini ve Anglo-Sakson ittifakını aşındırmak yani uluslararası sistemi global çapta revizyona götürmek istemiştir.²⁷⁶ De Gaulle ve onun alternatif üreterek meydan okuyan politikaları yeni düzene, hegemonyaya ve onun kurucu ve meşrulaştırıcı araçlarına özelde Fransa genelinde Avrupa adına bir cevap olacaktır. De Gaulle adı ülkenin yeni düzene cevabı, sisteme zorunlu uyarlanmasının rövanşının adı olarak anılacaktır. Tarih boyunca ülkenin kaderinden, dışarıya bağımlı kılınmasından korkulduğunda rövanş zilini çalarak bunu önleyecek, yeniden doğuşu sağlayacak bir kurtarıcı adam bulunmuştur. 1960’lardaki rövanş zilini de kurtarıcı/çare adam kimliğiyle De Gaulle çalacaktır.

II. Dünya Savaşı’ndan bu yana Fransa’nın Atlantik sistemine dâhil edilmekle birlikte sistemin iç çemberinden dışlanması, ona kötü muamele gösterilmesi ki De Gaulle’ün ifadesiyle otel sahibinden oteli çalınmış ve ona paspas muamelesi yapılmıştır, karar alma mekanizmalarında kendisine hisse verilmemesi ve Avrupalı müttefiklerinin

²⁷³ Jonathan Kirshner, a.g.e; s.197. (Bütün mesele kendimizi bağımlılıktan/boyun eğmekten kurtarmaktır.)

²⁷⁴ Kirshner, a.g.e; s.197. (Fransa sürekli bir biçimde Anglo-Amerikan bir uluslararası düzenin hâkimiyeti altında ezilmektedir.)

²⁷⁵ Alain Peyrefitte, *C’était de Gaulle*, Tome II, Paris, Fayard, 1997, s.15. (Geçen seneye kadar birinci dekolonizasyonu gerçekleştirdik. Şimdi ikincisine geçiyoruz. Sömürgelerimize bağımsızlık verdikten sonra, kendimizinkini alacağız. Batı Avrupa, farkında olmadan Amerikalıların himayesi olmuştur.)

²⁷⁶ Sudhir Hazareesingh, a.g.m; a.g.s. (e.t.28.01.2016)

Atlantik hegemonyasının sunduğu yararlarla bağımlı hale gelmeleri De Gaulle'ün Soğuk Savaş esnasında izleyeceği anti-hegemonik, anti-atlantik politikaların belirleyicisi olmuş, Yalta düzeninin ve Anglo-Sakson ittifakının sarsılarak değiştirilmeye çalışılması kaçınılmaz görünmüştür. Roosevelt'e Avrupalı taleplerini benimsetmek yerine onun emirlerine boyun eğen Churchill'e sitem eden generale Churchill "De Gaulle, sizinle Roosevelt arasında seçim yapmam gerektiğinde her zaman Roosevelt'i seçerim. Fransızlar ve Amerikalılar arasında seçim yapmamız gerekirse her zaman Amerikalıları seçeriz. Kıta (Avrupa) ile "le grand large"²⁷⁷ arasında seçim yapmamız gerekirse her zaman en büyüğü seçeriz"²⁷⁸ diyerek cevap vermiştir. Churchill'in bu cevabı De Gaulle'ün kaygılarını doğrulamış, Atlantik eksenli bir Anglo-Sakson dünyanın (Anglosfer) oluştuğunu göstermiş ve Avrupa içinde bu dünyanın önemli ortağı İngilizlere güvenilmeyeceğini göstermiştir.²⁷⁹ Soğuk Savaş boyunca Greko-Latin kimlikli Fransa adına, Cermen kökenli Anglo-Sakson işbirliğine yani Anglosfere istediği konumda dahil olamayacağını anlayan general, ülkesine daha fazla hâkimiyet alanı açmak için, Anglosfere ve onun tüm dünyayı kuşatma çabasındaki hegemonyasına karşı meydan okumaktan, taktiksel manada siyasi savaş açmaktan başka çıkar yol görmemiştir. Fransa'nın ısrarla bu işbirliğinden belli ölçülerde dışlanması ve De Gaulle'ün bununla olan mücadelesi, ister istemez uluslararası ilişkilerde ve uluslararası sistemin dizaynında etnik kimliğin oynadığı rolü düşündürmüştür.

18 Haziran 1940'ta bağımsızlık için direnişin başlatıldığı günden bu yana De Gaulle'ün politikasının merkezi bağımsızlık olmuştur. 1940'ta "Ulusal ödevi başlatıyorum. Tek amacım Fransa'nın büyüklüğü ve özgürlüğüdür" diyerek bağımsızlık için meydan okuyan fiilî direnişi başlatmıştır, 1960'larda da fiilî kuşatmanın dışında bir hegemonya kuşatmasına karşı bağımsızlık için meydan

²⁷⁷Churchill'in "le grand large" derken Britanya İmparatorluğunun mirasçısı Commonwealth'i kastettiği söylene de bu ifade Britanya'nın Avrupa ile Atlantik Okyanusu arasındaki tercihini doğal olarak Okyanustan yana kullanımının sembolü olarak kalmıştır.

²⁷⁸ François Asselineau, <http://www.upr.fr/actualite/france/charles-de-gaulle-refusait-de-commemorer-le-debarquement-des-anglo-saxons-le-6-juin-1964>, 08.06.2014, (e.t.03.05.2015)

²⁷⁹Srdjan Vucetic, *The Anglosphere A Genealogy of a Racialized Identity in International Relations*, ABD, Stanford University Press, 2011. (Anglosfer genel anlamı itibarıyla ABD, İngiltere, Avusturalya, Yeni Zelanda ve Kanada'yı içine alan; İngilizce konuşan devletler, uluslar, toplumlar birliğine atfen kullanılmaktadır. Vucetic bu kitabında Anglosferin temelini etnik olduğunu, yeni dünya düzeninin kurulmasındaki etnik köken etkisini, dış politikanın ve uluslararası ilişkilerin etnik köken temelli incelemesini yapmış, uluslararası ilişkilerin yorumlanmasında yeni ve etnik bir pencere açmıştır.)

okuyan siyasi direnişi başlatacaktır. Kıta içinde ve dışında hegemonya kuşatması altına giren ülke yine varoluşsal bir tehditle karşılaşmıştır. Yoğun Amerikan hegemonik kuşatması karşısında, ülkenin varlık sebebi ve en temel özelliği olan bağımsızlığını kaybedeceğini düşünen general, Fransa'yı Amerikan protektorası yapacağını öngördüğü tüm hegemonik girişimlere karşı çıkmış, bu yöndeki tüm eylem ve politikaları reddetmiş,²⁸⁰ hegemonyanın, *çift kutuplu ideolojik blok sistemi* ve *ulusüstü yapılanmalar* politikaları üzerinden, bunları yeni düzenin kurucu araçları kılarak, ilk olarak Avrupa'yı ve daha sonra onun üzerinden tüm dünyayı hâkimiyeti altına aldığı ifade etmekten de çekinmemiştir. Bağımsızlıkları ortadan kaldırdığını düşündüğü tüm blok sistemi politikalarına, zorlayıcı ulusüstü organizasyonlara ve bölgesel kutuplaşmalara karşı "*özgür eller, açık gözler*" ilkesini, politikasının sloganı yapmış, bu ifade gaullien dış politikanın karakteristiği olarak anılmıştır.²⁸¹ Politik, ekonomik, askerî, teknik ve diplomatik hemen her alanda, blok sistemi ve ulusüstülük üzerinden kurulan hegemonyayı reddederek ona meydan okuyacak olan De Gaulle'ün tüm reddiye politikası da temelde blok sistemini ve ulusüstülüğü aşındırmak üzerine kurulacaktır. Zira bu iki temel aşındırma gerçekleşirse Fransa bağımsızlığını sağlayabilecek, hegemonyayı çatlatabilecek ve onun kendi lehine yeniden düzenlenmesini sağlayabilecektir.

a) Politik Hegemonyanın Reddi

Fransa'nın bağımsızlığına karşı yaşamsal bir tehdit olarak gördüğü politik hegemonya, II. Dünya Savaşı'nın kazananları tarafından Avrupa üzerinden kurulmuştur. Savaş sonrasının yıkılmış ve çökmüş Avrupası blok sistemi ile parçalanmış, restorasyon ümidi ile ulusüstü organizasyonlara bağımsızlığını devredecek konuma gelmiştir. Böyle bir ortamda, içinde bulunduğu kıtanın bu halinde onun da büyük, güçlü ve bağımsız olmasına imkân yoktur. Her politikasını kademeli bir biçimde uygulayan De Gaulle bu nedenle bağımsızlık ve büyüklük meydan okumasının ilk politikasının birinci kademesini de Avrupa üzerinde uygulayacak; ideolojik blok sistemine karşı milliyetçi ulus-devletlerin işbirliği ve ulusüstülüğe karşı egemen ulus-devletin önceliği politikaları ile hegemonyanın

²⁸⁰ Aude Vassallo, *De Gaulle et Les Etats-Unis Anti-Américanisme*, <http://ina.fr/de-gaulle/parcours/0005/de-gaulle-et-les-etats-unis-html>, (e.t.03.05.2015)

²⁸¹ Jacques Vernant, "Le Général de Gaulle et La Politique Extérieure", *Politique Etrangère* 6, No:35, 1970, s.619-629.

kurulduğu yerde onu yıkmaya çalışacaktır. Zira Fransa, onun bu politikalarıyla Avrupa üzerindeki hegemonyayı parçalayıp bölünmüşlüğe son verebilir ve kendi liderliğinde kıtayı birleştirebilirse *ipso facto* olarak Avrupa iki blok karşısındaki **üçüncü büyük blok**; Fransa da ABD ve SSCB gibi iki büyük güç karşısındaki **üçüncü büyük güç** olacaktır.²⁸² De Gaulle'ün hesabı hep büyük güç olmak konusundadır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaşın büyük kazananları olarak, ABD Batı Avrupa'yı, SSCB de Doğu Avrupa'yı hâkimiyetine almış, güç mücadelelerini Avrupa üzerinde yoğunlaştırmışlardı. Öyle sıkı bir iki kutuplu sistem kurulmuştu ki, bu sistem kıtayı, özellikle de Fransa ve Almanya'yı nefes alamaz hale getirmişti. De Gaulle Blok Sistemi'nin Avrupa devletlerinin egemenliğini azalttığını, devletlerin karşıt iki ideoloji arasındaki savaşa alan olduğunu ve böylece dünyayı yönetmeye çalışan baskıcılardan birine ya da diğerine uydu haline geldiğini, Fransa'nın iki devden birinin yedekteki yardımcısı olmayacağını söyleyerek genelde blok sistemine, özelde ise ABD'nin hâkimiyetine savaş açmıştır.²⁸³ Tüm politikalarında Amerika'nın egemenliğini esnetici uygulamalara yönelmiştir.²⁸⁴ Blok sistemi zayıflatılmadan Fransa'nın kendine bir etki alanı oluşturması, bağımsız olabilmesi mümkün görünmemektedir. İki kutuplu uluslararası soğuk savaş sistemi parçalanmalıdır.²⁸⁵ Özellikle Avrupa'da bu ikili sistemin egemen olmasına son verilmelidir. Amerika Batı Avrupa'dan, Sovyet Rusya da Doğu Avrupa'dan elini çekmeli ve kıta kendi şahsiyetini bulmalıdır.²⁸⁶ Böylelikle *De Gaulle Soğuk Savaş ile savaştan adam* olacak, bu çerçevede altı Amerikan başkanına (Roosevelt, Truman, Eisenhower, Kennedy, Johnson, Nixon) meydan okuyan lider olarak kendi soğuk savaşını Amerika'nın hâkimiyetini ve onun önderliğinde Anglo-Sakson hegemonyasını zayıflatmak üzerine kuracaktır.

²⁸² Peyrefitte, a.g.e; s.205

²⁸³ Jacques Vernant, a.g.y; a.g.b; s.619-629

²⁸⁴ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, İstanbul, Küre Yayınları, 2012, s.241.

²⁸⁵ John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş*, çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul, YKY, 2008, s.124.

²⁸⁶ Fahir Armaoğlu, *"20.Yüzyıl Siyasi Tarihi"* (Cilt 1-2: 1914-1995), İstanbul, Alkım Yayınevi, 2007, 16. Baskı, s.613.

Fransa'nın bağımsız ve büyük bir ülke olması, daha önce de belirttiğimiz gibi, parçalanmış, her bakımdan zayıf düşmüş, iki kutup arasında sıkışmış ve Anglo-Sakson etkisi altındaki bir Avrupa Kıtası'nda mümkün değildir. De Gaulle, çok güçlü blok sisteminin ancak bütünleşmiş bir Avrupa ile ve güçlü Avrupalı kimliği ile zayıflatılabileceğini öngörmüş ve büyük bir Avrupa olarak bu iki kutup karşısında üçüncü bir kutup olma yönünde politikalar uygulamaya koymuştur. 1959'da Strazbourg'da kıtanın geleceği üzerine konuşan, parçalanmış halinden duyduğu memnuniyetsizliği dile getiren De Gaulle bütünleşmiş bir Avrupa'ya verdiği öneme vurgu yaparak şunları söylemiştir: “Evet Avrupa, Atlantik'ten Urallara kadar uzanan Avrupa, Birleşmiş bir Avrupa, dünyanın kaderini tayin edecektir...Ben birleşmiş bir Avrupa'yı “Avrupa, Avrupalı” olsun diye “Avrupa, Amerikalı” olmasın diye istiyorum.”²⁸⁷

De Gaulle'e göre Soğuk Savaş boyunca, Avrupa'da başka hiçbir ülke Fransa kadar cesaretli ve bağımsızlıkçı politika izleyememiştir. Asırlardır kendisini kıtanın kurucusu, kollayıcısı ve Napolyon'dan bu yana da özgürleştiricisi olarak gören Fransa,²⁸⁸ bu süreci başlatmak ve Avrupa çıkarlarını öne sürmekte başa geçmek için en iyi konumlanmış ülkedir.²⁸⁹ Avrupa'yı bu büyük hegemonya kuşatmasından ve parçalanmış halinden kurtarabilecek tek ülkedir. Soğuk Savaş dönemindeki Avrupa politikasını kıtanın birliği ve Fransa'nın büyüklüğü üzerine kuran De Gaulle için kıta yeniden felsefi, ahlâkî çekim merkezi olmalı ve bağımsız politik eylemlerde bulunmalı, özgün ruhunu ve kimliğini korumalıdır. İngiliz başbakan Harold Macmillan De Gaulle'ün Avrupa'yı yücelten bu tutum ve söylemine karşı “Biz de Gaulle'ün kendi anlayışında şunu görüyoruz ki o Fransa ve onun büyüklüğü partizanı olduğu için bir Avrupa partizanıdır”²⁹⁰ diyerek onun Avrupalı tutumunun Fransa'nın çıkarına bir tutum olduğunu ifade etmiştir ki Macmillan bu ifadelerinde haksız sayılamayacaksa da Avrupa'nın ve Fransa'nın kaderlerinin birbiriyle bağlantılı olduğunu ve De Gaulle'ün de bu bağlantı çerçevesinde ve tarihsel Avrupa bilinci içinde hareket ettiğini de unutmamak gerekir.

²⁸⁷ Alain Peyrefitte, *C'était De Gaulle La France Redevient La France*, Editions de Fallois/Fayard, 1997 chapitre-8.

²⁸⁸ Roskin, a.g.e; s.113.

²⁸⁹ Rodney Balcomb, *Defence Policy Aspects of Contemporary France*, London, UK, Routledge, 1997, s.66-67.

²⁹⁰ Daniel S.Mahoney, a.g.e; s.129.

Fransız toplumsal hafızasında, bilinçaltında Fransa'nın tarihi insanlığın tarihi ile eşdeğerdir, herkesin kendi vatanından sonraki ikinci vatani, 'evrensel vatan' Fransa'dır ve bu nedenle tehlike anında, taşıdığı evrensel anlam ve misyon dolayısıyla ilk olarak kendini ortaya koyacak olandır. "Vatan, sadece benim vatanım dünyayı kurtarabilir" diyen Michelet'nin bu ifadelerini doğrular gibi De Gaulle önce Fransa'yla birlikte Avrupa'yı ve sonra da dünyayı hegemonya kuşatmasından kurtarmaya girişecektir.²⁹¹ "...Biz Amerikan işgaline karşı Avrupa'yı tek koruyacak olanlarız...Biz Fransız imparatorluğunu dekolonize ettik. Şimdi Anglo-Sakson sömürgeciliğini sallamak zorundayız"²⁹² diyen Georges Pompidou (De Gaulle hükümetinin 1962-1968 dönemi başbakanıdır) bu ifadeleriyle ülkesinin kendisinde nasıl bir misyon gördüğünü de ifade etmiştir. Yöneticilerin dünya meselelerine ve Avrupa sorununa bu yaklaşımlarını fazla anti-Amerikan ve transatlantik kooperasyonu fazlaca bozan yaklaşımlar olarak değerlendiren ABD'li yetkililer "Fransız liderler büyüklük hezeyanı olan liderler. Bu durum sadece De Gaulle ile sınırlı değil. Bu aynı zamanda Chirac, Sarkozy, Hollande'm da pozisyonu. De Gaulle'ün kendisini Avrupa'yı kültürel, siyasi, iktisadî olarak birleştiren Charlemagne gibi gördüğü söyleniyor. Oysa onların hepsi Charlemagne olma hayalinde"²⁹³ ifadeleriyle bu yaklaşımı eleştirmişlerdir.

Fransa'nın büyüklüğünü Avrupa'nın bloklar arasındaki parçalanmasından kurtularak ulus-devletler dengesi içinde birleşmesinde gören De Gaulle'ün Avrupa tasavvuru kesinlikle 1950'lerde Amerikan etkisiyle başladığını düşündüğü ve kıtayı bütünleşme ve federasyon yoluna götüren Avrupa birleşmesi, yapılanması şeklinde değildir. O tüm ulusüstü projeleri ulus-devletin egemenliğini ortadan kaldıran kuşatma araçları olarak değerlendirmektedir. Cezayir Savaşını bitirip sömürgeciliğe noktayı koyarak özgür ellere kavuştuktan hemen sonra Fransa'yı federal Avrupa yapılanmasının pençesinden kurtarma çabasına girişecektir. Zira Amerika'nın Fransa'yı bu federe ve entegre Avrupa yapılanması içinde boğmaya çalıştığını düşünmektedir.²⁹⁴ Roma

²⁹¹ Jules Michelet *Historien de la Supériorité Française*, a.g.s.

²⁹² Garret Martin, *All (not so) Quiet on The Western Front: France and The West, 1963-1965*, www.lse.ac.uk/workingPapers/martin, (e.t.03.05.2015)

²⁹³ Antonio V.Menendez Alarcon, a.g.e; önsöz.

²⁹⁴ *De Gaulle Etait-il Vraiment Pour l'Europe?*, www.upr.fr/dossiers-de-fond/de-gaull... (e.t.04.12.2015)

antlaşmasını, EURATOM'u, kendisi iktidarda değilken, Jean Monnet, Paul Henri Spaak ve Robert Schuman gibi tüm kaygıları Amerikalılara hizmet etmek olan gaullisme düşmanları imzalamış; ilk iktidar yıllarında sömürge savaşı yürüttüğü ve ülkede birliğe ve ittifaka ihtiyaç duyduğu için o da onlara ister istemez (*nolens volens*) katılmak durumunda kalmış, muhalefet etmemiştir.²⁹⁵ Şimdi sömürge ipoteğinden kurtulduktan ve içeride ve dışarıda özgür ellere sahip olduktan sonra mevcut durumu ülke lehine çevirecek girişimleri başlatma zamanıdır. Bu çerçevede De Gaulle, Cezayir'le yapılan Evian antlaşmasının hemen akabinde, 15 Mayıs 1962'de, ulusüstü ve bütünleşik Avrupa projesine karşı ilk defa açık ve net konuşmuş; kamuoyuna “bütünleşik, entegre bir Avrupa” olarak sunulan şeyin Amerikan gücünün gizlice yerleşmesinin perdesi olduğunu söylemiştir.²⁹⁶

Amerikan hâkimiyetinin aracı olarak gördüğü federal Avrupa projesinden ülkeyi kurtarmanın yolu olarak, savaş sanatlarının bir taktiği olan ve “*jeopolitik judo*” olarak adlandırılan “düşmanın gücünü ona karşı kullanma” stratejisini hayata geçirecektir. Amerika'nın Avrupa'yı kendine bağımlı kılma aracı olarak kurguladığı ve Amerikan etki alanı oluşturmak istediği Avrupa yapılanmasını reddetmeden, onu Fransa'nın etkin olduğu bir etki alanına dönüştürmeyi, yani ABD güdümündeki Avrupa yapılanmasını Fransa'nın büyüklüğünün aracı kılmayı istemiştir. Bu yapılanmanın Sovyet veya Amerikan Avrupası olmak yerine Fransa'yı Avrupa'da başat role taşıyacak bir Fransız Avrupası'na dönüşmesi için çaba sarf etmiştir.²⁹⁷ Blok politikalarının kıtadaki etkisini kırmak ve Fransız Avrupası düşüncesini gizlemek için, her zaman yaptığı gibi söz sanatlarına başvurarak *öfemizm* yapan De Gaulle; “Devletler Avrupası” (*Europe des Etats*), “bağımsız Avrupa” (*Europe indépendante*), “Avrupalı Avrupa” (*Europe européenne*), “başka Avrupa” (*d'autre Europe*) gibi tanımlamalar kullanarak,²⁹⁸ Avrupa'da Fransa'ya baş rolü vermeye çalışan “gaullist büyük dizaynı”, bu dizaynın birinci aşaması olarak “gaullist Avrupa

²⁹⁵ Peyrefitte, a.g.e; s.214.

²⁹⁶ Charles de Gaulle, *Conférence de Presse du 15 Mai 1962 (Questions Européennes)*, <http://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaulle00078/conference-de-presse-du-15-mai-1962-questions-europeennes.html>, (e.t.03.05.2015)

²⁹⁷ *De Gaulle Etait-il Vraiment Pour l'Europe?*, a.g.s.

²⁹⁸ Aude Vassallo, *De Gaulle et l'Europe*, <http://fresques.ina.fr/de-gaulle/parcours/0004/de-gaulle-et-l-europe.html>, 04.12.2015)

dizaynını” kurduğu Avrupa politikasını uygulamaya sokmuş; Avrupalı ulus-devletler arasında denge ve ittifaka dayanan kıtasal bir *modus vivendi* önermiştir.²⁹⁹

Diplomasi çakallığı da denen “taktiksel diplomasi” ile Kıta Avrupası’na bir ülkenin tek başına egemen olmaması için “Avrupa uyumu” denen sistemi kuran Avusturyalı diplomat Metternich gibi De Gaulle de çift kutuplu sistemin tek başına dünyaya ve Avrupa’ya egemen olmaması için taktik diplomasisi yaparak “Avrupa dengesini” kurmaya çalışacaktır. Metternich dünyada hızlanan ve imparatorlukları parçalayacağı âşikâr olan ulus-devlet yapılanmasına ve milliyetçilik akımına karşı “ancien régime” denen statükoyu korumak ve böylece imparatorluğunun yani büyüklüğünün ömrünü uzatmak istemiştir. De Gaulle de yine Metternich gibi ancak onun engellemeye çalıştığı ulus-devlet ve milliyetçilik araçlarını kullanarak yeni düzene ve yeni hegemonyaya karşı eski düzeni korumaya ve böylelikle Fransa’yı büyük kılmaya çalışacaktır. Gaullist alternatif stratejik ve taktik bir plan olarak sunulan Avrupa’da güçler dengesinin ihtişamlı bir şekilde yeniden düzenlenmesi; merkezinde başta Fransa’nın ve akabinde Almanya’nın olduğu denge ve ittifak sisteminin yeniden kurulması ülkeyi büyük güç konumuna taşıyacaktır.³⁰⁰ Çünkü De Gaulle’ün de ifade ettiği gibi, Avrupa’nın mevcut konumunda, Altılar Avrupasında güç ilişkileri coğrafi anlamda en büyük, imparatorluk bağlantıları en geniş olan Fransa’nın yararınadır. Belçika, Hollanda, Lüksemburg’un bir ağırlığı olamaz ve Almanya ile İtalya da savaşın kaybedeneleri olarak çökmüş vaziyettedirler. Fransa coğrafi, askeri, tarihi, politik, jeopolitik, kültürel, moral ve uluslararası bakış açılarından kıtada üstün olandır ve muhtemel bir denge sisteminde kaçınılmaz biçimde en önde bulunacaktır.³⁰¹

De Gaulle’e göre Avrupa’yı iki blok arasındaki parçalanmış konumundan ancak denge ve ittifak sistemi içinde kıta devletlerinin birbirine yakınlaşması, anlaşma ve işbirliği içinde bütünleşerek Batı Avrupa’yı oluşturmaları kurtarabilir. Rusya ve Amerika’ya karşı bu şarttır, yoksa ya Rus kolonisi ya da Amerikan mandası olunacaktır. Almanya ve Fransa bu birleşmenin merkezi olacaktır. De Gaulle 1963’teki Fransız Alman işbirliğini meşrulaştıran Elysée Antlaşması için yüzyılın

²⁹⁹ Sebastian Reyn, a.g.e; s.21-22.

³⁰⁰ Jacques Vernant, a.g.y; a.g.b; s.619.

³⁰¹ *De Gaulle Etai-il Vraiment Pour l’Europe?*, a.g.s

olayı demiş, “Yüzyıllardır esas düşmanımız Almanya değil İngiltere’dir. İngiltere ABD ile birlikte sistematik olarak hep karşımıza çıkmıştır. Hiçbir zaman bizim iyiliğimizi istemez. Ama bizim Almanya’ya, onun bize ihtiyacı vardır. İngiltere Amerika’nın Truva atıdır.³⁰² Kendimizi korumazsak, ABD bizi İngilizler kanalı ile ekonomik ve kültürel olarak istila edecektir” ifadeleriyle kafa karışıklıklarının önüne geçmiş, Fransa’nun tutumunu netleştirmiştir. İngiltere’nin Avrupa Topluluğu’na üyeliğini üç defa veto etmiş ve İngiltere ancak onun ölümünden sonra birliğe üye olabirmiştir. 1960’ların sonlarına doğru Fransa-Almanya merkezli Avrupa bütünleşmesi projesini Fransa-SSCB, Paris-Moskova merkezli bir “Pan Avrupa” sistemine dönüştürecek denemeler yapmış; Metternich’in “kutsal ittifakı” oluşturarak ulus-devletlere dayanacak yeni düzenin kurulmasını önlemeye çalışması gibi De Gaulle de Avrupa bütünleşmesi ile sağlanacak “Avrupa ittifakı” üzerinden, yeni kurulmuş/kurulmakta olan düzeni ve hegemonyasını yıkmaya ya da en azından değiştirmeye çalışmıştır.

Avrupa projesini, eldeki imkânlar ve mevcut uluslararası sistemde tek başına gerçekleştiremeyeceğinin farkında olan De Gaulle; hem Almanya’yı Anglo-Sakson bağılılığı ve bağımlılığından kurtarmak hem de denge üzerine kurulacak Avrupa sistemini, “başka bir Avrupa’yı” (*d’autre Europe*) güçlendirmek için Fransız-Alman ilişkilerini sistemin başat unsuru yapmak istemiştir. Ancak Almanlar’dan istediği tepkiyi alamamış, “Almanlar Avrupa’ya ihanet ettiler. Bizim ortağımız olmak yerine Amerikan himayesi olmayı tercih ettiler ve bu da benim Avrupa projemi yıktı”, “Almanlar benim büyük umudumdu, büyük hayal kırıklığım oldular”³⁰³ gibi ifadelerle duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve neticede “Franko-Alman temeli” (*moteur franco-allemand*) üzerine kurduğu Avrupa politikasını da revize etmek durumunda kalmıştır. De Gaulle’ün Fransa-Almanya merkezli Avrupa dengesine dayanan projesi ne Almanlardan ne de diğer devletlerden destek görmüştür. Avrupalı müttefiklerin büyük çoğunluğunun ABD’nin “eşitler arasında birinci” (*primus inter pares*) olarak başkanlık ettiği bir sistemi, gaullist alternatif sunan denge sistemine tercih etmeleri onu üzmemekten başka çok kızdırmıştır.³⁰⁴ Müttefiklerine hitaben “Siz kötü Avrupalılersiniz. Çünkü siz Avrupa ile ne yaptığınızı, yapmak

³⁰² Peyrefitte, a.g.e; chapitre-10.

³⁰³ Peyrefitte, a.g.e; s.270, 305.

³⁰⁴ Reyn, a.g.e; s.301.

istediğini bilmeyen bir Avrupa istiyorsunuz. Sadece Birleşik Devletler'in egemen olduğu bir Atlantik topluluğuna yardım edecek bir Avrupa'nın kurulmasındaki menfaat nedir"³⁰⁵ diyerek onların ABD yanlısı tutumunu eleştirmiştir.

Avrupa'yı iki blok karşısında üçüncü blok yaparak kendi bloğunu oluşturmayı; Fransa'yı iki büyük karşısında üçüncü büyük yapmayı denemiş olan De Gaulle için Macmillan'ın da dediği gibi Avrupa bir amaç değil, Fransa'nın büyüklüğünü gerçekleştireceği bir araç olmuştur.³⁰⁶ Hızlıca denemiş yine çok hızlıca terketmiştir. Çok farklı plan ve politikaları realpolitik çerçevesinde birbiri ardına uygulayabilen De Gaulle, Avrupa projesi başarısız olunca Avrupalı yapılanmayla arasına mesafe koymuş, Topluluğun karar alma süreçlerini ve dolayısıyla ulusüstülüğü yavaşlatmış ve "her açıdan ulusal bağımsızlık" (*indépendance nationale tous azimuts*) staretjisini tam anlamıyla uygulamaya koymuştur. İki blok sistemini yıkarak ortadan kaldırma çabasını hiç bırakmamıştır. Bu çifte kutupluluğa ve ulusüstülüğe son verme mücadelesi, ki onun ana mücadelesidir bu, Fransa'nın büyük ve büyüklüğüne bağlı olarak özgür olma mücadelesidir. Son dış gezisini Cevdet Sunay'ın davetlisi olarak Türkiye'ye gerçekleştiren De Gaulle, Türkiye'de de iki kutuplu hegemonya etrafında kurulan blok sistemini eleştirmiş ve bu sistemin yerini yumuşama ve uzlaşmanın alması gerektiğini söylemiştir: "*Tıpkı sizin sultanlarınızla bizim egemenlerimiz arasında olduğu gibi: Süleyman ve François, Selim ve Napoléon, Abdülaziz ve III. Napoléon'un arasında olduğu gibi.*"³⁰⁷

b) Diplomatik Hegemonyanın Reddi

De Gaulle ulusüstü kurumlara, hegemonyanın çift kutuplu bloklarından birine bağlanan bir Avrupa ve Fransa yerine, tıpkı *Bismarck'ın ittifaklar sistemindeki* gibi bağımsız Avrupalı ulus-devletler olarak aralarında ve kıta dışındaki diğer devletlerle ayrı ayrı anlaşma, işbirliği yapan bir Avrupa ve Fransa tasarlamıştı. Bismarck'ın çok çeşitli ittifaklar yaparak Almanya'yı siyasi bakımdan devrin en güçlüsü yapması gibi, o da çok çeşitli ittifaklar yaparak Fransa'yı büyük ve güçlü devlet konumuna taşımak istemiştir. Ne blok sistemi ne ulusüstü bağlar ülkenin elini kolunu bağlamamalıdır.

³⁰⁵ Alfred Grosser, a.g.e; s.19.

³⁰⁶ *De Gaulle Etai-il Vraiment Pour l'Europe?*, a.g.s

³⁰⁷ *Le Voyage du Général de Gaulle en Turquie Octobre 1968*, <https://sites.google.com/site/questionsdorient/turquie-et-empire-ottoman/de-gaulle>, (e.t.28.01.2016)

Özellikle de Avrupa projesinden istediği neticeyi elde edemediğinde “her açıdan ulusal bağımsızlık” stratejisi çerçevesinde, Batı bloku içinde sürekli bir müttefik olarak kalsa da, onun sınırlarını ve kurallarını zorlayacak ittifaklar ve ilişkiler kurmaktan çekinmedi. Onun “*Le monde est vaste et la France a un grand jeu à jouer*”³⁰⁸ dediği gibi dünya sadece Avrupa’dan ibaret olamayacak kadar genişti ve Fransa’nın oynayacağı büyük bir oyun vardı. Ayrıca Avrupalı müttefikler Washington’ın boyun eğen tâbileri olmayı seçtilerse Fransa da alternatif müttefikler ve birlikler oluşturabilecek kadar büyüktü.³⁰⁹ Bu çerçevede De Gaulle 27 Ocak 1964’te Mao Çin’ini tanıdı. Amerika’nın arka bahçesi Latin Amerika’da Meksika’yı ziyaret etti, 20 Haziran 1966’da Moskova’ya giderek global çapta “yumuşama” (*détente*) ve “uzlaşma” (*reconciliation*) politikası başlattı ki böyle yaparak Doğu-Batı ilişkilerinde yumuşamanın öncüsü oldu.³¹⁰ Onun blok sistemini aşındırmaya çalışan bu politikaları Soğuk Savaş politikalarını etkiledi. Yumuşama 1975 Helsinki Belgesi’ne girdi.³¹¹ Amerika karşısındaki diplomatik bağımsızlığı ifade etmek istercesine Vietnam savaşında ABD’yi kınayan De Gaulle, Arap-İsrail savaşında yine hegemonyanın değil Arap tarafın yanında duruş gösterdi. Tüm bu politikalar Atlantik ötesinde meydan okuyucu politikalar olarak değerlendirilecekti.

Krallığın önemli bölümü dış politikayla geçen, ideolojik olmayan diplomatik ittifaklarla Fransa’nın konumunu sağlamlaştırmak isteyen I. François gibi; Fransa’nın Avrupa’daki egemenliğini diplomasi ve saldırgan politikalarla sağlamlaştırmak isteyen XIV. Louis gibi De Gaulle de saldırgan ve deyim yerindeyse devrimci bir dış politika ve diplomasi uygulamıştır. Taktiksel, stratejik ve ideolojik olmayan ittifaklar ile ülkesine hak ettiği konumu kazandırmak için uğraşmış; her aracı ülkesinin konumu adına değerlendirmiş, uygun görmediklerini çok hızlıca terk etmeyi bilmiştir. Sömürge ideolojisinden kurtardığı dış politikayı ve diplomasiyi rasyonel aklın hâkim olduğu reel politik parametreler içine yerleştirmiştir. Tüm bunları yaparken de o, Metternich-Bismarck hattındaki Avrupa diplomasisinin son temsilcisi olmuştur.

³⁰⁸ Peyrefitte, a.g.e; s.261.

³⁰⁹ *De Gaulle Étai-il Vraiment Pour l’Europe?*, a.g.s

³¹⁰ Doğu-Batı ilişkilerinde yumuşama politikasının ilk adımlarını 1960’ın başlarında Sovyet devlet adamı Nikita Kruşçev atmıştır. Kruşçev’le yaptığı görüşmeler sonrasında ve Avrupa projesi politikasını denedikten sonra De Gaulle de bu yola girecek; Batılı bir ülke olarak yumuşama politikalarını sahiplenmek ve getirisinden istifade etmek isteyecektir.

³¹¹ Sander, a.g.e; s.354-355.

c) Askerî Hegemonyanın Reddi

1958'de Fransa'nın güvenliği Amerikan nükleer şemsiyesi altına girince, bu hâkimiyeti ortadan kaldırmak için De Gaulle ikili bir politika izleyecektir: Aşamalı biçimde Nato'dan çıkmak ve ulusal bağımsızlığı sağlamak gayesiyle ülkeye caydırıcı araçlar kazandırmak için nükleer bir vurucu güç oluşturmak bunların başlıcalarıdır. 1959'da Akdeniz'deki Nato entegre birliğinden, 1966'da, tam olarak terk etmek anlamında olmasa da, Nato'dan çekildi.³¹² Fransa'nın Nato'nun askeri entegrasyonundan çıkarak onunla bağlarını önemli ölçüde zayıflatması, Soğuk Savaş'ta 1960'ların en önemli olayı olmuştur.³¹³ 1966 yılında Fransa'nın, Nato ittifakıyla askeri işbirliğini tamamen kesip onların başkent Paris'te bulunan merkezini Brüksel'e taşınmaya zorlaması, Amerikan birliklerini ülkeden çıkarması sonucunda Başkan Johnson, Dışişleri Bakanı Dean Rusk'a, De Gaulle'e şu soruyu sormasını emretti: "*Fransa'daki Amerikan mezarlıklarını da başka yere taşımamızı ister misiniz?*"³¹⁴ Kendi bağımsızlık ve büyüklük politikalarını gerçekleştirebilmek için Amerikan politikalarını olabildiğince esnetmeyi ve zayıflatmayı ana hedef olarak belirleyen De Gaulle Nato'dan çıkarak, ABD'nin yakın müttefiki İngiltere'nin AET başvurusunu geri çevirmek suretiyle İngiltere'yi küçük düşürerek, Amerika'ya Vietnam'dan çık diyerek, Latin Amerika ülkelerinin Amerika'ya karşı verdikleri mücadeleleri destekleyerek Birleşik Devletleri çok bunaltmış, çok kızdırmış, Eisenhower onu "Mesih kompleksli"³¹⁵, Dean Rusk "Şeytanın ta kendisi" olarak tanımlamışlardır.

De Gaulle bağımsızlık ilkesine zarar verecek, özgür hareket etmeyi kısıtlayacak her türlü sisteme ve yapılanmaya karşıdır. Blok sistemine duyduğu nefreti sadece Anglo-Sakson egemenliğine duyduğu nefretle, intikam duygusuyla açıklamak yanlış olacaktır. Bağımsızlığı sınırlayacağı gerekçesiyle her türlü ulus üstülüğe ve federalizme de karşıdır. Ulus üstü içerik artarsa, ulusun kendi egemenliği zedelenecektir. Ulus devletin önemine ve önceliğine ve ulus devlet olarak dünya

³¹² Aude Vassallo, *De Gaulle et Les Etats-Unis*, a.g.s.

³¹³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2:1914-1995)*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 16. Baskı, 2007, s.612.

³¹⁴ Gaddis, a.g.e; s.126.

³¹⁵ Gaddis, a.g.e; s.125.

gücü olmaya güçlü bir şekilde inanmaktadır.³¹⁶ Fransa hem ulusal bağımsızlığını koruyabilmek, hem de dünya siyasetinde etkin bir rol oynayabilmek için kendi milli savunmasını kurmak zorundadır.³¹⁷ Bu savunmanın temel unsuru nükleer güç olacaktır. De Gaulle buna Fransa'nın kendi "vurucu gücü" (*force de frappe*) demiştir. Bu güce sahip olmak Avrupa'da askerî amaçlı olmaktan çok, bağımsızlık, büyüklük sembolüdür. Nükleer silahlar konusunda, onlara sahip olmanın önemini bilinci içinde "Başkaları sahip iken, bir büyük devlet bunlara sahip değilse, kendi mukadderatına da hâkim değildir" demiştir. Bağımsız olmanın, büyük devlet olmanın, çok kutuplu milletlerarası politika düzeni kurmanın da şartı "Nükleer Güç" olmaktır.³¹⁸ 1966'da Nato'nun askeri kanadından ayrıldıktan sonra geliştirilen Fransız nükleer savunma stratejisi "*défense tous azimuts*", yani her yönden savunma prensibine dayandırılmıştır.

1960'ta ilk atom bombası Sahra'da patlatılmış, 1963'ten itibaren bu bombaların seri üretimine geçilmiştir. Yine 1963'ten itibaren, atom bombası taşıyabilen Mirage-IV uçaklarını üretilmeye başlanmış,³¹⁹ 1965'te, Amerika ve Rusya'dan sonra uzaya uydusunu gönderen ilk ülke olunmuştur. 1967'de 62 Mirage içeren vurucu güç oluşturulmuş, aynı yıl, ilk Fransız nükleer denizaltısı yapılmıştır. 1968'de ilk hidrojen bombası da Pasifik'te patlatılmıştır.³²⁰ Tüm bu baş döndürücü gelişmeler bağımsızlığı (*indépendance*) ve büyüklüğü (*grandeur*) başarmaya yönelik girişimler olmuştur. De Gaulle özellikle savunma sanayi ve askerî alanda yaptıklarıyla Fransa'ya büyük güçler masasında yer açmıştır.

d) Ekonomik Hegemonyanın Reddi

Ekonomik kalkınma gerçekleşmeden bağımsızlık ve büyüklük düşünülmemeyeceğinden, De Gaulle iktidara gelir gelmez, çok yönlü, çok hızlı ekonomik kalkınma hamlelerine girişmiş, devlete ciddi müdahale hakkı veren, kapitalist model ile devlet güdümlü modelin karmasından oluşan "güdümcülük" (*dirigisme*) politikaları ile ciddi bir kalkınma gerçekleşmiştir. 100 frank değerinde

³¹⁶ Balcomb, a.g.e; s.66-67.

³¹⁷ Nicholas Pederson, "The French Desire for Uranium", *ACDIS Occasional Paper*, 2000, <http://www.acdis.uiuc.edu/Research/OPs/Pederson/html/contents/sect8.html>, (e.t.10.04. 2013)

³¹⁸ Armaoğlu, a.g.e; s.614-615.

³¹⁹ Armaoğlu, a.g.e; s.615-616.

³²⁰ Pederson, a.g.s; a.g.m.

bir frank basılmış, devlet bankaları BNP olarak birleşmiş, devlet yatırımları ile otomotiv sanayi desteklenmiş, endüstride modernizasyon gerçekleştirilmiş, Marsilya Limanı Akdeniz'in en büyük limanı yapılmış, İngiltere ile Concorde uçakları, ses hızından hızlı uçabilen Airbus uçakları yapılmaya başlanmıştır.³²¹ Tüm bu çabalar sonunda 1964'te kişi başı ulusal gelir, 200 yıldan bu yana ilk defa İngiltere'nin kişi başı gelirini geçmiştir.

4 Şubat 1965'te, ABD'nin finansal hegemonyasını sorgulatacak bir adım atan De Gaulle, 1944'te Bretton Woods Konferansı'nda kurulan ve Bretton Woods Sistemi olarak anılan para sisteminin dünyanın malî yapısını bozduğunu söylemiş, dolar egemen sistemden çıkıp, savaş öncesinin altın sistemine dönmeyi önermiştir. Amerika'nın doları altına sabitleyerek altın kadar değerli konuma getiren ve doları rezerv, anahtar para yapan *l'étalon-or* sisteminin tutarsızlığını göstermek için, Alman başbakanı Adenaur ile birlikte dolar toplayıp ABD'den altın talep edecek, ABD altın veremeyince de sistemin tutarsızlığını ortaya çıkacaktır. Ancak bu başarısız, dolara bağlı para politikası devam etmiştir.³²² Ayrıca iki bloğa karşı *üçüncü bloğu*, iki güce karşı *üçüncü gücü* oluşturmaya çalışan De Gaulle; ekonomik olarak da kapitalizm ve sosyalizm gibi iki ana akım karşısına *üçüncü bir yol/sistem* olacak *sermaye+emek birlikteliğini* önerecektir. Fransa'da 100 işçiden fazla çalışanı olan firmalara büyümeden pay verilmesi zorunluluğu da bu çerçevede getirilecektir.³²³ Görüldüğü gibi o Fransa'ya ait olmadığını düşündüğü hiçbir yolda yürümek istememekte, Fransız istisnailiği (*exception française*) olacak yolları önermekte ve tüm bunların ötesinde ise kimseye bağımlı olmak istememektedir. O Fransa'dır. Kendi yolunu her daim kendisi yapacak, başkalarının yolunda yürümeyecektir. Ancak burada ilginç olan; tüm bunlar denenir, devrimci meydan okumalar yapılırken Fransa hiçbir ulusüstü organizasyondan, Nato dışındaki Batı blokunun yapılanmalarından da çıkmamış, sisteme uyum sağlamayı devam ettirmiştir. Anlaşılan odur ki tüm çaba, sistemden çıkmadan sistemi değiştirme çabasıdır.

³²¹ Bener Karakartal, *Erdoğan ile Putin'in Önlerinde Dev Bir Fırsat Var*, 11 Aralık 2012, www.haber1.com/yazar/erdogan-ile-putin-onlerinde-dev-bir-firsat-var-html, (e.t.10.04.2013)

³²² Mustafa Tosun, "Oy Giresun, Bulacak Bu İş Nasıl Olacak", *Çelimli Çalım*, Sayı:8, Şubat 2015, s.6-11.

³²³ *De Gaulle Etai-il Vraiment Pour l'Europe?*, a.g.s

Politik, diplomatik, ekonomik, askerî tüm alanlarda bağımsızlık politikası izleyerek alternatif yeni yol, yeni yapılanmalar öneren De Gaulle; politikasının zamanlamasına azamî özen göstermiş, aşamalı bir strateji yürütmüştür. Önce göreve gelir gelmez Anglo-Saksonlarla işbirliğinin imkân ve derecesini ölçeceği memorandumunu önermiş; istediği sonucu alamayınca Avrupa üzerinden Fransa'nın büyüklüğünü sağlamaya çalışmış ve bundan da istediği neticeyi alamayınca Avrupa ve Anglo-Sakson ilişkilerini gevşetmiş; Bretton Woods'u sarsmaya çalışmış; boş koltuk politikası ile Avrupa yapılanmasının hızını frenlemiş; Nato'dan çekilerek ABD hegemonyasının kuşatıcılığını delmeye çalışmış; Doğu bloku ile yumuşama politikası çerçevesinde ilişki kurarak blok sistemini çatlatmaya uğraşmıştır. Tüm bu çabaları, bağımsız ve büyük olma, dünya politikasında hak ettiği yere gelme, yeniden eski Fransa olma arzuları (*La France redevient la France*) çerçevesinde değerlendirebiliriz.³²⁴

2) İdeolojik Düzlemde

*“Kendi yolunda yürüyemezsem o yolu yıkarım.”*³²⁵ *Charles de Gaulle*

*“De Gaulle durdurulamayacak trendleri sembolize ediyor ve hızlandırıyor”*³²⁶ *Paul Kennedy*

*“De Gaulle, olağan politikasında sıradışı ve inkâr edilemez bir taktisyendir. O büyük bir diplomattır, amaçlarının büyüklüğünden daha çok ifade ettiği anlamların çeşitliliğinden dolayı”*³²⁷ *Paul-Henri Spaak*

Shakespeare'e atfedilen “Büyük olmak için büyük bir davayla evlenmek gerekir” sözünü *Kılıcın Keskin Yüzü* adlı kitabına koyan De Gaulle bu sözü ne kadar benimsediğini gösterircesine 1960'larda Fransa'yı büyük kılmak için “Amerikan hegemonyasını yıpratmak ve yıkmak” amacını kendi büyük davası haline getirmiştir. Gerçekten de, ülkenin de içinde bulunduğu Batı blokunu siyasetten ekonomiye, diplomasiden savunmaya, teknolojiye kadar hemen her alanda kuşatan tam teşekküllü Amerikan liderliğindeki Anglo-Sakson hegemonyası, Anglosfer, mevcut konumuyla devam ettiği sürece, blok dışındakilerin olduğu kadar içindeki devletlerin de hegemonyaya boyun eğmekten, onun çizdiği çerçeve içinde var

³²⁴ Charles De Gaulle, www.histoiredumonde.net/Charles-de-Gaulle,1696.html, (e.t.10.04.2013)

³²⁵ Philip Gordon, *A Certain Idea of France: French Security Policy and Gaullist Legacy*, Princeton University Press, 1993, s.199.

³²⁶ Gordon, a.g.e; s.5.

³²⁷ Garret Martin, a.g.m; a.g.s.

olmaktan başka çıkar yolları kalmamıştır. Bağımsızlığın, egemenliğin, büyüklüğün kısacası bir devletin varoluş temellerinin sınırını bu hegemonya belirlemektedir. İngiltere bunun bir parçası olmuş, Almanya büyük güçler arasındaki dengeden maksimum ölçüde faydalanarak kendine alan açmak ve kendi imkânlarını genişletmek politikası izleme yolunu seçmiştir. Hegemonyadan istediği payı alamayan Fransa ise hegemonya lehine kendi hâkimiyet alanlarını kaybetmiş, kıta Avrupası içine sıkışmış bir konumda kalmıştır. Evrenselin eski temsilcisi, maddi anlamdaki bu çöküş ve sınırlanmanın ötesinde moral anlamda değerlerin temsili yeteneğini ve temsilcisi olma özelliğini de kaybetmiş; evrenselcilik hegemonyasını ABD'ye devretmek zorunda kalmıştır ki Devrim'den bu yana varlığını dayandırdığı ve büyüklüğünün meşrulaştırıcısı kıldığı bu değerlerin temsilcisi olma konumunun elden gitmesi onun için maddi kayıpların da üstündedir. Maddi ve moral her anlamda gücün tek bir elde toplanması kabul edilemezdir.

Fransa büyüklük olmadan kendisi olamaz diyen ve politikasının temelini oluşturan “belli bir Fransa fikri” ni o ancak birinci sırada olduğunda gerçek anlamda kendisi olabilir ilkesine dayandıran De Gaulle için de bağımsızlığın ve büyüklüğün sınırlarının dışarıdan çizilmesinin kabulü mümkün olmayacak; gücü tekelleştiren yeni uluslararası düzene ve hegemonyaya karşı çok sert bir tepki ortaya koyacaktır. Hiçbir aşırıktan ve ölçsüzlükten hoşlanmayan general, ülkeyi kötü durumda bırakan ölçsüz politikalar uygulayan Napolyon'un sonu için “ölçünün trajik rövanşı, aklın haklı öfkesi”³²⁸ demiş “Fransa'yı çiğnenmiş, işgal edilmiş, kanı ve cesareti dökülmüş, boşaltılmış, hiç olmadığı kadar küçülmüş, kötü sınırlara hapsedilmiş olarak bıraktı”³²⁹ diyerek de aşırılığa ve ülkenin içinde bırakıldığı duruma duyduğu kızgınlığı belirtmiştir.

1945 sonrası ABD aşırıya gitmekte, her alanda hâkimiyet kurmakta, kimseye yaşam alanı bırakmamaktadır. Oysaki uluslararası sistem maddi ve maddi olmayan unsurlardan kurulur. Maddi güç herşeyin tekeli ele geçirmek için yeterli değildir. Her birlik, her sistem maddi olduğu kadar moral unsurlara da dayanır. Güç kadar hiyerarşi ve prestijin dengeli dağılımının önemi büyüktür.³³⁰ Güçlerin yeniden

³²⁸ Touchard, a.g.e; s.155

³²⁹ Charles de Gaulle, *Le Fil de l'Épée et Autres Ecrits*, Paris, Plon, 1990, s.421-422.

³³⁰ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981, s.41-43

dağıtılarak uluslararası sistemin düzenlenmesi gücü hegemonya lehine tekelleştirici biçimde yapılmıştır. Bunu aşmak için De Gaulle, uluslararası sistemin tekelleştirici hegemon yapısı karşısında bir güç oluşturma siyaseti izleyecektir. Onun büyük tasarısı ile hedeflediği '*güce karşı güç oluşturma*' politikası olacaktır. Maddi ve moral unsurların her biri kullanılarak kurulacak meydan okuyan büyük politikalar ile Fransa'nın gücü yeniden üretilecek, kimliğinin itibar ve ihtişamı kazanılacak, sistemle pazarlık payı genişletilerek bağımsızlık ve büyüklük için daha fazla alan açılacaktır. Bu manada De Gaulle meydan okuyan büyüklük politikalarını bir yönetim tekniği olarak kullanacaktır.

Fransa'da bir devlet ve diplomasi politikası geleneği haline gelen büyüklük politikası her zaman maddi ve moral manada olmak üzere çift yönlü uygulanmıştır. Ancak tarihe bakıldığında ve global anlamda ülke imajı düşünüldüğünde bugün bile Fransızların fikirler, değerler, kültür, inançlar, itibar ve prestij üzerine kurduğu moral anlamdaki büyüklük politikasının daha etkin şekilde yürütülmüş olduğu görülecektir. Her daim sahip olduğu düşünülen üstün fikirlerin, değerlerin ve inançların öncülüğüyle öne çıktığı inancı yaygındır. Michelet'nin "*La mission de la France: "la foi" n'est rien autre chose*" dediği gibi Fransa'nın misyonu inançtan başka bir şey değildir. Moral sermayesi ve kendine olan yüksek inancı sayesinde büyüklük, ihtişam, etki politikaları uygulayarak hâkimiyetini genişleten ve meşrulaştıran Fransa; zor durumda kaldığında, çöküş anlarında moral büyüklük politikası uygulayarak konumunu korumaya çalışmıştır. 1958'deki hegemonya kuşatması ve Cezayir Savaşı'nın ortaya çıkardığı çöküş psikolojisine karşı büyüklük politikası uygulanacağına işareti olarak, "kurtarıcı adam" (*l'homme providentiel*) niteliğinde De Gaulle getirilmiş, maddi ve moral büyüklük ve ihtişam politikası uygulayacak II. bir Napolyon ile sorun çözülmek istenmiştir. Büyük bir lider öncülüğünde büyük ve ihtişamlı politikalar uygulayarak etki alanı oluşturulacak ve büyüklük korunacaktır. De Gaulle durumun bilincinde olarak jeopolitik düzlemde uyguladığı maddi anlamda meydan okuyan büyüklük politikalarını ideolojik düzlemde uygulayacağı moral anlamda meydan okuyan politikalarla tamamlayacak ve Fransa'nın bağımsızlığını, büyüklüğünü ve evrenselliğini ülkeye geri kazandıracaktır.

Amerikan hegemonyasının maddi sacayakaları hükmündeki blok sistemine, ulusüstülüğe, Bretton woods uluslararası para düzenine, NATO'ya meydan okuyan reddiyeler yönelten De Gaulle, hegemonyanın moral sacayaklarına da meydan okuyan yıkıcı reddiyeler yöneltecek ve Amerika'nın büyüklüğüne her yönden zarar vermiş olacaktır. **“Jeopolitik judosunu”** ABD'nin blok sistemi ve ulusüstü politikalarını onun aleyhine çevirecek şekilde gerçekleştiren De Gaulle, **‘ideolojik judosunu’** da yine onun kendi kaderini tayin hakkı ve insan hakları ve demokrasi öncülüğü politikalarını onun aleyhine çevirecek şekilde gerçekleştirecektir. Amerika kendi kaderini tayin hakkına ve insan hakları ile demokrasiye vurgu yaparak kendi misyonunu evrenselleştirmiş ve böylelikle de ideolojik hegemonyasını meşrulaştırmıştır. Hegel'in dediği gibi amacının evrensel içeriğini ortaya çıkaran, büyük bir amacın yöneticisi olan öne çıkacak, üstünlüğü ele geçirecektir. Fransa da asırlar boyunca amacının “özgürlük, eşitlik, kardeşlik” olduğunu söylemiş, kendine “medenileştirici misyon” yüklemiş ve bu evrensel içerik ve misyon sayesinde öne çıkmıştır. Şimdi aynı politikayı Amerika gütmekte, emperyal hegemonyasını, amacına evrensel içerik yükleyerek gizlemektedir. Evrenselcilik iddiasının yeni sahibi ABD ile eski sahibi Fransa arasında çatışma kaçınılmazdır. **De Gaulle'ün mücadelesi evrenselciliğin iki emperyalizminin mücadelesidir.** Evrenselin devri kolay değildir.³³¹

ABD'nin 1945 sonrası öncülüğünü yaptığı politikaların ve kurulmakta olan yeni düzenin farklı modelde de olsa yeni sömürgeci bir düzen olduğunu anlamak, eski düzenin büyük sömürge yapılarından birinin sahibi olarak Fransa ve De Gaulle için zor olmamıştır. Kendi sömürge politikalarının ve hâkimiyet yöntemlerinin yeni bir şeklinin şimdi başta Avrupa olmak üzere kendisine yönelmesi, onların himaye kılınmaya çalışılması sömürge politikaları üretmiş merkez ülke olarak Fransa'yı çok yaralamıştır. 1945 öncesinin büyük sömürgeci ülkesi, yeni hegemonların her politikasını, hâkimiyet modellerini kendilerini sömürgeleştirme çabası olarak yorumlamış ve ironik bir biçimde tarihte en büyük eritmeci politikaları izleyen ülke olarak, yeni dönemde, kendisinininkinden daha büyük çaplı bir eritme politikası karşısında en büyük tepkiyi veren, Batılı veren ülke olmuştur.

³³¹ Michel Gueldry, *France and European Integration: Toward a Transnational Polity* (Stanley Hoffmann Review), Aralık 2001, <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/2001-11-01/france-and-european-integration-toward-transnational-polity>, (e.t.18.01.2015)

Fransa'nın ideolojik judosunun temeli, kendi kaderini tayin hakkı ilkesine verdiği tepkiye dayanmaktadır. Bu ilkenin gerçek manada bir kendi kaderini belirleme hakkı olmadığını bilen, emperyal düşünceye ve uygulamaya hâkim olan De Gaulle, bunun imparatorlukları parçalayabilecek bir söylem olduğunun bilincinde olarak bu ilkeyi aşan bir söylem geliştirme zorunluğu hissedecektir. Zira bu söylem sayesinde ABD dünya hegemonyasına doğru hızlı bir biçimde ilerlemektedir. İmparatorluğu bu söylem doğrultusunda gerçekleşen hadiseler sonucunda dekolonize etmek zorunda kalan general adeta bunun rövanşını almak istercesine, *tüm dış müdahalelerden bağımsız bir dünya* söylemini dile getirecektir. Self-determinasyon ilkesini savunan, insan haklarının, ulusal bağımsızlıkların ve özgürlüklerin hâmisi olduğunu söyleyen bir ülkenin dünyayı kutuplara bölerek bir tarafa bağımlı kılan, uydulaştıran blok sisteminin sahiplerinden biri olamayacağını; hegemonik politikaların özgürlük ve bağımsızlık ilkeleriyle çatıştığını ve bu nedenle bunları izleyen ABD'nin ancak ve ancak emperyal, baskıcı, müdahaleci hegemonik bir güç olduğunu göstermek en azından sorgulatmak istemiştir. ABD'nin hegemonyayı ele geçirdiği söylemi onun demokrasi ve özgürlük havarisi konumundaki ideolojik hâkimiyetini ve büyüklüğünü sarsmanın en iyi yolu olarak görünmüştür. Devrin devasa Roma İmparatorluğu karşısında **“ya yol bulurum ya yol açarım”** diyerek ona meydan okuyan Kartaca kralı Hannibal gibi De Gaulle de devrin Roma'sı ABD karşısında **“yolumda yürüyemezsem o yolu yıkarım”** diyerek meydan okumuştur. İmparatorluğunu yıkanların hegemonyasını sarsacak, büyüklüklerini ortadan kaldıracaktır. Fransa madem ki binbir güçlkle dekolonizasyonu yapmıştır o zaman özgürlüklerin, bağımsızlıkların da gerçek savunucusu olması kaçınılmazdır. Özgürlüklerin savunucusu olarak evrensel anlamını, evrensel misyon taşıyıcılığını yeniden kazanmalı, ideolojik büyük olmalıdır. ABD müdahaleci ve kuşatıcı; Fransa özgürleştirici ve bağımsızlaştırıcıdır. De Gaulle'ün de dediği gibi o ve Tenten büyüklerden korkmayan küçüklerdir.

11 yıllık iktidarı boyunca De Gaulle, başka hiçbir devlet başkanının yapmadığı ölçüde yurt dışı gezileri yaparak; birbirine zıt siyasal sistemler, kültürlerle ilişkiler kurarak Fransa'ya evrensel anlamını yeniden kazandırmaya çalıştı. Dış politikasında; bağımsızlık, işbirliği, yumuşama, anlaşma, denge ilkeleri çerçevesinde herkesin özgürlük, eşitlik, kardeşlik etrafında, yani Fransız Devrimi ilkeleri etrafında,

birleştigi evrensel ölçülere vurgu yaparak evrensel bir “Fransa tasarımı” oluşturdu. Özellikle Avrupa projesi hayal kırıklığından sonra, Fransız Avrupasını oluşturamayacağını gördüğünde, ülkesini ulusal bağımsızlıkların, dünya özgürlüğünün sözcüsü yapmak istedi.³³² Doğu bloku ülkelerine, Latin Amerika ülkelerine yaptığı gezilerde yaptığı konuşmalarda ulusal bağımsızlığa, baskıcı blok sisteminin bir tarafına uydu olmamaya vurgu yapıyor; tüm ulusları “Fransa’nın dünyaya bundan 175 yıl önce önerdiği buluşma yerine, yani *özgürlük, eşitlik, kardeşlik* buluşmasına” çağırıyor,³³³ sömürgeci imajını toptan rafa kaldırarak Fransa’yı tekrar evrenselin temsilcisi yapıyordu. Batı blokunda yer almakla birlikte onu eleştirmenin ve tarafsız tutum sergilemenin, hegemonyanın tüm çeşitlerine karşı koymanın, devrin Roma’sı ABD’ye Batılı meydan okumanın onu üçüncü dünyanın ve dünyadaki tüm ezilen ulusların, geri kalmış devletlerin, bağlantısızların sözcüsü, lideri yapacağını düşünen De Gaulle; karşıt güç oluşturma stratejisi çerçevesinde üçüncü büyük güç, blok, sistem, lider olma uğraşısını dünyanın üçüncü büyük gücü olmak için veriyordu.³³⁴

De Gaulle’ün imparatorluğu ulus-devletlere dönüştürecek şekilde dekolonize edip hegemonyaya uyarladıktan sonra uyguladığı meydan okuyucu rövanşist politikaların, tam da onun istediği gibi tüm dünyada çok etkileri oldu. Fransa’nın kendini tanımladığı şekliyle “küresel etkiye sahip orta büyüklükte bir güç” olma (*La France est une grande puissance moyenne de rayonnement mondial*) politikasıyla çok örtüştü. Michel Foucher’in “*l’influence, elle, a quelque chose de plus que la presence*” dediği gibi etki sahibi olmak fiziksel olarak var olmaktan daha fazla birşeydi.³³⁵ De Gaulle’ün süper güçlere meydan okuyan, bağımsız duruş sergileyen büyüklük politikaları Fransa’nın dünya politikasındaki misyonunu değiştirdi. Artık büyük güç olmak sadece maddi anlamda değil moral anlamda da algılanacaktı. Büyük güç olmak, alternatif ortaya koyarak bağımsız rol oynayabilme ve bunun için karşı koyabilme ve meydan okuyabilmeye de ilgili olacaktı. Fransa’nın karşı koyan,

³³² *De Gaulle Etai-il Vraiment Pour l’Europe?*, a.g.s

³³³ <http://www.charles-de-gaulle.org/pages/la-fondation/creer/la-fondation-et-la-chine/1964-charles-de-gaulle-et-la-reconnaissance-de-la-chine-populaire.php>, (e.t.03.05.2015)

³³⁴ <http://fresques.ina.fr/jalons/fiche-media/InaEdu00098/le-voyage-du-general-de-gaulle-au-mexique.html>, (e.t.03.05.2015)

³³⁵ Ezékiel Sedaminou, *La France Est-t-Elle Encore Une Puissance Mondiale?*, 26.02.2015, <http://major-prepa.com/geopolitique/focus-news-la-france-contemporaine-est-t-elle-encore-une-puissance-mondiale/>, (e.t.03.05.2015)

meydan okuyan bu politikaları Anglo-Sakson hegemonyayı merkeze koyduğu için hegemonya sahiplerini çok rahatsız etmiştir. Bu nedenle Soğuk Savaş boyunca Fransa'nın uyguladığı politikaları ve Fransız diplomasisini rahatsızlık verme politikası, rahatsızlık diplomasisi anlamında **“Lilliputian Nuisance”** olarak adlandırmışlardır ki esasında bu, küçük devletlerin dış politika yöntemidir. Küçük devletler, Golyat'ın dünyasındaki Lilipuşınlar, yani devler dünyasındaki cüceler gibi fiziksel ve maddi anlamda imkânları sınırlı olduğundan rahatsızlık verme, etki ve güç politikası uygulayarak olabildiğince güçlü olmayı deneyeceklerdir.³³⁶ Ancak De Gaulle biyografisti Jean Lacouture'e göre zayıflar güçlüleri etkileyebilir, kontrol edebilir ve hatta kendi potansiyel rahatsızlık değerleri ile onları tepki vermeye zorlayabilir. De Gaulle bu değerlerden hem II. Dünya Savaşı hem de Soğuk Savaş sırasında yoğun bir biçimde faydalanmıştır.³³⁷

³³⁶ George Will, *French Diplomacy is a Lilliputian Nuisance*, [www.freerepublic.com>news>posts](http://www.freerepublic.com/news/posts/10.03.2003), 10.03.2003, (e.t.03.05.2015)

³³⁷ Will Morrisey, *Churchill and De Gaulle: The Geopolitics of Liberty*, Maryland USA, Rowman&Littlefield, 2014, s.311.

SONUÇ

1945 dünya tarihinde bir kırılmanın, bir paradigma değişiminin ve değişimin kaçınılmazlığının her yeri kaplamasının sembol tarihi olmuştur. Eski model emperyalizmden yeni model emperyalizme, bir sistemden başka bir sisteme, bir dünyadan başka bir dünyaya geçişin siyasi tarihidir. Fikirler değişmeden, hadiseler yeni şartların kabulünü dayatmıştır. Fransa'nın yeni şartlara ve yeni oluşan düzene adaptasyonun kaçınılmaz oluşu karşısında bu düzene uymaya, onun gereklerini yapma çerçevesinde dekolonizasyon üzerinden imparatorluğunu dönüştürmeye net olarak ne zaman karar verdiğini bilemeyiz ancak 1958'de De Gaulle'ün iktidara getirilişi ve uyguladığı politikalar bu tarihin dönüşüm ve uyarlanma için bir dönüm noktası olduğunu göstermektedir. Bu tarihten itibaren Fransa kademeli bir biçimde kendisini yeni sisteme uyarlamıştır. İmparatorluktan Birliğe, Birlikten Topluluğa, Topluluktan İşbirliğine doğru gelişen kademeli bir uyarlanma süreci yaşayan ülke için 1958 ve sonrası yaşanan dönüşüm ve uyarlanma en zorlarından biri olmuştur. Çünkü asırlardır merkezî büyük bir güç olmaya alışmış olan Fransa'nın artık orta ölçekte bir güç olarak konumlanması ve bu durumu madden ve mânen kabul ederek buna uygun bir politika geliştirmesi gerekmiştir. Politik, ekonomik, psikolojik çok yönlü bir uyarlanmaya ihtiyaç duyulması uyum süresinin uzamasına ve zor olmasına sebep olmuştur.

Fransa'yı sömürgecilikten çıkararak yeni düzene ve onun yöntem ve araçlarına uyarlanma süreci kolektif bilinçaltında büyüklük olarak kodlanmış yapıdan çıkarma olarak hissedileceğinden De Gaulle, çok yönlü ve ikircikli bir sömürgecilikten çıkış politikası uygulamak zorunda kalmış; çoğu zaman gerçek niyetleri kamufle ederek amaca doğru yürümüştür. Ülkeyi zamana adapte etmek için eski varoluş biçimlerini, emperyal hâkimiyet tarzını ve uygulama şeklini yeni emperyalizmin istediği şekilde değiştiren, yeni emperyalizmin yeni modus operandisini uygulamaktan çekinmeyen, Fransa için büyük politik çerçeve belirleyen De Gaulle politikaları kimin için ve kime göre başarılı ve iyidir tartışması yapılabilir. Ancak onun sömürgeleriyle Katolik

nikâhının bağladığı kadar sert bağlarla bağlı, onlarla kimlik ilişkisi ve ideolojik bağ kurmuş ve kendi tanımını onlar üzerinden yapmış sömürgeci bir sistemden Fransa'yı politik bir eylemle çıkarmayı başardığı göz ardı edilemez. Vietnam Savaşı'nın uzaması dolayısıyla yoğun eleştirilere maruz kalan Henry Kissenger Çokları bize De Gaulle gibi yapmamız için baskı yapıyor ancak onlar onun bile ülkesini Cezayir'den ancak dört yılda çıkarabildiğini görmezden geliyorlar... Fransa'yı Cezayir'den, ulusal kararı yansıtan politik bir eylemle çıkardı, bir çöküş, bir hezimet içinde değil"¹ derken De Gaulle'ün bu başarısını onaylamaktadır. Gerçekten de imparatorluk gibi büyük politik yapıları politik olarak ve büyüklük görüntüsünde, vatandaşların psikolojisinin çökmesine fırsat vermeden dönüştürerek dağıtabilmek önemlidir. Rusya SSCB'yi büyük bir hezimet görüntüsü içinde dağıttığında toplumda büyük oranda intiharlar yaşanmıştır. 2015 Nobel Edebiyat Ödülü'nün sahibi Svetlana Aleksiyeviç *Ölümler Efsunlananlar (Zacharovannye Smertiu)* isimli kitabında SSCB'nin dağılması karşısında umutsuzluğa kapılarak intihara teşebbüs eden bu insanların öykülerini anlatmıştır.

Fransa'nın imparatorluktan ulus-devlete dönüşerek yeni dünya düzenine uyum sağladığı ve yeni düzende kendine yer aradığı döneminin yöneticisi olan De Gaulle, düzene meydan okuyan karakteristik politikalarıyla ulusal ve uluslararası arenanın ikonu haline gelmiştir. İmparatorluktan ulus-devlete geçişin mimarı, yeni Fransa'nın sembolü olmuştur. Sömürgeciliği medenileştirici misyon ve büyük kozmopolit ailenin sembolü olarak sunan, imparatorluğu yücelten çizgifilm kahramanı Tenten'in ihtişamlı ve mesut döneminden; Gaulle'lü olmaya, Fransızlığa ve altıgen (*hexagon*) Fransa'ya vurgu yapılan, Roma'ya karşı zafer kazanan Gaullülerin anlatıldığı ve böylelikle ulusal bilinç ve milli egoizmin yükseltildiği çizgifilm kahramanı Astérix'in küçülmüş fakat milliyetçiliğiyle ve tekrar Fransız olunmasıyla gurur duyulan dönemine geçişi yönetmiştir. Zor bir dönemde iktidara gelmiş, devletin bağımsızlığını sağlayarak devlet otoritesini yeniden kurmuş, kurumları reforme etmiş, dekolonizasyonu büyüklük içinde gerçekleştirerek ülkeyi siyasi bir biçimde sömürgecilikten çıkarmış, iç ve dış ilişkileri yeniden formüle etmiştir. İçeride Fransız kimliğini güçlendirerek, devletin “bağımsızlık, büyüklük, konum, ulusun önceliği, ideolojilerin, ulusüstülüğün ve hegemonyanın reddi” çerçevesinde, ya da kırmızı

¹ David L.Schalk, *War and Ivory Tower*, s.25.

çizgileri içerisinde, yeniden yapılanmasını sağlarken; eski varoluş biçimlerini dekolonizasyon, işbirliği, uzlaşma gibi büyük politik çerçeveler içinde dönüştürmüştür. Hepsinden öte geniş bir kültür, bilgi, tecrübe birikimini Fransa'nın tarihten gelen sorunlarına aktif bir cevap üretebilmek adına kullanmış; 169 yıldır siyasi, ideolojik, psikolojik anlamda bölünmüş halde bulunan ülkeyi birleştirmiştir.

İktidarı boyunca hegemonyayı sarsmak için uyguladığı meydan okuyucu reddiye politikaları onun istediği sonuçlara ulaşmasa da ulusüstü çerçeveyi sarsmış, yavaşlatmış, Doğu-Batı statükosunu dünyaya sorgulatmıştır. ABD'nin Avrupa politikasındaki De Gaulle tecrübesi, dış politika paradigmalarında değişikliğe yol açmış; 1940'ların ortasından itibaren oynadığı Atlantik idealizmi çerçevesindeki cömert ve enerjik rolü 1960'larda Atlantik realizmine dönüşmüştür.² Nato'dan çekilme, Bretton Woods'u yıkmaya çalışma, üçüncü dünyada yankılanan bağımsızlık çağrısı, Vietnam eleştirisi, Avrupa Birliği'ni yavaşlatarak etkisizleştirilmesi gibi politikaları Amerika'nın Atlantik Topluluğu çabasını da desteklemiş ve De Gaulle Batı ittifakı içindeki arabozucu olarak görülmüş, "Atlantis kaybedildi" (*Atlantis was lost*) denerek Atlantik politikasının çöktüğüne vurgu yapılmıştır. De Gaulle'ün hegemonyayı reddeden milliyetçi politikaları, ki bunlarla özellikle Amerikalılar tarafından Avrupa milliyetçiliğini şişeden çıkarmakla eleştirilecektir, her yeri liberal hegemonyanın kapladığı bir çağda muhafazakâr, idealist, eski politikalar olarak; De Gaulle de eski Avrupa'nın yeniden vücut bularak cisimleşmiş hali olarak değerlendirilmiştir.³

De Gaulle'ün her yönden meydan okuyan bağımsızlık ve büyüklük politikaları geleceğin inşasını geçmişin ihyasında arayan bir adamın anakronik politikaları mı olmuştur? O mevcut şartlarda Fransa ölçeğinde ve onun kaynakalarına sahip bir devletin hala önemli bir rol oynayabileceğini düşünerek yanlış politikalar mı izlemiştir? Bunlara cevap vermek zordur. Ne için, kim için doğru ve ne için kim için yanlıştır bilinemez. Ancak şu bir gerçektir ki onun Soğuk Savaş boyunca uyguladığı politikalar uluslararası ilişkilerde politika belirlemek isteyenlere örnek olabilecek

² Reyn, a.g.e; s.353.

³ Reyn, a.g.e; 3655-375.

niteliktedir. Sisteme meydan okumanın sınırlarını De Gaulle zorlamış, neyin olamayacağını göstermiştir.

Tarihsel dönüşüm dönemlerinde temel paradigmlar değiştiği için geleneksel devlet tecrübesi çerçevesinde uygulanan politikalar veya dönüşen araç ve yöntemlerle hiçbir şekilde uymayan politikaların başarılı olma şansları olmamakta, onları uygulayanlar bir çeşit *paradigma felci* yaşamaktadırlar. De Gaulle'ün her yolu denedikten sonra gerçekleştiremediği hedefler karşısında 11 Aralık 1969'da "**Mon seul adversaire, celui de la France, n'a aucunement cessé d'être l'argent**"⁴ dediği gibi onun ve Fransa'nın tek rakibi, tek düşmanı olmayı bırakmayan şey "**para**" olmuştur. Ekonomik küreselleşme ve siyasal parçalanma üzerine kurulan yeni paradigma, yeni sistem bir anlamda para üzerine kurulmuştur. De Gaulle yeni kurulmakta olan ve henüz hiçbir kaidesi sağlam biçimde yerleşmemiş olan bir düzende, geçmişin idrâki ve geleceğin perspektifi içinde, bu düzenin böyle kalmayacağını öngörerek onu kendi lehine zayıflatmak için her yolu denemiştir. Meydan okuma politikasını reel bulup bulmadığını soran Alain Peyrefitte'e önemli olanın tıpkı olimpiyat oyunlarındaki gibi organizasyona katılmak olduğunu söylemiştir.⁵ Stanley Hoffmann onun politikası için gelecek adına, özellikle Avrupa için bir bilinç uyandırma, "*Show is the business*" gibi meydan okumayı bağımsızlık ve büyüklük adına yönetim tekniği yapma olarak nitelendirmiştir.⁶

Burada ayrıca üzerinde durmak ve vurgulamak istenen husus yeni dünya düzeninin hiç de görüldüğü gibi bağımsızlık, özgürlük, eşitlik prensibi üzerine kurulmadığı; eski düzenin söylem eylem farklılığının aynen devam ettiği, yeni düzenin düzen kurucu araçlarının gerçekleşmekte olan yeni sömürgeciliğin üzerini örttüğü hususudur. Fransa'yı yeni sisteme adapte eden ve sistemin hegemonik yapısının tüm bağımsızlıkları ortadan kaldırdığını iddia eden De Gaulle haklıdır. Ancak kendi alanında kurulan hegemonyaya karşı çıkarken, Afrika'ya yeni sömürgeci yöntemleri uygulamaktan, Fransız hegemonyasını örtülü bir biçimde devam ettirmeye çalışmaktan hiç çekinmemiş ve orada kurulan paralel sömürgecilik sistemini işbirliği adı altında kamufle etmiştir. Dekolonizasyonu gerçekleştirerek tüm dünyada büyük

⁴ André Malraux, a.g.e.

⁵ *De Gaulle Était-il Vraiment Pour l'Europe?*, a.g.s

⁶ Grosser, a.g.e; s.xi.

özgürleştirici olarak anılır; hegemonyaya karşı verdiği mücadele sayesinde sevgi ve saygı konusu olurken, Afrika'da devlet politikası olarak yaptıklarını gizlemeyi iyi bilmiştir. Dünyanın mevcut jeopolitik ve jeokültürel ortamını değiştiren, yeni düzenin en önemli kurucu araçlarından olan dekolonizasyon büyük ölçüde yirminci yüzyılın hadisesi olmuştur.

1945 sonrasında dünya genelinde milliyetçilik ve ulus-devlet ideolojileri üzerinden bir özgürlük, bağımsızlık, eşitlik ve adalet söylemi kurulmuş, BM kendisine slogan olarak “özgürlük için mücadele” yi (*fight for freedom*) seçmiştir.19. yüzyılın boğucu, baskıcı, ezici, ayırıcı yönetimlerinin altında kalmış, her türlü eşitlik hakkından mahrum bırakılmış 750 milyondan fazla insanın oluşturduğu büyük bir kitle milliyetçilik ideolojisini ulus-devletçiliğe dönüştürerek, kendi ulus-devletlerini kurarak büyük bir boşalma anı yaşamışlardır. Bu milliyetçi ve ulus-devletçi deşarj anı sayesinde kendilerini bağımsız, özgürleşmiş ve eşit hissetmişler ancak gerçekten eşit olamamışlardır. Demokrasinin, özgürlüğün, bağımsızlığın araçsallaştırılması karşısında gerçek manada bir dönüşüm yaşayamamışlardır. Kendilerini global ölçekte, kendi etkilerinin çok sınırlı olduğu uluslararası kurumlara; içsel ölçekte de kendi başlarındaki, eski efendilerine her yönden bağlı, diktatör yöneticilere bağlı olarak bulmuşlardır. Doğrudan sömürülen sömürge devletlerinden, bağımlılık ilişkisi içinde eski sömürgecilere bağımlı müşteri devletlere dönüşmüşler, bu dönüşüm dekolonizasyon ile sağlanmıştır.

Dekolonizasyon ile gerçekleştirilen jeopolitik dönüşüm asla gerçek manada bir dekolonizasyon olmamıştır. Politik, ekonomik, kültürel bağlılığın ve bağımlılığın boyutları büyümüş, daha büyük bir eşitsizlik çemberi oluşmuştur. Bastırılmayan özgürlük, bağımsızlık ve eşitlik taleplerine karşı durulamayacağı noktada “yalancı” (*pseudo*) bağımsızlıklar ortaya çıkarılmıştır. Dekolonizasyon ile eşitlik talep edenlere “tamam siz eşitsiniz, ancak bizimle değil, kendi ülkenizde, kendi insanlarınızla eşitsiniz”, “tamam siz bağımsızsınız ancak bize ait federal-konfederal bir yapı içinde değil, kendi başınıza bağımsızsınız” denerek eşitlik taleplerine, talep sahiplerini kendi bünyeleri dışında tutacak şekilde cevap verilmiş, böylelikle eskiden imparatorlukların ayrılmaz parçaları olan unsurlar artık göçmen unsurlara dönüşmüşlerdir.

Kolonizasyon her daim karşı tarafı aşağıda tutan, ayrıştıran, bölen, ezen ve böylelikle sömürüyü meşrulaştıran bir **ötekileştirme** üzerine hâkimiyetini kurmuştu ne yazık ki dekolonizasyonla kurulan yeni düzen de ötekileştirme, ayrıştırma üzerinden kurulmuştur. Sömürgeciler “sen sömürgesin, aşağısın, medeni değil barbarsın” demişlerdi; sömürgeleştiriciler de “sen az gelişmişsin, gelişmemişsin, modern değil gelenekselsin” diyerek ötekileştirip, kendi hegemonyalarını meşrulaştırmanın yolunu bulmuşlardır. Asla bütünleşmeyi bir seçenek olarak görmemişlerdir. Avrupa dekolonizasyonunun genel olarak **ulus-devlete zorunlu gidişi** yeni hegemonun baskılarıyla ilgili olduğu kadar, Avrupalı eski hegemonların dışlayıcı, ötekileştirici tutumuyla da yakından ilgilidir. Avrupalı imparatorluklar uluslararası ilişkilerin temel prensipleri olan egemenliğin, eşitliğin tanınmasının kaçınılmaz olduğu noktada kendi bünyeleri dışında bir tanıma olarak adlandırabileceğimiz dekolonizasyon yolunu seçmişlerdir. Sömürgecinin menfaati bittiğinde veya sömürge koşulları ortadan kalktığında sömürgeci birlikte yaşamakla ya da bütünleşme ile orada kalmakla ilgilenmez prensibi Avrupalı dekolonizasyonunda uygulamasını bulmuştur.

De Gaulle’ün bütünleşme isteyen bezelye beyinliler, siz hiç bir Arap ile bir Fransız’ın eşit olabileceğini düşünüyor musunuz tarzındaki pek çok ifadesi bunun imkansızlığını, ötekileştirmenin boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir. De Gaulle Fransa’yı yeni sömürgeci düzene uyarlarken ve yeni hegemonyanın tüm müdahalelerine bağımsızlıkları engellediği gerekçesiyle meydan okurken, Afrika’daki imparatorluk bağlarını yeni sömürgeci temeller üzerinden kurmaya, fiziksel çekilmeyi sistemsiz nüfuzla dönüştürmeye özen göstermiş; hegemonyanın şikayet ettiği tüm araçlarını kendi eski hâkimiyet alanlarında kullanmaktan çekinmemiştir. Hegemonyaya meydan okuyan, dekolonizasyonu gerçekleştiren Fransa olmak, evrensel anlamına yeniden kavuşmak, özgürlüklerin ve bağımsızlıkların savunucusu konumunda bulunmak ve maddi anlamda yeterli ölçüde güçlü olmayan Fransa’ya yeniden eski misyonu olan “inanç” misyonunu yüklemek ve onu moral anlamda büyük hegemon kılmak için çaba sarf etmiştir. 1945 sonrası yeni düzene uyarlanan Fransa’nın orta ölçekte ancak global rolde ve etkide bir güç kılınması için çalışmıştır. Fransız dönüşüm politikası ve onun uygulayıcısı De Gaulle’ün yaptıkları “Gerekli değişiklikleri yaparak büyüklük ve hâkimiyete yeni

yöntem ve araçlarla devam et” şeklinde özetlenebilir. Her şey değıştikçe eskisinin daha aynısıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ABBAS, Ferhat, *Le Jeune Algérien*, Paris, Edition La Jeune Parque,1931.

ADALI, Sinan (der.), *Sömürgecilikten Küreselleşmeye: Kapitalizm Öldürür*, İstanbul, , Pencere Yay, 2001.

AGERON, Charles-Robert, *France Coloniale ou Parti Colonial?*, PUFF Coll, Paris, 1978,

AKTOPRAK, Elçin, *Devletler ve Ulusları Batı Avrupa'da Milliyetçilik ve Ulusal Azınlık Sorunları*, Ankara, Tan Kitabevi Yayınları, 2010.

ALDRICH, Robert(haz.), *Emperyal Çağ*, İstanbul, Oğlak Güzel Kitaplar, 2008.

ALTUN, Fahrettin, *Modernleşme Kuramı Eleştirel Bir Giriş*, İstanbul, Küre Yay.,2011.

AMBROSI, Christian, AMBROSI, Arlette, GALLOUX, Bernadette, *La France de 1870 à Nos Jours*, Paris, Armand Colin, 1997.

ANDERSON, Benedict, *Hayali Cemaatler-Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yay., 1995.

ARENDR, Hannah, *Emperyalizm, Totalitarizmin Kaynakları-2*, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim, 2009.

ARENDR, Hannah, *Totalitarizmin Kaynakları/1, Antisemitizm*, İstanbul, İletişim Yay., 2012.

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2:1914-1995)*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 16. Baskı, 2007.

ARON, Raymond, *L'Algérie et la République*, Paris, Plon, 1958.

ARSLAN, Okan, ARI, Selçuk, *Amerika: Özgürlük Havarisi mi Yoksa Günah Keçisi mi?*, Platin, 2004.

ATAÖV, Türkkaya, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yay., 1975.

BACIK, Gökhan, *Modern Uluslararası Sistem Köken, Gelişme, Nedensellik*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2007.

BALCOMB, Rodney, *Defence Policy Aspects of Contemporary France*, London, UK, Routledge, 1997.

BALIBAR, Etienne, *Biz Avrupa Halkı? Ulaşır Yurtaşlık Üzerine Düşünüm*, İzmir, ARA-lık Yayınları, 2007.

BALTA, Evren,(edt.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul, İletişim Yay. , 1. Baskı, 2014.

BAŞKAYA, Fikret, *Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme*, Ankara, Öteki Yayınevi, 1993.

BENAMOU, Georges-Marc, *Bir Fransız Yalanı Bir Soykırım Soruşturması Cezayir Savaşı ve Gerçekler*, çev. Sonat Ece Kaya, İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2006.

BENAMOU, Georges-Marc, *Le Dernier Mitterand*, Paris, Plon, 1996.

BETTS, Raymond F., *Assimilation and Association in French Colonial Theory, 1890-1914*, Nebraska, University of Nebraska, 2005.

BOOT, Max, *Görünmeyen Ordular*, çev. Fethi Aytuna, İstanbul, İnkılâp,2014.

BOZO, Frédéric, *La Politique Étrangère de la France Depuis 1945*, Paris, Éditions La Découverte&Syros, 1997.

BRUBAKER, Rogers, *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Harvard University Press, 1992.

BUCK-MORSS, Susan, HEGEL, Fredrick, *Haiti ve Evrensel Tarih*, İstanbul, Metis Yay., , 2012.

BULUT, Yücel, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, İstanbul, Küre Yay., 2014.

BURBANK, Jane, COOPER Frederick, *İmparatorluklar Tarihi*, çev. Aybars Çağlayan, İstanbul, İnkılâp, 2010.

CARVER, Michael, *War since 1945*, New York, Putnam's, 1981.

CERNY, Philip G., *The Politics of Grandeur Ideological Aspects of de Gaulle's Foreign Policy*, Cambridge University Press, 2008.

CESAIRE, Aimé, *Discours sur le Colonialisme*, Paris, Editions Présence Africaine, Quatrième édition, 1955.

CHAMBERLAIN, Muriel E., *Decolonisation in the Twentieth Century*, London, The Longman Companions to History, 1998.

CHAMBERLAIN, Muriel E., *Decolonization: The Fall of the European Empires*, Blackwell Publishers, Second Edition, 2004.

Charles De Gaulle Collection, *Génies et Réalités*, Séquence 1, “Un Officier non Conformiste”, Paris, Librairie Hachette, 1973.

COMTE, Gilbert, *L'Empire Triomphant: 1871-1936*, Paris, Denoel coll, 1990.

CONKLIN , Alice L., *A Mission To Civilize-The Republican idea of empire in France and West Africa 1895-1930*, Stanford University Press, California, 1997.

CONNELLY, Matthew, *A Diplomatic Revolution Algeria's Fight for Independence and The Origins of The Post-Cold War Era*, New York, Oxford University Press, 2003.

COOPER, Frederic, *Colonialism in Question (Theory, Knowledge, History)*, University of California Press, 2005.

COOPER, Frederick, *Decolonization and African Society The Labor Question in French and British Africa*, Great Britain, Cambridge University Press, 1996.

COURRIÈRE, Yves, *Les Fils de la Toussaint*, Paris, Le Livre de Poche, 1977.

CURTIUS Ernest-Robert, *Fransa Üstüne Deneme*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul, Sanat Basımevi, 1953.

DARWIN, John, "Was There a Fourth British Empire?" Martin Lynn, *The British Empire in the 1950's: Retreat or Revival?*, Basingstoke, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2006.

DAUM, Pierre, *Ni Valise Ni Cercueil Les Pieds-Noirs Restés en Algérie Après l'Indépendance*, Paris, Actes Sud Solin, 2012.

DAVIDSON, Basil, *Afrika'da Millî Kurtuluş ve Sosyalizm Hareketleri*, Çev:Attilâ Tokatlı, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1965.

DAVIDSON, Basil, *The Black Man's Burden-Africa and the Curse of the Nation State*, New York, Three Rivers Press, 1992.

DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.

DE BALZAC, Honoré, *Tılsımlı Deri*, çev. Hamdi Varoğlu, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1940.

DE GAULLE, Charle, *Discours et Messages Tome III Avec le Renouveau 1958-1962*, Paris, Plon, 1970.

DE GAULLE, Charles, *Le Fil de l'Épée et Autres Ecrits*, Paris, Plon, 1990.

DE GAULLE, Charles, *Le Fil de l'épée*, Paris, Berger-Levrault, 1973.

DE GAULLE, Charles, *Lettres, Notes et Carnets Mai 1945-Juin 1951*, Plon, Paris, 1984.

DE GAULLE, Charles, *Mémoires de Guerre, Tome I: L'appel, 1940-1942*, Plon, Paris, 1954.

DE GAULLE, Charles, *Umut Anıları-1958-1962 (Le Renouveau)*, çev. Ali Sirmen, İstanbul, Sinan Yayınları, 1971.

DE GAULLE, Philippe, *De Gaulle Mon père Entretiens avec Michel Tauriac Tome II*, Paris, Plon, 2003-2004.

DE MONTHERLANT, Henry, *Le Maître de Santiago*, Paris, Editions Gallimard, 1948.

DE SAINT-ROBERT, Philippe, *Le Secret des Jours Une Chronique Sous la Ve République*, Lattès, Paris, 1995.

DEBRAY, Régis, *Charles de Gaulle Futurist of the Nation*, New York, Verso, 1994.

DEL PERO, Mario, *The Eccentric Realist: Henry Kissenger and the Shaping of American Foreign Policy*, Cornell University Press, Ithaca, 2009.

DE PORTE, Anton W., *De Gaulle's Foreign Policy 1944-1946*, Massachusetts, New York, Harvard University Press, 1968.

DERFLER, Leslie, *Political Ressurrection in the Twentieth Century: The Fall and Rise of Political Leaders*, New York, Palgrave Macmillan, 2012.

DESCHAMPS, Hubert, *Sömürge İmparatorluklarının Çöküşü*, çev. Oktay Akbal, İstanbul, Kitapçılık Limited Ortaklığı, 1966.

DÖNMEZ, R.Özgür, *Yeni İmparatorluk Çağı*, İstanbul, Say Yay. , 2008.

DUBOIS, Laurent, *A Colony of Citizens (revolution&slave emancipation in the french caribbean, 1787-1804)*, University of Nort Carolina Press, 2004.

EMERSON, Rupert, *Sömürgelerin Uluslaşması*, Çev. Türkkaya Ataöv, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Siyasi İlimler Serisi:11, 1965.

EROĞUL, Cem, *Çağdaş Devlet Düzenleri (İngiltere, Amerika, Fransa)*, Ankara, İmaj Yay. , 1996.

FANON, Frantz, *Yeryüzünün Lanetlileri*, Çev: Şen Süer, İstanbul, Versus Kitap, 2013.

FERGUSON, Niall, *İmparatorluk/Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirışı*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul, YKY, 2011.

FERRO, Marc, *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine*, çev. Muna Cedden, Ankara, İmge Yay, 2011.

FISCHER, Didier, *L'Homme Providentiel Un Mythe Politique en République de Thiers à de Gaulle*, Paris, L'Harmattan, Collection Logiqueshistoriques, 2009.

FISK, Robert, *Büyük Medeniyet Savaşı: Ortadoğu'nun Fethi*, çev. Murat Uyurkulak, İstanbul, İthaki Yayınları, 2011.

GADDIS, John Lewis, *Soğuk Savaş*, çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul, YKY, 2008.

GILPIN, Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981.

GIRARDET, Raoul, *Mythes et Mythologies Politiques*, Paris, Le Seuil, 1986.

GIRAULT, René, FRANK, Robert, *La Puissance Française en Question (1945-1949)*, Paris, Publication de la Sorbonne, Série Internationale No: 37, Université Paris I, 1988.

GO, Julian, *Patterns of Empire: The British and American Empires, 1688 to the Present*, Cambridge University Press, 2011.

GORDON, Philip, *A Certain Idea of France: French Security Policy and Gaullist Legacy*, Princeton University Press, 1993.

GROSSER, Alfred, *French Foreign Policy Under De Gaulle*, Boston, USA, Little, Brown And Company, 1967.

GROVOGUI, Siba N., *Beyond Eurocentrism and Anarchy Memories of International Order and Institutions*, Palgrave Macmillan, 2006.

HAINÉ, Scott W., *History of France*, Westport, CT, USA, Greenwood Publishing Group, 2000.

HALİT, Halil, *Cezayir Hatırâtı*, (Çerkes Şeyhizade Halil Halid, Kahire Hatıratından, Matba'a-i içtihad, Kahire, 1906) Ankara, Hece Yay, 2007.

HANNON, James Jess, *The Black Napoleon: Toussaint L'Ouverture Liberator of Haiti*, Ohio, AutorHouse, 2000.

HASKEW, Michael E., *De Gaulle: Lessons in Leadership from the Defiant General*, Palgrave Macmillan, 2011.

HAZAR, Numan, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika ilişkileri*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2003.

HOBBSAWM, Eric J., *Milletler ve Milliyetçilik*, Çev: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, 4.Baskı, s.155-163.

HOBBSAWM, Eric, *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Everest Yay., 2011.

HOBBSAWM, Eric, *Tuhaf Zamanlar*, İstanbul, İletişim Yayıncılık A.Ş. , 2006.

HOBSON, John M., *The Eastern Origins of Western Civilisation*, Cambridge University Press, 2004.

HORNE, Alistair, *A Savage War of Peace: Algeria, 1954-1962*, New York, Viking Press, 1978.

JAMES, Cyril Lionel R., *The Black Jacobins Toussaint L'Ouverture and the San Domingo Revolution*, Vintage, 1989.

JERONIMO, Miguel Bandeira, PINTO, Antonio Costa, *The Ends of European Colonial Empires*, Palgrave Macmillan, 2015.

KANE, John, *The Politics of Moral Capital*, Cambridge University Press, 2001.

KARABAĞ, Servet, *Mekânın Siyasallaşması*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2002.

KAVAS, Ahmet, *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, İstanbul, Kitabevi, 2011.

KAVAS, Ahmet, *İki Din Arasında Fransa*, İstanbul, Kitabevi, 2011.

KAVAS, Ahmet, *Geçmişten Günümüze Afrika*, İstanbul, Kitabevi, 2005

KEYMAN, Fuat, *Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*, çev. Simten Coşar, İstanbul, Alfa Yay. , 2000.

KIRSHNER, Jonathan, *Currency and Coercion: The Political Economy of International Monetary Power*, Princeton University Press, 1997.

KISHLANSKY, Mark A., *Batı'nın Kaynakları- Batı Medeniyeti Okumaları (1600'den günümüze) Cilt II*, çev.Dr.M.Kürşad Atalar, İstanbul, Açılım Kitap, 2010.

KISSENGER, Henry, *Diplomasi*, çev. İbrahim Hakkı Kurt, TİB Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.

Komisyon, *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay, 2.Cilt, 1988.

LACOSTE, Yves, *İbni Haldun Tarih Biliminin Doğuşu*, İstanbul, Ayrıntı Yay. ,2012.

LADRECH, Robert, *Redifining Grandeur*, Westport, CT, USA, Greenwood Publishing Group, 1998.

LENİN, Vlademir İlyiç, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, çev. Cemal Süreyya, Ankara, Eriş Yay. , s.86.

LIEBENOW, J.Gus, *African Politics, Crisis and Challenges*, Indiana University Press, 1986.

LOUIS, Roger, *İmperialism at Bay, 1941-1943: the United States and the decolonization of the British Empire*, Oxford, Clarendon, 1977.

LURAGHI, Raimondo, *Sömürgecilik Tarihi*, çev. Halim İnal, İstanbul, E Yayınları, 2000.

MACKENZIE, John M. (ed), *European Empires and The People*, Manchester University Press, 2011.

MAGDOFF, Harry, *Sömürgesiz Emperyalizm*, Çev: Çiğdem Çıdamlı, İstanbul, Devin Yayınları, 2005.

MAHONEY, Daniel J., *De Gaulle: Statesmanship, Grandeur, and Modern Democracy*, New Jersey, Transaction Publishers, 2000.

MANCERON, Gilles, *Marianne et Les Colonies: Une introduction à l'histoire coloniale française*, Paris, La Découverte, 2003.

MARLOWE, Ann, *David Galula: His Life and Intellectual Context*, USA Army War College, Strategic Studies Institute Publication, 2010.

MARTIN, Jean, *L'Empire Renaissant:1789-1871, L'Aventure coloniale de la France*, Paris, Denoel coll. , 1987.

MARX, Karl, *Louis Bonaparte'in On Sekiz Brumaire'i*, çev. Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.

MARX,Karl, ENGELS, Frederich, *Sömürgecilik Üzerine*, çev.Muzaffer Erdost, Ankara, Sol Yay, 2009.

MEMMI, Albert, *Sömürgecinin Portresi Sömürgeleştirilenin Portresi*, çev. Şen Süer, İstanbul, Versus Kitap, 2009.

MESSMER, Pierre, *Les Blancs S'en Vont-Récits de Décolonisation*, Paris, Albin Michel, 1998.

MILZA, Pierre, *Source de la France du XX è Siècle- textes essentiels de 1918 à nos jours*, Larousse-Bordas, Paris, 1997.

MITTERAND, François, *Le Coup d'Etat Permanent (Daimi Devlet Darbesi)*, Paris, Plon, 1964.

MORELLE, Chantal, *De Gaulle, le gaullisme et les gaullistes*, Paris, Armand Colin, 1998.

MORRISEY, Will, *Churchill and De Gaulle: The Geopolitics of Liberty*, Maryland USA, Rowman&Littlefield, 2014.

ORAN, Baskın, *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli*, Ankara, Işık Yayıncılık, 1980.

ORWELL, George, *Burma Günleri*, İstanbul, Can Yay. , 2004.

PAILLOT, Claude, *Dossier Secret de l'Algérie 13 Mai 58/ 28 Avril 61*, Paris, Le Livre Contemporain, 1961.

PERVILLE, Guy, *Pour Une Histoire de la Guerre d'Algérie*, Paris, Picard, 2002.

PEYREFITTE, Alain, *C'était de Gaulle I*, Paris, Collection Quarto Gallimard, 2002.

PEYREFITTE, Alain, *C'était de Gaulle Tome I*, Paris, Fayard, 1994.

PEYREFITTE, Alain, *C'était de Gaulle, Vol I:La France Redevient la France*, Paris,1994.

PEYREFITTE, Alain, *C'était De Gaulle La France Redevient La France*, Editions de Fallois/Fayard, 1997.

PEYROULU, Jean-Pierre, *Histoire de l'Algérie (à la période) Coloniale1830-1962*, Paris, Editions- La Découverte, 2012.

REGGUI, Marcel, *Les Massacres de Guelma*, Éditions La Découverte, Paris, 2006.

REYN, Sebastian, *Atlantis Lost: The American Experience With De Gaulle, 1958-1969*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2010.

RIOUX, Jean-Pierre, *La France de la IVe République Tome I*, Paris, Le Seuil, 1980.

ROSKIN, Michael G., *Çağdaş Devlet Sistemleri-Siyaset, Coğrafya, Kültür*, çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara, Liberte Yay. , 2013.

ROSS, Kristin, *Fast Cars, Clean Bodies Decolonization and Reordering of French Culture*, London and Cambridge, MIT Press, 1996.

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara, İmge Kitabevi, 2013.

SARTRE, Jean Paul, *Hepimiz Katiliz*, çev. Süheyla N.Kaya, İstanbul, Belge Uluslararası Yayıncılık, 1999.

SCHALK, David L., *War and The Ivory Tower:Algeria and Vietnam*, USA, Nebraska Printing, 2005.

SCHNEIDER, Bertrand, *La Ve République et L'Algérie Document et Confrontation*, Paris, Bibliothèque de l'homme d'action, 1959.

SHEPARD, Todd, *The Invention of Decolonization-The Algerian War and the Remaking of France*, New York, Cornell University Press,Ithaca, 2008.

SOUSTELLE, Jacques, *L'Espérance Trahie*, Paris, Editions de l'Alma, 1962.

SPENGLER, Oswald, *Batının Çöküşü*, çev. Giovanni Scognamillo-Nuray Sengelli, İstanbul, Dergâh Yay., 2. Baskı, 1997.

STORA, Benjamin, *La Gangrène et L'Oubli La Mémoire de la Guerre d'Algérie*, Paris, Editions La Découverte&Syros, 1998.

SWIFT, Jonathan, *Gulliver'in Seyahatleri*, Çev: Can Ömer Kalaycı, İstanbul, Can Sanat Yayınları, 2014.

TALBOTT, John, *The War Without a Name France in Algeria 1954-1962*, New York, Alfred a Knopf, 1980.

TANDOĞAN, Muhammed, *Afrika'da Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti 1800-1922*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları IV/A-22.1 Dizi-Sayı:6, 2013

TAURIAC, Michel, *Vivre avec DE GAULLE-Les Derniers Témoins racontent l'homme*, Paris, Plon, 2008.

TERRENOÏRE, Louis, *De Gaulle et l'Algérie Témoignages Pour l'Histoire*, Paris, Fayard, 1964.

THENAULT, Sylvie, *Les Magistrats dans la Guerre d'Algérie*, Paris, La Découverte/Poche, 2004.

THOMAS, Martin, *The French Empire Between The Wars-imperialism, politics and society*, Manchester University Press, 2007.

THOMAS, Martin, *Empires of Intelligence (Security Services and Colonial Disorder after 1914)*, USA, University of California Press, 2008.

TOUCHARD, Jean, *Le Gaullisme 1940-1969*, Paris, Editions du Seuil, 1978.

TOURNOX, Jean Raymond, *La Tragédie du Général*, Paris, Plon, 1967.

TUNCALI, Ergün, *Kara İhtilâl (Uyanan Afrika)*, İstanbul, Kitapçılık Tic. Ltd. Şti. Yay. , 1966.

TURHAN, Fatma Sel(haz.), *Küresel Güçler*, İstanbul, Küre Yay, 2005.

TURPIN, Frédéric, *De Gaulle, Pompidou et l'Afrique (1958-1974): Décoloniser et Coopérer*, Paris, Les Indes Savantes, 2010.

UZGEL, İlhan, *Ulusal Çıkar ve Dış Poitika*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004.

VERSCHAVE, François Xavier, *La Françafrique, Le Plus Grand Scandale de la République*, Editions Stock, 1998.

WATSON, Adam, *The Evolution of İnternational Society-A Comparative Historical Analysis*, Londra, Routledge, 1992.

WILDER, Gary, *The French İmperial Nation State (Negritude and Colonial Humanism between the two World wars)*, Chicago, The University of Chicago Press, 2005.

YACONO, Xavier, *Les Etapes de la Décolonisation Française*, Paris, Press Universitaires de France, 1971.

ZWEIG, Stefan, *Düniün Dünyası*, İstanbul, Meb Yayınları, 1989.

MAKALELER ve BÖLÜMLER

ACAR, Hakkı, “Fransa’nın de Gaulle’ü Amerika’nın Şişman Tavuğu”, *Çelimli Çalışım*, Sayı 8, Ocak 2015, s.14.

BAKTIAYA, Adil, *1830:Fransa’nın Cezayir’i İşgali, Abdülkadir’in Yükselişi ve Amerikan Kamuoyunda Abdülkadir Hayranlığı*, Ortadoğu Etütleri, Ocak 2010, Cilt 2, Sayı 2, ss.143-169.

BALCOMB, Rodney, “Defence Policy”,Sheila Perry (edt.), *Aspects of Contemporary France*, London, , Routledge, 1997, s.66-67.

BALTA, Evren, *Uluslararası Savaş*, Evren Balta (ed), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerede Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İstanbul, İletişim Yay. , 1. Baskı, 2014.

BEAUNE, Colette, “Pour Une Préhistoire du Coq Galois”, *Médiévales*, No: 10, Vol:5, 1986, s.69-80.

BİRSEL, Haktan, *Emperyal Fransa’nın Osmanlı-Cezayir Stratejik Düzleminde Bir Kültür ve Kimlik Asimilasyonu Örneği, Aziz Charles de Faucauld’un Mektubu*, SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences, 2013,s.52-53.

CANATAN, Bilal, *Fransa: Devrim’e Tutsak Ülke*, Muhafazakâr Düşünce, Yıl:3-Sayı:11, 2007.

CATROUX, Général, *L'Union Française, Son État, Ses Perspectives, Politique Étrangère*, Vol:18, No:4, 1953, s.233-266 ve bkz Xavier Yacono, a.g.e; s.64-65.

CHARBONNEAU, Bruno, “Dreams of Empire:France, Europe, and the New Interventionism in Africa”, *Modern&Contemporary France*, No:16, 2008, s.281.(279-295).

CIRTAUTAS, Arista Maria, “France”, Jeffrey Kopstein ve Mark Lichbach (edt.), *Comparative Politics Interests, Identities, And Institutions in A Changing Global Order*, Cambridge University Press, 2005, s.82-83.

COX, Robert, *Production, Power and World Order*, New York, Columbia University Press, 1987, (aktaran:Fuat Keyman, *Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya*, Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 9 (Bahar 2006), s.5.)

DE PORTE, A.W., *The Fifth Republic in Europe*, William G.Andrews and Stanley Hoffmann (edt.), *The Fifth Republic at Twenty*, Albany, State University of New York Press, 1981, s.398-399.

DIERBAL, Daho, “Les Maquis du Nord-Constantinois Face aux Grandes Opérations de Ratissage du Plan Challe(1959-1960)”, Jean-Charles Jauffret ve Maurice Vaisse (edt.), *Militaires et Guérilla Dans la Guerre d'Algérie*, Editions Complexe, 2001, s.200-205.

EMERSON, Rupert, *Sömürgelerin Uluslaşması (From Empire to Nation)-Asya ve Afrika Halklarının Ortaya Çıktıkları*, Çev:

Europe”, William G.Andrews ve Stanley Hoffmann (edt.), *The Fifth Republic at Twenty*, New York, SUNY Press, 1980, s.399.

FABRE, Véronique Alibert, “La pensée constitutionnelle du général de Gaulle à l’épreuve des circonstances”, s.669, *Revue Française de Science Politique*, No:5, Vol:40, 1990, s.699-713.

FIRAT, Melek, “Soğuk Savaş Sonrasında Fransa’nın Dış Politikası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Ocak-Mart 2009, 64-1, s.117.

FUNK, Arthur Layton, “De Gaulle and Roosevelt: A Euripidean Drama”, F.Roy Willis (edt.), *DE GAULLE*, s.31.

GARDINIER, David E., *The Historical Origins of Francophone Africa*, John F.Clark ve David E.Gardinier (edt.), *Political Reform in Francophone Africa*, Boulder-Colorado, WestviewPress, 1997, s.10-11-12.

KEYMAN, Fuat, *Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya*, Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 9 (Bahar 2006), s.5.)

KOLASI, Klevis, “*Uluslararası İlişkiler Teorileri Çerçevesinde ABD Hegemonyası Tartışmaları*”, 21.Yüzyılda Sosyal Bilimler, Sayı 6/ Aralık-Ocak-Şubat ’13.’14, s.81-103.

LEVER, Evelyne, “La Politique Algérienne du Général de Gaulle”, Elie Barnavi ve Saul Friedlander (edt.), *La Politique Etrangere du Général de Gaulle*, Paris, Press Universitaires de France, 1985, s.148-168.

MARTIN, Guy, “Franchopone Africa”, John W.Harbeson ve Donald Rothchild (edt.), *Africa in World Politics*, s.167.

MCCORMICK, Thomas J., *America's Half-Century: United States Foreign Policy in The Cold War and After*, Baltimore Maryland ,The John Hopkins University Press, 2nd ed. , 1995, s.33.

ORTAYLI, İlber, “İsrail’in Davranışı Tarihteki Çizgisine Uygun Değil”, *Milliyet*, 16 Ocak 2010.

ÖZKAN, Behlül, *Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası*, Stratejik Araştırmalar, 9(16) Ocak 2011, 51-591, ISSN: 1303-698X.

ÖZLÜK, Erdem, *Az gelişmişlik ve Kalkınma*, Ali Balcı, Şaban Kardaş (edt.), *Uluslararası İlişkilere Giriş-Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, İstanbul, Küre Yay. , İkinci Basım, 2014, s.569.

PICKLES, Dorothy, “General de Gaulle and Algeria: Success or Failure?”, F.Roy Willis (edt.), *DE GAULLE*, s.81.

PONTE, Pierre Vianson, “Homéopathie ou Mystification? Du 13 Mai au 19 Mars 1962”, *Histoire de la Guerre d’Algérie Suivie d’une Histoire de l’OAS*, La Nef Cahier No: 12-13, October 1962- Janvier 1963, Paris, Julliard, 1963, s.88-129.

QUEMENEUR, Tramor, “Fransız Askerlerinin Fransız Cezayir’i Lehine İtaatsizlikleri”, *La Guerre d’Algérie 1954-2004: La Fin de l’Amnésie*, Mohammed Harbi ve Benjamin Stora (edt.), Paris, Editions Robert Laffont, 2004, s.184.

RIOUX, Jean Pierre, “Varus, qu’as-tu fait de mes légions?”, Maurice Vaisse (edt.), *L’Armée Française Dans La Guerre d’Indochine (1946-1954): Adaptation ou Inadaptation?*, Bruxelles, Editions Complexe, 2000, s.28.

SEBE, Berny, “Exalting imperial grandeur: The French Empire and its metropolitan public”, John MacKenzie (ed.), *European empires and the people*, Manchester University Press, 2011, s.19.

SEKGOMA, Gibert A., “Decolonization: Towards a Global Perspective”, 1947-1978”, Timothy M.Show ve Sola Ojo(edt.), *Africa And The İnternational Political System*, University Press of America, 1982, s.52-53.

ŞENEL, Muzaffer, *Uluslar arası İlişkilerde Düzen Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme*, Mesut Özcan, Muzaffer Şenel (der.), *Modernite ve Dünya Düzen(ler)i*, İstanbul, Klasik Yay. , 2010, s.21.

THOMSON, David, “A Revolutionary Jacobin”, F.Roy Willis (edt.), *DE GAULLE Anachronism, Realist or Prophet?*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1967, s.24.

Türkkaya Ataöv, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Siyasi İlimler Serisi: 11, 1965, s.27.

VARNANT, Jacques, “Le Général de Gaulle et La Politique Extérieure”, *Politique Etrangère* 6, No:35, 1970,s.619-629.

VERNANT, Jacques, “Le général de Gaulle et la politique extérieure”, s.620, *Politique Etrangère*, Paris, Centre d’Etudes de Politique Etrangère, No:6, Vol:35, 1970, s.619-629.

WALLERSTEIN, İmmanuel, *Küresel Rejim: 1945-90*, Terence K. Hopkins ve İmmanuel Wallerstein, *Geçiş Çağı Dünya Sisteminin Yörüngesi (1945-2025)*, Çev. Nuri Ersoy et al, İstanbul, Avesta Yay. , 1999, s.271.

YOUNG, Crawford, “The Heritage of Colonialism”, John W.Harbeson ve Donald Rothchild (edt.), *Africa in World Politics: Post-Cold War Challenges*, Boulder, Colo, WESTVIEW PRESS, 1995, s.31.

İnternet Kaynakları

ANTONY D. , *L'Homme Providentiel, Une Figure de la Vie Politique Française*, <http://www.histoire-pour-tous.fr/histoire-de-france-/5168-lhomme-providentiel-une-figure-de-la-vie-politique-francaise.html> , 06.08.2015,(e.t. 05.02.2016).

Appel du 18 juin 1940 du général de Gaulle: texte et circonstances, <http://www.charles-de-gaulle.org/pages/l-homme/dossiers-thematiques/1940-1944-la-seconde-guerre-mondiale/l-appel-du-18-juin/documents/l-appel-du18-juin-1940.php>, (e.t.25.05.2014).

ASSELINÉAU, François, [http:// www.upr.fr/actualite/france/charles-de-gaulle-refusait-de-commemorer-le-debarquement-des-anglo-saxons-le-6-juin-1964](http://www.upr.fr/actualite/france/charles-de-gaulle-refusait-de-commemorer-le-debarquement-des-anglo-saxons-le-6-juin-1964), 08.06.2014, (e.t.03.05.2015).

BEEVOR, Antony, COPPER, Artemis, *Paris After the Liberation 1944-1949*, Penguin Books, 2007, <https://google.com.tr/bokks?id=z0WtMt2hJIYC&printsec=frontcover&hl=tr>, (e.t.16.04.2015).

BETTS, Raymond F., *Decolonization*, introduction ve Marc Ferro, *Un Bilan Globalement Négatif*, 10 Aralık 2005, <http://www.ldh-toulon.net/Marc-Ferro-un-bilan-globalement.html>, (e.t.02.06.2014).

BONNIVARD, Eve, *Allocution du Général de Gaulle du 16 Septembre 1959 en Faveur de l'Autodéterminatin*, <http://fresques.ina.fr/jalons/fiche-media/InaEdu00088/allocution-du-general-de-gaulle-du-16-septembre-1959-en-faveur-de-l-autodetermination>, (e.t.23.05.2014).

BOUZEGHRANE, Nadjia, *Marianne et les colonies*, de Gilles Manceron, 2 Mart 2006, <http://ldh-toulon.net/Marianne-et-les-colonies-de-Gilles.html> (e.t.02.06.2014).

Code de l'indigénat, http://www.axl.cefan.ulaval.ca/afrique/indigenat_code.htm (e.t.19.05.2014).

ÇELİK, Zeynep, *Sana mı Kaldı Fransız Sömürgelerini Çalışmak*, röportaj: Aysim Türkmen, Kasım 2010, <http://v3.arkitera.com/s229-sana-mi-kaldi-fransiz-somurgelerini-calismak.html> (e.t.19.05.2014).

De Gaulle Etait-il Vraiment Pour l'Europe?, [www.upr.fr>dossiers-de-fond/de-gaull...](http://www.upr.fr/dossiers-de-fond/de-gaull...) (e.t.04.12.2015).

DE GAULLE, Charles, *Pendant la guerre(1940-1946), Discours de l'Hôtel de Ville de Paris, 25 août 1944*, “Paris outragé! Paris brisé! Paris martyrisé mais Paris libéré!...”, www.charles-de-gaulle.org/pages/l-homme/accueil/discours/pendant-la-guerre-1940-1946/discours-de-l-hotel-de-ville-de-paris-25-aout-1944.php, (e.t.05.05.2014).

DE GAULLE, Charles, *Conférence de Presse du 15 Mai 1962 (Questions Européennes)*, <http://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaulle00078/conference-de-presse-du-15-mai-1962-questions-europeennes.html>, (e.t.03.05.2015).

DE GAULLE, Charles, www.histoiredumonde.net/Charles-de-Gaulle,1696.html, s.19, (e.t.10.04.2013).

De Gaulle'ün Cezayirli bir Cezayir'den bahsettiği meşhur 14 Haziran 1960 konuşması. <http://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaulle00060/discours-du-14-juin-1960.html>, (e.t.15.07.2015).

Décolonisation-Combat Pour l'indépendance, www.carto-gh.com>Décolonisation, s.3.

DELY, Renaud, *De Gaulle, "l'homme du destin"*, <http://m.nouvelobs.com/telebos/la-selection-teleobs/20150211.OBS2264/de-gaulle-l-homme-du-destin.html>, 11.02.2015, (e.t.12.02.2016).

Discours du général de Gaulle à l'ouverture de la conférence, 30 Janvier 1944, <http://www.ina.fr/audio/PH510001562>, (e.t. 10.05.2015).

ERDOĞAN, Mustafa, *Bir Vesayet Kurumu Olarak Devlet*, http://www.zaman.com.tr/yorum_bir-vesayet-kurumu-olarak-devlet_2297954.html, 03.06.2015, Aktaran: Muharrem Balcı, www.muharrembalci.com>alintilar, (e.t.05.10.2015).

FERGUSON, Niall, KISSENGER, Henry, *Volume I, 1923-1968: The Idealist*, Penguin Press, 2015, <https://books.google.com.tr/books?id=de+gaulle+and+bismarck>, (e.t.11.02.2016).

FERRO, Marc, “Un Bilan Globalement Négatif”, 10 Aralık 2005, <http://ldh-toulon.net/Marc-Ferro-un-bilan-globalement.html> (e.t.02.06.2014).

FERRO, Marc, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi 13.yy-20.yy*, <http://www.1001kitap.com/Tarih/marc-Ferro/somurgecilik-tarihi/st102somurgeciya-yilma.html>, (e.t.23.05.2014).

Foccart, l'Homme Qui Dirigeait l'Afrique Un Film de Cédric Tourbe, 2010, <http://www.clapnoir.org/spip.php?article606>, (e.t.26.07.2014)

FOSTER, John Bellamy, *Imperial America and War*, Monthly Review 55, 1 May 2003, <http://monthlyreview.org/2003/05/01/imperial-america-and-war/> (e.t.24.06.2015).

FOUCHER, Michel, *L'influence française au XXIe siècle dans le monde*, 09.01.2014, http://m.geopolis.francetvinfo.fr/michel-foucher-de-linfluence-francaise-au-xxie-siecle-dans-le-monde-28481xtref=acc_dir, (e.t.15.04.2015).

France: The Test for De Gaulle, 01.02.1960, <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,826041,00.html>, (e.t.23.05.2014).

Fransız siyasetçi Jean Pierre Chevenement'in Fransız uluslararası ilişkiler enstitüsünde, "Fransa'nın dış politikası" çalışma grubu önünde yaptığı konuşmadan, 18 Şubat 2016, http://m.chevenement.fr/Politique-etrangere-et-international_a1815.html, (e.t.19.04.2016).

GO, Julian, *Entangle Empires and Informal Imperialism: The Rise of the US in the Mid-Twentieth Century*, www.upf.edu/~pdf/jgo-empires (e.t.12.06.2015).

GUELDRY, Michel, *France and European Integration: Toward a Transnational Polity* (Stanley Hoffmann Review), Aralık 2001, <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/2001-11-01/france-and-european-integration-toward-transnational-polity>, (e.t.18.01.2015).

GÜL, Emre, *Yeni Dünya Düzeninde Üçüncü Yol: Bandung Konferansı*, 19 Nisan 2012, <http://www.dunyabulteni.net/servisler/haberYazdir/206713/haber>, (e.t.16.05.2014).

GÜRBÜZ, Burak, *Doğa Yasalarından Tocqueville'in Cezayir Raporlarına*, dergipark.ulakbim.gov.tr/viewFile, (e.t.05.05.2014).

GÜZEL, Mehmet Şükrü, *İngiliz Üslerinin Hukuki Statüsü ve Unutulmuş BM Dekolonizasyon Hukuku*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, www.21yyte.org/tr/arastirma/anayasal-duzen-hukuk-adalet-arastirmalari-merkezi/2011/07/106220/ingiliz-uslerinin-hukuki-statusu-ve-unutulmus-bm-dekolonizasyon-hukuku (e.t.19.05.2014).

HAZAREESINGH, Sudhir, *Why is de Gaulle Suddenly Back in Vogue?*, 2 Eylül 2010, <http://foreignpolicy.com/2010/09/02/charles-in-charge/>, (e.t.28.01.2016).

<http://content.time.com/time/magazine/0,9263,7601590105,00.htm>, (e.t.29.01.2015).

<http://fresques.ina.fr/jalons/fiche-media/InaEdu00088/allocution-du-general-de-gaulle-du-16-septembre-1959-en-faveur-de-l-autodetermination>, (e.t.23.05.2014).

<http://fresques.ina.fr/jalons/fiche-media/InaEdu00098/le-voyage-du-general-de-gaulle-au-mexique.html>, (e.t.03.05.2015).

<http://www.charles-de-gaulle.org/pages/la-fondation/creer/la-fondation-et-la-chine/1964-charles-de-gaulle-et-la-reconnaissance-de-la-chine-populaire.php>, (e.t.03.05.2015).

JAN, Guillaume, *Jacques Foccart: Le Masque Africain de la France*, 19.11.2012, <http://www.lesinfluences.fr/Jacques-Foccart-le-masque-africain.html>, (e.t.26.07.2014).

JEAN-BAPTISTE, Dongala Kodi, *Les Indépendances Africains-luttes africaines et solidarité des anticolonialistes*, <http://jb.dongala.free.fr/pages/cadre5.htm>, (e.t.11.09.2015).

KARAKARTAL, Bener, *Erdogan ile Putin'in Önlerinde Dev Bir Fırsat Var*, 11 Aralık 2012, www.haber1.com/yazar/erdogan-ile-putin-onlerinde-dev-bir-firsat-var.html, (e.t.10.04.2013).

KOSKENNIEMI, Martti, *Günümüzde Milli Self-Determinasyon: Hukuki Teori ve Uygulama Sorunları*, Çev:Mesut Hakkı Caşın, s.1, webftp.gazi.edu.tr/hukuk/.../1_1_1b.pdf, (e.t. 03.06.2014).

L'action Politique du Général de Gaulle de 1946 a 1969, <http://www.cndp.fr/crdp-reims/cinquieme/deGaulle.htm>, (e.t.22.05.2014).

L'Afrique Noire Ravagée par l'Impérialisme, <http://www.lutte-ouvriere.org/documents/archives/cercle-leon-trotsky/article/l-afrique-noire-ravagee-par-l>, (e.t.23.05.2014).

La Décolonisation et Ses Conséquences (1945-fin des années1980),<http://www.lemonde.fr/revision-du-bac/annales-bac/histoire-terminale/la-decolonisation-et-ses-consequences-1945-fin-des-anees-1980...>, (e.t.03.12.2015).

La Politique Africaine de la France, Un "Domaine Réservé" Opaque et Anti-Démocratique, 22.03.2010, <http://survie.org/francafrique/article/la-politique-africaine-de-la>, (e.t.11.08.2014).

LAMEZEC, Yann, *De La Décolonisation à L'Emergence du Tiers Monde*, <http://yann.lamezec.pagesperso-orange.fr/EPterminaledecolonisationcours.htm>, (e.t.22.05.2014).

Le Voyage du Général de Gaulle en Turquie Octobre 1968, <https://sites.google.com/site/questionsdorient/turquie-et-empire-ottoman/de-gaulle>, (e.t.28.01.2016).

LOUIS, WM.Roger, ROBINSON, Ronald, *The Imperialism of Decolonization*, <http://www.tandfonline.com/na101/home/literatum/publisher/tandf/journals/content/fich20/1994/fich20.v022.i03/03086539408582936/...> (e.t.12.06.2015).

MANCERON, Gilles, *1885, le tournant colonial de la République*, 8 Şubat 2007, <http://ldh-toulon.net/Gilles-Manceron-1885-le-tournant.html>, (e.t.02.06.2014).

MANCERON, Gilles, *Des indigènes "français" mais pas citoyens*, 6 Mart 2005, <https://www.ph-ludwigsburg.de/html/2b-frnz-s-01/overmann/baf4/colonisation/algerieindigenat.html>, (e.t.31.05.2014).

MARTIN, Garret, *All (not so) Quiet on The Western Front: France and The West, 1963-1965*, www.lse.ac.uk/workingPapers/martin, (e.t.03.05.2015).

MEDARD, Jean François, " "La Politique est au bout du réseau." Questions sur la méthode Foccart", *Les Cahiers du Centre de Recherches Historiques*, NO:30, 2002, <http://ccrh.revues.org/612>, (e.t.26.07.2014).

MEDARD, Jean-François, *Oil and War: ELF and Françafrique*, 10th_iacc_workshop_oil_and_war.pdf, (e.t.11.08.2014).

MICHELET, Jules, *Historien de la Supériorité Française (1798-1874)*, <http://www.contreculture.org/AG%20Michelet.html>, (e.t.19.04.2015).

MUSTACICH, Anthony, *Imperialism, The Cold War, and The Contradictions of Decolonization*, 12.05.2013, <http://www.globalresearch.ca/imperialism-the-cold-war-and-the-contradictions-of-decolonization/5334692>, (e.t.10.08.2014).

NKOUATCHET, Raoul Nkuitchou, *Des Hommes de Caractre*, 04.08.2012, <http://www.afrik.com/article26470.htm>, (e.t.12.04.2015).

ORAN, Baskın, *Kara Afrika'da Az-Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği*, Doktora Tez Özeti, [dergiler.ankara.edu.tr > dergiler](http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler), (e.t.22.03.2015).

OVERMANN, Manfred, *L'ambigüité de la décolonisation et le travail de mémoire*, s.2. , <http://www.ph-ludwigsburg.de/html/2b-frnz-s-01/overmann/baf4/colonisation/index.html> , (e.t.03.06.2014).

ÖZDEMİR, Adnan, *Fransız Toplumunun Türkiye'ye Hayır Demesinin Nedenleri*, 28 Ekim 2008, www.usak.org.tr/makale.asp?id=150 (Erişim Tarihi 23 Nisan 2013).

PEDERSON, Nicholas, “The French Desire for Uranium”, *ACDIS Occasional Paper*, 2000, <http://www.acdis.uiuc.edu/Research/OPs/Pederson/html/contents/sect8.html>, (e.t.10.04. 2013).

PERVILLE, Guy, *La Politique Algérienne de la France, de 1830 à 1962 (1995)*, 17 Eylül 2006, http://guy.perville.free.fr/spip/article.php3?id_article=71 (e.t.19.05.2015).

SEDAMINOU, Ezékiel, *La France Est-t-Elle Encore Une Puissance Mondiale?*, 26.02.2015, <http://major-prepa.com/geopolitique/focus-news-la-france-contemporaine-est-t-elle-encore-une-puissance-mondiale/>, (e.t.03.05.2015).

SMITH, Simon C., “The Making of a Neo-Colony? Anglo-Kuwait Relations in the Era of Decolonization”, *Middle Eastern Studies*,No:1, Vol:37, 2001, s.159, <https://www.jstor.org/stable>, (e.t. 10.08.2014).

SOUTOU, Georges Henri, *La France et La Création de L'ONU, 1944-1946*, www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf, (e.t.15.05.2015).

ŞENER, Bülent, “*Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: ‘Amerikan İstisnacılığı Ya Da Açık/Kaçınılmaz Yazgı’*”, *International Journal of Social Science*, Number:26, p.405-420, Summer II 2014, [www.jasstudies.com>DergiPdfDetay](http://www.jasstudies.com/DergiPdfDetay), (e.t.12.06.2015).

TANDONNET, Maxime, *Le Gaullisme est il de droit*, 28.11.2014, [http://www.lefigaro.fr/voxpolitique/2014/11/28/31001-20141128ARTFIG00369-le-gaullisme-est-il-de-droit.pl-Maxime Tandonnet](http://www.lefigaro.fr/voxpolitique/2014/11/28/31001-20141128ARTFIG00369-le-gaullisme-est-il-de-droit.pl-Maxime-Tandonnet), (e.t.05.04.2015).

The New Imperialism and the Scramble for Africa 1880-1914, <http://rowdy.msudenver.edu/~tayljeff/lecture/NewImp.html>, (e.t.23.05.2014).

TRUMAN, Harry S. (33.ABD Başkanı),“The Truman Doctrine, March 12 1947”, avalon.law.edu/20th_century/trudoc.asp,(e.t.02.05.2015).

TURPIN, Frédéric, “Aux Origines de la Ve République: Charles de Gaulle et la Fonction Présidentielle”, *Parlement(s), Revue d’histoire politique I*, 2007 (n^o7), s.99-107, www.cairn.info/revue-parlements-2007-I-page-99.htm, (e.t.12.04.2015).

VASSALLO, Aude, *De Gaulle et l’Europe*, <http://fresques.ina.fr/de-gaulle/parcours/0004/de-gaulle-et-l-europe.html>, (04.12.2015).

VASSALLO, Aude, *De Gaulle et Les Etats-Unis Anti-Américanisme*, <http://ina.fr/de-gaulle/parcours/0005/de-gaulle-et-les-etats-unis.html>, (e.t.03.05.2015).

VINON, Régine, *La Restauration de l’Empire Colonial Français*, 09.05.2015, <https://www.npa2009.org/idees/la-restauration-de-lempire-colonial-francais>, (e.t.10.05.2015).

WALLERSTEIN, İmmanuel, *Fransa'da De Gaulle'cülüğün sonu geldi mi?*, 15 Mayıs 2007, Fernand Braudel Center, Binghamton University, <http://www.binghamton.edu/fbc/archive/commentr.htm>, (e.t.10.04.2013).

WILL, George, *French Diplomacy is a Lilliputian Nuisance*, [www.freerepublic.com>news>posts](http://www.freerepublic.com/news/posts), 10.03.2003, (e.t.03.05.2015).

www.charles-de-gaulle.org/pages/l-homme/accueil/biographie/1940-1944-la-france-libre-et-la-france-combattante.php, (Erişim Tarihi 14 Nisan 2013).

www.charles-de-gaulle.org/pages/l-homme/accueil/biographie/1946-1953-le-rassamblment-du-peuple-francais.php, (e.t.10.04.2013).

www.originallifemagazines.com/LIFE-Magazine-july-28-1941-P1250.aspx, s.72-82, (Erişim Tarihi 10 Nisan 2013).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı Hanife Şin
Uyruğu TC (Türkiye Cumhuriyeti)
Doğum Tarihi /Yeri 1 Mart 1975, Türkiye, Balıkesir
Elektronik Posta sinhanife@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Galatasaray Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi	2001
Yüksek Lisans	İMU, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	2016

DENEYİM

Elegant Aksesuar Moskova&Guangzhou 2002-2012

YABANCI DİLLER

Okuma ve yazmada iyi düzeyde Fransızca ve İngilizce; Pratik olarak iyi düzeyde Rusça

HOBİLER&İLGİ ALANLARI

Okumak, Araştırmak, Seyahat etmek, Tarih, Görsel Sanatlar, Müzik